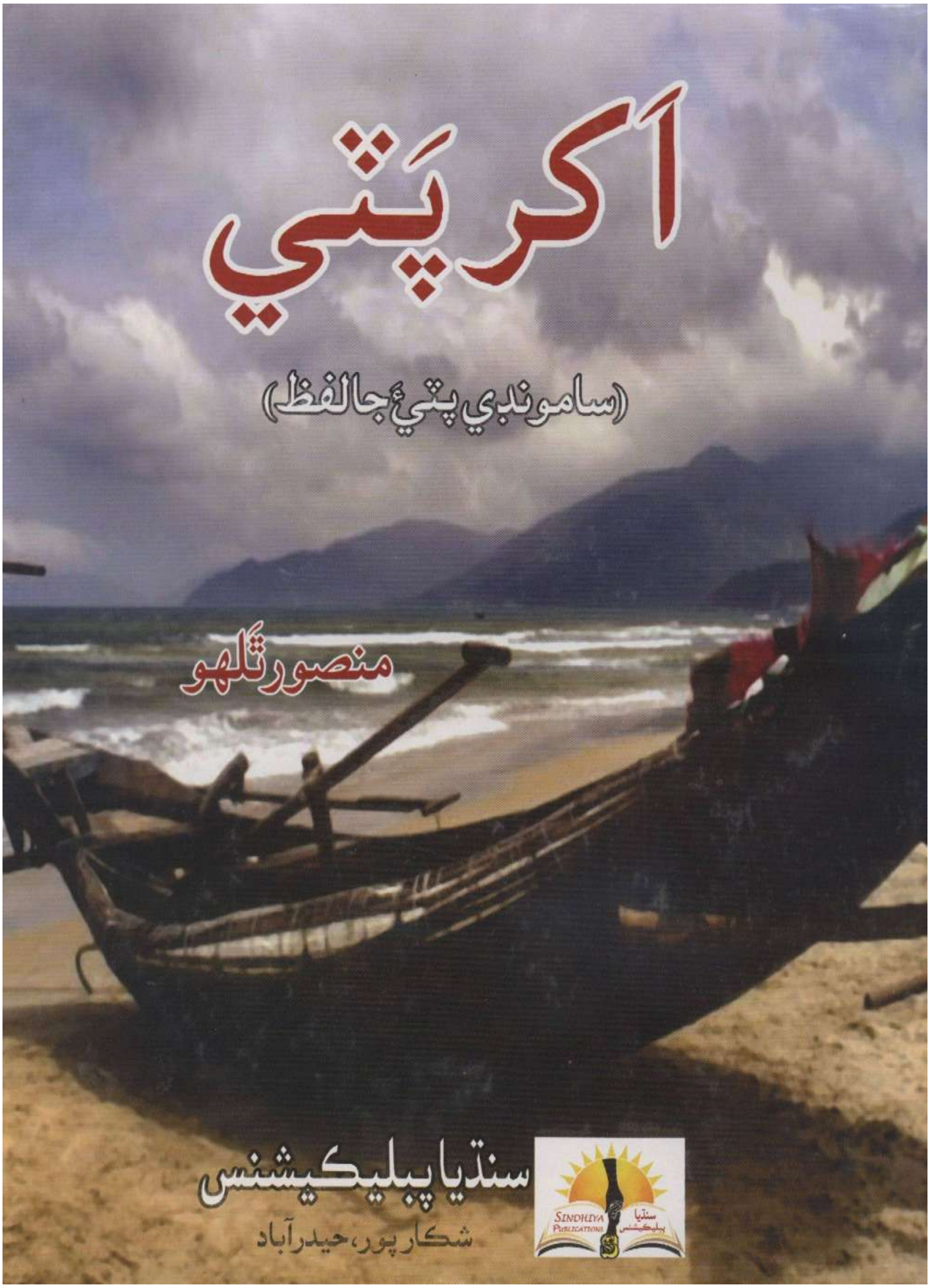
آڪرپٽي
(سامونڊي پٽيءَ جا لفظ)
منصور ٿلھو
سنڌيا پبليڪيشنس
شڪارپور، حيدرآباد
SINDHUYA PUBLICATIONS
سنڌيا پبليڪيشنس

آڪر پٽي

ساموندي پٽيءَ جا لفظ

ليکڪ:
منصور ٿلهو

سنڌيا پبليڪيشنس
حيدرآباد، شڪارپور

سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

ڪتاب جو نالو	:	اکر پٽي (ساموندي پٽيءَ جا لفظ)
مصنف	:	منصور ٿلهو
ڇاپو	:	پهريون جولاءِ 2014ع
ڪمپوزنگ	:	امين سولنگي ۽ اشرف سولنگي
ڇپيندڙ	:	اڪرم شاهه پرنٽرز لاهور.
ڇپائيندڙ	:	سنڌيا پبليڪيشنس

52، رابعه اسڪوائر حيدر چوڪ حيدرآباد
022-2780608

ڇپائيندڙ پاران

منصور ٿلهو "اکر ٻَنِي" (پاڳو پهريون) جي نالي سان ساموندي پٽيءَ جا لفظ گڏ ڪري، هڪ تاريخي عمل ڪيو آهي. منصور ٿلهي هتان جي ماڻهن جي روز مره جي زندگيءَ ۽ ڪار و هنوار، ڪرت ۽ ڪچهرين ۽ وينل جڳ جي جهونن ماڻهن، ٻڍڙين عورتن ۽ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي پارکُن، سگهڙن، شاعرن، ناکئن ۽ خلاصين سان ميل ملاقاتون ڪري، گهمي ڦري، راتيون جاڳي لفظن کي ڪٺو ڪيو آهي ڪيس اڃان گهڻو پنڌ ڪرڻو آهي. جنهن کي "اکر ٻَنِي" (پاڳو ٻيو) جي نالي سان رهيل ڪم پورو ڪندو.

هن اورچ ۽ اڻ ٿڪ ليکڪ درياءَ جي ڪنڌ پن، ٻيٽن ۽ ماڳن تي رهندڙ ماڻهن سان قرب ونڊيندي، پنهنجي منزل ڏانهن وڌندو رهي ٿو. سندس اِهڙيءَ جستجو تي اسين هن اداري طرفان کيس لک واڌايون ڏيون ٿا.

اسان کي اها خوشي آهي ته سنڌيا پبليڪيشن حيدرآباد هي ڪتاب شايع ڪري رهيو آهي. هن کان اڳ ناول "مِٽي ۽ مُهاڻا" ليکڪ منصور ٿلهو جو ساموندي پٽيءَ جي حوالي سان. وڏي ڪاميابي ماڻي آهي.

عقيل عباس سومرو

سنڌيا پبليڪيشنس

52، رابعه اسڪوائر حيدرآباد

پيٺا

منصور ٿلهو ڄَتن، جاکوڙ جو پيونالو آهي.

"سنها پانءِ مَ سَپَ وياءَ واسينگن جا"

ماڻهوءَ ڏَپَ ۽ ڏِيل سان نہ پر آندر واري جوتي جوهر سان ماپيو ويندو آهي. تور جي حساب سان هاٿي گهڻو آهي. پر شيهن وانگر شڪار جي پُٺيان ڇالَ ڏيئي ڪونہ سگهندو آهي، نہ وري وٽس شيهن جيترو هِيانءُ هوندو آهي.

منصور جي مِزاج ۾ هاٿيءَ واري ڳوراڻ ۽ شيهن واري دل آهي. هو پنهنجي مقصد جي موتيءَ خَاطر ٻارهن هٿ ڇالَ ڏيندو ائين گذري ويندو آهي، جيئنءَ لَڪَ مان آنڌاري واڄَٽ ۽ واڪا ڪندي لنگهي ويندي آهي. ڪم جي ڳالهہ ڪري ماٺ ڪري ائين نڪري هليو ويندو آهي جيئنءَ ڏکڻ جي ٿڌڙي هير گلاب جي گلن کي هواءَ جي هندوري ۾ لوڏي، موتئي جي گل کي ڀاڪِي پائي سندس منهن تي ماڪَ جا ٻہ ٽي موتي رکندي نڪري هلي ويندي آهي. ڪم لٿو تہ جوڳي نہ ڪنهن جا مِٽَ پر وري قُربائتي ڳُونج جيان پيرو ڪرڻ ڪونہ ڀُلندو.

آڏوتِين وانگي ٻُگريءَ جيان ڪيس ٿيلهو ڪندڙ ۾ ڪنهن کان پُڇبو تہ هيئڙي آرين پارين ڪو جوڳي اوهان کي گڏيو....؟ جواب ملندو، هاٺو پيلي ابراهيم حيدري جو پاسو ڏيئي، سُمنڊ ۽ ٽَڪريءَ جي وچ واري وٽي وٺي، چشمہ ڳوٺ کان ٿيندو گولاتيءَ کان ڦري ريڙهي مياڻ ڏنم سندس پَنڌ، پيچرا الڳ ۽ رند رستا نرالا. وري پتو پوندو ڳاڙهي ۽ ڪاري جي ڪيڙائن سان سنڌوءَ جي ڦاٽن تي ڦيريون پيو پائي. وري ڏس پتو ملندو تہ جاتي جي جنگ جوڏن ۽ جوانن سان راتيون جاڳي "اکر پٽي" لکي وينو. منصور ٽي چار ناول لکي سنڌي ٻوليءَ جي نَونَ نڪورن لفظن جي ڳولا لاءِ ڪانبو ٻڌي ڪَڍِ لڳي پيو. توري عرصي کان پوءِ ساموندي پٽي گاروڙين جيان گهمي ۽ وينجهارن وانگر، سچائي جي ڪسوٽي سان پرکي لالن موتن جا ڍير ڪٺي اچي آڏو رکندو. باڪُو بہ سُوڌو هن ڀَليري پُونءِ جو پتائي پاڻ، اهڙو اصلي خزانو ڏسي اسان جهڙن ڏڏن جو تہ وات ئي ٽيڙو ٽي ويندو آهي.

ڪِن مهاندين ماڻهن جي واتئون ٻُڌو اٿئون ۽ جڏهن ڪُتابي هٿا سون تہ پاڻ پڙهيو سون تہ وچولي سنڌي ٻولي معياري ٻولي آهي. پر اهو ڪونہ ٿو سمجهيو وڃي تہ اها ڏهين صديءَ عيسوي کان وٺي اوسر کان انڪاري ٿي، هڪ هنڌ ٽِڪَ ٻڌي بيهي وئي آهي. جنهن جو ڪارڻ ڪو سمجهڻ ڏکيو بہ ڪونہ آهي، اُنهيءَ صديءَ جي مُنڍ واري حصي دوران سنڌو درياءَ اروڙ کان مُنهن مٽي روهڙي، بکر وارو وهڪرو اختيار ڪري موهن جي دڙي ڏانهن لڙي ويو. جيڪو اڳَ اروڙ کان منگهن واري، موجوده خيرپور جو اولهہ وٺي، جسڪاڻين وارو پُراڻو پيٽ وٺي اڳتي ويندو هو. هن جو هڪ حصو ڪوٽڙي ڪبير واري موجوده ماڳ ڏانهن اولَهہ آهل رُخ اختيار ڪندو هو.

جڏهن تہ ٻيو هالاڻي، ٻهلاڻي کان ٿيندو موجوده دور جي نوشهري ضلعي ۽ نوابشاهہ ضلعي جي وچ حصي مان گذري شهدادپور پهچندو هو. اهو واقعو سومرا دور جي ابتداء ۾ محمود غزنويءَ جي سومنات واري حملي کان اٽڪل روءِ ستر پنجهتر سال اڳ رونما ٿيو هو. اهو وهڪرو پنهنجي اصلي پيٽ کان اٽڪل چاليهارو ميل اولهہ ۾ هليو ويو هو. هاڻي اهو وهڪرو موجوده سکر ضلعي جي ڏاکڻين حصي جو اولَهہ خيرپور ضلعي جو اولَهہ نوشهروفيروز نوابشاهہ ۽ مٽياري ضلعي جو اولهہ ڏيئي وهندو آهي.

اڄ جنهن جوءِ کي وچولو چئون ٿا سو اُجڙي ناڙ ٿي ويو آهي. تنهن ڪري شهرن جا رنگ اُباڻجي ويا. ڳوٺ، وانڍيون، وسنديون ويران ٿي ويون. وڏج واپار واريون واٽون بيهي ويون. ٻولي انسان کان آڄي ۽ الڳ ڪانہ آهي، ۽

اتي اُسرندي ۽ وڌندي آهي جتي جِتي ماڻهن جا مُستقل ميڙاڪا رهندا آهن. جهڙوڪ، بندر بازارين، شهر ۽ ڳوٺ، واڻڪا هٽ، لوهر ۽ موچي جا دُڪان ۽ درياءَ جي مُنهن مٺڙ ڪري وچولي جا ماڳ اُجڙي ويا. ماڻهن جي ميڙا ڪن جا مرڪز ڦٽي ويا تہ ٻولي بہ جمود جو شڪار ٿي وئي. ان ڪانسواءِ هيءَ ڳالهہ بہ ڌيان ۾ رکڻ گهرجي تہ ٻوليءَ جي اُوسر جا وڏا مرڪز بندرگاهہ ۽ راڄڌانيون بہ هونديون آهن. جيڪي وچولي واري علائقي ۾ موجود بہ ڪونہ هيون. ٻي طرف سنڌ جي سامونڊي پٽي ساڍا ٽي سئو ميل ڊگهي پٽيءَ ۾ ننڍيا وڏا بندر موجود هئا ۽ ٿورا گهڻا اڄ بہ آهن. جتي اُتر سنڌ جو تيار مال مختلف وسيلن سان ڪچي بندرن تي پهچندو هو. جڏهن تہ ڏيساور ڪان آيل ٻيڙيون مال خريد ڪرڻ لاءِ اوسئڙي ۾ بيٺيون هونديون هيون. ماڻهن اٿيهئي ميڙاڪا متل هوندا هئا. جتي سنڌي ٻوليءَ جا نوان نوان لفظ سرجندا، سپجندا ۽ اُسرندا رهندا هئا. ۽ اهڙو سلسلو اڄ چالو آهي پر ماضيءَ وارو اوج ڏسڻ ۾ اچي نٿو. جيڪڏهن سنڌ پنهنجن سَيني وسيلن جي مالڪ ٿي وڃي تہ ۽ سنڌو درياءَ موج مستين وارو ڏيک ڏئي تہ ماضيءَ واريون موجون ۽ منڊل مچي وڃن.

منصور ٿلهو ٽي چار ناول تہ اڳئي لکي چڪو هو تنهن ڪنهن ڏاهي جي ڏس تي ڏسي وائسي واسينگ نانگ جي پُڇ تي لَت رکي، ڪنهن اڻ پُنئي جوءِ ۾ وڃي گهر گهر آڏو ڪستو جهلي سنڌي ٻولي جي هڪ هڪ لفظ جي لاءِ سٺن هٽڻ ۾ بيچل وانگر ٻاڪارڻ فقط پونءِ جي پانن جو ڪم هوندو آهي. سو منصور بہ ابراهيم حيدريءَ کان ريڙهي مياڻ ۽ ريڙهي مياڻ کان جاتي تائين وڃي نڪتو اڃا ڪيس پنڌ گهڻو رهيل آهي. جيڪو هن جو پيو ياڳو هوندو.

منصور ٿلهو هلي گُهمي گس جوڙي چڙيا. وانڍيون ۽ وسنديون واچيون، ڳوٺن جو ڳليون ڦريون، ماڻهوءَ ماڻهوءَ کي منٿ ڪئي، هِن مان مَرجاتا واري منفرد ماڻهوءَ لاءِ ايترو چئي سگهجي ٿو تہ. "ڪرڪٽا لاهي سڪ نہ سُتا ڪڏهين" جنهن ميڙي چونڊي ڪري سنڌي ٻوليءَ جا بہ ٽي هزار نوان لفظ آڻي اسانجي آڏو ڍير ڪيا آهن. سنڌ جا اهڙا ماڻهو هوندا آهن، جن کي رڳو واڏايون ڏئي پاڻ ڪيائي ڪونہ ٿو سگهجي. اهڙا ڳن ڦاڙجوڳي رڳو ڪيرون ڪونہ ٿا لهڻن، پر اسان انهن کي ڏئي بہ ڇا ٿا سگهون جيڪي مِٽيءَ ماتا جي مُنهن تي پيل دز کي سجدن سان صفا ڪري رهيا هجن.

هن مهانَ ماڻهوءَ جو چوڻ آهي تہ ساموندي پٽيءَ ۾ سنڌيءَ ٻوليءَ جي لفظن جا موتي ائين ڍير لڳا پيا آهن جو ڏانداريَن سان ڪٺي ميڙ، پر هجي ڪو وينجهار جيڪو انهن کي سِهيڙي ۽ سموهي سواهو بہ ٻڌائي ٿو تہ ننگر پارڪر کان ٿر جو وٽ پاسو ڏيئي گهوٽڪي ضلعي تائين پهچبو ۽ هاڪڙي درياءَ جي پراڻي پيٽ جي ڪنار سان هلبو تہ ڏسبو تہ اتي سنڌي ٻولي جي نون لفظن جا انبار لڳا پيا آهن. ڪوهستان ۾ سنڌي ٻوليءَ جي لفظن جا ڪوهہِ نور هزارين موجود آهن پر جيڪو وهي سو لهي. ان لاءِ مان سنڌي ٻوليءَ جي ترقيءَ لاءِ ڪم ڪندڙ ادارن کي گذارش ڪندس تہ اُنهيءَ جوءِ جو استادن کي اضافي معاوضا ڏيئي هِن اهم ڪم کي توڙ تائين رسائين جِنهن جي اِبتدا منصور ٿلهو ڪري چُڪو آهي.

عطا محمد ڀنڀرو حيدرآباد

پنهنجي پاران

سنڌ جي ساموندي پٽي آد جُڳاد کان وٺي اِنساني جياپي جا آهجاڻ ڏيندي پئي اَچي. سموري جِيوت جي ادمس پاڻيءَ کان ٿي آهي. اِنسان جي بُنيادي غِذا، جياپي جو وَسيلو ۽ روزگار جو ذريعو پاڻي ئي رهيو آهي.
سنڌ جي ساموندي پٽيءَ جا بندرگاهه، بيٽ، سدائين خوشحال ۽ سماجي معاشي لحاظ کان آباد رهيا آهن. دنيا جي جهاز راني واپار جو لنگهه هِن ساموندي پٽيءَ مان ٿيندو هو.

دُنيا جون ڪيتريون قومون وڻج واپار واسطي هِتي ايندڙيون رَهيون. هِتان جي آباد وَسندين جا سماجي مُعاشرتي زندگيءَ جا رنگ ڏِسي جنهن ۾ عام ماڻهو جيڪي پنهنجي پورهئي تي ويساهہ رکي ڏينهن رات مِحنت ڪندا هئا. اُنهن ماڻهن پنهنجي ثقافت ۽ ڪلچر کي زندهہ رکيو مهمان نوازيءَ سان اِيندڙن ويندڙن کي مانُ ڏنو پئي.
هِتان جي ماڻهن جي سادگيءَ ۽ سچائيءَ جو اندازو لڳائيندي ٻاهريون قومون واپار توڙي ڦُرلٽ جي مقصد سان آچي ڌاڪو پِڻ ڄمايو پر اڄ بہ اهو سلسلو جاري آهي. پناڻ، بنگالي، برمي وغيره ساموندي پٽيءَ ۾ جهجها آباد ٿيندا ويچن پيا، جنهن جي ڪري مقامي آبادي تي ۽ انهن جي وسيلن تي اثر پوي ٿو.

سنڌ جي ساموندي پٽي سدائين مِٺي پاڻيءَ جي موج مستين سان آباد رهندي آئي آهي. هِن پٽيءَ ۾ سِنڌو درياءَ وَڏي لاڏ ڪوڏ سان، جوڀن جوت سان جهومندو، ڪڏهِن ڪِنهن هنڌان تہ وري ڪڏهن ٻي جاءِ تان گَس مٽائيندو ڙرو ڪڙ ڪائيندو هَلندو رهندو هو. هِتان جي ماڻهن کي هزارين خوشين سان نوازيندو رهندو هو.
سِنڌو درياءَ جنهن هنڌان نوان گس ۽ وهڪرا ٺاهيندو هو تہ اُتي نوان شهر ۽ بندر آڏجي ويندا هئا. اُنهن ڏينهن ۾ سِنڌو درياءَ کي ڪابہ روڪ ٽوڪ نہ هوندي هئي. پنهنجي مرضيءَ سان هزارين ميلن جو سفر ڪري سِنڌ جي ساموندي پٽيءَ ۾ داخل ٿي پوءِ وَڃي سمنڊ سان ٻاڪرين پوندو هو.

جڏهن سِنڌو درياءَ کي بند ٻڌي روڪيو ويو تہ سنڌ جي ساموندي پٽي سوڪهڙي جي شڪار ٿيڻ لڳي. هِتان جي سموري جيوت جو ساهہ ٻوساٽجڻ لڳو ساموندي پٽيءَ جا بندر ماڳ، بيٽ ۽ سرسبز آباد زمينون جيڪي پلوڙ فصلن ۽ باغن جي سونهن سان سُرهيون ۽ سُکيون ستابيون هونديون هيون، اُهي آهستي آهستي اُجڙڻ لڳيون. ٻي طرف سمنڊ جو کارو پاڻي، ٻنا ڄهل پل جي تيزيءَ سان وڌندو رهيو آهي. اُهو پنهنجن کارن ڏندن سان ساموندي پٽيءَ جي آبد زمين جي جَر کي آندران ڳي آندران کائيندو مِٺي زمين جي ميناج کي ختم ڪندو رهي ٿو. فصل تباهہ ٿيڻ لڳا، چوپايو مالَ بُکَ مرڻ لڳو عام ماڻهوءَ جون سماجي ۽ معاشي حالتون تباهہ ٿي ويون. هنيئر ساموندي پٽي اجڙي ٻينگ تي وئي آهي.

هي ماڻهو درياءَ جي ڪنڌين، ماڳن ۽ ڦنندڙ ٻيٽن تان لَڏ پلاڻ ڪرڻ تي مجبور ٿيا. جيڪي شڪيا ستا، خاندان هئا، اُهي شهرن ڏانهن هَليا وَيا. وَري ڪِن پنهنجن ماڳن کي نہ ڇڏيو اُهي ساموندي جنگهہ اِرين حالتن سان ڏيڍ ڏو اَنحڪائي ٻيهي رهيا. سي اَڄ بہ اُهي درياءَ جي ڪنڌين تي ويٺا آهن. جِن ماڻهن جو گُذر سفر جو ذريعو زراعت

نو. جڏهن اُهي معاشي بدحاليءَ جو شڪار ٿيا ته اُنهن مهاڻن سان گڏ درياءَ ۾ مڇيءَ مارڻ وارو ڪمُ شروع ڪيو.
جڏهن ته اُهي مهاڻا ميربحر ڪونه هئا، بين ذاتين سان تعلق رکندڙ هئا.

سنڌ جي سامونڊي پٽيءَ جي بندرگاهن، بيٽن ۽ دريائن جي ڪنڌين ڪان مُهاڻا (مُختلف اوڙڪن وارا) ڄمت (مختلف اوڙڪن وارا) ڪٽي، بلوچ ۽ بين ذاتين وارا ماڻهو ننڍين ۽ وڏن شهرن ۾ اُن جي پَر پاسن وارن ڳوٺن ۾ لڏي وڃي وينا. اُنهن اتي ئي پنهنجو ڌنڌو ۽ وڻج واپار شروع ڪيو ته اُنهن جي ٻولي ۽ لهجي ۾ اُن ماحول جو اَثر پيدا ٿي ويو.
هن وقت جيڪي ماڻهو سامونڊي بيٽن، ۽ رَڻ پَٽَ ۾ رهن ٿا، اُنهن جو لهجو بين زبانن جي اَثرن کان محفوظ رهيو آهي.
شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي دور ۾ سامونڊي بندر ماڳ، بيٽ ۽ ، درياءَ جون ڪنڌيون ۽ ڇاڙون سڀئي پيار پرئي ڇڇ سان ڇُلڪنديون هُيون. انهيءَ وقت ۾ سنڌ جي سامونڊي پٽي جا ماڳ ،بيٽ،درياءَ جون ڪنڌيون ايڏيون ته سهڻيون هيون جن شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ کي پنهنجو ڪري وڌو هو.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ماڻهن جي سماجي ۽ معاشي زندگيءَ جو گهرو مشاهدو ڪيو. اُنهن ماڻهن جي ٻولي ۽ لفظن کي جيڪي روز مرهه جي زندگيءَ ۾ ڳالهايا ويندا هئا. اُنهن لفظن کي جاچي جوچي وڏي پيار ۽ پاٻوهه سان پنهنجي شاعري ۾ ڪتب آڻي همشه جي لاءِ محفوظ ڪري ڇڏيو ۽ اُنهن لفظن کي متروڪ ٿيڻ کان بچائي ورتو.

سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ مرد توڙي عورتون اڄ به آڳاٽا لفظ پنهنجي ڳالهه ٻولهه ۾ ڪتب آڻين ٿيون. اُهي لفظ ساڳي ئي شڪل ۾ يعني اَصلي حالت ۾ هينئر به اُچاريا وڃن ٿا. اهي لفظ گهڻ معنيٰ وارا آهن. جيڪي سنڌ جي مختلف هنڌ تي ڳالهه ٻولهه ۾ استعمال ٿي ڪري مختلف معنيٰ ڏيکارين ٿا.
مثال طور – لفظ "هيڪي" آهي. هيءَ لفظ مؤنث ۽ مُذڪر ٻنهي لاءِ ڪتب ايندو آهي.

شاهه عبداللطيف ڀٽائي "هِيڪي" لفظ ڪيترا ڀيرا استعمال ڪيو آهي. لفظ "هيڪي" اڄ به سامونڊي پٽيءَ ۾ ماڻهو استعمال ڪن ٿا. ابراهيم حيدري ۽ ريڙهيءَ مياڻ جي ڳوٺن ۽ اُن جي پَر پاسن وارن علائقن ۾ مرد ۽ عورتون ڳالهه ٻولهه جي جملن ۾ "هيڪي" جو لفظ استعمال ڪن ٿيون.
٭ هيڪي: معنيٰ: هڪ، هڪ ڄڻي، هڪڙي، هڪ ڄاڻي، هِڪڙي، اڪيلي، هيڪلي وغيره.
شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ "هيڪي" لفظ کي پنهنجي شعر ۾ ڪتب آندو آهي
٭

"هيڪِي ٻانهي ڇتَ ۾، ٻِي جا الله ڪري
پاڻَ هِي وِڃهي ڪُن ۾، پاڻ هِي ڪنڌيءَ نيِ.
سُتڙِ سي ڊوئي، جي تَڙِ تَوائي مَڱرا. "
. سُر سري راڳ، داستان پهريون، بيت پاويهون
هِڪ عورت ٻي عورت کي چوي ٿي.

"لي! آءَ هيڪي آئي آنيان." ("آئي ... آءُ اڪيلي آئي آهيان.)
"آءُ "هيڪي" ڪِجا ڪيان...!!" ("آئي ... آءُ هڪڙي ڇا ڪريان)
"لِي "عورت کي چون. هڪ عورت ٻي عورت کي "لِي "جي نالي سان مخاطب ٿيندي آهي. هي ريڙهيءَ واري عورت جو لهجو آهي. جنهن ۾ ڪِجا لفظ يعني ڪ کي زير آهي.
"آءُ هيڪي ڪُجا ڪريان.!!
هي ابراهيم حيدريءَ جي عورتن ۽ مڙدن جو لهجو آهي. جنهن ۾ هيڪي لفظ استعمال ٿيو آهي اُن سان گڏ "ڪُجا..." جو لفظ آهي.
ساموئڊي پٽيءَ ۾ مَرد به "هيڪي" لفظ استعمال ڪندا آهن.
"خلاصي! هيڪو پپولو وتاءِ "= " خلاصي ..! هڪ ڊِمر لاهِہ"
"خلاصي! هيڪي هاج وٺي آ." = " خلاصي ..! هڪڙي شيءِ وٺيا"
سنڌ جي ٻين علائقن ۾ لفظ "هيڪي" ٿورو بدليل شِڪل ۾ استعمال ٿئي ٿو پَر اُن جي معنيٰ ۾ ڪو فرق ڪونهي.
لفظ "هيڪي" جي جاءِ تي "هيڪلي" استعمال ٿئي ٿو.
"هيڪلي" لفظ ٿَر، اُتر ۽ وچولي علائقي ۾ عورتون ڳالهه ٻولهہ ۾ ڪتب آڻين ٿيون.
مثال طور: "ادي شهر بانو! آءُ "هيڪلي" ويندس ۽ سگهو موٽي ايندس."
"اَڙي! تون هيڪلي آئي آهين...؟"
"ادي! سڄي گهر جو بار هيڪلي ڪنيون وٺي آهيان."
مَرد "هيڪلو" لفظ استعمال ڪندا آهن.
"آچر! تون هيڪلو جَهنگ ۾ مال ڪاهي وَڃ."
"ادا! شاهو ڪونہ آيو مان "هيڪلو" آيو آهيان."
هيڪلي يا هيڪلو لفظ اِهي سنڌ جي ٻهراڙي وارن علائقن ۽ ڳوٺن ۾ استعمال ٿئي ٿو.
لفظ "ڪجاڙو" آهي.
※ ڪجاڙو" جي معنيٰ "ڇا" "ڇو." آهي.
شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

جِتي لَهرِين لَکَ، ڪَنِ ڪَرِ ڳَلَ پاڻَ ۾
اُتي عبداللَطِيفُ چئي، رَبَ تُنهنجِي رَکَ
ڪُجاڙو هِي ڪَکَ، پَرَ جَهلِيندا پيڙ جو.

سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت تيرهون

هزارن جي تعداد ۾ لفظ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي بيتن ۾ اهڙا لفظ ملندا، جيڪي اڄ بہ ساموندي پٽيءَ ۾ ڳالهايا وڃن ٿا.

❊ ڪاري" يعني درياءَ کان پا رڪرڻ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي.

"هيڪي ٻانهي ڇتِ ۾، ٻي جا ڪري الله،
ڪَڏي، اُنهين ڳُن مان، اُڪاري اوڙاهه
تہ واحد کي واهه، جو سُتڙ سيئي ڪري

ساموندي پٽيءَ جا ماڻهو "اُڪاري" جو لفظ استعمال ڪندا آهن.

جملو! ناڪئا سلو! هن ڳيور کي پراڙين پاسي اُڪاري ڇڏجين.

ناڪئا سلو! هن ڇوڪري کي دريا جي پرئين پاسي پهچائي ڇڏ.

پاٽي! مهمان کي ڪنڌيءَ "اڪاري" اَچ.

لفظ "اڪُري" يعني پهچي.

"ناڪئا! خيرو ۽ خادم درياءَ اُڪري ويا."

ساموندي پٽيءَ جا ماڻهو "اُڪري" لفظ جي معنيٰ "تڪرڻ" يا "تڪرائجڻ" ڪيندا آهن.

جملو: ادا ناڪئي هاشم ۽ ناڪئي الوَجا هوڙا "اُڪري" پيا. يعني تَڪرجي ويا. هِتان جي ماڻهن جي سادگي اها اهي تہ ريڙهہ ۽ نقصان وارا لفظ استعمال ناهِن ڪندا. جڏهن ٻن ناڪئن جا هوڙا پاڻ ۾ تڪرجن ٿا تہ اهي "تڪرجڻ" جو لفظ پنهنجي زبان مان ڪونہ ڪيندا آهن. ٻَرائين چوندا تہ "اُڪري" ويا. پنهنجي نقصان جو اظهار بہ ڊگيل ۽ لِڪيل انداز ۾ ڪندا آهن. جيئن ڪو ماڻهو فوت ٿي وڃي تہ چوندا، "مرحيات" ايئين ڪونہ چوندا فلاڻو مري ويو.

❊ ڪارونيار" ساموندي پٽيءَ ۾ درياءَ جو نالو آهي.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي

❊

ڳِهڙج گهاٽِي نِيءَ سِين، اِڳئان ڳَپُرُ ڪارُونيارَ
اُڪارج آڏار لَهرِين مان، لَطيفُ چَئي

"سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت نائون"

ساموندي پٽيءَ جا ماڻهو "ڪارونيار جي معنيٰ "ڪاروڪن" ڪارونيار "ڪاروبار" ڪيندا آهن. ساموندي پٽيءَ ۾ رهندڙ ملاحن، مهاڻن ۽ جتن جي ننڍڙين ٻيڙين جا نالا شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي بيتن ۾ ملن ٿا. جيئن، روپا، ربتري (صفا ننڍڙي ٻيڙي) پات، مڪڙي، جن جتن وٽ ننڍڙيون ٻيڙيون هونديون آهن، اُنهن جتن کي آپڙي جتَ چيو ويندو آهي.

شاھہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي بيتن ۾ گھڻا لفظ اِهڙا ملن ٿا، جيڪي هن وقت بہ ساموندي پٽيءَ ۾ رهندڙ بلوچ ۽ بلوچن جون اوڙڪون ڳالهائين ۽ جَتَ، جتن جون اوڙڪون يا پاڙا ڳالهائين. ڪلمتي، بلوچ ۽ جَت ساڳئي انداز ۾ اڄ بہ اهي لفظ ڳالهائين ٿا.

مثال طور

ٻڙي = چَري

پالارَ = وڻن جا ڏار

ڪُپرَ = ٻُچڙي ير – ٻچڙو هلڻ. جملو "آتون ڪُپر ڪِيان ٿو ڪرين؟" يعني = تون ٻُچڙو چوٿو هلين...؟

ڪَٿ = آزار برداشت ڪرڻ، سور برداشت ڪرڻ

وکَڙ = گهٽو سودو سامان

اوجو = آرام ڪرڻ، اُٿڻ

ويگَرَ = مصالو

آتون = تون

ميز = مِينهن

اُجھي = اُٿڻ

سَوارو = سوَيرو

سويل = سوَير

وِسهڻ = اعتبار

حيرت = ڳالهہ کي لِڪاءِ نہ

آن = اوهان

چُٽان = چوان

چٽاڪا = ڦڙا ڦڙا (پاڻيءَ جا ڦڙا)

پوجاڙي = شام وارو وقت، وچين جو وقت

ڪيو = وَيو

ڪوبر = اِها وِيل نہ

ڪَهي = ويئي

ساموندي پٽيءَ ۾ رهندڙ مهاڻن ۽ بلوچن جا ڪيترائي اهڙا لفظ ملن ٿا جيڪي ساڳئي شڪل ۾ آهن ۽ ساڳي ئي انداز ۾ اُچاريا بہ وڃن ٿا. بلوچ عورتون ۽ مهاڻن جون عورتون گهر ۾ اُهي لفظ ڪتب آڻين ٿيون

ساموندي، پٽيءَ ۾ رهندڙ بلوچ نج سنڌي ٻولي ڳالهائين ۽ اُهي بلوچي ٻولي نہ ڳالهائيندا آهن. اِهو ئي سبب آهي جو بلوچ سامونڊي، پٽيءَ ۾ صدين کان وٺي رهندا اچن ٿا. تنهن ڪري بلوچن ۽ جتن جي لفظن ۾ هڪجهڙائي ملي، بلوچن ۽ مهاڻن جي لفظن ۾ بہ ڪٿي ڪٿي هڪجهڙائي ملي ٿي.

مثال طور:

توڪ ڏنم	=	يعني توکي ڏنم
توڪ چُئم	=	توکي چيم يا توکي چيو
آن ڪِ چُئم	=	اوهان کي چيم يا اوهان کي چيو
آن ڪِ ڪُجا چُئان	=	اوهان کي ڇا چوان
هُنڪَ چُو	=	هُن کي چيو
آن ڪ چئان ٿو	=	اوهان کي چوان ٿو

جتن جو لهجو مختلف ٿئي ٿو. جتن جون ڪيتريون اوڙڪون آهن. يعني پاڙا آهن. شاهہ عبداللطيف جي ڪيترن سُرن ۾ جتڪي لَهجي جا لفظ ملن ٿا.

مثال طور:

※ وِجا: معني. چارڻ سنوت، آتڪل

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي.

"جِتِ حبيب هَٽن، نائُڪُ پَري نيهہ جي
تِتي طَبيبن، وَجي وِجا وِسَري

سُر يمن داستان ٽيون

※ وَهي وا = معني: هَليا ويا."

شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

"سَر ۾ پَکي هڪڙو نہ چُٽي نہ چونگاري
رضا جا رحمان جي، پيو پکيئڙو پاري
وَٿان ويچاري، وڳر سَڀ وَهي وا."

سُر پورب

※ نيرڻ: = معني، نيٽر

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي.

ادبو اٿ ويام، منهنجا نيرڻ سوڏا نڪري
ڪنجيون جي قرفن جون، سانڍڻ سور پيام
سنجهي هوت ويام، صبح ٻڌيم [illegible]ندرو"

سُر [illegible]

٭ تيلان – آڪڙ اڪيلو ڏسي اُيو ٿي وڃڻ.
شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي:
٭

سدا سائِر سيِر ۾، اندر لَهي نہ اُڄ
ڌڻ جو ڀرينءَ جو سا سياٽي سُڄ
تيلان مرن اُڄ، سدا سائِرَ سيرَ ۾.

"سُر سسئي آبري، داستان ٻهريون، پنجون"
٭ اُڪرڻو : • ڀٽيو ڪڍيو (جتڪي لهجي جو لفظ)
شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي

"جا ڪي ڪري طبيبُ، دارون هن دردَ جا،
هِيڻو سي حبيبُ، اڪوڙئو آڏ ڪري"

سر يمن ڪلياڻ
٭ اگهن: بيمار تندرست نہ هُجڻ.
شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

آهي گهڻون اگهن جو تَرسُ طبين،
ڪِٿو وَسُ ويجن، تان ڪِري ري ڪين ٿيئي.

سُر يمن ڪلياڻ داستان ٻيو.
شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي بيتن ۾ ڪلمتي بلوچ ۽ بلوچن جي مختلف پاڙن ۾ ڳالهائيندڙ لفظ بہ استعمال ڪيا آهن. اُهي لفظ جتن جون اوڙڪون بہ استعمال ڪن ٿيون.
مثال طور: اُپالو معنيٰ طعنو، ميهڻو
٭ اوپالئان : معنيٰ طعنا، ميهڻا.
شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

سَتيءَ ڳالهہ سُئِي سَرتيين سِنجَڻُ ڇڏئو
ماروئڙي محلن ۾، اڳي ڪانہ هُئِي،
عُمرَ آءَ نہ مُئِي، اِنَ اوپالِئان اڳَ ۾.

"سُر مارئي، داستان ٻيو بيت ويهون"
شاهه سائين جي هِن بيت ۾ لفظ آهي، سِنجڻَ
هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ ۽ جت ڳالهائيندا آهن، جيڪي ساموندي پٽيءَ ۾ رهن ٿا.

سُر مارئي جي داستان ٽئين ۾ بيت آهي. جنهن ۾ سِنجڻ لفظ شاهه عبداللطيف ڀٽائي ڪتب آندو آهي.

سِنجڻ. معنيٰ، کوهه مان پاڻي ڪڍڻ. ساموندي پٽيءَ ۾ ”سِنجڻ“ لفظ جي جاءِ تي ”سنِجن“ لفظ عام ماڻهون استعمال ڪندا آهن.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي:

سَتيءَ ڳالهه سُئي، سَرتيِن سِنجَڻُ سِنجَڻُ ڇڏِئو
مارُوئڙي محلن ۾، اڳي ڪانہ هُئي،
عُمرَ آءٌ نہ مُئيِ اِنَ اوپالِئان آڳ ۾.

سُر مارئي، داستان پيو بيت ويهون“

”اي ڇوڪريون کوهه تان پاڻي پيون ”سِنجن“

”ابا....! وڃ پاڻي سنِجي اچ“

لفظ آن معنيٰ اوهان

هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ ۽ جَتَ بہ ڳالهائين.

شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي.

”جُهوڙا جي جُهلن ۾، هِيري لک هزار
لڳا واٽَ وٽِن جا، پنهون ٔڪي پالارَ
آن ڪِي ويندا گڏيا، آهڙي سِٽَ سُوار
لنگهي ڪالهه قطار، تو آئي! اَڄُ نهارئين.

سُر ديسي داستان چوٿون

* وِسَهہ: يا ”وِسهي معني پروسو اعتبار هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ ڳالهائيندا آهن. ۽ ساموندي پٽيءَ جا سڀ ماڻهو ڳالهيندا آهن.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

”هتان ڪاهڙي! ٻول ٻاروجي وِسَهي
هوند نہ سُتيس، سرتيون! ويهي رَهيس وڙيہ
جَت پنهنجي جوءِ ۾، گهارين مان گهڙيہ
ڪيڇن آئون نہ ڪڙي، ڪِنهن ڏکيءَ ڏاوڻ ڏائيو.“

سُر ديسي داستان ستون

* ڪَچ معنيٰ ڪوڙ هيءَ لفظ ساموندي پٽيءَ ۾ رهندڙ ڪلمتي بلوچ استعمال ڪندا آهن.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

چُنڙي	پوتي
چاگولو	رسي بولي رَچ پاسن واري رسيءَ کي چيو ويندو آهي.
چاڳلو	دادلو ٻار
چٽو	پرهيز نہ ڪرڻ – هر شئي کائڻ
چوچو	پکيءَ جو قسم
چَلڻ	هَلڻ "ادا....! بيھہ نہ چَلڻ ڏيکار" = "ادا...! بيهہ نہ هَلڻ ڏيکار"
چَڏو	گندي پاڻيءَ جو کڏو
چواٽو	زور سان ڳالهائڻ ادا۔ چواٽو نہ ڏي، ادب سان ڳالهائڻ
چال	تيز "ادا . . . هوڙي کي چال نہ ڏي" = "ادا . . . هوڙو تيز نہ هلاءِ"
چُر چُر	ماٺ ڪر
چيري	چيرڻ، چڪي ڦاڙڻ
چوڪو	وَڍڻ
چوڪ	درياھہ سُڪي ويو.
چوٽي ڏولير	پکيءَ جو نالو (هِن پکيءَ کي مٿي ۾ چوٽي ٿيندي آهي.)
چَرڻ	مال چارڻ
چهر	درياءَ جو نالو هي درياءَ پاڏالو درياءَ مان نڪرندو آهي. پوءِ وَر کائي هلندو سمنڊ ۾ داخل ٿيندو آهي.
چَر ٻهَر	مٺي پاڻيءَ جي ڍنڍ. (هي ڍنڍ راڄ ملڪ جي پاسي ۾ آهي ديھہ ٻڙ ۾ آهي.)
چمني	ٻتي
چَڪ وات	گار گند "اي ڇورا...! وڏن سان چَڪ وات نہ ڪر" = "اي ڇورا...! وڏن سان گار گند نہ ڪر"
چينڪي	درياءَ جو نالو (هيءُ درياءَ ڪاڄهر درياءَ مان نڪري ٿو.)
چاڪو	مڇيءَ جو نالو (هيءَ کاري پاڻيءَ جي مڇي آهي. هِن جو قد ٽي چار فوٽ ٿيندو

مثال = وریاٽي پاڙي جا ماڻهو پاڻي ڀيڻ جي ٽانوَ کي "ڏول" چوَن.

اڙا ڏول ڀري آڙي"

ٻئي پاڙي جا ماڻهو پاڻي ڀيڻ جي ٽانوَ کي "چِل" سڏين.

"زينو! ڀپولي مان "چِل" ڀري ڏيم."

ملڪائي پاڙو:

"لِي! پاڻيءَ جي چِل ڏي"

ريڙهيءَ جا ماڻهو لفظ جي هيٺان "زير" لڳائي اُچار ڪيندا آهن.

مثال طور	ڪِ	=	ڪي
	ڪِچا	=	چا
	ڪِچاڙو	=	چالاءِ
	ڪِيندي	=	ڪائيندي
	پِيندي	=	پيئندي
	ڪِيندي	=	ڳَندي
	ڪِنهن گورين	=	ڪِهڙي پاسي
	چِتال	=	سُتي – سُهڻي
	هِيڪي	=	هِڪ جڻ، هڪڙي، اڪيلي، هڪڙو ڄڻو
	پِيالا	=	اُيرندو طرف
	ڳِتا	=	ڳِل
	لِي	=	عورت
	ڳِني	=	وَني

ڳِني جو لفظ ريڙهيءَ ۾ رهندڙ ماڻهو زنده شيءِ جي لاءِ استعمال ڪندا آهن.

مثال! اِنسان – ڳِئون – ٻڪري وغيره

جملو – "اي خلاصي! ناڪئي هاشم کي "ڳِني" آڙي!"

جملو – "لِي! تون حاجره جي گهران ڳِيور کي "ڳِني" آ"

ڳِني = وَني

ڪاڇي هيءَ لفظ صرف ٻي جان شين جي لاءِ ڪتب آڻيندا آهن.

ڇورا، ڳِني آ – معني ڇوڪرا – ڪا شئي وٺي آ.

لفظ "لِي" يعني عورت

ريڙهيءَ ڳوٺ جا مرد "لِي" جو لفظ پنهنجي گهر واريءَ جي لاءِ استعمال ڪندا آهن. ڪڏهن جُملي جي اڳيان تہ وري ڪڏهن جملي جي پڇاڙيءَ ۾ ڪتب آڻين ٿا.

مثال طور: "لِي! ڪِٿا پٽي ڪِرين...؟"

"ڪم ڪري آئين لِي..؟"

"لِي! اَنُ رڌ."

ريڙهيءَ جا ماڻهو "اَنُ" جو لفظ صرف چانورن لاءِ استعمال ڪندا آهن.

ريڙهيءَ جون عورتون هڪٻئي کي مخاطب ٿينديون ڳالهہ ٻولهہ ڪنديون پنهنجي لهجي ۾ "لي" جو لفظ استعمال ڪنديون آهن.

مثال طور! "لِي! ماڻهين جي گهر وئين؟"

"لي! ڪيڏانهن پئي وِڃي؟"

"آءُ نولا ملڻ پئي وڃان!"

نولا يعني ٽانوَ – آءُ ٽانوَ ملڻ پئي وڃان.

"لِي" جو لفظ ريڙهيءَ جي مِلڪاٽي ماڻهن جو هو اُهي استعمال ڪندا هئا. پر هينئر سيني پاڙن ۾ "لي" جو لفظ استعمال ٿئي پيو.

لفظ – "ڙي"

ريڙهيءَ جون عورتون "ڙي" جو لفظ پنهنجي مرد يعني مڙس سان ڳالهہ ٻولهہ ۾ ڪم آڻين ٿيون.

مثال طور!

"ڙي! هَتَ تان هاج وني آئين؟"

"اي! ڪمائي ڪري آئي ڙي!؟"

"ڙي! ڪِٿا پيو ڪرين...؟"

"ڙي! ڪيڏانهن پيو وڃي.؟"

ريڙهيءَ جي عام لهجي ۾ "ڙي" ۽ "ي". اِهي ٻئي اضافي لفظ آهن هتان جا ماڻهو گهڻو استعمال ڪندا آهن.

"ڙي" جو اضافي لفظ

مثال! "اَنوا ڪم ڪرين آڻين ڙي..؟"

"خلاصي ڪيڏانهن پيو وڃي ڙي.."

"اي حاجي! ڪِٿا پيو ڪرين ڙي.."

"اي خلاصي! رَڇ وِتاءِ ڙي"

ٻيڙي، لانچ، هوڙي ۾ مزدوري ڪرڻ واري کي "خلاصي" چوندا آهن

"ي" جو اضافي لفظ

مثال: "يا آڪورو مشي ڪرين پيو يا..."

(يا خوامخواهہ مستي ڪرين پيو يا)

"تارا ڪري اچون پيايا.." (تارا معنيٰ ڪاٺيون)

"يا هاج وني آ..." (يا شئي وني آ)

ريڙهيءَ جا ماڻهو "ظ"، "ذ"، "ز"، جو آوازن ڪينَ ڪونہ پر اُنهن جي جاءِ تي "ج" جو آواز ڪيندا آهن.

مثال طور: جَال = زال، جلم = ظلم جور= زور

جَرو= ذرو جِبان= زبان، جوري= زوري

لفظ: ڪَپڙ يعني ڪَپڙو لَٽو

ريڙهيءَ ڳوٺ ۾ مَڙد ۽ عورتون "ڪَپڙ" جو لفظ استعمال ڪنديون آهن.

هڪ عورت نوان ڪپڙا خريد ڪري ايندي، اُها ٻيءَ عورت کي ٻڌائيندي ۽ ڏيکاريندي چوَندي آهي،

"لي! ڪپڙ آندا آمَ" = "آئي...! ڪپڙ آندا آهن"

"لِي – ڪَپڙ ڏسُ." = "آئي...! ڪپڙا ڏس"

ڪو مڙد درزيءَ ڏي ڪپڙا سبرائڻ جي لاءِ کڻي ويندو تہ چوندو.

"اي هاشم! ڪَپڙ سبي ڏيمِ ڙي"

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي ڪَپڙ جو لفظ بيت ۾ ڪتب آندو آهي..

"آچن سَڙهہ اُپڙئا، مٿن ڪَپڙ ڪوٽ،
ساموندي مون گهوٽ، لڪا لوڀي آئيا."

سُر سري راڳ، داستان چوٿون

ساموندي پٽيءَ ۾ جتن جون ڪيتريون ئي اوڙڪون (پاڙا) رهن ٿيون. ڪاري وارن جتن ۽ مير جتن جي ڳالهہ ٻولهہ ڪرڻ جو انداز مختلف آهي.

ساموندي پٽيءَ جي عورت

ساموندي عورت روز مرهہ جي زندگيءَ ۾ مرد جي ڀيٽ ۾ سنڌيءَ ٻوليءَ جا پُراڻا لفظ استعمال ڪندي رهي ٿي. ڏٺو وڃي تہ سنڌ جي ٻهراڙيءَ جون عورتون ۽ ساموندي پٽيءَ جون عورتون پراڻن سنڌي لفظن کي اَجا تائين حيات رکيو اَچن ٿيون. اَڻ پڙهيل هوندي بہ سنڌيءَ ٻوليءَ جا ججها لفظ جُملن ۾ ڪتب آڻين ٿيون. ڪيترائي اَڻ لَڀ لفظ اُنهن جي سيني ۾ اڄ بہ محفوظ آهن. جن جي استعمال جو ڏانءُ وارو هُنر ڪين اَچين ٿو. ڪُجهہ لفظ اِهڙا آهن، جيڪي ساموندي پٽيءَ جي عورت ۽ ٻهراڙيءَ جي عورت ساڳيءَ طرح سان استعمال ڪن ٿيون.

لفظ - اوج = معنيٰ – مدد – سهارو

جيڪڏهن ڪنهن غريب عورت کي ڪُجهه اَن جا داڻا يا ٻي ڪا شيءِ، مثلن، ڪاڻ، خوراڪ، گندي ڪپڙو وغيره ڪنهن جي مِلي پوي ته چوندي

"ادِيا ڪُجهه ته اوج ٿي وئي"

"اديا اوج اَچي وئي گذارو ٿي ويندو.

اوج لفظ ٺٽي ضلعي جي ٻهراڙيءَ واريون عورتون استعمال ڪنديون آهن.

لفظ "ويڳر" معنيٰ مصالحو – (ٻوڙ ۾ پاجي وارو)

لفظ ويڳر، سنڌ جي ساموندي پٽيءَ ۾ سنڌ جي ٻين ضلعن جي ڳوٺن ۾ عورت پنهنجي لَهجي ۾ استعمال ڪري ٿي.

ساموندي پٽيءَ جي عورت ٻي عورت کي مخاطب ٿيندي چوندي آ.

"لِي، ويڳر لڙهي ڏي" (لڙهي معنيٰ پيسي)

(اديا مصالحو پيسي ڏي)

سنڌ جي اُتر ۽ وچولي وارن علائقن ۾ ويڳر جو لفظ استعمال ٿئي ٿو. خاص طور تي ٻهراڙيءَ واريون عورتون "ويڳر" لفظ استعمال ڪنديون آهن.

"فاطمي! او حاجره کان ويڳر وٺي آ.

"ادا! هَت تان ويڳر آٽي ڏي، انهيءَ ڪانسواءِ پاجي مَزو ڪونه ڪندي"

ڏٺو وڃي ته سنڌ جي ٻهراڙيءَ واري عورت سنڌي لفظن جي گهڻ گهاڙ جي جاڻ رکي ٿي. اُن جي ڀيٽ ۾ شهر جي رهندڙ عورت سنڌي ٻولي ڳالهائيندي ۽ سنڌي لفظن جو استعمال ڪندي به اُها لفظن کي نِجُ شڪل ۾ اُچاري نه ٿي سگهي. جنهن سان لَفظ جي اَصل صورت ۾ بگاڙ اَچي ٿو.

شهر جي عورت مارڪيٽ ۽ بازار ۾ گُهمندي ڦرندي، خريداري ڪندي پنهنجن جملن ۾ اردو ۽ انگريزيءَ جا لفظ استعمال ڪري ٿي. اِهڙيءَ صورت ۾ نِجُ ۽ اصلي سنڌي لفظ پنهنجي جاءِ تان غائب ۽ هَٽيل هوندا آهن. جيڪي گهڻي وقت جي گُذرڻ کان پوءِ اُهي لفظ ائين غائب ٿي ويندا، ڄڻ سنڌيءَ ٻوليءَ جا لفظ ڪونه هئا.

شهر جي عورت سنڌي لفظ جو بچاءُ نه ٿي ڪري سگهي، جيئن ٻهراڙيءَ جي عورت سنڌي لفظن جو بچاءُ ڪندي لفظن کي اُچاريندي رهي ٿي.

"ساموندي پٽيءَ جي ٻيٽن تي رهندڙ ماڻهو"

ساموندي پٽيءَ جي ٻيٽن تي جيڪي ماڻهو رَهن ٿا. اُنهن ماڻهن جي ڳالهه ٻولهه جو لهَجو ٻِنهه مختلف آهي. ڇو ته اُهي ماڻهو هِڪ محدود ماحول ۾ پنهنجي حياتي گذارين ٿا. اُنهن ماڻهن جو وڏن شهرن يا ننڍن شهرن سان گهڻي اَچ وڃ بلڪ ٻِنهه ٿوري يا صفا نه هُئڻ جي برابر رهي ٿي، ساب ڪِنهن گهڻي عرصي کان پوءِ هڪ به مَرد جو

ٻجڻ ٿئي ٿو. اهو ٻه نه جهڙو اُنهن ماڻهن جي لهجي ۾ لفظن جو استعمال ٿورو ٿئي ٿو. اُهي ماڻهو هڪ محدود دائري ڦرندا رهن ٿا. اُنهن وٽ شين جا نالا جيڪي سڄاڻپ طور تي ڪتب آڻين، سي مٿيل هوندا آهن. پر شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي بيتن ۾ اُنهن جا لفظ ملن ٿا.

سنڌ جي ساموندي پٽي ٽِن ضلعن ۾ آهي. ڪراچي، ٺٽو ۽ بدين. ساموندري پٽيءَ جو جَهجو حصو ٺٽي ضلعي ۾ آهي. هيءَ ساموندي پٽي سادا ٽي سئو ڪلو ميٽرن تي پکڙيل آهي. جيڪا مبارڪ ڳوٺ کان شروع ٿئي ٿي، پوءِ هاڪس بي، مَنهوڙو شمس بيٽ، ڪڏو ڪياماڙي، گذري، حيدر شاهه، ابراهيم حيدري، ريڙهي مياڻ، لَٽ بستي، شاهه حَسن، ڀنڀور جاڪي بندر ڀيٽياڻ: بندر، دبو درياءَ، ترچاڻ درياءَ، حجامڙو درياءَ، چاڻ درياءَ، راڄ واري درياءَ، ڪا ڪانگڙي ڪانگڙي درياءَ، گهوڙو درياءَ، مُنڍي درياءَ، هن درياءَ جي اُتر ۾ شاهه بندر آهي. ڪاجو درياءَ، سير ڪريڪ، جنهن جي ڪُجهه حصي تي هندستان مالڪيءَ جي دعوي ڪري ٿو. ساموندي پٽيءَ ۾ ٻه سئو (200) کان مٿي ڪاريون ۽ بيٽ آهن. جن مان تقريبن ارڙهن بيٽ هن وقت آباد آهن. ڪجهه ساموندي پٽيءَ جي بيٽن جا نالا هيٺ ڏجن ٿا.

1. روهڙو بيٽ	26. لاگارو بيٽ	51. گدڙ بيٽ
2. حجامڙو بيٽ	27. سير بيٽ	52. سري بيٽ
3. ڪوبر بيٽ	28. پچاڙ بيٽ	53. ڦِٽي بيٽ
4. گهوڙو بيٽ	29. سير پکار بيٽ	54. ڪارو چاڻ بيٽ
5. ڪچر بيٽ	30. مُنڍي بيٽ	55. جوگيڙا بيٽ
6. ڪاجهر بيٽ	31. ڪُڏي بيٽ	56. ٻيٽڙي بيٽ
7. ڪانِئر بيٽ	32. ڪاهي ڪُڏي بيٽ	57. آڏياڙي بيٽ
8. ٿُرچاڻ بيٽ	33. سنهڙي بيٽ	58. چاڻ بيٽ
9. ڪانگڙي بيٽ	34. نانگ واري بيٽ	59. ميران بيٽ
10. گوگاڙ بيٽ	35. سيار بيٽ	60. ڪيدي واري جو بيٽ
11. وَٽو بيٽ	36. هَل بيٽ	61. ٿرسياڻ بيٽ
12. دبوَ بيٽ	37. جِهبَ بيٽ	62. پيٽاٽي بيٽ
13. ميرواهه بيٽ	38. راڄ واهه بيٽ	63. ٻٻولو بيٽ
14. پوري بيٽ	39. ميران بيٽ	64. ڪورنگي بيٽ
15. هڏن واري بيٽ	40. ڦتو بيٽ	65. ڪورَ بيٽ
16. سوکي بيٽ	41. جَهري بيٽ	66. آٽرڪِي بيٽ

17. سياڳي بيٽ	42. ٽِڪو بيٽ	67. اڪِين وارو بيٽ	
18. اَمن وارو بيٽ	43. سير ڪاري بيٽ	68. ماڙيءَ وارو بيٽ	
19. نانگو بيٽ	44. ٿات بيٽ	69. شاهه بندر وارو بيٽ	
20. گيسر بيٽ	45. ڪڏو بيٽ	70. جاڪي بيٽ	
21. وَڍيون بيٽ	46. اونڏار بيٽ	71. ڇڻ بيٽ	
22. شُڪرانو بيٽ	47. جهور بيٽ	72. ڪٽند بيٽ	
23. ڏو ڏاٽي بيٽ	48. زيرو پوائنٽ بيٽ	73. ڏنگي بيٽ	
24. واڙي بيٽ	49. پڪيئڙو بيٽ	74. پونڊار بيٽ	
25. گهاريلي بيٽ	50. چار وارو بيٽ		

ابراهيم حيدري ۽ ريڙهي "مِياڻ جي لَهجن ۾ فرق"

هي علائقا سنڌ جا قديم ۽ تاريخي ماڳ آهن. ڪنهن وقت سمنڊ هنن ڳوٺن کان اَٺ ڏهه ميل پري هوندو هو ۽ سنڌو درياءَ هن علائقي مان گذرندو هو. سنڌو درياءَ رُخ بدلايو پوءِ هيءَ علائقو ٿتو سمنڊ جي کاري پاڻيءَ کي موقعو مليو. اُهو اڳتي وڌندو آيو ۽ وڌندو رهي ٿو. هن وقت ريڙهي بندر ۽ ابراهيم حيدريءَ سان سمنڊ جو کارو پاڻي اَچي لڳو آهي. هِنن ٻنهي ڳوٺن ۾ ڪيترين ئي آباديون وسن ٿيون. انهن سيني جو اڪثر ڏنڌو مڇيءَ مارڻ وارو آهي پر ڪي وڻج واپار ڪن ته ڪي وري ٻين ڌنڌن سان لاڳاپيل آهن.

ابراهيم حيدري ڳوٺ ۽ ريڙهي ڳوٺ جي رهندڙ ماڻهن جو لَهجو ۽ حيدري ڳوٺ ۾ رهندڙ ڪڇي ذات جي ماڻهن جو لَهجو مختلف ڏسڻ ۾ اچي ٿو. جيڪي صدين کان سمنڊ جي پٽيءَ تي گڏ رهندا اَچن پيا ۽ مڇيءَ وارو ڌنڌو ڪن پيا.

حيدريءَ جو لَهجو	ريڙهيءَ جو لهجو	ڪڇيءَ جو لَهجو (ابراهيم حيدريءَ وارا)
هيڏانهن اَچ	هيڏانهن اَچ	ياءِ هيڏانهن مڪيو آ (مڪيو = اچ)
ڪُجا پيو ڳرين...؟	ڪِجا پيو ڳرين؟	ڳرو ڳرين ٿو؟ (ڪرو = ڇا)
ڇوڪرا! سامان وٺي آ	ڳيورا هاج وٺي آ	ڇوڪرا! سامان ڳني آ
اي ياڙيا ريتيءَ جي ٿَرڪ بيٺي آهي	ياڙيا وَڪر جي ٿَرڪ بيٺي آهي	يا..! آ ٿار جي ٿَرڪ اُيي آهي
خالي ٻاسي مستي ڪرين پيو	اڪورو مستي ڪرين پيو (خواه مخواه مستي ڪري پيو)	هَريَرو مستي ڪرين پيو.

لِيِ! ڪُجا پيِ ڪرين....!	لِيِ! ڪِجا پيِ ڪرين...؟	تون ڳورو ڪرين پئي.
يَت رَڏ	يَت رَڏ	ڪائو پچاءِ
ناڪئوامو هوڙو جَهري آيو	ناڪئوامو هوڙو جُهري آيو	ناڪئوامو هوڙو توڙي آيو
احمد جي پُٽ جي اڄ ڇَٺي آهي	احمد جي ڳيور جي اڄ ڇَٺي آهي	احمد جي پُتر جي اَڄ ڇَٺي آهي
سومار جي گهر تي اڄ وِڄَ ڪري	سومار جي گهر ۾ اڄ ڏئي ڳري آ	سومار جي گهر ۾ اَڄ وِڄَ ڇٽي آ
بوري آنو جي ماءُ بيمار پئي آهي	خلاصي انو جي ماءُ اگهي پي آهي	خلاصي انوَ جي ماءُ ڪي ٻروا چي ويو
شاني! ٻوڙ ڪٽي اڄ	شاني، ساڳ ڪٽي اَڄ	شاني! تورو ساڳ ڪٽي اَڄُ
گاهڻ ڪري اَچون ٿا	ٽارا ڳري اچون ٽا يا	ڇيڙيا ڳپي اَچن سو
ڳم ڪري آئين	ڳم ڳري آئين ڙي	ڳم ڳري آوي
ڪِٿان آئين ...؟	ڪٿي آئين يا	ڪيڏانهن آهين يا

هِن وقت نہ اُهي "بندرگاهہ" آهن، نہ ئي سامونڊي رستا. هن وقت سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ناڪئا پنهنجن وڏن ٻيڙن تي پنهنجا چونڊ نالا رکندا آهن.

"اکر پٽي " لکڻ وقت سامونڊي پٽي جي ماڻهن جهجهي محبت ڏني ۽ رات ڏينهن ڪچهرين ۾ ننڍڙن ٻارن ،نوجوانن ۽ وڏن بزرگن، پوڙهين ۽ پڪين عورتن، شاعرن ۽ سگهڙن وڏو ساٿ ڏنو ،انهن جي محبتن کي وساري نٿو سگهان. جيڪڏهن ڪي جوڌا جوان سامونڊي پٽيءَ ۾ آچي ،سنڌي ٻوليءَ جا آڳاٽا لفظ ڳٽي ڪندا تہ ڪين هزارين نوان لفظ ملي پوندا ۽ سنڌي ٻوليءَ جي لغت جو وڏو خزانو تيار ٿي ويندو.

مون کي هِن ڳمَ جي لاءِ جن مان وارن سڄڻن ۽ اسُتادن همتايو. سائين عطامحمد ڀنڀرو صاحب. سائين پروفيسر همٿ علي پتافي، سائين محمد علي مانجهي صاحب. سائين عبدالفتح هاليپوٽو(شرجيل) آئون انهن سڄڻن کي بہ نٿو وساري سگهان، جن هن پنڌ ۾ ساٿ ۽ سهڪار ڪيو آهي. سائين انب گوپانگ. نور محمد ٿهيمور مولوي عبدالله موساڻي (ريڙهي)، بدرالدين سومرو(صدر ٽيچرس ايسوسيئيشن سنڌ يونيورسٽي) انور ساگر ڪانڌڙو پروفيسر حسين ڪپري، طارق عباسي، الهڏنو خاصخيلي ڪارو چاڻ ۽ شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جي پارڪن ۽ سامونڊي پٽيءَ جي سگهڙ شاعرن جن ۾ حاجن فقير ميرجت، رسول بخش مروا بلوچ، باقر مروا بلوچ، غلام حيدر مُرگهر، عبدالله مُرگهر. شفيع محمد مُرگهر، محمد نواز بگهياڙ غلام حيدر بگهياڙ الهڏنو ٻاهوٽ، پيرالٽو بلوچ ۽ ٻيا دوست جن، ۾ ماستر ڪرم علي، مروا بلوچ ، الهجڙيو ميرجت بگهاڙ موري ۽ خاص طور تي سائين غلام محمد ڪٽي ۽ ان جي فرزندن جو بہ ٿورائتو آهيان، جن مون سان ساٿ ڏنو. پياري دوست عبدالجليل، "آزاد" ڪٽي جنهن جا وڏا وڙ آهن اُهي آئون وساري نٿو سگهان.

منصور ٿلهو

الف

لفظ	معني
آ	اَج، هيڏانهن
آءِ	اَچ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ساموندي، داستان چوٿون، بيت نائون" * سَرَ نسريا پاند، اُتر لڳا، آءِ پِرين! مون تو ڪارڻِ ڪانڌَا، سهسين سُڪائُون ڪيون. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
آءِ	خود، پاڻ
آل	مڇيءَ جو نالو (هيءَ مڇي ڪاري پاڻيءَ جي آهي. هن جو قد هڪ فوٽ ويڪرو آهي ۽ ڊيگهه ۾ ڏيڍ فوٽ ٿئي ٿي.)
آهہ	گهوڙاڙيءَ مري ويس ڏُک جي حالت ۾ آهہ پرڻ ڪِنهِن ڳالهه تي ٺڏو ساهُ پَرڻ. يا. ڪٽڻ
اِي	مخاطب هيءُ لفظ مؤنث ۽ مُذڪر يعني عورت ۽ مَرد، ٻئي استعمال ڪندا آهن. روبرو ڳالهائيندي ٻہ استعمال ٿئي ٿو.
آلائي	جَهجهو گهڻو
الاجي	خبر ڪانهي، ڪا خبر ڪانهي
اَلهہ جي	الله جي، الله ڄاڻي
اُولي	ڇٽن ڀنجن فوٽن جي ڪاٺي جنهن جي مُنڍ ۾ گول دائري وانگر يا مُستطيل هِڪَ فوٽ ڪَن جي ڪاٺي لڳل هوندي آهي، اُن کي "اُولي" چئبو آهي. ننڍڙين ٻيڙين، ريتري (صفا ننڍڙي ٻيڙي)، مڪڙيءَ، پاتَ، گاليو. کي هلائڻ جي لاءِ "اُولي" ڪم اَچي ٿي.
آٽي	اُولي جي مُنڍ ۾ لڳل ڪاٺ جو تختو جنهن جو ڪجهہ حصو ٻاهر نڪتل هوندو آهي. اُن کي "آٽي" چئبو آهي. شاهه عبدلطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سريراڳ. داستان. بيت پهريون" *

	"ڪوُها ڪالَ ڪٽي، اُنِ وِڏا اُترَ آسَريه اَلا! جُهري مَ اُن جي اولَي جي آٽي، وَٽِجارَنِ وَٽي، وَڪَرَ وِڏو بيڙين" * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اَنُ	چانور يَتُ، (ريڙهيءَ جا ماڻهو يَتَ جي لاءِ "اَنَ" جو لفظ استعمال ڪندا آهن.) "لي. . .! اَنُ رڌ ٻُيور جي لاءِ" "ادي. . . ! يتَ رڌ پُٽَ جي لاءِ"" اَمون! اَنُ وني اَڄُ تہ يت رڌيون"
اوکو	ڏُکيو ڏکيو ڪم، ڏکيو آلائڻ، ڏکيو ڳالهائڻ... "لِي....! اوکو نہ الائج!" = "تون....! اوکو نہ ڳالهاءِ ڙي..." خلاصي دريا مَنجهہ رَڇَ (جار) کي لاهيندا آهن تہ اوچتو ڳڻ جيان پاڻي تيزيءَ سان ڦيرو ڪائي رَڇ کي مَروڙي ۾ وَٺيل رَسي جيان وَٽي سَٽي ڇڏيندو آهي تہ خلاصي دانهن ڪندو آهي. "ناڪٿا...! هير پاڻي الائي "اوکو" آهي." = "ناڪٿا....! هاڻ پاڻي الاهي ڏکيو آهي"
اکو وڏو	وڏي اک وارو يا، وڏيءَ ٻاري وارو رَڇُ
آکيا	ڪوپا شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪنيات، داستان ٻيو بيت ٻاويهون" * ڪِنين ڪامڻَ ڪَياءِ؟ ڪيئَن ڀنيولِئين؟ ڪَرَها! آڪِيُن مَٿي آکيا، پڙُ مِ پيرَ ڳَناءِ! وَڳَ ڪِ وسَرِياءِ؟ ٻَڌو جِنَ گهاٽي وَهِين. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اکَ يا آکو	ٻاري يا خانو خانا، جيڪي رَڇَ ۾ ٿِينَ "جنهن رَڇَ جو "اکو" ننڍو ٿيندو آهي، اُهو رَڇَ مَڇيءَ جي نَسل جي لاءِ نقصان وارو هوندو آهي. ڇو تہ اُنهيءَ" رَڇ سان سَمنڊ جي جيوت تباهہ ٿئي ٿي ۽ پاڻيءَ مَنجهہ گندلائڻ ٿيندي آهي. ننڍين "اکن" وارن رَڇن جي لاءِ مهاڻا احتجاج ڪندا رهندا آهن تہ اُنهن رَڇن تي پابندي هڻئين وڃي. پر انهن مهاڻن جي دانهن ڪوڪَ تي ڪو ڌيان ڏري نہ ٿو. وڏي "اکَ" واري رَڇَ کي "پڌرا" رَڇَ چيو ويندو آهي. هِنِ رَڇ سان مَڇيءَ جو نسل بچي ٿو ۽

	وڏي مڇي مرندي آهي، هنِ رَڇَ سان سمنڊ ۾ گندلائڻ ڪوند ٿئي... پاڻي ميرو نـ ٿو ٿئي.
اونائي	اوڙڪَ، پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
آگري	اوڙڪ، پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
آڙِيي	آڙي
آمبرچي	ڪَٽي آمري، اَنبڙي، ڪٽي موسمي، ڪٽي نارنگي. ڪنهن بہ ڪٽي شيءِ جي لاءِ آمبرچي جو لفظ استعمال ٿئي ٿو.
معمر بزرگ	مرد ماڻهو
آچڻ	سُرمو هيءَ لفظ ساموندڙيءَ پٽيءَ ۾ رهندڙ ڳچي استعمال ڪندا آهن.
آچڻ	سرمو
آلوڙو	تازي ويامل (ويامڻ کان پوءِ مينهن جو کِير)
آريا	ڍِلو ڳري ڇهلڻ، ڇڏي ڏيڻ (ماهيگير ساموندي پٽي جا استعمال ڪندا آهن.)
امبرڪي	ڪانيءَ جو قسم: (هنِ ڪانيءَ جا بہ قسم آهن. ڇمبر ڪاني، ڪاري ڪاني ڪاري ڪانيءَ جو قد ٻن فوٽن تائين ٿئي ٿو. جنهن جي اندر ۾ پڙدو هوندو آهي. حڪيم ٻارن جي قبضيءَ لاءِ "ڪاري ڪانيءَ" مان دوا ٺاهيندا آهن. وڏن ماڻهن جي جُلاب جي لاءِ ٻي ذرَ ر يع فائديمند آهي.
آمبر	وَل جو قسم
آمبر	چيٽو سمنڊ جي گانءِ (ڳئون) جيڪو چيٽو لاهيندي آهي. اُن کي "امبر" چئبو آهي. درياءَ جا ماڻهو هوڙا ۽ ٻيڙيون ڪاهي ڳنين يعني ڪنڌين تي "امبر" جي ڳولا ۾ ويندا آهن. جڏهن اُنهن کي آمبر هَٿَ ايندو اهي تہ اُهو پسارين وٽ هزارين روپين ۾ تولي جي حساب سان وڪڻندا آهن.
آچي پيزهي	آچي ويهو (هيءَ لفظ جَت استعمال ڪندا آهن.)
آرَڙ	دال جو قسم
اَرڙ	نانگ. هيءَ نانگ ماڻهوءَ کي ڳهي ويندو آهي. هن جو قد ٽيهہ پنجٽيهہ فوٽ ٿئي ٿو. چوٽي، "اڙي...! تون تہ آرڙ بلا آهين."

آرڙ	موسم. (خشڪيءَ وار هي لفظ استعمال ڪندا آهن.)
اَنڌي مَگر	هن جي شڪل مڇيءَ جهڙي ٿئي ٿي هن جو قد ٽيھ پنجٽيھ فوٽ آهي. ويڪر ۾ ست آٺ فوٽ آهي. اَنڌي مَگر ٻچا ڏيندي آهي هن کي سائنس جي حساب سان مڇي نہ سمجهيو ويندو آهي، پر ساموندي پٽيءَ وارا مهاڻا اَنڌي مگر کي مڇي سڏيندا آهن ۽ هن جي ٻت تي چلر نہ هوندا آهن"
اَرڙو يا، اَرڙي	بي لزت، مَزو ڇڏي وئي جَڏهن مڇي چڱي طرح سان ناهي پچندي ۽ ڳريل ناهي هوندي تہ اُها مڇي کائڻ ۾ مزو ڏيندي ناهي. تنهن لاءِ ساموندي ماڻهو اَرڙو يا اَرڙي جو لفظ استعمال ڪندا آهن. هيءَ مڇي "اَرڙو" ٿي وئي آهي. هيءَ مڇي اَرڙي ٿي وئي، کٿڻ ۾ مزو ڪين پئي ڏي"
آراڙو	ديھ نالو (ٺٽي ضلعي جي تعلقو ٻگورو ۾ آهي.)
آلڙ	وير جو لَهي وڃڻ. "ادا....! وير "آلڙي" وئي. يعني وير لَهي وئي."
آلوڙو	ننڍ جو جهوٽو گهيرٽ. شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪوهياري، داستان پهريون، بيت چوٽون" ❊ آلوڙو اَکين، آيم ننڊ آيا ڳَ کي! هاڻي هِنَ ڀنيورَ ۾، گهارِيان ڪارَڻِ ڪنِ؟ اَڊيون! اونَيڙَنِ، هِنئين سان هاچو ڪيو! ❊ ڪليات آڏواڻي، شاھ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتب اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ 1976ع
اُتري	پاڻيءَ جو لَهي وَڃڻ، يعني وير جو لَهي وڃڻ. "ادا....! پاڻي "اُتري" ويو." = " وير اُتري وئي، يعني وير آلڙي وئي."
آڳيل	هوڙي جو اڳيو حصو
آنجون	آءَ (هي لفظ جَت استعمال ڪندا آهن.)
آنيارو	پَلي جو قسم آنيارو پَلو ڏيڍ فوٽ کان ٻن فوٽن تائين ڊگهو ٿئي ٿو. سمنڊ ۾ رهڻ وقت مادي پَلي ۾ آني معمولي هوندي آهي. يا ڪِن پَلن ۾ ڪونہ ٿيندي آهي، اُن پَلي جو رنگ ناسي ٿئي ٿو. اُهو بغير آنيءَ وارو پَلو جڏهن سمنڊ کان مِٺي پاڻيءَ ۾ اَچي ٿو تہ اُن ۾ آني پيدا ٿئي ٿي، ۽ اُن

	جو رنگ بدلجي ٿورو ناسي ٿي پوندو آهي. ان جو سبب اهو آهي تہ پلي جو لڳ مٺي پاڻيءَ ۾ ٿئي ٿو. جتي ان جي آني واڌ ڪائي ٿي. هن وقت سنڌوءَ درياءَ ۾ پاڻيءَ نہ هئڻ سبب پلي جو نسل تباھہ ٿي ويو آهي.
آنياري	مڇيءَ تقريبن هَر ماديءَ مڇيءَ ۾ آني ٿيندي آهي ان کي آنياري چئبو آهي. جنهن پلي ۾ آني ٿيندي آهي ان کي آنيارو پلو چئبو آهي" پلو مٺي پاڻي ۾ لڳ لاءِ ايندو آهي.
آئنيار	آنَر، گهوٽ جو آئينار
ايل. بِي	ڍوري جو نالو
انوَر	آئينار آنر، ڪڇي زبان ۾ گهوٽ جي آئينار کي "اَنور" چون.
آپن	ديهہ جو نالو
آڏياڙي	درياءَ جو نالو. ديهہ جو نالو ڪانٽر درياءَ جي پاسي ۾ "آڏياڙي" درياھہ آهي. آڏياڙي درياءَ ننڍو درياءَ آهي. جيڪو هلندو "ڪانٽر دريا" ۾ داخل ٿئي ٿو ۽ ڪانٽر درياءَ عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو.
آترڪي	ٽڙ جو نالو. ديهہ جو نالو
اُترادي ملاح	ملاحن جي اوڙهڪ.
اُٿلي	واپس
اُٿلي ويو	واپس موٽي ويو (هي لفظ حيدري ۽ ريڙهيءَ ڳوٺ وارا استعمال ڪندا آهن.)
آمر	آهن. (ريڙهوءَ وارا لفظ استعمال ڪندا آهن. (گهڻا ماڻهو جهجا ماڻهو)
آڏ	گس پنڌ تي، چواڻي تي
آڏ ٽر	تمر جي وڻن جي اوٽ ۾ وڻ جي جاءِ کي آڏتر چون.
آڏا	ڪانيون اوچتو: درياءَ جو نالو: هيءَ درياءَ — اڏيري لعل تعلقو گهوڙا ٻاري" وٽان سنڌو درياءَ مان نڪري ٿو پوءِ ڪيٽي بندر مان ٿيندو عربي سمنڊ ۾ داخل ٿئي ٿو. هوڙي ٻيڙي ۽ لانچ جي اندر ٽين حصي ۾ جيڪو ڪاٺ مضبوطيءَ جي لاءِ لڳايو ويندو آهي. اُن کي آڏا چئبو آهي. قبر کي ڍڪڻ جي لاءِ "اڏا" رکي اُن جي مٿان توري يا تڏو وڇائي ان جي مٿان مِٽي لاهي پوءِ قبر کي ڍڪيو ويندو آهي.
آڏو	ڪانين جي جاءِ
آمنوا	درياءَ جو نالو

آمنوآ	درياءَ جو نالو
آڏو	شجاڻ، اڳيان شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت ڏهون" * آڏو چِڪَرَ چاڙُ مُنهنجي موجَ نہ سهي مَڪُڙيہ ميڙي مَتاين جو بيحَدِ چاڙهيمَ بارُ. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اوڙاهہ	سمنڊ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر گاتو داستان پهرهون، بيت ٻارهون" * آئِين جا لُڏو لوڏَ، اِيَ پِرِ گهاتوُ تَرَنِ جي، ڪَنَ ڪَلاچِيءَ ڪوڏَ، شڪِ نہ سُتا ڪَڏهين. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
آمن وارو	ٻيٽ جو نالو
اوتدار	ٻيٽ جو نالو
اوڪرَ	چوپايو مال گاهہ ڪائي بچائيندو آهي اُن اوڪرَ چئبو آهي.
اوڪر، اوڪو	ڏڪيو
اولانيو	پارڪڊي ڪنهن کي معيار ڏيڻ
اوراڙو	اوريون پاسو
آلو ٽلو	گهر جا ٿانوَ ٺڪر مال ملڪيت (جنهن ۾ هوڙو ٻيڙيون ۽ لانچون وغيره اچي وڃن ٿيون) انهن کي نقصان رسي يا چوري ٿي وڃن تہ گهر ڏٽي چوندو، "ادا...! منهنجو آلو ٽلو ناس ٿي ويو." = "مونسان ٻينگ ٿي وئي."
آڏو تڏو	مال ملڪيت، گهر جا ٿانوَ ٺڪرَ. وڏو نقصان ٿئي جنهن ۾ ڪابہ شيءِ نہ بچي. آڏو تڏو هي لفظ ابراهيم حيدري ڳوٺ جا ماڻهوءِ اُن جي پَر پاسي ۾ رهندڙ مهاڻا ۽ ٻين ذاتين وارا بہ آڏو تڏو لفظ استعمال ڪندا آهن.
آتار	ڪاوڙ غصو ڏپ

	"ادا... مون اِهڙي اُٽار چاڙهي مانس وٺي پڳو" اُٽار جو لفظ سنڌ جي اُتر ۽ وچولي وارن علائقن ۾ هاڪاري ۽ ناڪاري جملن ۾ استعمال ٿئي ٿو. "ادا...! ڇوڪر کي ننڊ مان نہ اُٽار پلي ستو پيو هجي." طالب کي اُٽار تہ ڪمُ ڪري اچي. "اوزيبو...! انهيءَ نياڻي ڇوڪري اٽار سِڄُ ڇوٽ چڙهي ايو آهي."
آئي لَٽي	مهاڻيون عورتون هِڪ ٻيئي کي سڏين
اُسل	جوئار جي ختم ٿيڻ کانپوءِ نئون پاڻي سمنڊ جي ويرن ۾ چڙهي اچي، تنهن کي اُسل چئبو آهي. اُسل پوڻ کانپوءِ اڳ ناکئن کيراها اُميد ٿيندي آهي هاڻي مڇي جهجهي مرندي پوءِ هڪبئي کي چوندا آهن. "ادا... اُسلون پيون ٻاهر (شڪار تي) نڪرنداسين.
اُسل	هيءَ لفظ سنڌ جي خشڪيءَ وارن علائقن ۾ ۽ خاص طور تي ٻهراڙين ۾ گهڻو استعمال ٿئي ٿو. جڏهن ڪو ماڻهو يا ڇوڪرو پُسيل يا آلو ڪپڙو پنهنجي جسم مٿان وجهندو آهي تہ کيس چيو ويندو آ. "ادا.. آلو ڪپڙو يا آلو انگوشو مٿان نہ وجهہ اُسل نہ ٿي پوئي يا اوسو نہ ٿي پوئي
آئي يا لي يا لي لَٽيا	عورتون (ڪنهن) مڙد کي سڏين
اُهس	ڪاڙهو - سج جي گرمي - روشني
اِڳڙا	ميهڻن جي (پاڙو)
اوڙڪ	آخر ۾ نيٺ (قبيلي جي سُڃاڻپ جي نشاني) شاهہ عبداللطيف ڀٽائي سُر يمن ڪلياڻ جي پهرين داستان جي بيت اوڙڪ جو لفظ آندو اهي. "سدا آهي شور جي واڍوڙن وائي، جيڪا آٽن مَن ۾ سلن نہ سائي اوڙڪ اُها ئي، ڳولئو ڏِسن ڳالهڙي
اوڪ	درياءَ ۾ سمنڊ جو وڏو پاڻي اَچي، اُهو پاڻي سُڪن پَٽنَ ۽ ڪنڌين کي ٻوڙي ڇڏي، جاني ۽ مالي نقصان ڪري اُن کي اورڪ چئبو آهي. چون، ادا، سمنڊجي اورڪ آئي آهي. جيئن 1946ع ۾ اورڪ آئي هئي. 1999ع ۾ اورڪ آئي هئي. انهن ٻنهي اورڪن ۾ سامونديءَ پٽيءَ ۾ رهندڙ ماڻهن جو وڏو جاني مالي نقصان ٿيو هو. سوَن جي تعداد ۾ ماڻهو ٻڏي ۽ مري ويا. اُنهن جا هوڙالانچو ۽ ٻيڙيون بہ سوَن جي تعداد ۾

	تباھہ ٿي ويون. جيڪي لکين روپين جون هيون. ماڻهن جا لاش تيز طوفان ۾ اُڏري وڃي وڻن جي ٽارين ۾ اٽڪيءِ ٽُنبجي پيا هئا. ڪي پَري هندَ تي سمنڊ جي آيل ڪاري پاڻيءَ ۾ ڪري، لَهون جون ڪاچ بيٺا. اُنهن جي لاشن کي سمنڊ جي ڪاري پاڻي ڳاري ڇڏيو هو. انهن آيل اورڳن ۾ سنڌ جي ساحلي پٽيءَ جو وڏو نقصان ٿيو. انهن تباهين جو ڪاٿو ڪري نه ٿو سگهجي.
اوريڪ	لوڏ، گهٽائي، گهٽي شيءِ جنهن سان جهجو نقصان ٿئي. (هيءَ لفظ گهڻين معنائن ۾ استعمال ٿئي ٿو.) گهٽو پاڻي ٻوڙي ڇڏيندو آهي، گهٽي برسات تباهي آڻيندي آهي. "يار.....! لوڏ وٺي آيو آهين." = "يار.....! اوريڪ آندي اٿئي" هي لفظ "اوريڪ" سنڌ جي وچولي ۽ اُتر وارن علائقن ۾ خاص طور تي ٻهراڙين جا ماڻهو استعمال ڪندا هئا. هينئر گهٽجي ويو آهي. اوريڪ نقصان جي علامت وارو لفظ آهي.
آمري	آچار ڪٺاڻ
آوڙو	ڏڪيو (ڪچي ڳالهائين)
اورو	ڏڪيو (جَت ڳالهائين)
اُڙد	فصل جو قسم آهي. (اُڙد جا ٻہ قسم ٿين ٿا. هي داليون آهن) (1) ڪاري اُڙد = هن جو ٻج ۽ کل ڪاري ٿئي ٿي. هِن ۾ خوشبوءِ ٿيندي آهي. 2. سائي اُڙد = هِن جو ٻجُ ۽ کَل سائي رنگ جي آهي. هن مان داليون ٺهنديون آهن. جيڪي ڪاڏي جي ڪم اَچن ٿيون. اُنهن دالين مان نڪرندڙ ٻُڏي ۽ ڏاکر ٻئي چوپائي مال جي چاري ۾ ڪمَ اَچن ٿيون.
اُپڙڻ	مٽي چڙهڻ، مٽي اَچڻ
اَپڙي	هيٺ مٽي شاهہ عبداللطيف ڀٽائي هن ٻيڙيءَ جو ذڪر پنهنجي بيت ۾ ڪيو آهي. "دنگي وِچَ درياءَ، ڪِينَ ٻُڏي ڪِين اُپڙي هوجي وادِي واٺنا، سي سونهڻ سَڀ سَڙيا معلم ماڳ اڳيين، ڦلنگي منجهہ ڦُريا. "ملاح! تنهنجي مڪڙي، اَچي چور چڙهيا."
اُپڙي	جتن جي اوڙڪ جن جتن وٽ ننڍيون ٻيڙيون هونديون آهن انهي کي اُپڙي جت چئبو آهي.

اُلاريان	ناهيان "لِي...! آئون رَڄ اولاريان پئي" = "ادي...! آئون رَڄ ناهيان پئي"
اوليان	ناهيان (هيءُلفظ ابراهيم حيدري ۽ ريڙهيءَ ۾ گهڻو استعمال ٿئي ٿو.) "لِي! رَڄ اوليان پئي"
اَڦيري	وَل جو قسم
اپيشن	وَل جو قسم
ٿائي	اوڙڪ. پاڙو (هي ميمڻن جي پاڙو آهي.)
آگير	صغير، ننڍڙو ٻار
اِن	هن (دبلاملاح ڳالهائين.)
اُيري	درياءَ مان ٻاهر نڪري
اوڄَ	مٿي "ادا...! باقر اوخ تي آهي"
اونڊو	اُن جو (هيءُ لفظ ڄَتَ استعمال ڪن ٿا.)
اورهو	هيڏانهن (جت ڳالهائين) "اُبلَ....! هيڏانهن اَچ." = "اَبل....! ڪيڏانهن وڃين پيو."
اٻل	پيار مان ڪنهن ننڍي ٻار ۽ نينگر کي چوَن يا سَڏين. اَبا. اَبلُ
آڪرو	تيز
آنجو	ڏائو، ڪاٻو
آتور	اوتارو
اَڳئين	بـ پهر، مجهند
اُوڏَ	اُلڪو ڳڻتي، وِرچَ، پريشاني
آڙ	رڪاوٽ
اَبوئي	اَبو بابا، پيءُ
آر	پاڻيءَ جي تِک، لاڙو شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر سُهڻي، داستان پنجون، بيت پنجون" ❊ جيڏانهن چِتَ چاهُ گهڻو آر بـ اوڏانهين، وڃي وَهُ واڪا ڪيو تکو تيڏانهين، ميهاُر مِلائين، لَهَرن منجهہ لَطِيفُ چئي.

	٭ ڪلياڻ آڏواڻي. شاھ جو رسالو. ڪراچي 2 مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ 1976ع
آز	لَهرائڻ، نتائڻ، گسائڻ
آرو	ٽيڪ ڪرڻ. ڪنهن شيءِ تي آرو ڪرڻ
آرو	راز ڪنهن سان دلچسپي، "ادا....! ناڪُئو جانو زليخان تي آرو ڪري ويو"
آرو	ڪِير ڏيڻ وارو جانور اهو ڍور جيڪو هِڪ نہ ٻئي ڏينهن ڪير ڏئي نہ اُن کي آرو چوندا آهن. "ادا هيءَ مينهن آر ڪري وئي آهي"
آنجو	اوهانجو
آن	تون، توهان، اوهان
آتار	ريتي، ڳچي استعمال ڪن
اُيي	بيٺي ياءَ آتار جي ترڪ اُيي آهي. ساموندري پٽيءَ ۾ رهندڙ ڳچي ماڻهو استعمال ڪن ٿا.
اَڪورو مستي	خوامخواه يا اَڪورو مَستي ڪرين پيو.
اُڪاري	درياءَ پار ڳري
اُڪري	تَڪرجي
اُڪري پيا	تَڪرجي پيا "اي! ناڪئي هاشم ۽ ناڪئي اِبو جا هوڙا اُڪري پيا."
اگهي	ڪمزور عورت. بيمار عورت. لاچار عورت " ناڪٿا...! منهنجي گهر واري اگهي تي پيئي آهي. آءَ درياءَ تي ڪونہ هلندس." شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: " سر يمن. داستان پهريون. بيت چوٿو " "اَگهي اگهائِي، رَنجُ پِريان کي رَسيُو چَڪيِم چَڱائِي، سو رانگهي سُوريءَ تان" ٭ نبي بخش خان بلوچ. ڊاڪٽر. محقق ۽ شارح. شاھ جو رسالو ڪراچي. سنڌيڪا اڪيڊمي. ڇاپو پهريون 2009ع
اگهہ	بيمار. لاچار. ڪمزور (مرد جي لاءِ)

آتون	تون يا توهان پهاڪو "اتون ڪو گنوار آئون" = "تون ڪو بي وقوف آهين."
آجون	آءٌ، مون "آجون اتون کي ياد پئي ڪيو" = "مون توهان کي ياد پئي ڪيو" "آجو گهورو ويو هُيس" = "آءٌ ڳولڻ ويو هوس"
آئون	آهين
اوڳوٺون	ڏکڻ اوڀر جي ڪنڊ
آڪرائي	چاٽي ٻجهي "جانو....! تو "آڪرائي" مِکي جتائي نہ پيو." "جانو....! تون چاٽي ٻجهي مون کي ٻڌائين نہ پيو"
آتو	شوق مان، بنا دير جي
اولڙو	ڊپ، غنودگي "ادا...! مون جي ڇوڪرَ کي اولڙو پيجي ڏي"
اولڙو	عڪس "ڇوڪرا...! تِڪَ جو اولڙو نہ ڪر"
اوکا ڊوکا	نظر ڦيرائڻ، ڏِسڻ وائسڻ، خبر چار "ادا....! تون مون جي ڪم جي اوکا ڊوکا ڪونہ ڪئي" "ادا...! تون منهنجي ڪم جي خبر چار ڪونہ ورتي"
آچاڙ	نِشانيون، پار پتا
آوتر	ٻچيل، ڪاڏل پيتل
اوبارو	ٻچيل
اوپارو	درياءَ جي پاڻيءَ جي وهَڪري جو اوپارو
اڻ ورچ	نہ ٽڪجندڙ مضبوط ڪم ڪار جو
اوڌر	قرض
اوبڙ	گرمائش، گرمي
آکيو	کوپو (گهاٽي يا نار ۾ وهندڙ ڏاند کي اکيو يا کوپو ٻڌندا آهن)
آکيو	ڪنوار جي اکين کي ٻڌڻ وارو ڪپڙو

اِيو	بينو يا بيھَڻ
آجو	پَرِي الڳ جدا
اوپرو	ڏاريون، اڻ سُڃاتل
اَڍنگو	بي افعالو بي ترتيب
آر	بي تي ٽيڪو ڪرڻ، پَروسَو ڪرڻ، وزن ڪرڻ، بار ڪرڻ
آر	هَٿ سان پرت پرڻ واري شيءِ
آنڌ مانڌ	اشتياق سان، تڪڙ سان، بنا دير، ڳڻتي، پرشاني، بي چيني.
اُرد	دال جو قسم
اوجهراٽي	ننڊ، سُتل "ادا....! هن کي اوجهراٽي وٺي وئي." = "ادا... هن کي ننڊ وٺي وئي"
اٻڪو	ڳڻتي، انتظار شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ساموندي، داستان پهريون، بيت پيو" "آئِي اُتَرَ مُنڌَ، هِيئين اُٻَڪو نہ لَهي، وڻِين لاڄُو بَنڌَ، پيھَرَ مَڪِين پيرِّيُون. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاھ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
اچانَڪَ	بي خبريءَ ۾، بِنا ڪنهن اطلاع جي
اوچتو	اچانڪ
اَيو	اَڄُ (جَتَ ڳالهائين.) "هيٽين آيو" = "هيڏانهن اَڄُ"
اَبرَّ	پيءُ "توهون اَبرَّ ڪاهو هَرَ....؟" = "تنهنجو پيءُ ڪير آهي؟"
اُونو	اوڙڪ، پاڙو (سنڌ ۾ ذات آهي.)
اَنجون	آءُ (جت ڳالهائين)
آچڙو	اوڙڪُ، پاڙو (دانڌل قوم جو)
اَتون	تون (جَت ڳالهائين) سنڌي ٻوليءَ ۾ "تون" جَتڪي ٻوليءَ ۾ صرف الف زَبَر "آ" جو اضافو ڪيو ويندو آهي "آتون وِيڪَ ڪَم ڪَرين" = "تون هِن کي ڪَمُ ڪَري ڏي"

آڏي	درياءَ جو نالو
انڌي مگر يا انڌي مگرو	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو قد ٽيھ چاليھ فوٽ ٿئي ٿو ۽ ويڪر ۾ پندرنهن سورنهن فوٽ جي ٿئي ٿي.)
اوندهارجي ڪناٺي ڍورو	درياءَ جو نالو هيءَ درياءَ هلندو "ڪانگڻي" درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. پوءِ "ڪانگڻي درياءَ" هلندو وڃيو "سنهڙي ڪوير درياءَ" ۾ داخل ٿئي ٿو.
اُڪڙوئو اُڪوڙيو	ڳڏيو پٽيو
اگهن	بيمار، تندرست نہ هُجڻ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر يمن داستان ٻيو بيت اٺاويهون" اگهَنِ مِڙي اَڄُ، ڪِئو سڏُ صِحَتَ ڪي ڏُورِ ڏُکَندا ڀَڄُ، مِهرَ مُنَہُ ڏيکارِئو. ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
اُوڇو اُڇو	اُتو اٿو، تندرست، چڱو ڀلو (جت ڳالهائين.)
ابوراٺي	اوڙ پاڙو (جَت قوم جو پاڙو)
اُجاٺي	اوڙل پاڙو (جَت قوم جو پاڙو)
اوناٺي	اوڙڪ پاڙو (جَت قوم جو پاڙو)
اُستر	اوڙڪ پاڙو (جَت قوم جو پاڙو)
اسحاقاٺي	اوڙڪ پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
آلواٺي	اوڙڪَ پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
احمدياٺي	اوڙڪ پاڙو (بلوچن جو پاڙو ۽ ملاحن جو پاڙو)
اُڇڙانگ	بي شڪو بي قرار " ادا اُڇڙانگ ٿي پئي، مڇي ۽ ساني جو ڏنڊو ڪونهي "ادا.....! بي شڪو بي ترار " ادا....! اُڇڙانگ ٿي پيو آهيان، جو مڇي ۽ ساني جو ڏنڊو آهي ئي ڪونہ"
اُجهي	ٽري "ادا...! ذهن تي ڳالهہ اُجهي آئي" = " ادا....! ذهن تي ڳالهہ ٽري آئي"
اُڄ	اُٿ

آنوري	گجرن جو آچار
آڪرو	مهانگو
آوري	پتائي گجرن جو آچار
آريال	پوريءَ جواني وارو اُٺ
اُڍ	ڪپڙن جو ڍِگ
آئير	پوڙهو مرد ماڻهو " آئير ڪيئن آهي" = " آئير نيڪ تہ آهي"
اوپالو	ڏوراپو ڏيڻ " دوست کان اوپالو مليو تہ ڪم نہ ٿيو آهي"
اُتري	لَهڻ
اُپراسو	فاعدو
اُپارو	ڳن وارو تيز پاڻي
آريا	هيٺ ڳري، ڍلو ڪري جهلڻ "خلاصي.....! رَجَ آريا ڪريو" = " خلاصي.....! رَجَ هيٺ ڪريو"
اورَڪ	سنهڙي بوند، مينهن جي ڦُڙي، سنهڙي ڦُڙي " برسات جي اورڪ لاءِ پئي" = " برسات جي سنهڙي بوند پئي"
اُورَ	ماڻهن جو ميڙ، ماڻهن جي گهڻائي " تماشو ڏسي ماڻهن اُور ڪئي " = " تماشو ڏسي ماڻهن ميڙ ڪيو"
آونو	اُهڃاڻ، پار ڏس پتو
آواٺو	ٻليل
آواتو	گهر جي اڳيان ٿهيل ٿلهو
آروڪڙو	بيوقوف
اَڳاهون	اڳتي وڌ "بابا....! اجان منزل اڳاهون" = "بابا....! اجان منزل تنهنجي اڳتي آ
آرياڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو) شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر حسُيني، داستان، بيت ڇهون" ڇَڏيم حُجَ هَلَڻ جِي، چاڙيڪا چڪيامِ آرياڻيءَ جي آسري، ڏُونگر ڏِينہ لَڳامِ پُڇِج پرين سندام، ورتيس وِڪَ نہ اُپڙي * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع

اُجهاڻي	وِساڻي
آڳ	باهِ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر يمن ڪلياڻ، داستان ٽيون، بيت پنجون“ ※ پَتنگُ چائين پاڻَ کي، تہ اچي آڳِ اُجهاءِ! پچرَ گهڻا پچائيا، تون پچرڻ کي پچاءِ! واقُف ٿي وِساءِ، آڳِ نہ ڏِجي عامَ کي. ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
آڳ	اڳيان
اُچي	اُٿي "ادا...! آتون ڪٽ ڪا اُچي." = "ادا....! تون ڪٽ تان اُٿي"
اَروٽ	نندڙو ناسمجهہ شاهہ عبداللطيف جو بيت آهي: ”سُر يمن ڪلياڻ، داستان ٽيون، بيت ڇهون“ ※ ”پتنگُ چائين پاڻ کي، پَسي مَچَ ۾ موٽُ! سَهائيءَ سُپرين جي، ڳِهڙ تہ ٿي گهوٽُ! اڃان تون اَروٽُ، ڪوري خبَر نہ لهين. ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اُچ	اُٿ "ادا...! مير جت اُچ تہ واچان" = "ادا ...!مير جت اُٿ تہ هلون."
آچاڙا	پار، پتيڪار، نشان شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر ساموندي، داستان، بيت تيرهون“ ※ آچاڙا عَميق جا، ڳَڏِيا غَواصَنِ جَهڙيُون جهاڳي آئِيا، ڪارُونيارَ ڪَنِ، سَمُنڊرُ سوجهي جَنِ، آڻي اُمُلَ اِولِئا. ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع

	2008_12_ 11 تاريخ تي راقم الحروف کي ڳوٺ حَسن علي خان پگهياڙ ۾ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي پارکو غلام حيدر پگهياڙ محمد حسن پگهياڙ محمد نواز پگهياڙ لفظ ٻڌايا. ڪهچريءَ ۾ الهجڙيو ميرجت پگهاڙ موري، شمشاد پگهياڙ ارشد پگهياڙ ارشاد پگهياڙ ۽ ٻيا وينا هئا.
اِت	مِرَ (جَت ڳالهائين)
اُتلاٽو	ڪُرپي (جَت ڳالهائين)
اڱار	ڪوئلو اڱر
اِيس	ڪَٽ جي ٻانهن
آٽريون	پوٽڙو (جَت ڳالهائين)
آئين	تون
اُريءِ پُري	ٻُڙ، ٻُنياد "ادا...! تون جي اُري پُري آئي ڪليندس"
آرڙهو	ارڙهان
ايڪيهه	ايڪويهه
اَنائيهه	اناويهه
اُونٽيهه	اُٽيهه
اوٽي چاليهه	اُيتاليهه (جَت ڳالهائين)
انيتاليهه	انيتاليهه
اُٽونجا	اٽونجاهه
ايڪونجا	ايڪونجاهه
انونجا	اَنونجاهه
اوڻ سَٺَ	اُٺهٺ
ايڪسٺ	ايڪهٺ
ايڪون تر	ايڪهتر (جَت ڳالهائين)
اَنون تير	اَنهتر (جَت ڳالهائين)
اوٽياسي	اُٺاسي
ايناسي	آناسي (جَت ڳالهائين)

ايڪاٽو	ايڪانوي (جَت ڳالهائين)
اناٽو	انانوَي (جَت ڳالهائين)
انگارو	اڱارو
آچار	آچر (آچر جو ڏينهن)
آساڙ	آکاڙ (جَت ڳالهائين)
اُرلو	پاڃاري (جَت ڳالهائين)
اَبو	پيءُ
اَمي	ماءُ
آروندي	آروُندي (جَت ڳالهائين)
ايلاچي	ڦوٽو ننڍو
آهريو	پاسريرو
آٽيم	آفيم، اَمل (جَت ڳالهائين)
اڳيان	اڳيون
اوبرو	ڏاريو ماڻهو
اَنڙي	ڏاچي
آجايو	گهٽو جهجهو
آڏ	ٻشانگي
آڏ	ٽيڪو
آنڙي	ننيڙي سُرميداڻي (جاتيءَ جا مهاڻا استعمال ڪندا آهن)
اِٽي	رَڄ جو ظامن. (جنهن تي رَڄ بينو هوندو آ. ناڪئو ان جي نظرداري ڪندي چوندو آهي.) " اي چورا! ڏِسَ تہ ڪٿان "اِٽي" جو رسو تہ نڪري ڪونہ ويو آ. " خلاصي جانچ ڪري چوندو آ. "اي ناڪُئا...! پنهنجي بولي رَڄ جو چانگلي جي مٿارا جو رسو ڪلي ويو آهي. جنهن جي ڪري بولي جي مٿار ٻاٽيءَ جي هيٺ پَئي آچي. "ناڪُئا...! انڏو تہ ڪون هُئين. پهرين سجاڳي ڪرين ها تہ ايئن دَر بدر نہ ٿيون ها. " "ناڪئا...! منهنجو ڪهڙو ڏوهہ سمنڊ ۾ آلڙ تيز ٿي وئي آ. "

اِتي	ڪاٺ جو رانديڪو (جنهن سان ٻار راند ڪندا آهن.)
آتالو	ڪتاب، ڪتي شيءِ "اي مريم....! آءُ اٽالو وٺي آئي آهيان" = "اي مريم ...! آئون ڪتاب وٺي آئي آهيان"
اُٿلي	واپس موٽي ويو "ادا مهراب...! حاجي کي اهڙي دپ ڏنمَ جو اٿلي ويو" "ادا مهراب...! حاجي کي اهڙي دپ ڏنمَ واپس موٽي ويو"
اُٿاريا،	تيار ڪرايان "ناڪُئا....! آءُ غريب ماڙ آئيان مِکي ايترا ڏوڪڙ ڪونهن جو هوڙي کي اُٿاريان" "ناڪُئا...! آئون غريب ماڻهو آهيان، مون کي ايترا پئسا ڪونهن جو هوڙي کي تيار ڪرايان"
آنڙو	پکي جو قسم (هن جو ڦِڪو رنگ آهي. ۽ پُڇ وڏو اٿس.)
آٽ ڪور	صحت مر صحي، تندرست، چڱو ڀلو. چڱي ڀلي. " ادا ...اهيءَ منهنجي ٻڪري آٽ ڪور ٿي ويئي."
آيرو	ڪمزور.
اُيري	ٻڙڪي
آڏيون	ڦاسايون. " ادا...! اُتي هَل تہ رَچَ ٿا اڏيون پکين کي ڦاسايون."
آهرَ	گاهہ جو قسم "ادا ...! تو گهوڙي کي آهر ڏنو؟"
آلهياڻ	لغام
اوڪڙ	موسم :اها موسم جيڪا ڦري، لوءَ (سياري جي شروعات ۽ پڇاڙ ۾ جيڪو واءُ لڳي ان کي اوڪڙ چوندا آهن.) اوڪڙ جون نشانيون . رات جو اولهندو واءُ لڳڻ ۽ صبح جو اُتر جو واءُ لڳڻ آهي. هن ۾ اڪثر ماڪ يا ڪوهيڙو ٿيندو آهي. ڏينهن جو مجهند جي وقت تيز اُس ٿيندي آهي.
اولڻ	لوڙهي ڇڏڻ. تاري ڇڏڻ
اوتاڻ	تورو وقت اڳ

آڻ	درياءَ جي گولائي
اوپارو	درياءَ جو ڪُن ۾ وَٽ ڏيڻ
اِتلو يا اتلاٽو	آکيرو ـ پکيءَ جو آکيرو
اجايو	گهٽو جَهجو
آتلو	انتظار ۾ "ادا....! تون آتلو وينو آهين." = "ادا...! تون انتظار ۾ وينو آهين"
اَڏا مڪڙي	ڪِلا. (ڏِکي گاڏيءَ جي اڳيان ٻه ڪِلا لڳل هوندا آهن. اُن کي اَڏا مڪڙي چئبو آهي.)
آنڊي جو زَهر	چوپائي مال جي بيماري (هيءَ بيماري رڍَ ۽ ٻڪريءَ کي ٿيندي آهي. اُن کي بچاءَ جو ٽڪو انترو ٽاڪ سيما هڻندا آهن.)
اورار	اورئيون پاسو، اورئينءَ پَر، هِن پاسي شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سهڻي ۽، داستان ڇهون، بيت نائون" * "اوراِر نہ پَراِر، ويچاري وَهَ وِچ ۾ سُڪيءَ ڏَنيءَ سُپرين، پيو مِڙوئي تارِ تون گِهڙُ ڪيم نهارِ ٻُڏنڊن سين ٻاجهُون ڪري * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
آسُونهن	رهبر کان سواءِ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سسئي آبري، داستان نائون. بيت ٻيو" * آوَجَهڙ آسوُنَهن، ڏيہُ گهٽوئي ڏوريو سَگَر رءَ سوُنَهن، پهتي ڪانہ پَنڌُ ڪري * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
آن	توهان، اوهان شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي. " سُر ديسي داستان ٽيون، بيت چوٿون" جُهوڙا جي جُهَلِن ۾، هيري لَکَ هَزارَ لَڳا واٽ وَٽِن جا، پُنهونءَ کي پالارَ

	آن کي ويندا گڏبا، اَهڙيءَ سِٽَ سُوارَ لَنگهي ڪالَهه قَطار توَن، آئي! اڄُ نهارئين.! ٭ ڪليات آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبه اسحاقيه جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اوسهه	فال وجهڻ جَت ۽ ڪلمتي بلوچن جي اوڙڪن ۾ وڏيءَ عمر جا ماڻهون جنهن ۾ مرد ۽ عورتون، پَر ڪنهن ڳوٺ ۾ ڪو خاص ماڻهو هوندو آهي. جيڪو اوساهه (اوسهه) وجهندو آهي. اهو وچينءَ جي مهل جي وقت ۾ وجهندو آهي. گهڻي ڀاڱي هي رواج ساموندي پٽيءَ ۾ آهي. شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر سري راڳ، داستان پنجون، بيت ستون" "وِچينءَ جان ويهي، جَرِ ڀِلئو پائِيان، تَڙَ ٻيڙا! گهَرِ سُپرين!" اوسَه اِي پيئي، جِئَن وَڻجارو سين وَڪَرين، سَرَها سِيئي، حُرمت سائِ حَبِيبِ جي، سونگئانه سِيئي، پاڻهين اوءَ پيهي، ڪَنڌَ ڪيڙائو آئِيا! ٭ ڪليات آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبه اسحاقيه جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اوپالو يا اوپالئان	طعنو ميهڻو سُر مارئي ۾ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر مارئي، داستان ٻيو بيت ويهون" سَتيءَ ڳالهه سُئي سَرتِين سِنجَڻُ ڇَڏِئو ماروئڙِي محلن ۾، اگِي ڪانه هُئي، عُمرَ آءَ نه مُئِي، اِنَ اوپالِئان آڳَ ۾. ٭ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
اُهُڪُ	آزار اهنج، ڪنهن جو بار کڻڻ، آزار برداشت ڪرڻ، ڏک، تڪليف ڪنهن جي ٻي واجبن کي برداشت ڪرڻ، صبر ڪرڻ. شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي. "سُر ڪوهياري، داستان ٻيو بيت ڏهون" "ٻَڙي! ته ٻيلي گهٽا، سائي پُڇي سُڪَ، رَفاقت رُڃَن ۾، ڏونگر ڪاري ڏکَ. آريءَ جو اُهُڪُ، مون ر هَنما راهه ٿيو. ٭ ڪليات آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبه اسحاقيه جهونا مارڪيٽ، 1976ع

اُلي	تاس، اُڄ، (اُڄ جي بيماري"
اُلي	گاهہ جهڙي سانوڻ، (سائو تهہ (بيئل ٻاٽيءَ جي مٿان سائو تهہ ٿيندو آهي، ان کي اُلي چوندا آهن.)
احمداڻي	پاڙو اوڙڪ (بلوچن جو پاڙو)
اَجي	دل تي تري اچڻ "ادا...! ڳالهہ اُجيءَ نہ پئي" = "ادا...! ڳالهہ دل تي تري ئي نہ پئي"
آئِي	امان، ماءُ
اُوجو	آرام ڪرڻ، اُٿڻ "ادا...! مال هاڻي اُوجو پيو ڪري" = "ادا...! مال هاڻي آرام پيو ڪري"
اُميد لِياڻي	پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
اڪواڻي	پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
الله رکياڻي	پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
احمداڻي	پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
اولَ	ڪِچرو سامان. "اُهو ڪِچُرو يا سامان جيڪو جي لَهرن جي ذريعي آچي ڪِناري سان لڳي. تنيهن کي اولَ چوندا آهن"
اُڄ	وَڄَ
اوائي	ٻُلج نہ، ٻي جي ڳن تي نہ لَڳُ
آسودا	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
آساري	سَهارو
اُسرڻ	خوشيءَ سان گهورج .
اُهسِ	مُڄُ "بابا....! اِهو اُهسِ ٻري پيو." = "بابا....! مُڄُ اِهو مُڄُ ٻوي پيو"
آچاڙو	رسم هيءَ بلوچن جي رسم آهي. آچاڙو يعني ڪپڙي پرت پريل ڳوٿري ڪنوارتيون گهوٽ کي ڏينديون آهن. جنهن ۾ هيٺيون شيون هونديون آهن. ڪارڪون، مِصري، ڏونگهي، ڪِشمِش،

	ڏاڪون، ايلاچيون، لونگ، سوپاريون (ڪُٽيل) کنڊ ڀڳڙا وغيره پيل هوندا آهن.
آداسين وارو	بلوچي اڳوٺيين جو قسم
آلاچون	بلوچي گهگهي جو قسم.
امالڪ	اوچتو
اُپي ساه	هڪدم
اِڙ	ڍِڳ "ادا...! ڪائين جي اِڙ ڪري ڇڏئي" = "ادا..! ڪائين جو ڍِڳ ڪري ڇڏيئي"
اَڙل	وٿاڻ جي در تي رکيل ڪاٺي کي اڙل چوندا آهن
آهير	مڙد، مڙس "ادي..! مون جو آهير شهر ويو آهي." = "ادي..! منهنجو مڙس شهر ويو آهي"
اَنا	اَڃا
اوڌ	گوڙ "ابو...! ايڏي اوڌ نہ ڪر" = "ابو...! ايڏو گوڙ نہ ڪر"
اوائي	هڪ ڍور مال مان وڃائجي، اڪيلو هلي، اُن ڍور کي "اوائي" چئبو آهي
اوپينن	ٻہ عورتون يا ٻہ مَرد کير ولوڙين.
اولي اڪيڙيل	بہ صورت
اُڪرَ	ڪاٺ جي پاريہ ڪينهن ڏات جو نهيل ڪونڊي مثل
اوڪِ	دِل ڪچي، تيڻ "ادا....! مون کي اوڪِ تيو آهي." = "ادا...! منهنجي دل ڪچي ٿي آهي."
آوَرُ	ٻڪَ ڪرڻ
اُباڙي	خراب
آٿائي	بسترو هنڌ
اُوجَ	مدد، سهارو
اوُلي اڪُڙيل	سُست.
اوڏَ	وهاڻا، سوڙ ۽ رليون وغيره (گهر ۾ گهوٽ جا هنڌ، بسترا ترتيب سان رکيل)
آوَنگ	سانو خَڪَم سامونڊي پٽيءَ جون مهاڻيون عورتون سانا، (جهينگا، خَڪَم) ڪُٽي، سُڪائي ٻارنهن

	مهينا پنهنجي ڪائڻ لاءِ رکندا آهن. پَر اُهي خراب ڪين ٿين. **شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ساموندي، داستان ٽيون، بيت ٽيون"** * **"اسان اُڏارا، آئي آوَنگ چاڙهيا،** **مُنهُن ڏيئي مؤن آئيا، سَمُهان سِيارا،** **اُيرَنِ سِيڪارا، ڀَسو ورَ ڀين جا،** * ڪليات آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
آلهير	**ڪاري نانگ جو قسم.**
الکَ	**خُدا**
اُلاٽو	**خالي سنجن جي ڪنهن وهٽَ اُٺ يا گهوڙي تي چڙهڻ کي اولاٽو چئبو آهي.** **"ادا....! هاشم گهوڙو اولاٽو ئي ڪاهي آچ."** **"ادا...! هاشم گهوڙو بغير سنجن جي ڪاهي آچ."**
اُولوڙ	**اولي سان هلائڻ، کولڻ** **شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر ساموندي، داستان پهريون، بيت ٽيرهون"** **"الوڙَ نہ ڏِئي، وَرُ وِڏائين وَنجهہ کي،** **رَهُ آجوڪِي راتڙي، لالَنَ! مؤن لائي،** **وَڃُ مَ قورائي، ايڏي سَفَر، "سُپرين!"** * ڪليات آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اوراهون	ويجهو
اوسو	**چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم.** **خاص ڪري ڳائي مال کي اوسو جي بيماري گهڻي ٿيندي آهي. جنهن جي نشاني اِها آهي تہ اُن ڍور جا ٻُج وڏي ويندا آهن. وڻ جي ڇانوَ ۾ ويهندو تہ بہ ساهہُ وڏو پيو کڻندو. پاڻي ڏسندو تہ بيهي رهندو. پوءِ اُنهيءَ ڍور کي ڪنهن ڪُتل ڍور جي سِير يا تڪبير جو رت پياربو آهي تہ اهو ڍور چڱو ڀلو ٿي ويندو.**
اوسهاٽ	اندر جي باهہ، وات جي ٿُڪ سُڪي وڃي، سڪ، تڙپ
اُست	اُٺ جو ڪير

	"ادا اُويايا...! اُست تہ آٿي ڏي" = "ادا اُويايا...! اُٺ جو کير تہ آٿي ڏي"
اَڦ	گَجي, اُٺ جي کير جي گجي.
آڳڙيا	لوهَار شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر يمن ڪلياڻ, داستان ٽيون, بيت پندرهون" "اَڄ آڳڙيا آئيا, سوُڏا سِراڻِي, پياري پاڻي, تيغوُن ڪندا تکيون." * ڪلياڻ آڏواڻي, شاھ جو رسالو, ڪراچي 2, مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ, 1976ع
اروٽَ	تمام نٺون, شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر يمن ڪلياڻ, داستان ٽيون, بيت ڇهون" * پتنگ چائين پاڻ کي, پَسي مچُ مَ موٽُ! سَهائِيءَ سُپيرين جي, گِهڙ تہ ٽِئين گهوٽُ! اجا تون اَروٽُ! کُري خبرَ نہ لهين!. * ڪلياڻ آڏواڻي شاھ جو رسالو, ڪراچي 2, مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ, 1976ع
آليت	ليٽڻ. "شاھ...! مٽيءَ ۾ آليت پيو ڪرين."
ايوباڻي	پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
اوپڙ	ڦُٽي نڪرندڙ زمين مان فصل جو اُپري نڪرڻ تنهن کي "اوپڙ" چوندا آهن چوٽي آهي تہ: آٺ ڏينهن اُجو رهي, ڌرتيءَ ۾ داخل, ٻارهين ڏينهن ٻاهر نڪري, سلوٽَئي صافِل شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر کوهاري, داستان پنجون, بيت ٽيون" حِقيقَتَ هِہ حالَ جي, جي ظاهِرُ ڪَريان ڏَريہ لَڳِي ماٺِ مِروُئَنِءِ کي, ڏوُنگَرَ پَوَنِ ڏَري وَڃَنِ وَڻَ ٻَريہ اوپَرِ اُپري ڪَپنَ ڪِي. * ڪلياڻ آڏواڻي, شاھ جو رسالو, ڪراچي 2 مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ, 1976ع
اِرڪَ	ٽيڪ, ٽوٽ تي ٽيڪ ڏيڻ. "ادا ...! منظور اِرڪَ ڏئي پيو آ."

اِرڪ نِسا	ٽنگ جي سور جو قسم.
اومڪ	بي وقوف، جلد باز "ٺارو اومڪ واريون خبرون پيو ڪرين."
اَتڪو	ٽڪڙو جلد باز بي وقوف " لونگ....! اتڪو نہ ٿي." = " لونگہ...! تڪڙو نہ ٿي."
اوٿر	رلي، سوڙ "ادا ...! همراهہ پٽ تي ائين پيو آهي. اُن کي اوٿر ڏيو."
آڏاڻ	طرف، اڳيان. "ادا ...!هو ماڻهو اسانجي آڏاڻ پيو اَچي." "ادا.....! هو ماڻهو اسان جي طرف پيو اچي"
اُوڇڻ	ڍڪ، پناه، ڀاجهہ. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي " سُر سارنگ، داستون ٽيو بيت ڇهون" ※ اوڇڻَ گُهرِجي آڄڪو جهوُپو سَهي نہ سِيءُ، سَٽائِج سُوڙ کي، حالُ مُنهنجو هِيءُ، اَگَڙُ آيو ٿِيءُ، تہ ڍوليا! ڪنهن ڍَنگِ ٿِيان. ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اَڌَ	ڳُرُم، قبيلو ڪيڙ، ڪُر
آڪرو	زور، تيز گهڻو وڏيڪ، جهجهو نہ ڳالهاءِ " اي خلاصي.....! آڪرو نہ ڳالهاءِ" شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر سهڻي، داستان پهريون، بيت، سورهون" "پُڇَن جي ميهارَ کي، پُڇي سي ميهارُ تَرهو تَنِين بارُ عشقُ جنِين کي آڪِرو. ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اورانگهڻ	ڪينهن شئي جي مٿان لنگهڻ. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر معذوري، داستان ٽيون، بيت پهريون" ※ هَلَندي هاڙهو مٿي، ڪَرَڻُ ڪوهَ پيامِ، اَرڏا آريءَ ڄامَ ري، ڳُوندَرَ ڳُذِريامِ، لِڪيوُن، لَڪَ، لَطِيفُ چئي، اورانگَهڻَ آيامِ

	پَرڻُ پُنهونءَ ۾ اِيَ سَعادَتَ سَنديامِ مَتَس ڪَمَ وِڏامِ وِهان تان نہ وَسِ پيو. * ڪلياتِ آڏواڻي شاهہ جو رسالو ڪراچي 2 مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ 1976ع
آهڻَ	رش، گهٽائي
اِيج	آچج "اي...! خلاصي! ناڪئي جانو جي گهران گورو ڏيئي اِيجُ تہ درياءَ تي هلون."
اُورَ	هڪ قسم ٻجَ جو– فصل
اُورَ	گهٽي تعداد ۾
آنتو	ياڪر. "اي ناڪُتا حَسن... ! مِڪي صالح آنتو پائي پَرچايو." "اي ناڪُتا حَسن..! مون کي صالح ياڪر پائي پَرچايو"
اُلارڻ	رَڇُ ٺاهڻ
آجو	آزاد
اَپرو	غريب، مسڪين، ڪمزور
اوڪَڙ	سياري جي موسم جي ڦرندڙ گهرندڙ هوا.

	ب
لفظ	معني
بانڊڻ پيڻ	پکيءَ جو قسم (هِن پکيءَ تي چربي تمام گهڻي ٿيندي آهي.)
ٻَکيو	پرت، ٽوپو "ٻکيا اڊڙي ويا"
بوقاڙ	مڇيءَ جو قسم
ٻَد	الزام، خراب، تهمت " ادا ...! مون تي شڪور ڪالهه ٻَد هنئين"
ٻُتو	چمني، ٻتي "اي خلاصي.....! ٻتو پار مچي صاف ڪيون."
باڪوٽر	جيت جو قسم
بَصري	وَڻ جو قسم
بيدي	دلال، مڇي وٺڻ وارو
بيد نشڪ	وَڻ جو قسم
ٻُگد	بغض
بوڪ	دست، تير "ادا ....! هن کي بوڪ ٿي پيا آهن" = "هن کي تير ٿي پيا آهن"
بازي	پاڙو (مُرگهر بلوچ جو پاڙو)
بجاراڻي	پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)
بجاراڻي	پاڙو (ٻوا بلوچ جو پاڙو)
بشاماڻي	پاڙو (ٻوا بلوچ جو پاڙو)
ٻَڊي	رڍ جو قسم
ٻَڊي	ٻڪريءَ جو قسم
بخمل	ڪپڙي جو قسم (ساموندي پٽيءَ ۾ بلوچ عورتون پائين.)
بنداڻي	پاڙو، اوڙڪ (رجيرا ڪلمتي بلوچ جو پاڙو)
ٻَجي	ڪائيون اهي ڪائيون جيڪي اُٺ جي پلاڻ جي پاسن کان ڏبيون آهن. اَن کي ڪاري جي لهجي ۾

	ٻَجي ڇيو ويندو آهي.
ٻوڪڙو	بيڪار
ٻَروو	راڳ جو قسم
ٻُڙو	پاڻيءَ جو ڦوٽو
ٻِڳڪَ	ذات
ٻنار	اصلي، پيور
ٻَنرو	گهوٽ
ٻَني	ڪنوار
ٻولو	ڄار، رَڇَ (رَڇَ جو قسم) "هيءَ رَڇَ مڇيءَ جي نسل کي تباهه ڪري ڇڏي ٿو. هِن رَڇَ سان سمنڊ ۾ گندلائڻ پيدا ٿئي ٿي. "هيءَ رَڇَ بنگالي گهڻو استعمال ڪندا آهن. هن رَڇَ سان سَنهي مڇي مرندي آهي."
ٻولو	عورت جي نَڪَ وارو زيوَر
ٻَلاتو	زوراڻتو وڏو جَهجهو گهڻو پروَسي وارو (ريڙهيءَ وارا ٻَلاتو جي معنيٰ گهڻو ڪيندا آهن.) "ناڪئو مگرو ٻلاتو شڪار ڪَري آيو آ." = " ناڪئو مگرو گهڻو شڪار ڪري آيو آهي"
ٻدلائجڻ	مِتاثِر
ٻولاٽي کائي ويو	ڪري ويو "قلابازي کائي ويو"
ٻُور	بيزاري، اُڻ سُک، سڪون نه هُجي
ٻور	پاڻي، هينڊ پمپ پاڻي جو ٻور
ٻور	گهوڙي جو قسم
ٻوڻتي	ڦيري يا چَڪري
ٻتيلو	ٻيڙيءَ جو قسم ڪينجهرَ وارا مهاڻا ٻيڙيءَ کي ٻتيلو چون
ٻڙهڻ	مڇيءَ جو نالو
بارودي سرنگهه	رَڇَ، ڄار

	رَڇ جو قسم "هِن رَڇ سان سَنهي مَڇي مرندي آهي." "هيءُ رَڇ مَڇيءَ جو نسل تباهہ ڪندو آهي."
ٻٽي	ڪُڏي درياءَ ۾ ڪاهي درياءَ جي وَچ وارو حصو جنهن تي ٻتي ٻرندي رهندي آهي. اُها ٻٽي، ساموندي ٻيڙن کي خُشڪي ۾ درياءَ جو رستو ڏيکاريندي آهي. ۽ ناکئا رستو مَعلوم ڪندا آهن.
ٻحير	جِگُو مُڙس
بوئڻ	مَڇي جو قسم هيءَ مِٺي پاڻيءَ جي مَڇي آهي. جنهن جي شڪل ٻگهہ پکيءَ جي چُهنب جهڙي ٿئي ٿي.
بوئڻ	پوکڻ. سنڌ جي خشڪي وارن علائقن اُتر، وچولي علائقي ۾ هي لفظ استعمال ٿئي ٿو.
باغ واري	درياءَ جو نالو
بوري	مزدور (جيڪو هوڙي يا ٻيڙيءَ ۾ درياءَ تي مَڇي مارڻ وڃي.) (بوري ذات آهي.)
بامَ	مَڇيءَ جو نالو هِن جو قد پنجن فوٽن تائين ٿئي ٿو.
ٻبڪون	لاٽ "ادا جمن.....! ٿليون ٻبڪيون ڪو پيو هٽين" "ادا جمن.....! ٿلي لاٽ چو پيو هٽين"
بي پاڙي	وَل جو قسم
بيگاڙي	اوڙڪ، پاڙو (ٺٽي ۾ "بيگاڙي" پاڙو آهي.)
بنارا	اوڙڪ، پاڙو (ٺٽي ۾ "بنارا" ميمڻن جو پاڙو آهي.)
ٻتبو	نهندو
بناءِ	ٺاهي، "لِي...! ٻوڙ سٺو بناءِ
بنايا	ٺاهيا. "لِي....! تولاءِ چانهہ بنايا پي"
بيڪار	بي ڪمو
بولاٽي	اوڙڪ – پاڙو (ڄتن جو پاڙو)
ٻتتا	درياءَ جو نالو (هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو. اُن جاءِ کي "نر" ۽

يا ٻستاتي	انگريزيءَ "ڪِريڪ" چئبو آهي.
ٻيگ ياڏائي	ڳوٺ جو نالو (تعقلو جاتي)
ٻگدا	اوڙڪ. پاڙو
ٻيرَم	درياءَ جو نالو. (هي ننڍو درياءَ آهي. جيڪو هلندو وڃي "چاڻ درياءَ" ۾ داخل ٿئي ٿو.)
ٻگهاڙ	درياءَ جو نالو ٻگهاڙ درياءَ. (هيءَ درياءَ "واڙي واري درياءَ" مان نڪري ٿو.)
ٻڊي سَر	درياءَ جو نالو
باريچا	اوڙڪ. پاڙو (ڄتن جو پاڙو)
ٻڙ جانگ	اوڙڪ. پاڙو (ڄتن جو پاڙو)
بجاراڻي	اوڙڪ. پاڙو (ڄتن جو پاڙو)
بوٽا	اوڙڪ. پاڙو (ڄتن جو پاڙو)
بهادراڻي	اوڙڪ. پاڙو (ڄتن جو پاڙو)
بائيراڻي	اوڙڪ. پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
بچواڻي	اوڙڪ. پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
بي گنو	احسان فراموش. بي عادتو (ڄت ڳالهائين) "ادا ....! تون بي گنو آن" = "ادا... ! تون بي عادتو آهين."
ٻيچڻ	چاٽي يا پروڻ
بهادراڻي	دلير. بهادر
بهادرن	دليرن شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪيڏارو داستان. چوٿون. بيت ستون" * "بهادُرَ ڳڏيا بهادُرين. ڪَڙڳَ ڪِلِولَ ڪَنِ وِڄهنِ ڏَڙَ ڏَڙنِ تي، هاڪارِين هَٽِنِ." ڪِرَن، ڪَنڌَ نَچَنِ، رِڻ گَجِئو راڙو ٿيو. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
باهه	ٽانڊو
ٻدن	بدني پتل جو وضو ڪرڻ لاءِ
برفي	برفي

ٻ

لفظ	معنيٰ
ٻاڙو	پاڻي، گڏيل پاڻي، (کارو ۽ مٺو پاڻي گڏجي وڃن پوءِ اُن پاڻيءَ کي "ٻاڙو" چئبو آهي.) کاري پاڻيءَ منجهان "کاراڻ" ختم ٿي وئي ۽ مِٺي پاڻيءَ منجهان "مِٺاڻ" ختم ٿي وئي.
ٻِنڌ	ڳَنڍِ "رسي يا نوڙيءَ جي "ڳنڍ" کي "ٻنڌ" چوندا آهن"
ٻنڌَ	بند
ٻڙِ	گاهُ (ڏير جي پاڙ ڪٽي اُن کي ٻاهِ ڏئي ساڙي، ڇنڊي پوءِ مال کي کارائيند آهن)
ٻار يا ٻاهَر	شِڪار تي، درياءَ تي "ناکئا...! منهنجو هوڙو گِهريو پيو آهي. جيئن پئسـ ٿيندا ٻاهر ويندس." "ناکئا....! منهنجو هوڙ سُڪي تي بيٺو آهي. جيئن پسئـ ٿيندا درياءَ تي ويندس."
ٻاڦو	ٻاجيءَ جو قسم. (اوٻاري کائڻ) ٻنا مصالحن جي ۽ ٻنا گيهه جي مڇي ۽ پٽاٽن جي ٻاجي تيار ڪرڻ کي ٻاڦو چئبو آهي.
ٻاجهٽ	ڪاٺَ جي صَندلي . ننڍڙي صندلي.
ٻلي	مڇيءَ جو قسم. هِن جو قد اڍائي تي چار فوٽ ٿئي ٿو
ٻڏٽو	پکيءَ جو قسم
ٻولو	پلاسٽڪ جو ننڍو ڊرم. جنهن کي ٻپولو ۽ چوَن. ڪِين بہ چوَن
ٻابيهو	پکيءَ جو قسم
ٻڪو	ڇَلي، صفا ننڍي ٽوڪري
ٻنار	ٻَنو "ادا...! ٻنار ٻڌي اچ. - "ادا...! ٻنو ٻڌي اچ"
ٻانڌي	ڪاٺ، ڪَکَ پَنَ، ڪِچرو درياءَ جي پاڻيءَ ۾ لُڙهي آيل ڪَکَ پَنَ، ڪاٺيون، ڪِچرو ڊِنگهر وغيره گڏ ٿي اڙجي ويندا آهن. ان کي ٻانڌي چئبو آهي. اهو ڪاٺ جو ٽُڪرو جيڪو تري اچي سمنڊ جي ڪناري سان لڳي .ان کي ٻانڌي چئبو آهي.

ٻُلڻ	مڇيءَ جو قسم. (هنِ مڇيءَ جو قد چار پنج فوٽ ٿئي ٿو.)
ٻُنيِ	دروازو
ٻہ سئو پاٽار	درياءَ جو نالو
ٻلھڻ	جانٺو
ٻانيٽڙو	پکيءَ جو قسم
ٻيهاڙو	ٻي پيٽ تي. " ادا...! اِها ڳئون ٻيهاڙو آ. "
ٻيهار	ٻيهر. " ادا...! ٻيهار هلنداسين" شاھ عبداللطيف ڀٽائي جي بيت آهي "سُر ڪارايل، داستان ٻيو بيت ٽيون" "هَنجَھنِ سِين هيڪارَ جي ڳُڻُ ڳري نھاريِين تہ ٻگنِ سِين ٻيھارَ هُوندَ ٻيلَ نہ ٻڌِين ڳڏھِين. " * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ٻهريون 2009ع
ٻري وياسين	سَڙي وياسين.
ٻرجي ٻيو	بخار آچي ويو
ٻيلنگ	ٻشانگي ڪاني.
ٻرگِلو	پکيءَ جو قسم
ٻرون	مڇيءَ جو قسم. (هن مڇيءَ جو قد چار پنج فوٽ ٿيندو آهي.)
ٻَرٽ	گاھہ . رنگ جو سائو. وَل جي نموني تي آهي. "ادا...! آءَ ٻرٽ ڪري آيو آهيان. "
ٻيڍيل	وَل جو قسم. "ادا ....! ڪيڏانهن ويو هئين" " ابراهيم.... ! ٻيڍيل پٽڻ ويو هوس"
ٻولاٺو	لولي (ڪلمتي بلوچ لولي کي ٻولاٺو چوندا آهن)
ٻُڏا	زندگي داءَ تي لڳائڻ. "ادا...! توسان ٻُڏا ڪيم تو قدر نہ ڪيو. "
ٻڙي	چَري

[illegible]	[illegible]
ٻڏا اَجها	وڏي مهرباني، مهربانيون "عبدالله مُر گهُر مون سان ٻڏا اجُها ڪيا آهن."
ٻاهوٽ	اوڙڪ، پاڙو (بلوچ جو پاڙو)
ٻانڊٽو	گهگهي جو قسم (ساموندي پٽيءَ ۾ بلوچ عورتون پائين.)
ٻانڊٽي	ٻہ پُڙي گندي، (ساموندي پٽيءَ ۾ رهندڙ بلوچ عورتون اوڍين)
ٻانهٽا	گهگهي جي پريل ٻانهن
ٻوسٽ	گرمي، تپش
ٻڙهي	سَنج، اُن جو سَنجَ
ٻنگاري	ٿالهي، پليٽ، تسري
ٻنگل	وٽو، پيالو
ٻانهين	زيور جو قسم هيءَ زيور بلوچ عورتون ٻانهن ۾ پائيندیون آهن. ٻانهين ٽوٽ تائين هوندي آهي. جيڪا گلاس جي شڪل ۾ ٺٺي ٿي، ٻانهينءَ جا ٻہ "تاڪ هوندا آهن. ٻنهي تاڪن کي ٻاڻ ملائي ان ۾ سنهي شِيخ لڳائي چڙين، تہ ٻانهين ٻانهن ۾ مضبوطيءَ سان لڳي ويندي آهي.
ٻوراڙو	پکيءَ جو قسم
ٻپور	منجهند، ٻن پهرن جو وقت (ريڙهيءَ وارا هي لفظ استعمال ڪن ٿا)
ٻنگال	وڏو ٿالهہ، تراشڙو وڏو ٿانءُ "لِي....! آءَ ٻنگال ۾ لَتا پِي ڏوٿا"
ٻوٿالو	اَٽي ڳوهڻ جو ٿانءُ (هي لفظ ريڙهي وارا استعمال ڪن ٿا.) "اي حاجاڻي....! مِکي ٻوٿالو ڏي" = "اي حاجاڻي...! مون کي اٽي ڳوهڻ وارو ٿانءُ ڏي"
ٻُيداڻي	اوڙڪ، پاڙو (ميمڻ جو پاڙو)
ٻوجٽا	ٻہ ڄٽا
ٻجورا	گهارو (هي لفظ ريڙهيءَ وارا استعمال ڪن ٿا.) "اڙي....! وڃو بند کي ٻجورا ناهيو." "اڙي....! وڃو بند جو گهارو ناهيو."
ٻرو	واري جو ٽَپُ.

	"خلاصي.....! انوَ جي ماءُ کي ٻَروآڇي ويو."
ٻوڏَ	هوڙي جي ٽر ڪان مٿاهون حصو پاڻيءَ جي دنگ تائين. اُنهيءَ حصي کي ٻوڏَ چوَن.
ٻينو	وينو "ادا.....! ولو چني ۾ ٻينو اٿئي"
ٻالاٽي	اوڙڪَ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ٻيتڙي	ٻيٽ جو نالو
ٻاتو	ڳالهائڻ ۾ زبان جي اٽڪ کي ٻاتو چئبو آهي.
ٻاڙو	ڪارائڻ تي مائِل
ٻَجهڻ	ڄاڻڻ، باخبر
ٻوڙا	ماٺِ، خاموشي (هي لفظ ڪاري ڄاڻ تعلقي ۾ استعمال ٿئي ٿو.) "لِي.....! ڪُجا آهي، ٻوڙا ڪِيا وينا آهيو." "اي.....! ڇا آهي، ماٺِ ڪيو وينا آهيو."
ٻنگهاري (ٻنگار)	ٿالهي يا پِليٽ (هي لفظ ريڙهيءَ ۾ استعمال ٿئي ٿو.) "لي.....! ڪنهن کي ساهَ ڪڻڻ تہ ڏيو" "لي.....! ٻنگاريون اِهڙيون ڪيڏنديُ سين." ڪاوڙمان هڪ عورت ٻيءَ عورت کي چوندي آهي.
ٻودالو	ٿالهو يا تگاري (هي لفظ ريڙهيءَ ۾ استعمال ٿئي ٿو.) "لِي...! ٻودالو تہ پاڻي جو ڀَري اَچُ"
ٻاٻيهون	ديهہ جو نالو (تعقلو جاتي)
ٻوڪِي	نَڪَ ۽ مُنهن کي بند ڪرڻ ڪپڙي سان نَڪَ ۽ مُنهن کي بند ڪرڻ کي "ٻوڪي" ۽ "ڪاڏُ" چئبو آهي.
ٻار	مُنهن. (نَر" جي مُنهن کي "ٻار" چئبو آهي) نَر جو مُنهن (جڏهن ڪو درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪندو آهي. اُن جاءِ کي "نَر" چٽبو آهي.
ٻُتَرڙمگَرو	مَڇيءَ جو قسم (هنِ مَڇيءَ جو قسم تي يا فوٽ ٿئي ٿو. ويڪر ۾ هڪ فوٽ آهي.)
ٻانگڙا	مڇيءَ جو قسم

ٻوٽاري	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ٻبراٽي	اوڙڪ، پاڙو (جَتن جو پاڙو)
ٻيلاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جَتن جو پاڙو)
ٻروچاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جَتن جو پاڙو)
ٻُس	گهٽ، رُڳ (جت ڳالهائين)
ٻانڌاڻ	مُحبت،
ٻرو	تپ، بُخار،
ٻيڪَ	اک جي روشني
ٻَنَ	دڪو بنا ڇت واري جاءِ، ويهڻ واري جاءِ جيڪا ڪنهن ٻيٽ يا درياءَ تي لڳل هوندي "ادا....! احمد جي ٻن تي هلو" = "ادا....! صديق جي ٻن تي هون"
ٻہ تہ ٻيلي	چوٽي
ٻز	ٻڌ (جت ڳالهائين) "هي جَرڻ جي هَڙَ ٻزَ" = "هيءَ ڪپڙن جي ڳنڍ ٻڌَ"
ٻانڊو	درياءَ جو نالو (سير ڪريڪ ڪان ٻانڊو درياءَ نڪري ٿو.)
ٻانٽي جڙ	ٻاٽي ، آچي (جَت ڳالهائين)
ٻينچ	ٻينچ (جَت ڳالهائين)
ٻيڙا	ٻتڙ، ٻيڙا
ٻيهي	ٻہ
ٻارهو	ٻارنهن، ٻارهان
ٻاهيءَ	ٻاويهہ (جَت ڳالهائين)
ٻائيتالي	ٻائيتاليهہ
ٻاونجا	ٻاونجاهہ
ٻاسٺ	ٻاهٺ
ٻئون تر	ٻاهتر (جَت ڳالهائين)
ٻاجَهر	ٻاجهري
ٻتاٽا	پٽاٽا
ٻوندي	بوندي

ٻگهلو	ٻگهہ
ٻندي	گَنجي
ٻياٽو	ٻيانوي (ڄَت ڳالهائين)
ٻمُهين	ٻن مُنهن واري
ٻُلڙ	ٻَلا جو قسم هن جي شِڪل ڪاري ۽ ٻوٽ سنهو آهي. هن ٻَلا کي ٻُج نہ ٿيندو آ. ٻہ ڳن اٿس. مڇي ڪائيندي آهي.
ٻِرو	ٻِلا جو قسم هن جي شڪل ڪاري ۽ ٻوٽ سنهڙو آهي. هن کيبہ ڳن ٿيندا آهن. مڇي ڪائيندا آهن.
ٻراڙي	پکيءَ جو قسم
ٻگهہ	پکيءَ جو قسم
ٻَگهي	پکي، هي پکي مڇي ڪائيندو آهي.

ٻ

لفظ	معنيٰ
ٻلَ	درياءَ جي ڇڏيل زمين
ٻگي	سمنڊ جو جوئار ڪُٽي وڃي، سمنڊ جو پاڻي لهي وڃي تہ اُن کي ٻگي چئبو آهي.
ٻگي	واعدي خلافي ڪرڻ. زبان کي نہ پاڙڻ. مقرر وقت تي نہ اَچڻ ۽ شيءِ نہ ڏيڻ "ڪالو راجوٽي حساب ڪتاب ۾ لَنوائي "ٻگي" ڪري ويو." "ادا ....! هُن مونسان ٻگي ڪئي، واعدي تي ڪونہ آيو."
ٻگي	ٽُٽل. ٻگل ادا ...!ڪٽ ٻگي پئي آ
ٻوري	ٻيٽ جو نالو
ٻوري	درياءَ جو نالو
ٻالَ	چڱائي، قُرب
ٻنبڊ	مسخرو
ٻنبڊ	اوڙڪ. پاڙو (مڱڻهار جو پاڙو) (سنڌ ۾ ٻنبڊ ذات آهي.)
ٻتر	سائو گاهہ
ٻوتو	سائو گاهہ
ٻيڙو	روانو گڏ. ساڻ
ٻيٺي	هنڌ. جاءِ
ٻاندو	ڏوري جو نالو
ٻٽوڪ	ڇپن ۾ ڪُجهہ چوڻ. ٻڻ ٻڻ ڪرڻ
ٻنڊاري	بورچي مهاڻا درياءَ تي شڪار جي لاءِ هوڙا ۽ ٻيڙيون ڪاهي ويندا آهن. پاڻ سان گڏ هِڪ ماڻهوءَ کي صرف رڌ پچاءَ جي لاءِ وٺي ويندا آهن. ساموندي ٻوليءَ ۾ اُن کي ٻنڊاري (يعني بورچي) چئبو آهي. جنهن جو ڪم ماني پچائڻ، ٿانوَ ٺِڪر ڌوئڻ ۽ هوڙي جي ڪُڙَ مان پاڻي ٻاهر ڪڍڻ.
ٻنُ	رَڃَ (ٻنَ جا قسم "سنجهي جو ٻن" ۽ "لَتي جو ٻن"

ٻڏي	ساني جي ڇلَر يا ڇلڪي کي "ٻڏي" چئبو آهي. ڪُڪڙين جي فيڊ ۾ استعمال ٿئي ٿي. فَصلن ۾ جيئن مور، مٽر ۽ اُرد وغيره ۽ ٻيا ڪيترائي فصل آهن. جن کي ڳاهي، اَنُ صاف ڪري، پوءِ اُن مان جيڪو سنهو ڪَتر ٿئي ٿو تنهن کي ٻڏي چئبو آهي.
ٻنيور	شهر جو نالو
ٻنيور	مڇيءَ جو نالو هِن مڇيءَ جو قد چار کان ٻَنج اِنچ جيترو ٿئي ٿو. هي مڇي ڏاڍي سهڻي آهن. هن کي انگريزي ۾ "ليڊي فش" چوندا آهن.
ٻون ڦاڙ	مڇيءَ جو نالو هيءَ مڇي گول ٿئي ٿي. اڳيان پويان هِڪَ جهڙي آهي. ٿالهہَ وانگر هِن جي شِڪل هوندي آهي. هِن مڇيءَ جي مٿان سنهو ڇَلر آهي.
ٻوَنٽِريوَ	ڇَريو ٽيو
ٻونٽريو	هِڪَ پکيءَ جو قسم آهي.
ٻَنيرڪو	صُبح سوير (رات، اَڄ ۽ ڪارَ ۾ هُجي)
ٻَنيرڪي	صُبح سوير جي مهلَ
ٻورڙو	گهٽ ذهن وارو
ٻُترا	پوئتي، ڪانپوءِ
ٻاڳواٽي	پاڙو اوڙڪ
ٻاڏائي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو) (سيدن جو پاڙو)
ٻَتَڙ	اوڙڪ، پاڙو (ڳوٺ جو نالو حاجي احمد ٻَتَڙ)
ٻڳي ٻاڳ	سُمنڊ جي وير يعني پاڻيءَ جي لَهي وَڃڻ واري وقت کي "ٻڳي ٻاڳ" چئبو آهي.
ٻڙاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
ٻنيوراٽي	اوڙڪَ، پاڙو (جَتن جو پاڙو)
ٻنياٽي	اوڙڪ، پاڙو (جَتن جو پاڙو)
ٻانجاڻ	ٻڄُ (جت ڳالهائين)
ٻَڳِ	وَر، گهُنڊ (جت ڳالهائين)
ٻڳ	وَرَ سرَ
ٻوءِ	ڊپ

	”اي چورا ....! توکي پوءِ ڪو پيو ٿئي“ = ”اي چورا...! توکي ڊپ چو پيو ٿئي“
پو	پيئنو اُپوئي اپوَ ادا...! تو پوءِ تہ سَهي“ = ”ادا ...! تون بيهہ تہ سَهي“
ٻز	ٻڌ، جتڪي ڳالهائين ” هي جَرڻ جي هَڙ ٻز“ = ”هي ڪپڙن جي ڳنڍ ٻڌ“
پنگي	ڪَکَن، ڪانن ڪڙين جي جاءِ
پُنگي	ردّلو ”اي سليمي....! آءِ پُنگي ۾ چانهہ پئي ناهيان“
پونگو	پنگي، گهر (جَت ڳالهائين)
پڪڙيو	ٿئي، ڪڙاهي (جت ڳالهائين)
پٿون	وچون
پولڙي	باندري
پولڙو	باندر
پٿون	وچون
پڏو	قتل واهہ
پيٺي	باس، خيرات، ” ادا...! شيا حاجي جي پيٺي آهي.“
پَرو	وڏي پري ”ڪالهہ ڪالو ويو پَرو آلڻ کان کٽي آيو.“
پَل	سَنو سدّو چراگاهہ، درياءَ جي آباد ٻني ”ادا......! ڪالهہ پيڙ هُي، اڄ پَل ٿي ويو.“ ”ادا...! ڪالهہ پٽ هئي اڄ سنئو سدّو ٿي ويو“
پيڙ	پٽ
پِري ويا	گڏ ٿي ويا، پائر ٿي ويا ”ادا....! ڪالهہ شڪور ۽ حسين وڙهي ويا اڄ پِري ويا.“
پروس	بُرش
پتاتا	پٽاٽا

ياڏ	کڏو ادا....! آءُ ياڏُ مان مڇي ماري آيو آهيان
ٻِرا	ڊِگ، کوڙا ادا .....! مونکي اَن جا ٻِرا کَٽاءِ
ٻر ٻر	آواز ڪندي (ادا .....!گاڏي ٻر ٻر ڪندي وڃي پئي)
ٻجا ٻجا	ٽڪڙو ٽڪڙو، ٻجي آ ٻجي آ
ياندو	رڃ جو ٻچ. (رَڃَ جو پويون حصو)
ٻگ	پچاءُ، رڌ
يانگر	خليفو اولياءُ
ٻڌا	اونها کڏا
ياڏورو	ڍنڍ جو نالو (ديھ گٽ ۾ آهي.)
ٻيٽر	کڏو (اهو کڏو جيڪو گولائي تي هجي.)
ٻٽن (ٻوٽن)	گُهمَن. (ٻيڙي ءَ سان زندگي جڙيل.) شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سامونڊي، داستان پهريون، بيت پندرهون" ٻيڙيءَ جي ٻٽنِ، نينُهن نہ ڪجي ٿُن سين. اُييوُن ڏَنپ ڏِسَنِ، جَہ سِڙهُ ڏيئي سِيرَ ٿيا. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ٻتين ٻتين يا ٻتون ٻتين	قسمين قسمين
ٻوا	اوڙڪ، پاڙو (بلوچ جو پاڙو)
ٻگهياڙ	اوڙڪ، پاڙو (بلوچ جو پاڙو)
ٻمياڻي	پاڙو (گبول بلوچ جو)
ٻوري	مينهن جو قسم
ٻليون	مينهن جو قسم "کير ۾ گُنڊي مينهن کان ٻلي آهي "پهاڪو: ٻلي سپ ڪا ٻلي، ٻُر گُنڊي ڪاڪا."
ٻوتي	چَڪر
ٻرپ	واءُ جو قسم يعني چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم

	جانور جون ڳڪيون پرجي وينديون آهن. تہ اُهو اوڳارڻ ڇڏي ڏيندو آهي. پوءِ ساموندي پٽيءَ وارا ياڳيا. اُن جانور کي چانهہ جي پٽي ڪاڙهي. جنهن کي ڪاڙهو چئبو آهي. اهو پياريندا آهن تہ جانور کي ”پرپ“ ڇڏي ويندي آهي.
پُور	اُٺ جي قسم جو نالو آهي.
پڙي	رڪاوٽ. رنڊڪ
پنڙ	پٿر. ماتم. پٽڪو ”اُها جاءِ جتي ڪو ماڻهو فوت ٿئي ۽ عورتون روئن. ان جاءِ کي ”پنڙ“ چوندا آهن.“
پوڳڙو	ديهہ جو نالو آهي. جنهن ۾ خاص ڪري رجيرا ڪلمتي بلوچ ۽ ٻيون قومون بہ رهنديون آهن.
پڏو	هيٺائون پٽ. پڏو پراڻي واهہ جو بند. واهہ جو ڪپ. قتل واهہ

ت	
لفظ	معنيٰ
ٿمر	وڻ جو قسم. (هن جي ڪاٺي لسي ٿيندي آهي هن ۾ ڪنڊو ناهي ٿيندو.)
توري	ول جو قسم. ڀاڄيءَ جو قسم
ٿل	ديهہ جو نالو: تعلقو جاتي
تاڙي	هٿ جي تاڙي. دَرجي تاڙي. جنڊ جي تاڙي. جنڊ جي ٻن پُڙن جي وچ ۾ تاڙي لڳل هوندي آهي. ان جي وچ ۾ سوراخ هوندو آ. جنهن ۾ اَنَ وجهبو آهي.
تلوار	پکيءَ جو قسم
تور	پکيءَ جو قسم
توريون	رَڃ ناهڻ جي شئي (ڪاٺي) (جنهن ۾ ڏور ويڙهي ويندي آهي. اُن سان رَڃ ناهيو ويندو آهي.)
توريون	ڀاڄيءَ جو قسم
ٽڙ	جتي ٻيڙيون. لانچون ۽ هوڙا ٻيهن. وڻج واپار ٿئي. پاٽو ڪرڻ. نڪرڻ شاهہ عبداللطيف ڀٽائي ءَ جو بيت آهي: "سُر سامونڊي. داستان ٻيو بيت نائون" اُڀيوُن ٽڙ پوُڄين. وڻجارن جون. آڻيو اکا ڏِين. ڪَتوُريہ سموُنڊي کي. * ڪلياڻ آڏواڻي. شاهہ جو رسالو. ڪراچي 2. مڪتبہ اسحاقيہ. جهونا مارڪيٽ. 1976ع
ٽڙ تي	اتر طرف — ٻاهر ٽڙ تي — ريڙهيءَ وارا ماڻهو "ٽڙ تي" لفظ جون ٻہ معنائون ڪيندا آهن. جيڪڏهن رستي تي ٻہ ٻيئل ماڻهو پاڻ ۾ ڳالهائين. "نواز.....! اُتر طرف هَلو يعني ٽڙ تي هلون." ريڙهيءَ جا ماڻهو اتر طرف کي "جبل" چون. ڇو تہ ريڙهيءَ ڳوٺ جي اُتر طرف ۾ جبل آهي.
ٽُرچاڻ	ٻيٽ جو نالو
ٽُرسياڻ	ٻيٽ جو نالو درياءَ جو نالو آهي. (ٽُرسياڻ درياءَ هي وڏو درياءَ آهي.)

	عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو. جنهن جاءِ تان ڇوڙ ڪندو آهي اُن جاءِ کي "ٽرسياڻ تڙ چئبو آهي. انگريزيءَ ۾ اُن جاءِ کي "ترسياڻ ڪِريڪ" چئبو آهي. ترسياڻ مان "ٿمي واري" درياءَ نڪري اچي "گهوڙو" درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.
ٽڏو	ٻن مان ڻهيل ڙِڪ.ڀڇڇ، (گهر ۽ مڪان کي ٻہ "تڏو" چئبو آهي.)
ٽُرهَو	ڪکن جو ٻيڙو
تري	ننڍڙي ٻيڙي (جنهن کي مُهاڻو لٽ سان هلائيندو آهي.)
ٽُرم	جيل وَڃي "ٽُرم" ۾ پيو.
ٽَرَ	هوڙي جي هيٺئين حصي کي "ٽَر چئبو آهي. جيڪو شروع وارو حصو هوندو آهي. ريتري، پترڻ گاليو هوڙن کي "ٽَرنہ هوندو آهي.
توتاري	اَڏنگو ڪوڙ هٽڻ
تيمڙو	اوڙڪ، پاڙي (ملاحن جو پاڙو)
توانون	ٺندرست، چڱو ڀلو ٺيڪ
تالي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
تِگهان	تيئنءَ (جت ڳالهائين)
توتڪ	حمام
تيلان	آڪڙ، اڪيلو ڏسي اُيو تيو وڃي. شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي: " سُر سسئي آبري، داستان پهريون، پنجون" ٭ سدا سائرِ سيرِ ۾، اَندرِ لَهي نہ اَڃَ سَڻُ جو پرينءَ جو سا سِيائي سَڃَ تيلان مَرنِ اُڃَ، سَدا سائرَ سيرَ ۾. ٭ ڪليات آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
تيئن	اُن (جت ڳالهائين)
تانسري	تَسري (جت ڳالهائين)

تيلاهون	تيلهوڙي (تيل رکڻ جي) (جت ڳالهائين)
تِيهہ	تِيهہ (جت ڳالهائين)
ٺلاءَ	ٺَدي، ٺَڌِ (جت ڳالهائين)
تڏ	تِڏَ (جت ڳالهائين)
تڏي	تڏي
تِک	تيز جڏهن سمنڊ ۾ رَڇ پوکڻ کانپوءِ اوچتو پاڻي جوئار جو تيز ٿي ويندو آهي تہ رَڇ پٽجي ويندو آ. ۽ سموري محنت ٻُڏي ويندي آهي اهو ڏسي خلاصين کي ناڪئو چوندو آ ـ " اي خلاصي....! سمنڊ ۾ تِکَ ٿي ويئي آهي،اِٿي کوليو. "
ٿَر	پٽڙ پٽجڻ " ادا ....! زمين کي ٿر ڏي "
ٿر	آلو ڪرڻ
تاڙو	مُهريءَ جو پڳل حصو
ٿُما	ترڻ واري شئي، پپولا، تنبا، تبو
تور	پکيءَ جو نالو
تور	ٺاهڻ (ٽُنل يا چِڳل رَڇ کي ٺاهڻ)
تراهي	تلاءُ
ٿُلهيو	پاڻيءَ جو پکي
توتڻي	واڇو، توتڙي، توتاڙو
تورڻ	ماني ٺاهي وٺ "اي ذليخا....! تورڻ ڪري وٺ"
ٿباڪ	وڏو ٺِڪر جو ٿالهو پاتوڙو مٽيءَ جو پاٽي "سوني....! وِچ حوري جي گهران ٿباڪ کڻي اَچ تہ اَنو ڳوهيون"
ٽَس	ٽانءُ، ٺِڪر جو ٽانءُ جنهن ۾ آنو رکبو آهي

	اي سڪينہ! تنهنجي ٽس ۾ اَٽو آهي.
تيلي	رڍ جو قسم
ترِ لا	تنهن لاءِ
توڻ	رڌ پچاءُ
تراڙ	تلوار
تِڙڪو	اُس
تور	هڪجهڙو هِڪُ جيڏو
ننڪ	اُن جي پيٽ هيٺان پنوڏني پاڪوڙ پتندا آهن. پلاڻ بہ پتندا آهن. ۽ پڙهي بہ رکندا آهن.
توبرا	ڳوٽريون (اٺ جي ڪاٺ پئيڙ ۾ ماٺهوءَ پنهنجي ڪاٺ پئيڻ جو سامان ان ۾ رکندا اهن.
توبرو	ڳوٽري (گهوڙي جي آنَ ڪاٺ واري ڳوٽري کي توبرو چوندا آهن. جيڪا گهوڙي جي مُنهن تي چاڙهبي آهي.)
تَڙ پيڙ	تڙ تڪڙ مان- جلدائي مان. وڻ پڪڙ "ابو وادا ....! تڙ پيڙ ڪرِ. هوڙو تيار ڪري ڏيم"
تور	ماپ
تور	رَڇ ڪي ٺاهڻ لاءِ ڏوري جيڪا سنهي ڪاٺيءَ تي ويڙهبي آهي. ان کي تور چئبو آهي.
ترائيون	جتي پاڻي بيهي رهي.

ٿ

لفظ	معنيٰ
ٽيڙ	ڦير، ڦٽا ڦٽا
ٺڪ ڀڃي	ڪاوڙ غُصي سان سمجهائي
ٽيڪڻ	صَبر ڪرڻ
ٽِيلهڻ	ڌڪِڻ (هوڙي يا ٻيڙيءَ کي ڪنڌيءَ کان ٻاهر ڪڍڻ کي ٽيلهڻ چئبو آهي.)
ٽِيلي يا ٽيري	مڇيءَ جو نالو (هيءَ مڇي مِٺي پاڻيءَ جي آهي.) هِن جو آچوءِ چِلر ڪارو ٿئي ٿو. ڪاڏي ۾ سُٺي. لَذيز ۽ سواد واري آهي. هِن مڇيءَ جو قد چار فوٽن کان پنج فوٽن تائين آهي. وَزن پنج ڪلو کان آٺ ڪلو اٿس.
ٽوهَر	پکيءَ جو قسم. وڻن جو قسم لاڙ ۽ ريگستان وارن علائقن ۾ ٽُوهر جو وڻ ٿيندي آهي.
ٿهيمور	ذات، اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو) (تعلقي جاتيءَ ۾ ٿهيمورن جا ڳوٺ آهن.)
ٿاٻٽو	مڇيءَ جو نالو آهي.
ٿانيڪو	محفوظ. هٽيڪو هنداٽو جاٽو
ٿَمي واري	درياءَ جو نالو هيءَ درياءَ ٿرسياڻ درياءَ مان نڪري ٿو پوءِ گهوڙو درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. 234
ٿو	ٿيو (جَت ڳالهائين)
ٿيان	ٿِيس (جت ڳالهائين)
ٿارَ	آرو ڪرڻ (ڪُڪِڙ آري تي ويهندي آهي.)
ٿار	ٿالهوَ (مهاٽا ڳالهائين) ٿارَ ۾ ڪنوار جي لاءِ ونواهہ جو سامان. ڪوپرو گيهہ. تيل. ميدو ڪوپرو گنديءِ اکيو چانور. خوشبوءِ. اگربتي. مِٺائي رکي ويندي آهي.
ٿَمَر	سوئر جي ويهڻ جي جاءِ. گهاٽو جهنگ
ٿَمَر	پريو وينو آهين.
ٿمڻ	لڪائڻ
ٿونهون	ٿوهر (جت ڳالهائين)
ٿاري	گهور "ابا ...! ٿاري ڏئي وَنو." ="ابا... گهور ڏئي وَنو."

ٽٽري	ڏکي "ادا...! ڇڇر ٽٽري پيو."
ٽوري	گهٽ
ٽوٽر	ڦوڄ
ٽارو	پراڻا پيڊ، پراڻي ويهڪ
ٽراڊا	پکيءَ جو قسم
ٽڪاڙو	ٽڪ "ابا...! مون کي ڏاڍو ٽڪاڙو ٿي پيو آهي"
ٽڙ ڄاهو	جانور جو نالو
ٽار	ڪڪڙ جي ويهڻ جي جاءِ
ٽارَ	ٽالهه "لِي....! مِکي ٽار ڏي تہ ڪپڙا رکان."
ٽارَ	رسم، ڏيج جو سامان (ڏاج جو سامان) گهوٽيتون ٽار ڪٽي ڪنوار جي گهر ويندیون اُن ٽار ۾ ڪپڙا، اکيو چانهہ، 5 ڪلو چانور- گهہ- ڪنڊ- ڏوگهي – مصري – تيل- صابڻ – سوئيرو (سرمو) هوندو آهي.
ٽوهو	اُٺ جو ٽوهو. (جنهن تي پاڪڙو رکبو آهي.) شاهہ عبداللطيف جو بيت آهي "ٽيي ڪي مجاز جو ٽاٽي ۾ ٽوهو"
ٽيڙهَڻُ	ڪوڙهڻ "ادا....! ڪالهہ آيس پٽي مون کي مولوءَ ٽيڙ هُنيو"
ٽهين	ڍنڍ جو نالو (تعلقي گولاڙچي ۾ آهي.)
ٽڻ	دولت، ڏوڪڙ "اي...! مائي حليما ٽڻ واري آهي."
ٽڏي ماتا	ڇوپال مال جي وچڙندڙ بيماري (مينهن ۽ ڳئون کي ٽئي ٿي.)
ٽوٽر	مڇيءَ جو قسم (هيءَ زهريلي مڇي آهي.هن جي ٽتان ۽ پاسن کان ڪنڊا ٽيندا آهن.)
ٽاهنا	ٽانوَ " حاجر! ٽاهنا ڏوئي اَچُ"
ٽڦين ٽري	هٿن سان ٽريل مِٽي، يا ڪابہ شئي هٿن سان گڏ ڪجي.

ٿ	
لفظ	معنيٰ
ٽِڪيري	جيت جو قسم (هي جيت غير مسلم شوق سان کائيندا آهن)
ٽنگ مِشين	موٽر (جنهن تي هوڙا، ٻيڙيون ۽ لانچون هلايون وڃن ٿيون) هوڙي کي هلائڻ جي راڌ ۾ جيڪو پکو لڳل هوندو آهي، اُن کي "ٽنگ مشين" چئبو آهي. ٽنگ مشين هوڙي جي پاڇيل يعني پوئين حصي تي لڳل هوندي آهي.
ٽِڪو	پيٽ جو نالو
ٽِڪو	ڳوٺ جو نالو آهي. اُتي مُهاڻن جون ڪيئي اوڙڪون رهن ٿيون. هَل درياءَ تي آخري ڳوٺ آهي. جتان هَل درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو.
ٽِڪو	داغ، نشان (جيڪو ماڻهوءَ کي عيب وارو بڻائي)
ٽِڪو	عورت جو زيور
ٽائيگر	سانپي جو قسم (هيءُ سانو رنگ جو پٽاپٽي هوندو آهي شڪل ۾ ڪارو ۽ ڳاڙهو به هوندو آهي.)
ٽوبيارو	پکيءَ جو قسم
ٽورو	مڇيءَ جو نالو هِن مڇيءَ کي موالي مڇي به چوندا آهن. مهاڻا شوق سان بيڙي ۽ سگريٽ دکائي هِن جي وات ۾ وجهندا آهن تہ شوق سان ڇڪيندي آهي.
ٽائي	سِڙهہ جي ڳنڍ کي ٽائي چئبو آهي.
ٽوهہ	وَل جو قسم
ٽاڪائي	اوڙڪ، پاڙو (ٺٽي ضلعي ۾ ميمڻن جو پاڙو آهي)
ٽِڪائي	اوڙڪ، پاڙو (ٺٽي ضلعي ۾ ميمڻن جو پاڙو آهي.)
ٽِڪائڻ	ترسائڻ
ٽَڪائڻ	مڇيءَ جو نالو
ٽوپ	وڏو ٿانءُ (هيءُ لفظ ريڙهيءَ ۾ گهڻو استعمال ٿئي ٿو.) جنهن ۾ پاڻي ڀريو وڃي، ٽوپ ۾ رڌ پچاءُ تيار ڪن. سامان وجهي رکن.
ٽوپ	سائو گاهہ
ٽوپي لانگارو	جيت جو قسم (هيءُ جيت انسان جي جسم لاءِ نقصان وارو آهي. هِن ۾ زهر هوندو آ.)

ٽانديا	اوڙڪ. پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ٽِ ويڙ يا ٽِويڙيون	خيالن جي جوڙ جَڪَ. سوچڻ سمجهڻ "مولو...! اِن حاجيءَ جون ٽِويڙيون. گهاٽپون ۽ سياستون سڀ بند ٿي ويس" "مولو...! انهيءَ حاجيءَ جون سوچڻ سمجهڻ هوشيارپ ۽ سياستون بند ٿي ويس"
ٽِڄارَ	ٿُنهنَ (جت ڳالهائين)
ٽامڙو	ديڳڙي
ٽِنَرَ	مڇيءَ جو نالو
ٽِنَرَ	پکيءَ جو نالو
ٽوهاڙ	ديهہ جو نالو (تعقلو جاتي)
ٽنگو	ديهہ جو نالو (تعقلو جاتي)
ٽابي	مڇيءَ جو نالو
ٽانگَر	درياءَ جو نالو
ٽِڪار	نياڳو
ٽوپلي	ننڍڙن هَنڊي
ٽينگو	پٽ (جت ڳالهائين)
ٽاندو	پرندڙ ڪوئلو
ٽوپ	سُپري (جت ڳالهائين)
ٽوپلي	ديڳڙي (جت ڳالهائين)
ٽويلي	ٻاٽي (جت ڳالهائين)
ٽيتور	ٽيتوڙي (جهرڪيءَ جو قسم) (جت ڳالهائين)
ٽيهيءَ	ٽيوهہ (جت ڳالهائين)
ٽي ونجا	ٽي ونجاهہ (جت ڳالهائين)
ٽياٺو	ٽيانوي (جت ڳالهائين)
ٽيتو	پکيءَ جو قسم
ٽرپٽي	پوڪَ جو سلسلو
ٽيتو	پکيءَ جو قسم
ٽولر	جوءِ. جَئون (تعلقو جاتي)

ٽِڪَ ٻڏڻ	مخصوص ڏينهن سمنڊ جي جوٺاريا پڳيءَ جا مخصوص ڏينهن آهن. جنهن ۾ مڇيءَ لاءِ رَڇ ٻڏبو آهي.
ٽونٽر	سُٽ جو چيڙو (گجَ تي عورتون ٽونٽر پرينديون آهن.)
ٽلي	جهجها . چار پکي ادا ....! اِها ٽَلي ڪيتري کپائيندين؟
ٽيهاڻ	مينهن جو ٽن سالن وارو ڦُر (مادي)
ٽوندا	پاڙو (ڳورائي بلوچ جو پاڙو)
ٽِڪن واري	بلوچي اڳوٺين جو قسم
ٽيهس	ٽن سالن جو پاڏو
ٽاپو	تختو ٽانوَيا ڪتاب رکڻ جي جاءِ جنهن کي تختو چوندا آهن.
ٽُبي	وهنجي، "اي.. ! تون ٽُبي ڪپڙ بدلائي اچي ويهي" = "اي..! تون وهنجي ڪپڙا بدلائي اچي ويهي"
ٽوپو	سيبو "لِي....! مون جا ڪپڙ ڦاٽي پيا آهن ٽوپو ڏئي ڏي" "ادا...! منهنجا ڪپڙا ڦاٽي پيا آهن سيبو ڏئي ڏي"
ٽوپو	ڳِڙهه ڳِڙهه اُٺ کي بغل ۾ ٿيندو آهي. جيڪو گند سان ڀرجي وڏو ٿيندو آهي. لوهه جو سوئو تپائي ڳاڙهو ڪري اُن ڳِڙهه کي ٽپيندا آهن ته اُهو ڳِڙهه ڦاٽي پوندو آهي. گند ٻاهر نڪري ايندو آهي. جيڪڏهن ڳِڙهه جي بيماري اُٺ کي پوءِ به نه ٿي ڇڏي ته مال وند ماٺهو ڳِڙهه کي چِلي وانگر ڏنڀ ڏيندا آهن. پوءِ ٺيڪ ٿي ويندو آهي.
ٽِمڪا	ٽِوانٽو، جتي ٽي روڊ گڏجن. غلام الله ۽ وَر شهر جي وچ تي اسٽاپ آهي. جنهن جو نالو" ٽمڪا" آهي.
ٽوپ	مال جي ڏهائيءَ وارو ٿانءُ "ادا احمد ! ٽوپ ڪٽي آ، مينهن کي ڏهُي وٺون"
ٽيڪڙي	ٻارن جي راند "ادا...! ٻارَ جي ٽيڪڙي ڏس." = "ادا ...! ٻار جي راند ڏس"
ٽانگر	دريا جو نالو
ٽاپو	ٻارن جي راند. (ٽڪر جو گول ٽڪرو ٺاهيندا آهن. جنهن کي ٽاپو چيو ويندو آهي.)

ٽ	
لفظ	**معنيٰ**
ٽولا	ٽانوَ (هي لفظ ريڙهيءَ ۾ گهڻو استعمال ٿئي ٿو.) "لِي...! آءَ ٽولا ملڻ پئي وڃان" = "اي...! آءَ ٽانوَ ملڻ پئي وڃان."
ٽوڙي	درياءَ جو نالو
ٽوٽا	اوڙڪ. پاڙو (ميمڻن جو پاڙو) (ٺٽي ضلعي ۾)
ٽيڪري	اوڙڪ. پاڙو (ميمڻن جو پاڙو) (ٺٽي ضلعي ۾)
ٽَڪڙي	رَڇ جو قسم هي سانڍن جو رڇُ آهي. هن رَڇَ ۾ پنج يا ڇهه ماڻهو ڪم ڪندا آهن.
ٽانڪڻ	اُپارو يا اُپائڻ
ٽَلو	اَجايو بيڪار
ٽيپ يا ٽيپُون	ہي ڪي مشڪلات ۾ وڃهڻ. مقابلو ڪرڻ
ٽٽيار	اوڙڪ. پاڙو
ٽانگر	ڦندي ڏاچي
ٽَهو	ٽَهيو
ٽوٽيو	آڱوٺو
ٽوٽ	ٽوٽ
ٽڪاڻ	چوپائي مال کي وچڙندڙ بيماري هيءَ بيماري رڍَ ۽ ٻڪريءَ کي ٿيندي آهي. اُن کي بچاءَ جو ٽڪر اينٽريڪس هنيو ويندو آهي.
ٽاروائي	پاڙو (ڦرگهر بلوچ جو)
ٽانارو	ڪلئي ڪرڻ وارو (ڪنجهي پتل ۽ ٽامي جا پراڻا ٽانوَ جن کي ڪلئي ڪرڻ. مرمت ڪرڻ وارو) "اهو ٽانارو آيو آ. ٽانوَ ڪٽي هَلو ڪلئي ڪرايو جُهريل ٽانوَ ٽهرايو."
ٽَڪ	مزا
ٽَپ	لَپو "ادا..... !ڪوڏار سان مون هِڪڙو ٽَپ هنيو زمين مان پاڻي نڪري پيو."
ٽيري	ڦرڻ. بلور "ادا.....! هاشم کي اهڙي چماٽ هيم. جو ٽيري ٿي رهيو." "ادا ....! هاشم کي اهڙي چماٽ هنئي جو بلور جيان ڦرندو رهيو."

پ

لفظ	معنيٰ
پورَ	خانا (رَچ ۾ مستطيل يا چورس شڪل جا پورَ ٿيندا آهن.)
پٻرا رَچَ	وڏن اکنَ وارا رَچ پرا رَچَ، مڇيءَ جي نَسل جو بچاءُ ڪندا آهن. هنِ رَچَ ۾ وڏي مڇي مرندي آهي. پٻرن رچن سان سمنڊ ۾ گندلاڻ ناهي ٿيندي، ۽ سمنڊ جي جيوت کي نقصان ناهي ٿيندو.
پاڇيل	پويون حصون هوڙي ۽ ٻيڙيءَ جي پوئين حصي کي پاڇيل چئبو آهي.
پات	ننڍڙي ٻيڙي
پاٽيو	ڪاٺَ جو تختو
پاتڻي	درياءَ پار پهچائيندڙ جيڪو مُهاڻو ٻيڙيءَ جي ذريعي هِڪَ ڪنڌيءَ کان ماڻهن کي ٻي ڪنڌيءَ تي پهچائي اُن کي پاتڻي چئبو آهي.
پاتڻي	ڳوٺ جو نالو آهي. ديهه ميران واڙي، تپو ٻاٻهيو تعلقي کارو ڇاڻ ۾ هوشو پاتڻي جو ڳوٺ آهي.
پٿون يا پاپليٽ	مڇيءَ جو قسم. هنِ مڇيءَ جا ٻه قسم ٿين ٿا. 1. ڪارو پاپليٽ. (جنهن کي ڪارو پٿون چئبو آهي.) 2. آڇو پاپليٽ. (ڪاري پاپليٽ کان اڇو پاپليٽ کائڻ ۾ وڌيڪ سواد وارو آهي.)
پائڪ	رَچ لاهڻ
پٽڻي	ٻيٽ جو نالو
پچاڙ	ٻيٽ جو نالو درياءَ جو نالو
پاڻ	پٿر ابراهيم حيدري ۽ ريڙهيءَ جا ماڻهو پٿر کي "پاڻ" چوَن.
پاڏا	اوڙڪ. ميمڻن جو پاڙو (ٺٽي ضلعي ۾ آهي)
پُساڻ	درياءَ ۾ خلاصن کي پهريل ڪپڙا اُنهن کي پُساڻ چئبو آهي. خلاصي جنهن وقت درياءَ تي مڇيءَ جو سڪار ڪرڻ ويندا آهن. اُن وقت انهن کي جيڪي پهريل ڪپڙا هوندا آهن. انهن کي لباس چئبو آهي. پاتل ڪپڙن کي پُساڻ چئبو آهي.

پوپري	مڇيءَ جو نالو (هيءَ ننڍي مڇي آهي. هن جو قد اَٽ ڏهہ انچ ٿئي ٿو.)
پوپري	عورت جو نالو
پيپولو	پلاسٽڪ جو ڊِرم
پيالا	اُوپر طرف.
پيال	اوپر طرف. (هيءَ لفظ جت اوپر طرف جي لاءِ استعمال ڪندا آهن.)
پيڙ	پکيءَ جو نالو
پائلو	ڪارخانو
پرَوڙي	پکيءَ جو قسم
پونس	پکيءَ جو قسم
پرولي	پکيءَ جو قسم
پونچاري	ديهہ جو نالو
پٽاڙي	ساني جو قسم هنِ ساني کي ڪارو ٽائيگر بہ چوندا آهن. هنِ جي بُت تي چِلڙ سخت هوندو آهي. جنهن مٿان چِٽ هوندا آهن. هنِ ساني جو قد پنج کان ستِ اِنچ ٿئي ٿو.
پٽاس	ساني جو قسم هنِ جو رنگ تورو اُڇو ۽ ڳاڙهو آهي هنِ جو قد ٽِن انچن کان پنجن انچن تائين ٿئي ٿو.
پَڏڙ	مڇيءَ جو قسم هن جو ٽي يا چار انچ قدم هوندو آهي.
پنبلو	مڇيءَ جو قسم
پَٽ	پاٽيا، ڪانيون، ڪاٺ جو تختو
پٽ	موڪلڙ
پاتار	ڏَس، جاچ
پيينسرو	اوپر طرف
پيبدي	ڪاٺ جي صَندلي
پات لانگارو	جيت جو قسم
پورائي ويو	ڊوڙائي، پڇائي ويو. (ريڙهي ۾ هيءَ لفظ تيز رفتار گاڏيءَ جي لاءِ استعمال ٿئي ٿو.)

پڙش	تڏو
پاش	تڏو
پاٽلو	وڏي مُنهن وارو ٿانءُ رڌ پچاءَ وارو ٿانءُ ٻيولو بوتل، شيشو
ٻرٽ	سائو گاهہ
پواڙي	سائو گاهہ
پاڙ	سائو گاهہ
ٻراڙي	پرئين پاسي "احمد ناکئو درياءَ جي "ٻراڙي" پاسي رهي ٿو."
پالائڻ	بيهارڻ، (بيڙيءَ کي بيهارڻ)
ٻواڏ	پوک "ابا...! اَنَ جي ٻواڏ ناهي ميڙ"
ٻري	پيهي يا ٻُچندي
پيالي	ڪوپ
ٻهري وڃڻ	هوڙاڪاهي وڃڻ، پهرائي وڃڻ
ٻُچ	ٻُچڻ
پاپوهي	خوشي، مُرڪي
پيٽڻ	وَڊڻ "اي ڇوڪري...! پلو پيٽي آ."
ٻهڻ	پاڻ، (هي لفظ ريڙهيءَ وارا ماڻهو استعمال ڪندا آهن.)
پوشيدو	صاف سُٿرو خفيہ لڪيل
پاڙوَيا	لاڏائو (ريڙهيءَ ۾ پاڙوَيا هڪ پاڙو آهي.)
پارينديس	پالينديس
پاراپو	نياپو
پاريڙي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
پوک	درياءَ يا سمنڊ جي پاڻيءَ ۾ رَڃ جي "پوک" ڪئي ويندي آهي. رَڃ پوکي ڇڏبو آهي. زمين

	آباد ڪرڻ کي بہ پوک سڏبو آهي.
پٽيچ	تڏو جيڪو پن يا پکرن جو ٺهيل هُجي.
پوسَل	گپ، گهميل
پاروٿو	اوبارو ٻچيل
پُچ	ڪپڙا "اي ابا...! مِکي پُچ وٺي ڏي تہ ميلي تي وڃان" "بابا...! مون کي ڪپڙا وٺي ڏي تہ ميلي تہ وڃان"
پاٽي	اوڙڪ، پاڙو (مهاڻن جو پاڙو)
پاٽي	ملاح.
پتيلو	ديگڙي (هي لفظ ريڙهيءَ ۾ استعمال ٿئي ٿو.)
پاٽي	پات کي هلائڻ وارو ٻيڙيءَ کي هلائڻ وارو (ملاحن جي اوڙڪ) "پاٽي ملاحن جو پاڙو آهي" = "پاٽي ڳوٺ جو نالو بہ آهي."
پاهوڙو	ناتاري
پَن	گهٽي مڇي مهاڻا جڏهن درياءَ ۾ "پَن" ڏسندا آهن تہ رَڃ کي اُڇلائي، هوڙو گهمائي مڇيءَ کي چوڦير ڦري ويندا آهن.
پاليرا	مُڇيءَ جو نالو
پٿون	مڇيءَ جو قسم
پَلو	مَڇيءَ جو قسم
پُمبا	مڇيءَ جو قسم
پُڇاريون	مڇيءَ جو قسم
پٽڙيو	ماٿهوءَ جو نالو
پٽيل	ڳوٺ جو نالو
پونچاري	ڳوٺ جو نالو
پَنيار	اوڙڪ، پاڙو
پَمنبي مگرو	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو ڏيڍفوٽ ٿئي ٿو ويڪر ۾ اڌ فوٽ آهي.)
پلياڻ	درياءَ جو نالو: (هيءَ درياءَ ڪانٽر درياءَمان نڪري ٿو)

پٽاس	مڇيءَ جو نالو
پيتياٽي	درياءَ جو نالو پٽياٽي درياءَ مان ڦل درياءَ نڪري ٿو. جيڪو اڳتي هلنـدو "ڏرڙ" درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. ڦل درياءَ پيو بہ آهي جيڪو ٺِڪي ڳوٺ کان عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو. پٽياٽي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو. جنهن هنڌ تي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو اُن جاءِ کي پٽياٽي نرَ چئبو آهي.
پاتار	درياءَ جو نالو آهي. هيءَ درياءَ کاهي درياءَ مان نڪري ٿو ۽ کانٺو درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.
پاريڙي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
پخار (پکار)	درياءَ جو نالو
پٽي	درياءَ جو نالو
پيتي وارو	درياءَ جو نالو
پاڏالو	درياءَ جو نالو
پٽَڙيا	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
پکڙيا	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
پيٽي	ودي، چيري، "اي فاطمي....! مڇي پيٽي اٿئي"
پيند	رَسي جو ٽڪرو جيڪو خاص ڪري مينهن جي پير ۾ هٽندا آهن. ان کي پيند چئبو آهي.
پَس	ڏِسُ (جت ڳالهائين) "ادا ...! ويڪ پَس تہ اِهو هُڙو ڪيجو هَزَ" "ادا...! ان کي ڏس تہ اهو هوڙو ڪنهن جو آهي."
پيس	موڪلڻ (جت ڳالهائين) "ادا ... ! ويڪ ماسون پيس" = "ادا....! اِن کي مون ڏانهن موڪل"
پاڏاريائين	ظاهر ڪيائين، پڌرو ڪيائين
پُرجَڻ	هَلڻ، ناسمجهہ "ادا..! تون پُرجَڻ سِکيو ئي ناهين" = "ادا....! تون هَلڻ سِکيو ئي ناهين"

ٻناڻ	سِڏو ڏٺاڻ. اهو ڪاٺ جيڪو لانچ ۽ هوڙي جو بنياد آهي. جنهن تي لانچ يا هوڙو ناهيو ويندو آهي. اُن کي ٻناڻ وارو هوڙو چئبو آهي. جيڪي هوڙا ٻناڻ (سڏي ڪاٺي) تي ٺهيل هوندا آهن. اُهي اونهي پاڻيءَ ۾ تيز ترندا آهن.
پوريون	ڪاهيون (جاتي تعلقي ۾ هي لفظ استعمال ٿئي ٿو)
پوريون	سارين جو ڍڳ "حاڪم....! لاباري جون پوريون وڏيون رکجان"
ٻَل	سوڪ "چورا...! ٻَل ٻڌي اڄ ملڪ پري چٽ ڪندو."
پوسَل	گِهمَ
پاڳا	پاوا کٽ جا
پِتو	مرض، خراب مرض "ادا....! مينهن کي پِتو ٿي ويو آ" = "هن مينهن کي مرض لڳي ويو آ." جڏهن مينهن کي پتو مرَض لڳندو آهي ته هُن کي ڪَنَ وَٽ ڏنڀ ڏنو ويندو آهي.
پيچڻ	پَرڻ، چاٽو (جتڪي لفظ)
پايا	پاوا (جاتيءَ جا جت استعمال ڪن (پايا)
پاٽلو	ڇڪلو
پارو	چاڏي
ٻَٽ	اڻ ويايل ٻڪري (ڇهن ستن مهينن جي ٻڪري)
پاساڙي	پاسري (جتڪي لفظ)
ٻڙُ	ڪُنيءَ جو ڍڪ "اي خيران...! ڪُنيءَ جو ڍَڪُ ٻيت وڌيون"
پوئيار	پويون
پخار	درياءَ جو نالو
پروڻ	پارت (هي لفظ جاتيءَ ۾ ڳالهايو وڃي ٿو.)
پاٺا	ڏوئي! "اي...! پاٺا ڪٿي آڇُ" = "اي...! ڏوئي ڪٿي اڇَ"

ٻش	بولي رَڃَ ۾ گَجي رَڃ کي پويان لڳائي ويندي آهي
ٻَل	منڍيٽڙو تعلقي جاتيءَ ۾ هي لفظ استعمال ٿئي ٿو
پوراڙو	پکيءَ جو قسم
پيڻ	پکيءَ جو قسم هن جي ڇُهنب ڪُنديدار ٿيندي آهي اهو ڪنبو ماڻهوءَ کي لڳي تہ اهو مري ويندو آهي.
ٻڪوپرت	هَٿ جو پرت آهي. (هن کي مُڪوپرت چئبو آهي.) آڏي ڳيچيءَ وارا چولا، بہ ڳچيءَ وارو چولا، جنهن کي "بندڻن وارو" چولو چئبو آهي. هنن ٻنهيَ چولن ۾ اڳيان کيسو بہ ٿيندو آهي چالڪو پاں نوهڙيو ڦُلاٽي، عالماڻي اُنهن ذاتين واريون عورتون اهڙا چولا پائين ٿيون. هي پرت ڌوئڻ ۾ خراب نہ ٿيندو آهي نہ ئي ڦٽندو آهي.
پُرٽي	اٽي ڇائڻ وارو پُروڻ
پڏي	پکيءَ جو قسم (مادي) (هي پکي ڪارو ۽ اڇي رنگ جو آهي.)
پر پر	ٽِٽ نہ ڏي
پِني	ڇِتي. ڪنهن بيمار ماڻهوءَ جي مٿي تي تارون واري هنڌ تان وار ڪوڙي پني رکندا آهن. (1) بيدي جي هيدي زردي ٿانوَ ۾ رکي ان ۾ اٽو ۽ گيهہ ملائيندا آهن تہ پني ٺهي ويندي آهي. (2) ڪانڊيري جي پاڙ ڪُٽي اُن سان مِيٺ ملائبو تہ پِني ٺهي ويندي آهي ۽ ڪي وري ڪانڊيري جي پاڙ ڪُٽي اُن ۾ ديسي گيهہ ۽ اٽو ملائيندا آهن تہ پِني ٺهي ويندي آهي. اُها بيمار ماڻهوءَ جي مٿي تي رکندا آهن.
پڏو	نَر پکي
پاري	جنهن ۾ لَسي ولوڙجي
ٻَٽَ	سُٽ جو قسم "اي لِي...! مون وٽ ٻَٽَ آهي توکي پرت پري ڏيان"
ٻَلي	جنهن ۾ اَنَ رکبو آهي
ٻترڪر	ڻاهي رک، سرخي ڪر
پِتاڙ	اڳَٽَ
پاڙهي	جنهن سان اَن ڪٽبو آهي.
پراڙ	ڪَرو اَن جو ڪرو

پالي	سانڍي
ڀاڙ	گاهہ جو قسم _ هن جو قد ست آڱ فوٽ ٿئي ٿو
ڀچندڙي	ٿانون رکڻ جاءِ
ڀچندڙي	ڇَڄ "اي لِي...! مِکي ڀچندڙي ڏي" = "اي ادي.! مون کي ڇَڄ ڏي"
ڀُسوري	اصليت، عادت
ڀَتُل	ننڍڙي صَندلي، (هي لفظ جاتي تعلقي ۾ استعمال ٿئي ٿو.) "اِها ڀَتُل ڏي تہ آءٌ ويهي ماني ڀچايان"
ڀوچاري	وِچين، سَج لهڻ جي مهل
پِتَڙ	بلاَ (هِن جي شڪل ڳاڙهي ۽ ناسي ۽ پُڇ ۾ ڪنڊو آهي. جنهن سان ماڻهو مري بہ سگهي ٿو.)
پالاَرَ	وڻ جا ڏار پَنَ ۽ تاريون شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي سُر ديسي داستان ٽيون بيت چوٿون" * " جُهوڙا ڃِن جُهلن ۾، هِيري لکَ هَزارَ لَڳا واڱ وڻِن جا، پُنهونءَ کي پالار آن ڪي ويندا گَڏِيا، آهڙيءَ سِڱ سُوارَ؟ لَنگهي ڪالَهہ قطار تون، آئي ! اَڄَ نهاريائين!" * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
پَريِتَن	ڏوڀي شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي" سُر ديسي، داستان چوٿون، بيت ڇهون" * بانيڻ بيٺي آهِيان، پَريِتَنِ پالياسِ حُسنَ هوتَ پُنهونءَ جي ماري موت وِڌياسِ جانڪيِتان جِيندِياسِ، پُوندِيسِ وَرِ وصالَ جي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
پوئنڙي	پهريون پُٽ، پهريون ٻار

پورُ	ٽڙو مٿاهين جاءِ، گهر جو اڱڻ
پروڙ	سوراخ
پارواٽي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)
پوياٽي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)
پرتوساٽي	پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)
پجاٽي	پاڙو (ٻوا بلوچن جو پاڙو)
پچاٽي	پاڙو (مرگهر بلوچ جو پاڙو)
پيروزاٽي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)
پَرن	پارت ڪرڻ "ادا.... مون احمد ناڪئي کي تنهنجي پرنَ ڪري ڇڏي آهي."
پانور	ننڍڙو ڇيلو
پٺار	پڪرار
پيٺي	وڏي ڇيري "اي لِي...! مڃي پيٺي اٿئي" = "اي لِي..! مڃي ڇيري اٿئي"
پارپياٽي	پاڙو ڳورئي بلوچ جو
پٽولا	پٽ وارو ڪپڙو شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر مارُوي، داستان ٽيون، بيت پهرين" "پٽولا پنهوَ هارِيون، موُر نہ مٿي ڪِنِ، جُہ لاڪَ رتائوُن لوئيوُن، تہ سالُنئِان سونهنِ، اُنَ يلا اچنئون اڳري، بَخِمَل با فتنِ." سَڪَرَ پانِئيان، سُوُمِرا! ڪَتي ڪان ڪُهنبَنِ، جا ڏِيَمِ ڏاڏاڻَنَ، سا لاهيندي لَڄَ مران. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
پٽوڙي	گنديءَ جو قسم (هيءَ پٽَ واري گندي آهي. ساموندي پٽيءَ ۾ بلوچ عورتون اوڍين.)
پَر	ڏاريو "ادا ...! پَر ماڻهون پنهنجي گهر منجهہ نہ ويهار" "ادا...! ڏاريو ماڻهون پنهنجي گهر ۾ نہ ويهار"
پَر	رسم

	"ادا... هيءَ پنهنجي ٻَر ٿي ڪونهيِ اِي توڪو ڪيو." "ادا..... هي پنهنجي رسم ٿي ڪونهي ائينءَ تو ڇو ڪيو."
ٻَر	عادت
ٻَرتو	سنڀال، خيال رکجو. " هي مهمان آن ڪي ٻرتو." = "هي مهمان جي اوهان سنڀال رکجو"
ٻَرتو	ٻَرچڻ، راضي ٿيڻ "سائين شفيع تون اڪبر ڏانهن وِئين سو تونسان ٻرتو"
پانڪي	پاڻ ڪي
پَٽاڙ	اڳٽ، اڳاٽ " اي گلشير سُٽڻ ۾ پٽاڙ وجهه اي " = "اي گلشير سُٽڻ ۾ اڳٽ وجهه"
پوُت	سنهڙا مٽيا " اي شاني.... ! پُوت ڏي تہ ڳنڍلو ٺاهيان." "اي شاني.... ! سنهڙا ميٽا ڏي تہ هار ٺاهيان."
پٽريلو	ننڍي سوڙ " ادا.... ڪٽ تي پٽريلو وڇائي تہ نجيب ننڊ ڪري" "ادا.....ڪٽ تي ننڍي سوڙ (پٽراٽي) وڇاءِ تہ نجيب ننڊ ڪري"
پلي	پُنُ جي ڇَٽرن ڳُندي " پَلي ٺاهِ تہ ساريون وجهون "
پَليو	روڪيو جهليو "ادا .... عبدالله تنهنجو پُٽ پَليو توڪان نہ ٿو ٿئي."
پَڪي جي رات	مينديءَجي رات، ۽ شاديءَ جي رات
پَڪو	جاءِ (هيءَ رسم ساموندي پٽيءَ ۾ رهندڙ بلوچن ۾ اڄ بہ آهي.) اُها جاءِ جتي گهوٽ ۽ ڪنوار جي شادي ٿئي. هيءَ پڪو صرف ستن ڏينهن جي لاءِ ٺاهيو ويندو آهي. ڪنوار جي گهر ڀانهران ڪنوارتيون پڪو اڏينديون آهن. جتي گهوٽ ۽ ڪنوار جون رسمون ادا ڪيون وينديون آهن. ڪنوار کي پنهنجي اصلي گهر مان آڻي اُن پڪي ۾ ويهاري لائون ڏنيون وينديون آهن. ڪنوار ۽ گهوٽن کي اُن ٺاهيل پڪي ۾ ستن ڏينهن تائين رهڻو پوندو آهي. اُنهن کي ماني ڪنواريتا کارائيندا آهن.

پَراڙ	سارين جي گاهہ کي پراڙ چئبو آهي " درياءَ خان مينهن کي پراڙ ڏي " ۽ اُترين علائقن ۾ " پلال " چئبو آهي.
پاٺَ	نِڪر جو ٿانءُ
پيهون	اڏ ڪچيون ۽ اڏ پڪيون ساريون اڏ ڪچين ۽ اڏ پڪين سارين کي ڪُٽي چانورن ۾ گهـ ـ ڪندا. ڦوٽو وجهي اُن کي تيار ڪري چڏيون. اُن کي "پيهون" چئبو آهي.
پَٽرتو	گلابي رنگ (بلوچ ڳالهائين)
پيند	رسَو
پُڙ	ڍڪڻ
پيهو	ڪاٺ کوڙي چانوَ ڪرڻ جي لاءِ اُن جي مٿان ڪک پَنَ وجهي پيهو ٺاهبو آهي
پِرَ	پرين، سَجڻ "اي قاصد....! منهنجي پرينءَ کي سلام چئجاءِ " شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. " نيل سلامن سَجڻن، لکَ سلامن لوءِ پهرين چئج پِرَکي پَرکي چئج پوءِ ساڄن سانگ سندوءِ، اچي مان اوراهوڪين.
پلَهہَ	رسو هيءُ رسو ڦڙهن مان ٺهندو آهي جيڪو ڄَڙ (ڳچو) وهَٽَ لاءِ هوندو آهي. جڏهن چڙهيءَ لائق ٿيندو آهي تہ اُن کي ۾ پلَهہَ ڏيندا آهن. ۽ پشم وارو ڄَڙ جي نڪَ کي وڍيندي آهي. تنهن ڪري اُئين وارا بلوچ پلهہ پاڻ ٺاهيندا آهن.
پالِڄي	چَڙهي "ادا...! ناکُئي محمد جو هوڙو پالِڄي ويو" = "ادا...! ناکُئي محمد جو هوڙو شُڪيءَ تي چڙهي ويو"
پچاڙي	رَسو هي رسو ڦڙهن مان ٺاهيو ويندو آهي. هي بہ رسي جو قسم جو آهي.
پُري	هَلڻ
پُوي	خاندان، پشت
پَهَس	پهچڻ، جلدي اَچڻ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر راڻو داستان ڇهون، بيت اٺون" ❊

	جي نَنڍو تان ڪوهُ، وِڪين آهي وِتَرو وَڃِئو ڪاڪِ ڪَنڌِين ۾، پَهَسِ پَکيءَ جِئن پوءِ اِنَ ڪُڙهِ سَندو ڪوءِ، مَيو مانو نہ ٿِئي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڦيبروري 2009ع
پَراڙ	پرئين پر، هُن پاسي، اي پاسي شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت "سُر سهڻي، داستان ڇهون، بيت پندرهون" * "نہ اوراڙ پَرَاڙِ ويچاري وَهَ وِچَ ۾ سُڪيءَ ڏُنيءَ سُپرين، ڀِئو مڙوئي تارِ گِهڙُ تون، ڪيم نهارِ ٻُڌَنِ سِين ٻاجَهُون ڪَري * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڦيبروري 2009ع
پِر ڪار	ڍنگ، طريقو، لڇڻ "ادا...! پريل جا پِرڪار اهڙا آهن جو سيني کي خوار ڪندو"
پوتڙي	مٿي تي رکيل ڪپڙو توال
پڳ	پٽڪو
پيوند	ڳانڍاپو ويجھڙائي "اي شاني ....! تو کي سُڌ آهي حاجراه وارن سان پراڻو پيوند آهي"
پوچون	ٻانهن جو زيور هيءَ زيور بلوچي عورتون ۽ ڪنواريون ڇوڪريون بہ پائينديون آهن. چاندي يا سون جو زيور هوندو آهي.

ج

لفظ	معنيٰ
جَر	پاڻي شاهہ عبداللطيف جو بيت آهي: "سُر سريراڳ، داستان ٽيون بيت ارڙھون" "جَرَ ۾ ڦوٽو جِيئَن، لَهريُون لَڳندي اَڏَ ٿِئي تُون پُڻ آهِين تِيئَن، دُنيا ۾ ڪوڙينهَڙو." * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
جوئار	پاڻيءَ جو مٿي چڙھڻ
جُري	گيچر، گپ
جَبرو	جوان
جال	زال
جواڻ	جوان
جَبلي	اوڙڪَ . پاڙو. (ميمڻن جو پاڙو)
جزيرو	ڪِنني، ڪِنارو ڳنڍي
جوپ	پهلوان، مضبوط شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت . ڇهون" ساري رات سُبحان، سودو ڳن صاحبَ سين، ٻانهپَ ٻَري ٻيڙيون، هَليا جوپَ جُوانَ، پاڻي پهلوانَ، لَحظي منجِهہ لَنگهِي ويا. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
جَري جَري	هرَ هرَ، بار بار (هيءَ لفظ ابراهيم حيدري ۽ ريڙهيءَ وارا استعمال ڪندا آهن.)
جور	زور
جُور سان	زور سان
جارَ ڪَر	ياد ڪَر
جُلم	ظلم
جَتائي	ڀڏائي

جتائڻ	ٻڌائڻ ("ز" ظ، "ذ" جي جاءِ "ج" جو اُچار ريڙهيءَ جا مهاڻا ڪيدندا آهن.)
جوڳيڙا	پيٽ جو نالو درياءَ جو نالو
جَري	پيٽ جو نالو درياءَ جو نالو
جَبرو	طاقت وارو زَبرو
جُٽ	تعدي
جادو	ديهہ جو نالو
جوهَر	ديهہ جو نالو
جلدائي	جلدي "ادا...! تون جلدائي ۾ ڪم نہ ڪر" = "ادا...! تون جلدي ڪم نہ ڪر"
جيزو	جهڙو (جَت ڳالهائين) " تو جيزو سُلو آزمي هڙرون." = " تو جهڙو سُلو ماڻهون هو."
جوڀَن	جواني شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سامونڊي، داستان پهريون، بيت پنجون" * سِيئي جوڀَنَ ڏينهنَ جڏهن سَجَڻَ سَفرَ هَليا! رُئان، رَهَنَ نہ سُپرين، آيَل! ڪَريان ڪِيئن؟ مون کي چاڙهي چيئَن، ويو وَڻجارو اوهري! * ڪلياتِ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
جوبو جو چاڙ	درياءَ جو نالو
جيرا	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو ماڙو)
جَنڊي وارو	درياءَ جو نالو
جيئنداڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
جُماڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙُ)
جعفرياڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
جِگهان	جيئڻ (جت ڳالهائين)
جَرا	ذرا شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي وائي " سُر حَسيني ، داستان چوٿون " "هوت! هوت! هوتا! ڏينديِس ماهُ مِرُن کي، آئون جَرا جِيءَ ڪَري " شاهہ

جَرڻَ	ڪَپڙن (جت ڳالهائين)
جائو	جيت جو قسم هن جو جيت جو قد چار کان پنج يا ڇهه انچ جو ٿيندو آهي. هي جيت چوپائي مال جي پيٽ ۾ پيدا ٿيندو آهي. غلط پاڻيءَ جي ڪري، يا گهٽي پاڻيءَ ۾ بيٺل گاهه کائڻ جي ڪري مال کي هيءَ بيماري لڳندي آهي.
جوهري	پاجاري (جتڪي لفظ)
جگر	جيرو (جتڪي لفظ)
جمون	جمع، شڪر وارو (جتڪي لفظ)
جوئار جو جُهرڻ	درياءَ ۾ پاڻي گهٽ اچڻ
جندگي	زندگي
جوئارجو جَهرڻ	درياءَ ۾ پاڻيءَ جو گهٽ اچڻ
جَلي	ڪاوڙ ادا.... ! هي جَلي پيو. ادا ....! هي ڪاوڙ کائي پيو.
جَهڻ	لَسي. ادا ... مائي پاڳي وَٽ جهڻ آهي. اُن کان وٺي آ
جيڏل	هڪ جيڏي، ٻه عورتون هڪٻئي سان پيار منجهان جيڏل چئي ڳالهائينديون آهن جيڏل! هلي آ ته هلو پاڻيءَ تي.
جاٿون	زمين جي ڪيڙي جو ماپو
جاتون	راند ٻار ڪڙن يا پٿرن سان راند ڪندا آهن.
جاٿون	درياءَ جو نالو هيءَ درياءَ سير ڪريڪ مان نڪري ٿو. ٻه ٽي وَرڪائي وري سمنڊ ۾ داخل ٿئي. جاٿون واري ڪُني جين ڪنڌي " جا جر جاٿون نه ڏي ڏيٺا نه موهي سو ڪوه ڪري، سڏون پنهنجي ڪامل کي"
جُلو	ڪُني ڪرڻ
جوبي	ٿاهي، جوڙي

جُباب	جواب. انڪار شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، "سُر ڪلياڻ، داستان ٽيون، بيت چوٽون" "رَڳون ٽيون رَبابُ، وَڄن ويلَ سَيَڪَهِين، لُڇڻُ، ڪُڇڻُ نہ نِئو جانبُ ري جَباب، سوئي سَنڌ پِندُم سُپرين، ڪَيسِ جَن ۾ ڪَبابُ، سوئي عين عذابُ، سوئي راحَتَ روُحَ جي!." * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
جيڪس	شايد، جيڪڏهن، جڏهن، شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي "سُر سامونڊي، داستان پهريون، بيت چوڏهون" * جيڪَسِ ٽِبرنيهُن سَندوم، جٺن مون ٻِيني هُن ٽِيليو سعيو ساموُنڊيُن سين، اَڳهِين تان نہ ڪيوم، وِجَهُڻ منجِهہ هُٿوءِ، پاڻُ وراڪي رَسِ سين. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
جَڳَ	گهڻا ورهيہ، گهڻا سال، ججهو وقت شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت "سُر سامونڊي، داستان پهريون، بيت ستون" * وِيا اوهِري اوءِ، مونکي ڇڏي ماڳهِين، "جڳن جا جُڳَ ٿا ٽئان نہ موٽيو ڪو" گوُنڊَرُ مارينڊوءِ، ويچاريءَ وِيَنِ جو. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
جاڙَ	ناحق، بي واجبي
جماري	اوڙڪ، پاڙو (ڪلمتي بلوچن جو پاڙو)
جَرون	ڪپڙا
جانوري	اوڙڪ، پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
جاڪي	مضبوط

	”ابا....! هنِ کي جاڪي ٻڌجانءِ“ = ”ابا ...! هن کي مضبوط ٻڌجانءِ
جوڳياڻي	پاڙو (گبول بلوچ جو) ”جيجان جوڳياڻي تيان مونکي جَمل نہ پاءِ“ شاھ
جِمَ	جي نہ شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي وائي آهي ”سر سري راڳ. داستان چوٿون. وائي“ ”جِيَڻُ جالَ نِبهي، سُڄِ اِيَ سَنيارَ جِمَ وسارِين، ويسِرا ! پِتِين جي پُلڪار“ * ڪلياتِ آڏواڻي، شاھ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
جوٽي	چُغلي ” اهِو تنهنجي مُنهن تي ڪونہ پيو، جو تون مون تي جوٽي ڪئين.“ ”اهو تنهنجي منهن تي ڪونہ پيو، جو تون مون تي چغلي هنئين.“
جا	جيڪا ” جا ڳالھ مون توکي چئي سا وسري وئي.“
جوهو	ڪڪر اَڇي ٿوري دائري ۾ وسي هليو ويو. اُن کي ساموندي پٽيءَ وارو جوهو چُون.
جاڻون	پيٽا ڏيڻ
جوڙي	ڪفن (بلوچ استعمال آهن)
جَبات	خوشبوءِ (اُها خوشبوءِ جا هَرڻ جي دُنَ مان ڪڍي وئي هجي) شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت، سُر سُسئي ۾ آهي ” آئي بوءِ ڀنڀور کي سُر هي مَنجهان ساٿَ. بينا بازارين ۾، لاهي جَت جَبات. ”سنديءَ هوت خَمات، ڪيچ پهتو قافلو“ ڳوٺ احمد خان مرگُهر بلوچ 09/ 9/ 26 ڪچهريءَ ۾ راقم کي پيراڻو خان مرگُهر ۽ باقر خان مَروا بلوچ ٻئي لطيف جا پارکو آهن. انهن ”جَباتَ“ لفظ جي هن طرح وضاحت ڪئي ڀنڀور شهر ۾ ڪيچ مڪران کان قافلا ايندا رهندا هئا. جيڪي ڪٿوري ڪڻي ايندا هئا ۽ ڀنڀور بندر گاھ تي اَنَ جو واپار ڪندا هئا. جڏهن پنهون پاڻ ساٿين سان ڀنڀور ۾ آيو تہ شهر جي ٻاهران تبو لڳايوءِ بدن کي ”جبات“ لڳايائين تہ سڄو ڀنڀور واسجي ويو.
جانياڻي	پاڙو اوڙڪ (رجيرا ڪلمتي بلوچ جو پاڙو)

جاڙاٽي	پاڙو اوڙڪ (رجيرا ڪلمتي بلوچ جو پاڙو)
جيئنداٽي	پاڙو (ٻوا بلوچ جو پاڙو)
جلاباٽي	پاڙو (ٻوا بلوچ جو پاڙو)
جاند راٽي	پاڙو (ٻوا بلوچ جو پاڙو)
جڙ	ڪچو وهٽ. پاڙ
جانواٽي	پاڙو ٻوا بلوچ جو
جَتن	ڪوششيون
جُرمڪ	عورت جو زيور
جُڳ	گهڻي تعداد ۾. جَهجها. جهان
جَڳ	پاڻيءَ جو ٿانءُ
جڳت	اَجايو ٻڪ ٻڪ ڪرڻ
جَڙائون	هيرا بلوچي عورتن جي نٿ جي ڦُلهڻيءَ ۾ ۽ ڏانڊيءَ ۾ جڙائون لڳل هونديون آهن. ۽ گلي جي هار ۾ به جڙائون لڳل هونديون آهن.
جَارو	گهر ۾ ٿانون رکڻ جي جاءِ

ڄ	
لفظ	معنيٰ
ڄار	رَڇَ
ڄرڪو	مڇيءَ جو قسم
ڄُدي	ڍڪڻو پوچ "ادا...! شيشيءَ کي ڄُدي هڻ" = "ادا...! شيشيءَ کي ڍڪڻو هڻ"
ڄار واري	ٻيٽ جو نالو
ڄاريا ڄَر	ساني جو قسم "ادا... ! آءَ ڄر آندا آهن"
ڄينارو	ڊپ، پاراٿو
ڄار وارو	درياءَ جو نالو هيءَ درياءَ گهوڙ درياءَ مان نڪري ٿو. جيڪو اڳتي هلي سنهڙي درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. سنهڙي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو.
ڄاموٽ	پاڙو، "ڄاموٽ لقب آهي" (ملاحن جو پاڙو)
ڄانياٽي	اوڙڪ، پاڙو (ڄتن جو پاڙو)
ڄارو ڪاٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ڄاڙي	ڪاڏي

	جھ
لفظ	معنيٰ
جھوپڙا	گَهرَ " تر توهر گهر جهوپڙا ٻارڻ جن ٻوه" شاه
جھوڪَر	پوڙهو ماڻهو جيڪي جُهڪي هَلي.
جھوٽو	ڍڳا جوٽ
جھوري	مٽي ڦريو
جھور	هيٺائين واري زمين
جھور	پاڻي چوڙ "ادا....! ٻنيءَ ۾ پاڻي جُهور"
جھاڳ	اجايو ٻڪ ٻڪ ڪرڻ "ادا تون تہ جهاڳ پيو ڪرين"
جھوڪار	ڳالهہ ٻڌاءِ، ماٺ نہ ڪرَ
جھرو	ڍڳو
جَھرٽو	درياءَ جو نالو— جهرٽو درياءَ نئين درياءَ مان نڪرندو پوءِ ور ڪري وڏي سمنڊ ۾ داخل ٿيندو آهي.
جَھنڊولو	درياءَ جو نالو (هيءَ درياءَ ڪاري سير نانگڻ ڍور اُن مان نڪري ٿو)
جَھڪان ٿو	ڏڪان ٿو
جَھار	پکيءَ جو نالو (فصل کي نقصان پهچائيندڙ پکي)
جھارو	درياءَ جو نالو (سير ڪريڪ مان جهارو درياءَ نڪري ٿو.)
جھنگ پارو	مينهن جو ننڍرو ڦرُ
جَھري	ٻڪريءَ جو قسم
جَھٽ	چِڙٻ "ادا ....! جَهٽ نہ ڏي، مِنو ڳالهاءِ" = "ادا...! چڙٻ نہ ڏي، منو ڳالهاءِ"
جھولَڻ	ڪپڙو ادا...! آءٌ ۽ غفور ٻئي وياسين جهولَڻ سان مڇي ماري آياسين.

جَهڳي	صفا ننڍڙي مانڍاٽي " ادي... ! ڪير ڪي جهڳي هٽي وٽ"
جهنگي	ولوڙين
جَهر	ٻتاڪ "اي حاجي.... ! تون نلو جَهر پيو جهنگي"
جهوڙي	جڏو بيڪار، جيڪو ڪو ڪم ڪار نہ ڪري " ادا....! تون صبح کان وٺي شام تائين جهوڙي تي پيو آئين " "ادا...! تون صبح کان وٺي شام تائين بيڪار ويٺو آهين."
جُهڻُ	ٻي کي نصحيت ڪرڻ، سمجهائڻ
جَهڪو	ڪمزور، شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪنيات، داستان پهريون، بيت نائون" * ڪَٽي نيڻَ خُمارَ مان، جان ڪيائون نازُ نَظرُ، سوُرجَ شاخون جَهڪيوُن، ڪوُماڻو قَمرُ، تارا ڪِتيوُن تائِب ٿيا، ديکِيندي دِلَبرُ جَهڪو ٿيو جَوَهَرُ، جانِبَ جي جَمالَ جو * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
جُهڪڻ	نمڻ ، عاجزي ڪرڻ
جُهري	درياءَ جو نالو (هيءَ درياءَ ڪڏير و درياءَ مان نڪري ٿو.)
جُهري پوڻ	ٿُني پوڻ، پَجي پوڻ، چور چور ٿيڻ اندر ۾ پورا پورا ٿيڻ
جهوريندي	ڪانيون جهوريندي، ڪانيون ڪپيندي،
جهورَي	ٽُڪرا ٽُڪرا، پَنجي چِڏي
جهورِي	آس، تلاش، سِڪ، ڪنهن شيءِ کي حاصل ڪرڻ جي لاءِ سَدّ ڪرڻ، اُڪير، مِلڻ جي خواهش
جَهبَ	درياءَ جو نالو ٻيٽ جو نالو
جهوري	ڳَٽني
جهومر لانگارو	جيت جو قسم
جَهري	مڇيءَ جو قسم (هيءَ مڇي پاڻيءَ جي مٿان پکيءَ وانگر اُڏمندي آهي.)

جهوري	مگرو مڇي ٻچو ڏيندي آهي، تنهن کي جهوري چون.
جِهلَ	سائو گاهہ
جَهجها	گهڻا. شاه عبداللطيف جي بيت آهي. "سُر ماروئي، داستان نائون، بيت ڀاويهون" ※ "جهَجها ڏيچ جُهارَ مُنهنجا مليرَ جائِيين، آسَرَ پِري آهيان، پرچَن مان پهُنوارَ ويڙيون ۽ وَلهارَ ڪِ سُوايا سارِين مون!" ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
جهولائي	اوڙڪ. پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
جَهبيرَ	اوڙڪ پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
جهومر لانگارو	جيت جو قسم (هيءُ جيت زهريلو ٿيندو آهي. ماڻهوءَ جي جسم جي لاءِ نقصان وارو آهي.)
جَهرڪي (جهرڪي)	درياءَ جو نالو
جَهاڙ	پڪڙي ہونو (جت ڳالهائين)
جهونتِ	ٽڪَ (جت ڳالهائين)
جَهيڙ	ڳن ۽ چير (جت ڳالهائين)
جهار	پکي
جُهڳيو	مڏيٺڙو (جتڪي لهجو)
جهنگڙ	ولوڙڻ (جتڪي لهجو)
جهرڪلي پڌ	سُگري (جتڪي لهجو)

چ	
لفظ	معنيٰ
چرَ يا چري	درياءَ جو نالو چرَ درياءَ ريڙهي بندر گاهہ کان ٻہ ڪلوميٽرن جي مفاصلي تي آهي.
چرٽو	درياءَ جو نالو
چرٽو	مٽي چڙهڻ ڪنهن جاءِ تي مٽي چڙهڻ کي سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ڪڇي چرٽو چوندا آهن.
چورو	گُٽڪي جو قسم ڪُتر ٽيل سوپارِيون، ٻُريل، ٽُنل ۽ جُهريل، ڪابہ شيءِ سڄي ۽ ثابت نہ هجي.
چور	جُهريل ناڪئا! جسم چور ٿي پيو آهي. گهٽي ٽڪ کان خلاصي دانهن ڪندي چوندو آهي. ادا، منهنجو جسم چور ٿي پيو آهي.
چِتال	سٿي، سُهٽي "لي زيبوا نوان ڪپڙ پائي، چتال ٿي پئي آن." "اي زيبو... نوان ڪپڙا پائي، سُهٽي ٿي پئي آهين." "اي ياڻداري! ياچي ڏاڍي چتال ٿاهي آئي." عام طور تي سامونڊي پٽيءَ جا ماڻهو سنين سُهٽين شين کي "چتال" چوَن چاهي بي جان هجن يا جاندار هُجن.
چاڳي	عورت جو نالو
چيڪلو	پکيءَ جو نالو:
چٽوڙو	پکيءَ جو نالو: جڏهن سنڌو درياءَ موج ۾ مستين وارو هوندو. درياءَ جو ڪنڌيون آباد ۽ زمينون ساوڪ ڀريون، سهڻن ٻوٽن ۽ گلڙن سان سينگاريل هونديون هيون تہ هزارين پکي سِنڌ جي سامونڊي پٽيءَ جو سير ڪرڻ ايندا هئا. جنهن ۾ "چيڪلو" ۽ "چٽوڙ" بہ ايندا هئا.
چيرو	ساني جو قسم: هن ساني جو رنگ ڳاڙهو بلوچستان جي پاسي وارو "چيرو سانو" سُفيد. اُچو ٿيندو آهي ۽

	ٻن انچن کان پنجن انچن تائين هڻ جو قد هوندو آهي.
ڇَند	مڇيءَ جو قسم
ڇاڪو	مڇيءَ جو قسم
ڇَڻ	مڇيءَ جو قسم: (هيءَ صفا ننڍي مڇي آهي. هن کي مڇيءَ جو ٻچو به چئجي ٿو.)
ڇِٽي	مڇيءَ جو قسم
ڇُرون	حَرڪتون، ڪيچل، شرارتون "ادا جانو... ڇُرون نہ ڪر"
ڇيٺاري	آرام سان، آهستي
ڇِناڙو	ڇِٽي روشني "ڇَنڊ جو ڇِناڙو تڙُ ڪي جرڪائي رهيو هو."
ڇِلڙ	گپ ڇڪ "ادا ....! خيال سان هَل متان ڇِلڙ ۾ اچين وڃين"
ڇنڙ	جهنگ ڇَرڻ
ڇيڻن	ڪوشش ڪرڻ
ڇِيهو	سائو گاهہ
ڇيڪو	سائو گاهہ
ڇيڙ	وَل جو قسم
ڇَنڊ	اوڙڪ، پاڙو (مِيمڻن جو پاڙو)
ڇَارڻ	اوڙڪ، ميمڻن جي اوڙڪ يعني پاڙو (سنڌ ۾ "ڇارڻ" ذات آهي.)
ڇڙ	ڪاوڙ "امين چاچي تي ڇڙ نہ ڪر" = "امين چاچي تي ڪاوڙ نہ ڪر"
ڇيتاريج	ساري، سيٺالي.
ڇوڪا	ڇانور.
ڇيريا	گاهہ (هي لفظ ساموندري پٽيءَ ۾ رهندڙ ڪڇي استعمال ڪندا آهن.) "ڪالو ڇيريا ڪپي آچي ٿو."
ڇمڙيا	اوڙڪ، پاڙو (ڄتن جو پاڙو)
ڇڪائي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)

چُنڙي	پوتي
چاگولو	رسي بولي رَچَ پاسن واري رسيءَ کي چيو ويندو آهي.
چاڳلو	دادلو ٻار
چٽو	پرهيز نہ ڪرڻ — هر شئي کائڻ
چوچو	پکيءَ جو قسم
چَلڻ	هَلڻ "ادا....! بيهڻ نہ چَلڻ ڏيکار" = "ادا...! بيهڻ نہ هَلڻ ڏيکار"
چَڏو	گندي پاڻيءَ جو کڏو
چواٽو	زور سان ڳالهائڻ ادا ـ چواٽو نہ ڏيو ادب سان ڳالهائڻ
چال	تيز "ادا.... هوڙي کي چال نہ ڏي" = "ادا ....هوڙو تيز نہ هلاءِ"
چُر چُر	ماٺ ڪر
چِيري	چيرڻ، چِڪي ڦاڙڻ
چوڪو	وَڍڻ
چوڪ	درياهہ سُڪي ويو.
چوٽي ڍولير	پکيءَ جو نالو (هن پکيءَ کي مٿي تي چوٽي ٿيندي آهي.)
چَرڻ	مال چارڻ
چِهر	درياءَ جو نالو هي درياءَ پاڏالو درياءَ مان نڪرندو آهي. پوءِ وَر ڪائي هلندو سمنڊ ۾ داخل ٿيندو آهي.
چَر ٻَر	مٺي پاڻيءَ جي ڍنڍ، (هي ڍنڍ راڄ ملڪ جي پاسي ۾ آهي ديهہ ڏڙ ۾ آهي.)
چِمني	بتي
چَڪ وات	گار گند "اي ڇورا...! وڏن سان چَڪ وات نہ ڪر" = "اي ڇورا ...! وڏن سان گارگند نہ ڪر"
چِينڪي	درياءَ جو نالو (هيءَ درياءَ ڪاڇهر درياءَ مان نڪري ٿو.)
چاڪو	مڇيءَ جو نالو (هيءَ کاري پاڻيءَ جي مڇي آهي. هن جو قد ٽي چار فوٽ ٿيندو

چُنڙي	پوتي
چاگولو	رسي بولي رَچ پاسن واري رسيءَ کي چيو ويندو آهي.
چاڳلو	دادلو پار
چٽو	پرهيز نہ ڪرڻ -- هر شئي کائڻ
چوچو	پکيءَ جو قسم
چَلڻ	هَلڻ "ادا....! بيهہُ نہ چَلڻ ڏيکار" = "ادا...! بيهہُ نہ هَلڻ ڏيکار"
چَڏو	گندي پاڻيءَ جو کڏو
چواٽو	زور سان ڳالهائڻ ادا_ چواٽو نہ ڏي، ادب سان ڳالهائڻ
چال	تيز "ادا . . . . هوڙي کي چال نہ ڏي" = "ادا . . . .هوڙو تيز نہ هلاءِ"
چُر چُر	ماٺ ڪر
چِيري	چيرڻ، چِڪي ڦاڙڻ
چوڪو	وَڍڻ
چوڪ	درياهہ سُڪي ويو.
چوٽي ڍوليِر	پکيءَ جو نالو (هن پکيءَ کي مٿي ۾ چوٽي ٿيندي آهي.)
چَرڻ	مال چارڻ
چِهر	درياءَ جو نالو هي درياءَ پاڏالو درياءَ مان نڪرندو آهي. پوءِ وَر ڪائي هلندو سمنڊ ۾ داخل ٿيندو آهي.
چَر ڀَر	مٺي پاڻيءَ جي ڍنڍ. (هي ڍنڍ راڄ ملڪ جي پاسي ۾ آهي ديهہ ڊڙ ۾ آهي.)
چِمني	ٻتي
چَڪ وات	گار گند "اي ڇورا...! وڏن سان چَڪ وات نہ ڪر" = "اي ڇورا ...! وڏن سان گارگند نہ ڪر"
چِينڪي	درياءَ جو نالو (هيءُ درياءَ ڪاڇهر درياءَ مان نڪري ٿو.)
چاڪو	مڇيءَ جو نالو (هيءَ کاري پاڻيءَ جي مڇي آهي. هن جو قد ٽي چار فوٽ ٿيندو

	آهي.)
چِلڪ	مڇيءَ جو نالو (هي مڇي کاري جي آهي هن جو قد ڏيڍ ہہ فوٽ ٿيندو آهي.)
ڇيپاٽ	ڪاٺ جو سنهو ٽڪرو يا ننڍو ٽڪرو
ڇَمبر	خوشبوءِ واري ڪاٺي
ڇَري	ڍنڍ جو نالو (تعلقي جاتي ۾ آهي)
ڇوپو	زور سان ڀڏُ.
ڇوپو	اوٻر "اي ڇورا...! تون ڪاڏي کي ڇوپو نہ ڪر" = "اي ڇورا...! تون ڪاڏي کي اوبر نہ ڪر"
ڇاَنپ	زورنہ ڏي ادا ـ ڇانپ نہ ڏي
ڇَري	مڇيءَ جو قسم
ڇيپي يا ڇپيو	ٻي جي مٿان ڪرڻ
ڇُڇو	ڳالهائڻ ۾ ڏڙڪائڻ وارو
ڇور	ڏڪو ڏيڻ، ٺيڪو ڏيڻ
ڇوڙڻ	پڙڪائڻ "اي منو. . .! تون پنهنجي ڇوري کي ڇوڙڻ ڇڏي ڏي، ڪٿي ممڻ مچائي نہ ڇڏي" "اي منو. . .! تون پنهنجي ڇوري کي پڙڪائڻ ڇڏي ڏي ڪٿي مصيبت نہ مچائي ڇڏي"
ڇوٽي ڦُل	زيور جو قسم هيءَ زيور بلوچ عورتون نراڙ وٽان وارن سان ڳُتي مٿي جي ٻنهي پاسن کان وراڻي سڳين تائين ويڙهينديون آهن. جنهن کي "هيڊو ڦُل" يا "ڇوٽي ڦُل" چيو ويندو آهي.
ڇِتَ	دل شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، سُر مارئي داستان اٺو بيت ٽيون" * ڇُرَنِ، ڇُٽڪَنِ ڇتَ ۾، وِسارِيان، ڪِينَ وَرَنِ! لَيسَ ڪَمِڻاهِ شيءَ، ڀَسڙُ ناهِ پِرِيَنِ! ڀَکا ڀَنوَهارَنَ، آڏِيا ناهِ ۾، * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع

چِڪيو	تيل هٽڻ (ونواهہ جي وقت ڪنوار کي مٿي ۾ تيل هنيو ويندو آهي.)
چُٺان	چَوان شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي جين چُٺان تين چٺيج
چٺاڪا	ڦَڙا ڦڙا شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر حُسيني، داستان ٻيو بيت پنجون " * "ٿِمَن نيڻَ رَتُ وَهي، چُٺاڪا ڪِئو مونکي ڏَنءِ ڏِئو اَئِين تا وِچو اوٺِيا! * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڦيبروري 2009ع
چانگار يا چِينگار	مِنو سُر شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر معذوري داستان ستون، بيت ارڙهون" * رُڃن ۾ رڙ ٿِي، ڪَرَ ڇَتونءَ جِي چانگارَ اِي عِشق جي اُبڪارَ نَعرو آهي نِيءَ جو * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڦيبروري 2009ع
چال	مينهن جو قسم
چوڙڳن واري	رڍَ جو قسم
چوٻٽي	گاهہ جو قسم (هن جو قد ڏيڍ فوٽ تائين ٿئي ٿو)
چوپيڊڙو	بلوچي گهگهي جو قسم ساهوندي پٽيءَ جون بلوچ عورتون اڄ بہ "چوپينڊڙو" گهگهو پائين ٿيون
چُنڙي	گَنديءَ جو قسم
چاڳَ	انگل، دادلو ٻار "تون جو غفور چاڳ پيو ڪوين" = "تنهنجو غفور انگل پيو ڪرين"

چِيلو	ڦيٽي جو نشان "ابا . . .! گاڏيءَ جو تازو چيلو لڳو پيو آهي." "ابا . . .! گاڏي جو تازو نشان لڳو پيو آهي."
چاڏي يا چَٽ	جنهن ۾ ڪتي جي لاءِ ڪاڏو يا پاٽي رکيو وڃي
چوري	ويس، بلوچي ننڍڙي ڇوڪريءَ جو ويس. "ادي! آءُ ڏئيڙي جي لاءِ چوري پئي سبان" "ادي آءُ ڏڏيءَ جي لاءِ چولي پئي سبان" هيءَ ويس بلوچي ننڍيون ڇوڪريون پائينديون آهن هن تي گهگهي جيان ڀرٽ ڀريل هوندو آهي.
چَڪَ	زمين جو نقشو– حد جو نقشو
ڇِڪَ	جَهٽ هڻڻ
ڇِڇڙي	نہ ڇَڏ "ادا.... ڪالوا هڙو ڇِڇڙي آهي جو هَٽ ئي نہ پيو ڪيڏي"
چيتاريان	نهاريان، ڏيان ڏيان شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر رپ داستان پهريون، بيت چوڏهون" چيتارِيان چُٽِڪِن، وِسارِيان نہ وِسِري، ويروتارَ ڏُکِن، سَجَڻَ ڀِڳي هَڏَ جِئَن. ٭ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
چيتارِيو	ڏيان سان، ڏيان ڏيئي، نهاريو شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪوهاري، داستان پنجون، بيت ڇهون" سَرتِيون سُوراتِن جي، ڪوهُ ٿِيون ڀَٽَرِ ڀَوَنِ؟ گهاءَ نہ لَڳُنِ گَهٽَ جو رِيا مان ٿِيوُن رُونِ، چيتارِيو نہ ڇَونِ، پارَ مُنهنجي پِرِينءَ تان. ٭ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
چاڳلائي	پاڙو (ڀوَا بلوچ جو پاڙو)
چندواٽي	پاڙو (ڀوَا بلوچ جو پاڙو)
چيني	هوشياريءَ سان

چُني	گندي ,رئو. "لِي..... مِکي چُني ڏيکار ڏاڍي چتال آندي آٿئي." "اي...! مون کي گندي ڏيکاري ڏاڍي سهڻي آندي اٿئي" شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سارنگ، داستان ٻيو بيت ڀھريون" ※ سارَگ سائي سِٽَ، جَهڙي لالي لاکَ جي، اِتَن سي اُٻِن اَنِگيا، جتُن سي چُنيءَ چِٽَ، ٻَرِ سيو پاسي پِٽَ، ٻَرِيائين ڪُنَ ڪِراڙَ جا. ※ ڪليات آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبه اسحاقيه جهونا مارڪيٽ، 1976ع
چُني	چري آئي "ادا... ڀڪري چُني...؟" = ياادا... ڀڪري چري آئي."
چَتي	خسارو,نقصان
چوکو	نبار، ٻيوڙ نج، تازو "چوکا چندن چاريئت ٻئو وڳ لاٿي کاءِ".شاه

ڇ

لفظ	معنيٰ
ڇاڻ	ٻيٺ جو نالو
ڇيھ	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
ڇَڇائي	اوڙڪَ،پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ڇَڇرَ	ماڻھوءَ جو نالو آھي
ڇَڙڪو	تيز "ادا . . .! تون ڏاڍو ڇَڙڪو آهين" = "ادا...! تون ڏاڍو تيز آهين"
ڇَڇڪار	ڇڇڪارڻ بغير ڳالهائڻ جي وات مان آواز ڪڍڻ، ڇَڇڪارڻ
ڇَنَ	ڦِٽي ڪريڪ جي پرسان ڇَن نهر آهي
ڇَنَ	ڪکن جو ڇَنو جوڻار جي موسم ۾ مهاڻا درياءَ جي جزيرن ۾ ٻيٽن تي وچي ٻارن ٻچن سميت ڇَنَ اڏي رهندا آهن. اهي بندگيريءَ وارن ڏينهن ۾ آتي مڇي ماريندا، سُڪائيندا پوءِ ڪپائي پنهنجو گذر ڪندا آهن.
ڇاڻ	درياءَ جو نالو ڇاڻ درياءَ هيءَ درياءَ ٻيرم درياءَ مان نڪري ٿو. پوءِ سِيتل درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.
ڇَنو	پکن ۾ ڪکن جي نهيل جاءِ شادين، مُرادين تي ڪکن، پنن جو "ڇَنو" ناهيندا آهن. جنهن ۾ ڄاڃين کي ويهاريو ويندو هو. شاديءَ جو رَسمون ادا ڪيون وينديون هيون. ماني ٽِڪي ڪارائي ويندي هئي.
ڇِڪجا	ڇِڪڻ، ڇيڙو ڏيڻ، رسو ڏيڻ
ڇِتَر	تڏو "ادا...! ڇِتَر وڇاءِ تہ ويهون" = "ادا...! تڏو وڇاءِ تہ ويهون"
ڇَپڙي	پکيءَ جو قسم
ڇاپانگو	پکيءَ جو قسم
ڇلوري	مڇيءَ جو قسم

چلڪو	چلرَ
ڇَتي	مانڊڻي، ڪئبين (هيءَ لفظ ريڙهي ۾ استعمال ٿئي ٿو.) "ادا ....! علي جي ڇَتي تان پان ۽ سگريٽ وٺي آ. "ادا....! علي جي مانڊڻي تان پانَ ۽ سرگريٽ وٺي اچ"
ڇرَڻ	ڇٽڻ، اُڪرڻ، ٽپا هڻن
ڇوڇو	غريب ، خالي "ادا. . .! اڪبر هاڻ ڇوڇو ٿي ويو آهي" = "ادا...! اڪبر هاڻي غريب ٿي ويو آهي"
ڇنڙَ	ٽوڙڻ
ڇاڇَر	نند و پاڻي
ڇَٻر	سائو گاهہ
ڇانپاٽي	اوڙڪ، ميمڻ جو پاڙو ڇانپاٽي نٽي ۾ آهي.
ڇانڊڻ	جدا ڪرڻ
ڇاڻي	ڀَرڻ
ڇَجرَ	ڇت، ڇَن، ڪوٺو مڪان
ڇينبَ	تنبيهہ، تنقيد "اي امان. . ..! تون ڇوري کي ڇينبَ ڪر" "اي امان. . .! تون ڇوري کي تنبيهہ ڪر"
ڇوڏي	مڇيءَ جو قسم (هِن جو قد فوٽ جيترو ٿئي ٿو ۽ ويڪر چار انچ ٿئي ٿو.)
ڇڄ جهان خان	ڳوٺ جو نالو
ڇريجا	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو)
ڇاڇري	درياءَ جو نالو
ڇيهہ	ڇويهہ
ڇئتيالي	ڇائيتاليهہ (جتڪي لهجو)
ڇونجا	ڇاوَنجاهہ
ڇانسٺ	ڇاهٺ
ڇئون تير	ڇاهتر (جتڪي لهجو)
ڇاسي	ڇهاسي

چوڪرو	پُٽ
ڇيڙو	پنڪي جو چگو
ڇپاڪو	پکيءَ جو قسم
ڇيڙ	ونگار
ڇٽَ	ڇتو، ٻج ڇتو
ڇُرڻ	سِڪڻ شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، سرُ حسيني داستان ٽيون، بيت ڀهريون " ٻُرو هو ڀنڀور، آرياڻي اُجاريو لائو سَيَهين لوڪَ تان، هاڙهي ڏٽيءَ هورُ ڇوريوُن ڇُرَڻ سِڪُيون، ڀُنهون ڪِٿائون ڀُورُ آير سو آتورُ، جنِ ڍُکيون ڏِکَ وهارِيون. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاه جو رسالو ڪراچي سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڀهريون 2009ع
ڇَٽاٽ	آواز ڇير جو يا جهانجهر جو آواز
ڇاڱاٽي	پاڙو (مُرگهر بلوچ جو پاڙو)
ڇَپري	رِڍ جو قسم
ڇانڊو	نيرن. "ادا.... ڇانڊو ڪري پوءِ وڃ." ="ادا.... نيرن ڪري پوءِ وَڃَ"
ڇَمَرَ	جُهڙالي موسم عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ديسي، داستان ڇهون، بيت پنجون" ڇَپَرُ ڇَمَرُ پانيان، ڪانيوءَ ڪارو پَبُ وِجَهنديَس پُٺِ تي، صُبُحَ سَوارو وَڃَڻ مون وارو ڪينَ وِهَنديَس وِچَ ۾. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبه اسحاقيه، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڇَپري	ننڍڙو ڪانين جو دَر مالي جي واڙ جي دروازي کي ڇَپري چوندا آهن. جملو: ابا ڇَپري ڏئي ڇَڏ رڍون نڪرن نه وڃن.

ڇالا	ڇا لاءِ "تون ڇالا آيو آئين" = "تون ڇاجي لاءِ آيو آهين".
ڇوءِ	سوڙجي مٿيون ڪپڙو
ڇوهو	سمنڊ جو طوفان "اي ناکُئا...! اڄ سمنڊ ۾ ڇوهو لڳو پيو آهي" = "اي ناکُئا..! اڄ سمنڊ ۾ طوفان لڳو پيو آهي"
ڇڪ	سڪَ.
ڇوڙ	کولِ "ادا...! ڍڳا ڇوڙ تہ گاهہ چَرن"
ڇريو	ڇتو "تون ڪواڇي ڇريو ٿيو آئين" "تون ڇو ڇتو ٿيو آهين".
ڇَڏا	آزاد، ڇڏاءِ "ادا...ڪالو ڪي ڇڏا ٿتو آ." "ادا..ڪالو ڪي ڇڏاءِ ٿتو پيو آهي"
ڇنجڻ	لڳڻ "ادا....! ٻڪري ڇنجي پئي"
ڇُرَ	اوزار لوهہ جو اوزار جيڪو خاص اُٺ جي گَرَ لاهڻ جي لاءِ استعمال ٿيندو آه
ڇڄَ	پاڻيءِ جا ڏُبا، ترائيون جتي پاڻي بيهي رهي شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر گهاتو داستان پهريون، بيت ٻارهون" جِئَن جُهڳا پائِيين جهولَ ۾، آئِن نہ مَرَنِ مَڇَ سَہَرَ ڏارِ سَمُنڊ جا، ڪي راٺون رَڳِيُون رَڇَ "هي ڇارونَ ۽ ڇڄَ آوڙاهُ اَڳاهون ٿِئو" * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڇدي	پتڙو ٿوري مقدار ۾
ڇدو	پتڙو ٿوري مقدار وارو پتڙو
ڇيل	مڇي جو قسم (هن مڇيءَ جو قد بہ اڍائي فوٽ ٿئي ٿو).

چاڻ	ڍنڍ جو نالو (هي ڍنڍ ديهہ کُپٽي تعلقہ جاتي ۾ آهي.)
چير	عورت جي پير جو زيور
چانگ	جهجو مال، گهڻو مال "جو ڏڻ دراڙئون ڏار چري، ساهہ چانگ ٺي چني چڏ" (شاهہ)
چانَ	چانوَ
چَپَرَ	جبل
چَپَر	مٽي ڪٽي
چَپَرَ	چانوَ
چَٽَ	ڏينين جو گهر "ادا...! انهيءَ وڻ ۾ چَٽَ اٿئي خيال سان چڙهجا" "ادا...! انهيءَ وڻ ۾ ڏينين جو گهر اٿئي خيال سان چڙهجانءِ"
چَٽَ	ڏپ، بدبوءِ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر گهاتو داستان ڀهريون، بيت ڇهون" "نڪا بوءِ بازار ۾، نڪا چلر چٽ" جِتي ڏَنيَرنِ جِي اِڳي هُئِي اُگَهٽَ سي پِڙَ پَسِئو پَٽَ، ماڙهُو وَڃنِ موٽئا. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڀهريون 2009ع
چَبر	گاهہ جو قسم
چنڊ	ڪيڏڻ (ريج مان مڇيءَ ڪيڏڻ کي چنڊ چئبو آهي)
چلي	دائري ۾ "عورت ٻار ڄڻڻ کان پوءِ پنج چلي ۾ رهندي آهي اها گهر جو گهر ۾ هوندي آهي ۽ ڪنهن اوڙي پاڙي ۾ ناهي ويندي
چُلڻ	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو قد چار پنج فوٽ ٿئي ٿو)
چوڙڻ	ڪولڻ

ح

لفظ	معنيٰ
حديہ	اوڙڪ پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
حيرت	ڳالھ کي نہ لڪاءِ (ھي لفظ بلوچ ۽ جت ڳالھائين)
حاجياڻي	پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)
حاجاڻي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
حرامي	بيٽ، درياءَ جو نالو ڍوري جو نالو
حجامڙو	درياءَ جو نالو ”ھيءَ وڏو درياءَ آھي عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو.
حَمال	اوڙڪ، (ميمڻن جي پاڙو)
حَسناڻي	اوڙڪ، (جتن جو پاڙو)
حاجياڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
حَمراڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
حَسناڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)

خ	
لفظ	معني
خبر	ڳالهه ,قصو (خبر لفظ جت بہ استعمال ڪندا آهن) "اي حميد... ماهِين خبر ٿِي" "اي حميد...! منهنجي ڳالهه ٻڌ"
خوشحالائي	پاڙو (مرگهوَ بلوچ جو پاڙو)
خالقناڻي	پاڙو. (ٻوا بلوچ جو پاڙو)
خئيراڻي	پاڙو (مُرگهو بلوچ جو پاڙو)
خَلاصي	لانچ, ٻيڙي يا هوڙي ۾ ڪم ڪندڙ مزدور
خَلاص	خالي, ختم ٿيڻ, واندو, بيروزگار " ادا...! شيرو خالي پيو هلي"
خالي	نوڪلائيءَ ۾ ڳالهائڻ " ڊرائيور جي پاسي واري جاءِ کي "خالي" چئبو آهي."
خاناڻي	سنهو نئوڊورو
خُسرو	نقصان پهچائيندڙ "اي شهمير...! چو خُسرو ٿيو آهين"
خاناڻي	اوڙڪ پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
خليفہ دانڌل	اوڙڪَ پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
خاناڻي	اوڙڪ پاڙو (جَتن جو پاڙو)
جاناڻي	اوڪ پاڙو (ٻوابلوچ جو پاڙو)

د	
معنيٰ	لفظ
وڏو ڏيگ (خاص ڪري پراڻا يا پلال جي ڏيگ کي "دَنَ" چوندا آهن)	دَنَ
درياءَ جو نالو "نئين درياءَ مان درو وارو درياءُ نڪري ٿو جو سوءَ پاتار درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو"	درو وارو
سنيپال ڪرڻ	داٽو
چمات، لپات "اي صالح...! چُڪ ڪندي ته دفڙ هڻندو سانءِ" "اي صالح...! غلطي ڪندي ته چمات هڻندو سانءِ"	دفڙ
"جڏهن هوڙي ۽ بيڙيءَ جو سڙهه تني وڃي ته خلاصي دفڙ ڪڻندا آهن"	دفڙ
پاڻيءَ ۾ هٿ هڻڻ "اي چورا....! تلاءَ ۾ داڦوڙيون نه هڻ متان ٻڏي نه وڃين"	داڦوڙيون
ڦر (اهو ڦر جيڪو ماءُ کي نه ڏاڻي جنهن کي هٿ سان کير پيارجي تنهن ڦر کي "دالا" چئبو آهي"	دالا
رقڻ "ادا آلو کي دوره ٿي پيا"	دوره
ڪاٺ جو ٽڪرو مڇيءَ جي اڏي	دوگلو
ڪاٺ جي ننڍڙي ٽڪري "اياز مِکي دوگلي ڪٽي ڏي مڇي ٿي ناهيان" "اياز مون کي ڪاٺ جي ٽڪرو ڪٽي ڏي مڇي ٿي ناهيان"	دوگلي
زور "ادا...! ابراهيم کي دٻ نه اهو ڪمزور اٿئي"	دٻ
مڇيءَ جو قسم هيءَ زهريلي مڇي آهي	دئي
پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)	دائوداڻي

دادواڻي	پاڙو (رجبرا بلوچ جو پاڙو)
دس	ڪيرائڻ
دوستاڻي	اوڙڪ ,پاڙو (رجبرا ڪلمتي بلوچ جو پاڙو)
درياڻي	پاڙو "يوا بلوچ جو"
ڊُهري	ٻُري، وزن واري
ڊُهري	عورت جي ٻُڇيءَ جو زيورَ اُني کي ناڪيليون نڪن ۾ ,ڊُهريون دليلان , سرَ ڏيون سبلان نيهن نندون ڪرين."
دَري	راند جو قسم (جنهن کي ونَجهه وٽي چون) مَل محمود پليءَ پوٽي جو بيت آهي اوڙي دوڙي دريون منجهان ڪوڏ ڪڏياس ايي اِنهيَ ونجهه تي لکن آءَ لڏياس اڳي تہ وَڏَ ڏَوڙي هياس , اَڄ پرچان تہ پيرچي نہ ٿئي
دَبائي	اوڙڪ, پاڙو (جتن جو پاڙو)
داد	اوڙڪ, پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
دانڌل	اوڙڪ, پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
دَبو	بيٺ, درياءَ جو نالو (هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪيي ٿو.)
دڪاٽي	ناڪئي جي ويهڻ واري جاءِ "هوڙو يا ٻيڙي جي پوئين حصي تي ناڪئي جي ويهڻ واري جاءِ ڊُڪاٽي چوَن"
ڊَبو	پاڻيءَ جو ننڍڙو تلاءُ
دابو	دڙڪو هيسائڻ, روعب ڪرڻ
دبلو	ذات, مهاڻن جي ذات جيڪي دَبي درياءَ تان لڏي آيا ٻين هنڌن تي ويٺا. تہ انهن کي دبلوءَ دبلا چيو ويو.
دنهائي	پکيءَ جو قسم
دونيهن	ديهہ جو نالو (تعلقي جاتيءَ ۾ آهي)
دوتار	مڇيءَ جو قسم هن مڇي وزن ساڍن ٽن ڪلو تائين ٿئي ٿو.
دواڻ	مڇيءَ جو قسم هيءَ مڇي شڪل جي ڪاري ٿئي ٿي. هن جو قد ٽن کان ڇئن فوٽن جيترو ٿئي ٿو. ويڪر

	۾ هڪ فوٽ جيتري آهي. وزن ۾ چار کان پنج ڪلو جي هوندي آهي.
ڏيو	مڇيءَ جو قسم
درياءَ	ڏکڻ طرف ريڙهـيءَ ڳـوٺ جـي ڏکـڻ ۾ "دريـاءَ" آهـي تـنهن ڪـري ڏکـڻ طـرف کـي ريڙهـيءَ وارا "درياءَ" چونَ. پر هِن وقت درياءَ جو پاڻي اُتي ڪونهي، سمنڊ جو کارو پاڻي آهي.
درلَڀ	ناياب، اڻ لَڀ
دوڏائيو	بيٽ جو نالو
درياءَ بُردي	غير آباد زمين اُها زمين جنهن تي کارو پاڻي وهي ويو هُجي ۽ اُها کاري پاڻيءَ جي هيٺ رهي بنجر ٿي وئي هجي. اُن زمين کي درياءَ بُردي چئبو آهي.
درياءَ نُردي	اُها زمين جنهن کي کارو پاڻي کائي وڃي تنهن زمين کي درياءَ نُردي چئبو آهي.
دائِو	مِٺي پاڻيءَ جي مڇي
دودو ڦلو	وَل جو قسم (هن جو گل اڇي رنگ جو ٿيندو آهي)
دايا	اوڙڪ، پاڙو (ميمڻن جو پاڙو) (ٺٽي ۾ آهي)
ڏُنگي	وڏو ٻيڙو
دل هول	گهبراهَٽ، بيقراري، پريشان دل هاري ويهڻ ="لِي...! ٻي جو ڏک ڏسي دل هول ٿيو وڃان."
ڊِڪو	جاءِ (جتي ٻيڙيون ۽ هوڙا ٻيهن.)
دودائي	درياءَ جو نالو هيءَ درياءَ "پَلياڻ" درياءَ مان نِڪري ٿو. پوءِ هلنـدو "مَل" درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. مَل درياءَ عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو.
ڏنگي	ٻيڙي شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سريراڳ، داستان ٽيون، بيت نائون" ڏنگي وچ درياهَ، ڪي ٻُڏي ڪي اُپڙي، هو جي وادي واٽيا، سي سونهَڻَ سڀ سَڙيا. مُعلِمَ ماڳِ نہ اَڳئين، فِرنگي مَنجهہ ڦِريا، ملاحَ! ٽُنهنجي مڪُڙيءَ، اڄي چورَ چڙهيا، جِتي ڊِينگ ڌِريا، تِتي تاري ٽُنهنجي! * ڪلياڻ آڏواڻي، شاه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ديگ	ديڳ
دونهاري	ڪٽجي، (ڪاري جهرڪي)
دانا	عقل وارو (هي لفظ ابراهيم حيدري ۽ ريڙهي مياڻ جا ماڻهو استعمال ڪندا آهن.)

ڏ	
لفظ	**معنيٰ**
ڏُر	پاسو
ڏوبا	ٽِپڙ. ادا.....! ڏوبا نہ کاءِ هوش سان هَلُ
ڏانڊاري	شهر جو نالو
ڏَپا	ويڙهو چوپائي مال جي جاءِ "ادا ...! تون مال کي ڏپاءِ اچ" = " ادا..! تون مال کي واڙي اچ"
ڏڻ	مال جو ڏَڻُ
ڏَر	خيال ڪَر
ڏُرَ نہ ٿي	پاسو نہ وٺ "ادا...! الو جي ڏر نہ ٿي"
ڏوپارو	مينهن، برسات "ادا بالو...! اڄ ڏوپارو وسندو" = " ادا بالو اڄ مينهن وسندو"
ڏاڙڪي	رلي "اي ڇوري..! ماسي حليمہ جي لاءِ ڏاڙڪي ڪٽي آ" "اي ڇوري..! ماسي حليمہ جي لاءِ رلي ڪٽي آ"
ڏيهڙي	ڇوڪري "ادا ...! حسن جي ڏيهڙي ڄائي آهي" = "ادا .....! حسن کي ڌيءِ ڄائي آهي."
ڏَمر ڏچر	خوامخواهہ، افواهہ، مخالفت "اي ڇورا ...! ڏمچر نہ ڪر ڪجهہ هوش ڪر"
ڏوڙ	مِٽي
ڏنڌو پوري	ڪرت، روزگار ڏنڌو پورهيو " اي ڄانو...! تون ڏنڌو پوري ڪر اجايو ڊوڪا پيو ڪائين"

	”اي جانو..! تون ڏنڏي جي ڪر اجايو پيو ڏڪا کائين“
ڏُلاريو	پکيءَ جو قسم
ڏَڙڪي	دلي، گهڙي ”لِي ...! ڏاڙڪي پري آ. “ = ” ادي...! گهڙي پري آ“
ڏاجا	گيڙو رتل ڪپڙا ”اي ڪالو...! اڄ ڏاجا پائي آيو آهين“ = ” اي ڪالو...!اڄ گيڙو ڪپڙا پائي آيو آهين“
ڏامَ	گهڻو گهڻي خوشيءَ جو اظهار وڏي لاڏ ڪوڏ سان ڏام ڏوم سان
ڏُڏِ رڙو	مِٺي پاڻيءَ جي مڇي
ڏُڏُر	مِٺي پاڻيءَ جي مڇي
ڏُوڙ ڏوتا	اوڙڪ، پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
ڏونگا	اوڙڪ، پاڙو ميمڻن جو پاڙو ڏونگا نئي ۾ آهي.

ڏ

لفظ	معنيٰ
ڏچو	ڦڏو فساد
ڏرَ	ٻرَ، سوراخ
ڏکڻ	طرف جو نالو
ڏڪڻ	رڦڻ
ڏاڪڙ	ڪانيون "ادا...!گهر جي لاءِ ڏاڪڙ وڍڻ ويو هوس" "ادا گهر جي لاءِ ڪانيون وڍڻ ويو هُيس" "ادا...! لوڙهي جي لاءِ ڏاڪڙ وڍڻ ويو هوس" "ادا گهر جي لوڙهي جي لاءِ ڪانيون وڍڻ ويو هوس" 22/08/2009 تي راقم الحروف کي ڳوٺ الهجڙيو ٿهيمور ۾ ڪچهري ڪندي ماما چيچر، وڏيرو الهجڙيو ٿهيمور، نورمحمد ٿهيمور، عبدالغني، شڪور ۽ صالح محمد ساموندي پٽي جا لفظ ٻڌايا.
ڏاڪڻ	پل "ڪنهن واه تي رکيل ڪاٺي جنهن تي ماڻهو ٽپي اچي، اُن کي ڏاڪڻ چئبو آهي"
ڏاڻ	ٻنڌڻ "ادا...! اُتي اُٺ کي ڏاڻ هَڻُ" "ادا....! اتي اُٺ کي ٻڌ"
ڏلوَ	پيمٽوڙي، جهجهو کائيندڙ
ڏَلو	ڪارو (مٽيءَ جو ڪارو)
ڏٽي	ڍَڪَ (ڪنهن ٿانوَ يا پلاسٽڪ جو ڍَڪُ)
ڏاڍي	زور واري
ڏارو	ڪٽڪ جو ڏارو، چانورن جو ڏارو
ڏورڻ	رَڄَ جو رسو (جنهن سان رَڄَ کي ٻڌبو آهي)

ڏنو	ڳنڍڻ هوڙي جي ڪاٺ کي ڳنڍڻ
ڏولڻ	پاسي ڪرڻ
ڏورڻ	پڇڻ
ڏورڻ	ڏورٽو "ادا...! ڍڳن جو ڏوٽو ڪيو"
ڏامچو	هَنڌ رکڻ جي جاءِ (ڏامچو ڪاٺين جو ٺهيل هوندو آهي ۽ فوٽ ڊگهو ٿئي ٿو.) "لئي...! هنڌ ويڙهي ڏامچي تي رک"
ڏک	سيڄ ۾ شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، سرُ حسيني داستان ٽيون، بيت ڇهريون " ٻُرو هو ڀنڀور، آرياڻي اُجاريو لاٿو سيَپهين لوڪَ تان، هاڙهي ڏٽيءَ هورُ چوريئَن چُرَڻ سِڪيون، پُنهون ڪِٿائون پُورُ آير سو آتورُ، جنِ ڏُکيون ڏِکَ وهاريون. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڇهريون 2009ع
ڏاوڙيا	ڀاڙو (رجيرا بلوچ جو)
ڏامچ	خوار " ڦاسو ڏامچ ماٺهو آ" "ڦاسو خوار ماڻهو آ"
ڏار	دال " ادا...! دڪان تان ڏار وٺي آ." "ادا....! دڪان تان دال وٺي آ"
ڏاگهه	ڊگهو
ڏاگهه	رَسي جي ڦاهي.
ڏهاگ	طلاق، ڪيڍي ڇڏڻ "جانو پنهنجي زال کي ڏهاڳ ڏنو" = " جانو پنهنجي زال کي گهر مان ڪيڍي ڇڏيو"

ڏهر	رستو. ”ٻن جبلن يا ٻن ٽڪرن جي وچ واري رستي کي ڏهر چوندا آهن.“
ڏاها	پاڙو، اوڙاڪ (رجيرا بلوچ جو)
ڏيل	دل، جگر ”اي ناکُئا...! احمد ناکُئو ڏيل ماڻهو آهي“
ڏانڊٽي	نَڪَ جو زيور بلوچ عورت جي نَڪ جو زيور ڏانڊٽي بولي کان ٽوري مختلف هوندي آهي. بلوچ عورتون نَڪَ ۾ پائينديون ڏاوٽي مٿئين چَپَ تائين هوندي آهي.
ڏڙهو	بال ڏڙهو ساموندي پٽيءَ ۾ رهندڙ ماڻهن جي راند آهي هيءَ راند ننڍيا توڙي وڏا کيڏندا آهن. ڪپڙن جي ٽُڪرن کي کي ويڙهي سيڙهي ان کي سنهڙين اگڙين سان ڳتيءَ ويڙهي ڏڙهو ٺاهيندا آهن. مَل محمود پلي ءِ ٻوٽو جو هڪ بيت آهي. ”ڏڙها ڏاڪرَ ڏاڪ پيا نَہ پسي پَٽ ۾ انِ جا کيڏيندڙ کَپي ويا هُئي جنين جي هاڪ چلي ويا چالاڪ ڪي اُستادِاتيءَ راند جا
ڏوئيلو	پکيءَ جو قسم
ڏاٽِي	مڇي جو قسم
ڏِٻو	ڍوري جو نالو درياءَ جو نالو
ڏنڌيو	مڇيءَ جو قسم هيءَ مڇي شِڪل ۾ اَڌ گول جهڙي آهي. هن جو قد هڪ فوٽ کان ڏيڍ فوٽ جيترو ٿئي ٿو.
ڏائي	مڇيءَ جو قسم هيءَ مڇي شڪل جي ڪاري آهي هن جو قد ٻن فوٽن کان چئن فوٽن تائين ٿئي ٿو.
ڏووار	جيت جو قسم هن کي انگريزيءَ ۾ فين شيل Fan Shellچون. هي جيت پکي جي ٿن پرن وانگر هوندو آهي.
ڏچو	مسخرو
ڏَر	خوف
ڏهلو	ڏکيو يا مشڪل

	"ادا..! جيڻ ڏاڍو ڏهلو ٿي پيو آهي"
ڏاڪٽر	ڊاڪٽر
ڏمر	ڏُکَ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سهڻي داستان چوٿون بيت ڀھريون" تَڙَ تکڻُ، تارِ گهڙَڻُ، اِيءَ ڪاٽيارِنِ ڪَمُ ڏَهَ ڏَهَ ڀيرا ڏِينَهَ ۾ ڏِئي ڏوارآپا ڏَمُ عَقُلُ مَتِ شَرمَ تِريٽي نِيءَ نهوڙيا ❊ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڀھريون 2009ع
ڏول	پاڻي ڀيڻڻ وارو ٿانءَ (پاڻي ڀيڻڻ واري ٿانوَ کي ڏول چوَن. ڪي وري ڇَلَ چوَن.) "اي لِي...! ڏول ڀري آ، اُڄَ لڳي آمَ" = "اي ادي...! پاڻي ڀري اچ اُڃ لڳي اٿم"
ڏِير	سائو گاهہ (هن گاهہ جو قد ننڍو ٿئي ٿو)
ڏنيرو	ميڇي جو قسم
ڏِيو	مڇيءَ جو قسم
ڏنگٽي	سائو سگاهہُ (هن گاهہ جو قد ٻہ فوٽ ٿئي ٿو ۽ مٺي پاڻيءَ ۾ پيدا ٿئي ٿو)
ڏِنوئي	سائو گاهہُ (هن گاهہ جو قد ٽي فوٽ ٿئي ٿو ۽ مٺي پاڻيءَ ۾ پيدا ٿئي ٿو)
ڏيو ڊيو	لوَهہ جو نهيل ڏيو
ڏَر	ٻيڙيءَ جي ٿَر واري حصي کان ٿورو مٿاهين واري حصي کي ڏُر چون.
ڏَئي	سنهڙو ڏاڳو "لِي...! تون جي ڪپڙ مان ڏَئي پئي نڪري" "ادي..! تنهنجي ڪپڙن مان ڏاڳا پيا نڪرن"
ڏَئي	وَڄ "ناڪئي سومار جي گهر ۾ ڏَئي ڪري آ."
ڏَچائِي	ڏچي وارو جهيڙي جهڳڙو وارو "اي ماما....! تون ڏچائي ٿي پيو آهين"
ڏڦيڙ	ڏچو، مشڪلات پيدا ڪندڙ "اي ڇورا...! ڏڦيڙ نہ ڪر" = "اي ڇورا...! ڏچو نہ ڪر"
ڏاڏوئي	ڏاڏي، ڏاڏو

	"ادا ...! اهو بزرگ مونجو ڏاڏوئي آهي" = "ادا ...! او بزرگ منهنجو ڏاڏو آهي"
ڏَچرپو	مذاق "اي ماما چِچَر...! ايڏو ڏَچرپو نہ ڪر" = "اي ماما چِچَر..! اڏي مذاق نہ ڪر"
ڏاميچ	بدنام، مشهور "پرو...! ڪِنا ڪمَ نہ ڪر اسان کي ڏاميچ پيو ڪرين" "پرو..! ڪِنا ڪمَ نہ ڪر اسان کي بدنام پيو ڪرين"
ڏوڪڙ	پئسہ "اي ناکُٺا. . .! ڏوڪڙ ڏيمَ تہ ويسي وٺان" = "اي ناکُٺا..! پئسہ ڏي تہ سيڏو سامان وٺان"
ڏنديا	مڇيءَ جو قسم
ڏَنبَ	تڪليفون، ڏک. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سامونڊيءِ داستان ٽيون، بيت پندرهون" ❊ ٻيڙيءَ ٻوڙَن، نيءُ نہ ڪِجي اُنِ سِين، اُيا ڏَنبَ ڏَسنِ، جُءُ سِڙهہ ڏيئي سِيرَ ٽِٺا. ❊ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ٻهريون 2009ع
ڏاهي	عَقلمند (مؤنث لاءِ)
ڏاهو	عقلمند
ڏَقاوڏي	درياءَ جو نالو
ڏقا نندي	درياءَ جو نالو
ڏَڏ	دلاسا
ڏانواٽي	اوڙڪ، پاڙو (جَت جو پاڙو)
ڏور	رسي اُها رسي جيڪا رَڇَ ۾ ڪم اچي. هيءَ رسي بولو رڇ، گُجو رَڇَ ۾ استعمال ٿئي ٿي.
ڏول	پلاسٽڪ جو ڊبو (جنهن سان هوڙي يا ٻيڙي مان پاڻي ڪڍيو ويندو آهي.)
ڏوسي	ڪنجوس "تو پيٽا صفا ڏوسي آهين." = "تون پيٽا صفا ڪنجوس آهين"
ڏير	پَنَ جيڪا پڙش ناهڻ ۾ ڪم اچي.

	شاخن ۾ ڏٻن ۾ جتي منو پاٽي هوندو آهي اتي ڏِيرو پيدا ٿيندو آهي.
ڏوٽي	محنت وارو "اي ناڪُئا...! تون جو خلاصي الو ڏوٽي آهي" "اي ناڪُئا...! تنهنجو خلاصي الو محنت وارو آهي"
ڏوٽين	مارو ئڙن شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر ماروئي داستان ٻيو بيت ڇهون" ٻِهُنوارَن پاٻو هِيو ڪي واهُوندَنِ وَسَ عُمَرَ اُنهِين ڏيهہ جا ڏوٽين ڏِتَمِ ڏَسَ وَليون وَڻَ ڦُلاريا، لُلُرَ نِڱئو لَسَ آٽيو وجهن آهُرين سَندا ٿُوهن ٿَسَ ميوا مَجَرَ ماڪِيُون، سَيَڪا چَڪَنِ چَسَ مارُيءَ وِهي ڦَسَ، مليرَ وِيندِي مارُئي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڏوٽي	مارو ئڙوا
ڏڪر	ٿُلهو بانٺو لَٺ "تون پيٺا ڏڪر لڳو پيو آهين" تون پيٺا ٿلهو بانٺو لڳو پيو آهي.
ڏاڪ	ڪائيون اُهي ڪائيون جيڪي ڇني ناهڻ ۾ ڪم اَچن، ساموندو ماٺهو ڇنو آڏين يا گهر جي پٽ ناهين، اُهي ڪائين جا ٽڪرا وڏي رسي سان ٻڌن. يا ڪلين سان ٺاهن. ڪي اندرين پاسي کان ڏاڪن کي مٿي لڳائين ۽ ٻاهريون پاسو ڇڏي ڏيندا آهن. گهڻا ڏاڪن کي اندران ۽ ٻاهران مٿي لڳائيندا آهن.
ڏٻي	دٻي.
ڏانداري	ڏانداري
ڏاگهو	وڏو اُٺ
ڏوهو	ڏهون (جتڪي لهجو)
ڏيڏا	ڏوڏا (جتڪي لهجو)
ڏونگهي	ڪوپرو
ڏورڻ	ڳولڻ
ڏورڻ	نياڻڻ

	ڊ
لفظ	معنيٰ
ڊوڪا	خيال،نهار ڪرڻ، سنڀال ڪرڻ، نظرداري، ڏسڻ "اي خلاصي...! رَڃ جي ڊوڪا ڪر" = "اي خلاصي...! رَڃ جو خيال ڪر"
ڊگوش	پکيءَ جو نالو
ڊوهاڙ	ديهہ جو نالو تعلقو جاتي ۾ ڊوهاڙو ديهہ آهي.
ڊيڊڪي	ساني جو قسم
ڊامڻ	سائو گاهہ
ڊَبَر	سائو گاهہ
ڊاماهہ	وَل جو قسم
ڊانگري وارو	درياءَ جو نالو
ڊَرهون	پرون (جتڪي لهجو)
ڊُڪَ	ڊوڙ
ڊپ	خوف
ڊمَ	نانگ جو قسم (زهريلو نانگ آهي هن جو اڌائي فوٽ قد آهي)
ڊيٺ	علاج، هي هڪ ڪک جو قسم آهي، ٻهراڙيءَ جون وڏيون عمر واريون عورتون چونديون آهن. "اي ڇوري...! هيڏانهن اچ تون جو ڊيٺ گهتيان تي" اي ڇوري.! هيڏانهن اچ تنهنجو علاج ڪريان."

ڍ

لفظ	معنيٰ
ڍانڍو	ديھہ جو نالو ڳوٺ جو نالو
ڍانگري (مادي)	مڇيءَ جو قسم (ھيءَ مڇي ڪاري پاڻيءَ جي آھي، ھن جو وزن مڻ جيترو ھوندو آھي.)
ڍَڪ	چان رَڇ "ھيءَ رَڇ جو قسم آھي ھن رَڇ جو آڪو وڏو ٿئي ٿو"
ڍُوما	ڏِڪا، آوارا گھمڻ، ٿاٻا کائڻ "اي ڇورا...! اجايو ڍُوما پيو کائين، وڃي ڪم جي ڪر" "اي ڇورا..! ڏِڪا پيو کائين، وڃي ڪم جي ڪر"
ڍوڪياٽي	اوڙڪ، پاڙو (ھي جتن جو پاڙو آھي.)
ڍِلو	سُستُ
ڍير	کوڙ ڍِڳ
ڍونگا مگرو	مڇيءَ جو قسم (ھن مڇيءَ جو قد چار فوٽ آھي ۽ ويڪر ۾ فوٽ کن آھي.)
ڍيڪو	ٿيلھو ڏِڪو "اي ڇورا...! ڍيڪو پيو ڏين توکي ماٺ ڪري ويھڻ نہ پيو اچي" "اي ڇورا...! ٿيلھو پيو ڏين توکي ماٺ ڪري ويھڻ نٿو اچي"
ڍولڻ	پلو
ڍونڍو	ٻيڙيءَ جو قسم (ھيءَ ٻيڙي ويھن فٽن جي ٿيندي آھي)
ڍِڪڻ	رنبڻ
ڍِڪِڻ	تنوارڻ "اي جانو..! تو واري ماڻِڪي مينھن ڍِڪي پئي ڪري"
ڍَھڪ	ٻيھار مال کي روڪ "ادا مال کي ڍَھڪ ڏي جيسين آءٌ پڄان = ادا...! مال کي ٻيھار جيسين آءٌ پڄان"
ڍٻي	پکين جو رَڇُ "ھاشم...! ڍٻيءَ ۾ گھڻا پکي ڦاسايا اٿئي"
ڍليار	وڻ جو قسم
ڍينڍ	مڇيءَ جو قسم (ھيءَ گرم مڇيءَ آھي، ھن مڇيءَ جو قد ٻہ اڍائي انچ ٿئي ٿو)

رَ	
معنيٰ	**لفظ**
ڄارَ شاهہ عبداللطيف ڀٽائي ءَ جو بيت آهي. "سُر گهاتو داستان پهريون، بيت يارهون" * "رويو رَڄَ نهارِيان، اَديون اَڄُ سَندانِ سَڙي ساڄَ ڀِيانِ، وِيڙو لوهہَ لِڪُون ڪري" * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع	رَڄَ
مڇيءَ جو قسم	رَڙو
درياءَ جو نالو آهي.	روڙو
روئڻ، پِٽڻ "اي ڇورا...! رڙڪو تہ بند ڪر" = "اي ڇورا..! روئڻ پٽڻ تہ بند ڪر"	رَڙڪو
روئڻ، زور سان روئڻ، اوڇنگارون ڏيڻ	راڙ
روئڻ، روڄ، راڙ ڪرڻ "ڪالو..! تون روڏون اڇي پيو ڪير تونسان وڙهيو آهي ڇا..؟" "ڪالو...! تون روئيندو پيو اچين ڪير تونسان وڙهيو آهيان ڇا..؟"	روڏون
خوشيءَ ۾ هڪبئي کي راڄا چون	راڄا
رَڄَ جو نالو آهي. (هِن رَڄَ ۾ ويهہَ پنجويهہ ماڻهون مڇي مارڻ جي وقت ڪم ڪندا آهن.) "ناڪُتا...! مِڪي ٻہ خلاصي ڏي تہ ريبيون ڪٽي اچون"	ريبيون
ننڍڙي ٻيڙي (جنهن ۾ چڙهي وڏي ٻيڙي يا وڏيءَ ٻيڙيءَ تائين پهچي) "ادا ناڪئي عمر ڪان روپا وني آ تہ پاڻ واري هوڙي تي هلي پهچون"	روپا
جَهندو	رامتو
ياڄي، ڪاڏو ٻوڙ	رَسوئي
رَڄَ جو هيٺيون ءِ متيون سڱو "هيءَ اکر "را" ڪري پڙهبو لکڻ ۾ "ن" جي نشاني لڳائبي پر اُن جو آواز نہ ڪڍبو."	ران

	رَڇَ جي ران جنهن ۾ ڏور لڳندي آهي ۽ سِيئو لڳندو آهي. هيءَ ران پلاسٽڪ جي يا ريشم جي هوندي آهي.
روهڙو	پلاسٽ جو پائيپ جاتي وارا مهاڻا جي لفظ استعمال ڪندا آهن.
روهِڙو رتو	ٻيٽ جو نالو درياءَ جو نالو درياءَ جو نالو هي درياهه محمودجت جي ڳوٺ جي پاسي ۾ وهندڙ سنڌو درياءَ مان نڪرندو آهي هيءَ سنڌو درياءَ جي ڇاڙ آهي.
راڄ واهه	درياءَ جو نالو
روڙو	فراڊ، ٺڳي غبن ڪرڻ "اي ڇورا...! توُ نجو ڪم روڙو هڻڻ آهي"
رات جي راڻي	وَل جو قسم
دال	زال، (ونگرا ۽ لاڙي ڳالهائين)
ريپ	سِڙهه جو ننڍو ٽڪرو "اي ناڪُئا...! واءُ تِکو ٿي ويو سڙهه جي ريپ نڪري وئي آهي" "اي ناڪُئا..! هوا تيز ٿي وئي آهي سڙهه جو ٽڪرو نڪري پيو آهي"
رُڳو	هَرو ڀَرو خوامخواهه
رُڳو ريڳ	هَرپرو ضد، تحسب، ساڙ حَسد "اي ڪالو...! تون ڪم ڪار ڪرين ڪونه رُڳو ريڳ پيو ڪرين"
رَوڙَ	هڪ ئي سٽ ۾، جلديءَ مان "اي ناڪُئا...! رَڇَ کي رَوڙَ ڏي ڪُنَ ۾ پيو وَڃي"
رَتاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن بلوچن جو پاڙو)
رَحمتاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
رَمواڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
رَيس	ڊوڙ مقابلو پنڌ، مفاصلو
رِيس	ايءَ جو ڪر عمل ڏسي پوءِ آمادهه ٿيڻ اُن جو ڪو عَمل ڏسي پوءِ راضي ٿيڻ.
رِيشو	پونءِ، گندگي، جراثيمي
رِيڙَ پيڙهه	آجائي پَڪائي، ڪِر ڪِر ڪرڻ

راڳو	گارَو (مِٽيءَ جو گارو، جنهن سان گهرن کي راڳبو آهي.) "لِي...! تون راڳو پٽي ڪرين" = "ادي.! تون گارو پٽي ڪرين"
رَڇو	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو) ڳوٺ جو نالو طالب رَڇو، ابراهيم رَڇو (تعقلو جاتي)
ربڙي	پلاسٽڪ جي ڏور ڏور ۾ ڪنڊيو يا ڪلو ٻڌي مهاڻا مڇي ماريندا آهن.
رَبڙي	ملائي، ڪائڻ واري ملائي کير ۽ کنڊ کي ملائي پچائڻو پوندو، هن ۾ پشتا ۽ بادام به وجهندا آهن.
رَهڙيا	اوڙڪ، پاڙو (هنگورن جو پاڙو)
راوِڻي	اوڙڪ، پاڙو (هنگورن جو پاڙو)
رَتو	درياءَ جو نالو هي ننڍو درياءَ آهي. جيڪو سامونڊي پٽيءَ ۾ ٻئي دريا ۾ داخل ٿئي ٿو. رتو درياءَ هَلندو گوڏي واري درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. پوءِ گوڏ واري درياءَ مان هلندو. سوداگر درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.
رنگواٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن ۽ بلوچن جو پاڙو)
راڏاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن ۽ بلوچن جو پاڙو)
راڄاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن ۽ بلوچن جو پاڙو)
ريئسن وارو	درياءَ جو نالو
رَبَ	ياڙيو "اي ڇورا...! تون تہ صفا رَبَ تي پيو آهين." = "اي ڇورا... !تون صفا ياڙيو تي پيو آهين" اي ڇورا! تون تہ صفا ياڙيو تي پيو آهي.
رَبَ	پٽڙو يت "لِي...! آءَ رَبَ پچائي آمَ" = "لِي..! آئون پٽڙو يت پچايو آهي" هيءَ ربَ بيمار ماڻهن جي تيار ڪئي ويندي آهي. يا مهاڻا، سامونڊي علائقي جا ماڻهو ڏڪار جي حالت ۾ چانورن ۾ گهٽو پاڻي وجهي اُن کي رڌي پوءِ تکر جي پاتڙي ۾ لاهي سُرڪيون پري پيندا آهن.
ريترو	بيڙي جو قسم، هي لفظ مذڪر جي لاءِ استعمال ٿئي ٿو. هن بيڙيءَ جي ڊيگهہ ٽيهہَ پنجٽيهہ فُوٽ هوندي آهي. ويڪر ۾ پنج کان سَتَ فوٽ ۾ هوندو آهي.

ريتري	پيڙيءَ جو قسم (مونث) ريتري پيڙيءَ ويهن پنجويهن فوٽن تائين ٿئي ٿي. هن ريتري پيڙيءَ جو ٿرو سڌو هوندو آهي ڇپاسا مٿي هوندا آهن. ڄَن کي............چٿبو آهي.
رُکو	بغير سٽيپ وارو طعام، جاوب، ٿلو "ابا...! گهر ۾ ڪجهه بہ ڪونہ هو رکو پٽ چاڙهيو آهي." "اي ناڪٿا...! آءُ رکو پيو هلان مون کي درياءَ تي ڪٽي هَل."
ريج	پاڻي چڙهڻ "ادا..! توڀنيءَ کي ريج ڏنو" شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سارنگ، داستان ٻيو بيت تيرهون" ❊ ڏُر رَيا، ريجَ ٿٿا، ڪِي اوهِيرن اوڪَ ميها چِيڙَ ڦَنگيُون، ٿِيا سَيَڻِي توڪَ چاچَر تِي چَنُنِ ۾، مينهيُون چَرَن موڪَ سَرهيون سَنگهاريون ٿيون پائين ٿُوسيُون طوقَ لاٿِيُن مَٿان لوڪَ، ڏوڪاهي جا ڏينهڙا. ❊ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ريج	چوپائي مال جي بيماري، مينهن يا ڳئون کي ٿيندي آهي. "ادا...! ڳئون کي ريج ٿي ويو آهي. اُن جي جيري ۾ جاڻو پيدا ٿي ويون آهن."
ريل	ڪنارو، ڪنڌي سمنڊ جو اهو ڪنارو جنهن تي گُجو رڇ ڳِهيريو ويندو آهي. هڪڙو ماڻهو اندر پاڻيءَ ۾ بيهندو آ تہ ٻيو ڪناري تي بيهي رَڇَ جو هڪڙو ڇيڙو جهلي بيهندو آهي. ٻيو ڇيڙو پاڻيءَ ۾ بيٺل ماڻهو وٽ هوندو آهي.
روڏ	گَنجو (گنجي مٿي وارو)
ريلڙ	ويلڙ
رلي	گودڙي
رينچ	رڇ

روءَ	ڪاٺي جنهن سان هوڙي جو سُڪاڻ ٻڌبو آهي هيءَ ڪاٺي سڪاڻ سان لڳل هوندي آهي، هيءَ ڪاٺي ٽن چئين فوٽن جي هوندي آهي.
رسَ ڪيڻ	هوڙي کي ڏڪڻ ناکئو چوندو آهي. "اي خلاصي اُٿو رسَ ڪيو هاڻ تہ بيهي رهياسين، مورڳو تيل آهي ڪانہ. هوڙي ڍوري ۾ بيهي رهندي" پوءَ سيئي خلاصي رسو ڪيڍي هوڙي جي موريءَ جي اڳئين حصي ۾ ٻڌي ڇڪيندا ڪنڌي جي طرف هلندا ويندا آهن.
رُنگڻ	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو قد سَتَ اٺ فوٽ آهي)
رينگَ	دانهن، روئڻ "اي ڪالو....! رينگ نہ ڪر"
روٽَ	ڪٽي
ريلا	لڳاتار وهي پيو
روڙا	وڏو مينهن
ريڙهي	گاڏي
ريٽو	گهگهي جو قسم (ساموندي پٽيءَ ۾ بلوچ عورتون پائينديون آهن)
رائڙ	ڊِل وٺندڙ
ريءَ واڙ	بنا واڙ
راهوٽي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
ريباري	ذات
رُگ	گرمي، تپش، ڪاڙهو
ريبڻ	مائل ڪرڻ ادا ناکئو احمد.... ! مِکي ڪالَ واري ڳالهہ تي ريبڻ لڳو" ادا....! ناکئو احمد! مون کي ڪالهہ واري ڳالهہ تي مائل ڪرڻ لڳو."
رکت	اوڌر بقايا، رهيل رقم
رکت	ضرورت واريون شيون
رَجيرا	اوڙڪ پاڙو (ساموندي پٽيءَ ۾ رجيرا ڪلمتيءَ بلوچ جو وڏو پاڙو آهي)
رِعدَ	گوڙ ڪڪرن بادلن جو گوڙ "ادا...! اڄ اولهہ ۾ رِعدَ پيو ڏسجي"

	"ادا..! اڄ اولهہ ۾ گوڙ پيو ڏسجي" شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سارنگ، داستان پهريون بيت پنجون" * گُگُهُن ڪانڌُ چِتَ ڪِئو جُهڙُ پسِئو جُهڻڪَن سَڻيو رَڙَ رَعَدَ جِي ڪُليون ٽيون ڪَنبِن وارثُ وَري ٽَنِ اَچِي شال اولو ڪَري * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
راڏاٽي	پاڙو (مُرگهر بلوچ جو پاڙو)
راجواٽي	پاڙو (مُرگهر بلوچ جو پاڙو)
ريتي	پکيءَ جو قسم
رنگ	سوائي ڏي
روجهہ	جانور جو قسم هيءَ جانورن ڦاڙهي ۽ هرڻ سان ملندڙ جلندڙ جانور آهي
رنگ	ڏيمو آواز
رڇاني	رسم (جڏهن گهوٽ لائون لهي ڇني دوستن سان ملڻ ويندو آهي ان وقت رڇاني ادا ڪئي ويندي آهي) سامونڊي پٽيءَ ۾ بلوچن وٽ رڇاني اڄ بہ آهي. رڇاني اها پرت پريل خوبصورت ڪپڙي جي ننڍڙي ڳوٿري جيڪا لفافي نموني هوندي آهي جنهن ۾ ڪارڪون، مصري، ڏونگي، ڪشمڪش، ڊاکون، ڦوٽا، لونگ، سوپاريون (ڪٽيل) کنڊ پڳڙا وغيره پيل هوندا آهن

ز

لفظ	معنيٰ
زور	جور (ريڙهي وارا ماڻهو "ز" حرف جي جاءِ تي "ج" جو اُچار ڪندا آهن.) "ادا... ! ايڏو جور نہ ڏي" = "ادا...! ايڏو زور نہ ڏي"
زال	جال
زوري	جوري
زوال	جوال

س	
لفظ	معنيٰ
سُکاڻ	هوڙي جو پوييون حصو ناڪئي جي ويهڻ واري جاءِ جِتي نَاڪئو ويهي هوڙي ڦيرائيندو گهيرائيندو آهي. "شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي. "سُر ساموندي، داستان پهريون، بيت ڇهون" ساموُنڊِري ٿُون سَنبَهي، ساڄو جَهلِ سُڪاڻُ، لَڳي واءُ وَڏاندَرو مُنجهائي مِهراڻُ، جِنهِي ڀانيون ڀاڻُ، ڪَري توائِي تَنِ کي" * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
سونڊا	ڪارا. (سنهي بانٺ جا ٺهيل ڪارا جنهن ۾ مڇي وغير رکجي)
سوئو	مڇيءَ جو قسم هِن مڇيءَ جو قد پنج کان ڇهه فوٽ ٿئي. هن مڇيءَ جي ڦوٽي مان آپريشن جو ڌاڳو ٺهندو آهي.
سَت گُلو	ڦَل جو قسم هِن جي ڦَل مِٺي ٿئي ٿي.
سنگري	پوٽو (ڪَنڊيءَ جو وڻ يا ڪنڊو جڏهن ڦر وجهندو آهي ته ان کي سنگر چئبو آهي جيڪو ڪُٽي پوءِ پچائي کائيندا آهن.) "لِي...! تواڄ ڪُجا ساڳ بنايو آهي" = "ادي. ! تون اڄ ڪهڙي ڀاڃي چاڙهي آهي." "لِي..! آءُ سنگريءَ جو ساڳ چاڙهيو ويٺي آهيان."
سونهڻ	گاهه جو قسم ڪائڻ ۾ ڪير جهڙو مِٺو آهي. هيءُ گاهه وڏي قوت وارو آهي. مال جي لاءِ ڪارائتو آهي. جنهن سان چوپائي مالَ جو هَڏُ ۽ چمڙي مضبوط ٿيندي آهي. ڪير وارا جانور جَهجهو ڪير ڏيندا آهن. "ڪاري جي ڪارائڻ وڻ سِيئي واسيا سونهڻ جي سرهاڻ مِٺو ساءُ نه مٽيو" نوٽ: سونهڻ جو گاهه ڪاري پاٽيءَ ۾ ٿيندو آهي. اڄ به ان جي هڪڙي پن کي پٽي کائبو

	تہ مِنو ذائقو ايندو.
سونهڻ	رَسو، سونهڻ گاهہَ مان رَسو نهندو آهي اُن کي بہ سونهڻ چئبو آهي.
سِلوَر	مڇيءَ جو قسم (هي مڇي مٺي پاڻيءَ جي آهي.)
سِيلڻ	پکيءَ جو قسم
سيندر	پکيءَ جو قسم
سوهڻي	پکيءَ جو قسم
سوهڻي	پکيءَ جو قسم
سُڳنديون	ڍوري جو نالو
سِيئَرَ	مڇيءَ جو قسم ڪاڻ ۾ جهڙو پَلو هِن جو وزن ڏهن ٻارنهن ڪِلو کان مٿي ٿئي ٿو. چار پنج فوٽ هِن جو قد ٿئي ٿو.
سَريو	مڇيءَ جو قسم. هيءَ مڇي مِٺي پاڻيءَ جي آهي.
سُتي لاڙو	جيت جو قِسم هن جيت کي انگريزيءَ ۾ بي بي ڪليمہ"<Baby Clma" سڏيندا آهن. هِن جا ٻارنهن قسم ٿين ٿا.
سوڍو	جيت جو قِسم. هِن مڇيءَ جو ٿيون حصو ٻِلوءِ هينيون سنڌ ۾ سوڍو ذات آهي.
سنهڙي	درياءَ جو نالو ڪنهن وقت هِن درياءَ تي سوکي بندر قائم هو. سنهڙو درياءَ عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو.
سُيا	سُپاٽي
سَڄي هَٿ واري	محنت ڪندڙ عورت ڪِنهن جي اڳيان هَٿ نہ ٽنگڻ "لِي...! سڄي هَٿ واري آهِ. مزوري ڪِري پنهنجو پيٽ ۽ پنجن ٻچن جو پاريندي آهي." "هوءَ محنت ڪندڙ آهي. مزوري ڪري پنهنجو ۽ پنهنجن ٻچن جو پيٽ پاليندي آهي."
ساري	ٿاهي، ڪاهي

	"ناڪُئو احمد...! رَڇ پيو سارِي" "ناڪُئو احمد...! رڇ پيو ٿاهي"
سارِيون	ٿاهيون "اي ناڪُئا احمد. اي ناڪُئا الو اڇو تہ رَڇ ساريون"
سِيارو	اُتر طرف
سُنتَ	ڪِينچي "لِي شاني...! مِڪي سُنتَ ڏيم ڪپڙ ٿاهيان" "ادي شاني..! مون کي ڪِينچي ڏي تہ ڪپڙا ٿاهيان"
سُلائي	ٻُڌائي اي ناڪئا! ڪا خبر سُلائي هوڙو هاڪارين پيو يا نہ "ادا، مڪي سلائي ڪِڄا ڪرين پيو.؟ هي لفظ ريڙهي وارا استعمال ڪن ٿا.
سَڪَ	جَڪڙيو
سُڪَ	سوگهو
سانئون	ڏُتَ جو قِسم
سامڙي	گاهہ جو قسم
ساءُ	ساهہ وارو لذت، مزو "لِي....! اڄ پاڄيءَ ۾ ساءُ آهي." اي! اڄ پاڄي مزي واري آهي.
سَتائي	پوريءَ مهل تي
سُرت	سَنڀال
سَرتِ	هوش، خبر
سُرلو	چٽو صاف
سِڙهہ	ٻيڙيءَ جو بادوان شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر ساموندي داستان پهريون، بيت سترهون" "سِڙهہ سَنوان، لاڄو نَوان، مٿن مهاڻا مَل

	جي آچنَ آبَ اُڇلَ، سي ٻيڙا رکِين ٻاجَهہ سين.“ ٭ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
سوڪي	بندر جو نالو ٻيٽ جو نالو
سياڳي	ٻيٽ جو نالو
سَهي لاٽي	ٻوٽي جو قِسم
سو	مينديءَ جي رات
سَنگل	مڇي مارڻ جي ڪُنڍي ڇَهن ڇَهن فوٽن تي هِڪ ڪِلو جنهن ۾ مڇيءَ جا ٽُڪرا لڳائي درياءَ ۾ ڦٽو ڪندا آهن. پوءِ مڇي اُن کي کائيندي آ تہ ڦاسي پوندي آهي.
سَري	ٻيٽ جو نالو
سِير ٻُڪار	ٻيٽ جو نالو
سِير ڪاري	ٻيٽ جو نالو
سِيرَ	ٻيٽ جو نالو درياءَ جو نالو شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سامونڊري، داستان پهريون، بيت ٽيون“ ٭ ”لَڳي اُترَ هِيرَ، سامُونڊِري سِڙهہ سَنياهِيا، تَنگرَ کَڻِي ناکُئا، ٽَٽا سَٽائي سِيرَ، هِينَرِي نِتَ اُڪيرَ، ڪَاري ڪيڙائڻ جي، سِير درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو اُن جاءِ کي ”سِيرنر“ چئبو آهي. انگريزيءَ ”سِير ڪريڪ“ چوندا آهن. ٭ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
سَتالو	پکيءَ جو قسم
سِل	ڳول، سوچي ڏڏاءِ، ”اي ناکُئا..! سِلو! تون سِل ڪر، ڪِٿ هلڻو آ.“
سَڳر	سوڙو لَنگهہُ، اوڪو ڀيچرو

	"ناکُتا...! خيال سان اڳيان سَڳر اٿئي" "ناکُتا...! خيال سان اڳيان سوڙو لَنگهه اٿئي"
سِميٽڻ	گڏ ڪرڻ
سونچو	ڳڻتي، انتظار، ويچار ڪرڻ "ناکُتا...! ڪِجا لاءِ پيو سونچو ڪرين، تون جو هوڙو خيرن سان وري ايندو" "ناکُتا...! ڇالاءِ پيو سوچون ڪرين، تنهنجي هوڙو خيرن سان واپس ايندو"
سُڌير	ڇاٽو هوشيار ماهِر
سانَد	لڳاتار مُسلسل (سندّ ۾ سانَد ذات آهي.)
سانوٽي	سائي گاهُ
سينگاري	مِٽي پاٽيءَ جي مَچي
سانا	جهينگا
سورائي	سائو گاهَ
سَئي	سائو گاهُ
سَنورِ	سائو گاهَ
سيجو	تيارڪرڻ، سَيمو ڪرڻ
سوسِ	بچت يا آسرو
سينڊي	دوست عورت
سَجَ	سِجُ (هي لفظ ريڙهيءَ وارا استعمال ڪن.)
سيل	ويڪر، ڊيگهه
سَهي	ٿرسُ، ٿوري دير ڪانپوءِ
سارڻ	ياد ڪَرڻ
سَگهاپگَها	نيڪ ٺاڪَ، تندرست، چڱا ڀلا ساموندي پٽيءَ جا ماڻهو مهمانن کان حال احوال پڇندي چون ادا توهين سِگها پَگها آهيو"
سِگهو	جلدي
سِگهو وِستو	جلدي يا دير سان "ناکتا...! ڪالو سِگهو وِستو ايندو."

ساڳ	ٻوڙ (سامونڊري پٽيءَ ۾ رهندڙ ماڻهو ٻوڙ ۽ ڀاڄيءَ کي "ساڳ" چوندا آهن"
سرنگ	سنڀال ڪرڻ وارو هوڙو لانچ يا ٻيڙيءَ ۾ ناکُئي ڪانڀوءَ ٻي نمبر تي سرنگ هوندو آهي. هن جي اها ذميواري آهي. خلاصين جي سنڀال ڪرڻ خلاصين ۽ ڀانڊاريءَ کان ڪمُ وٺڻ مڇيءَ کي برف ڏيارڻ "رَڇ وتائڻ. يعني درياءَ ۾ رَڇَ کي لاهڻ" "رَڇَ چاڙهڻ. يعني هوڙي ۾ رَڇ چاڙهڻ" جڏهن ٻيڙي يا هوڙي جي پکي ۾ ڪا چيز ڦسي وڃي يا رَڇَ ڦسي پوي، تہ اُن کي ڇڏائڻ جي خلاصي نہ پر سرنگ کي وڃڻو ئي آهي.
سيماٽي	اوڙڪ، پاڙو (جَتن جو سيماٽي پاڙو آهي)
سوڊاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو سوڊاٽي پاڙو آهي.)
سمگهڻ	اوڙڪ، پاڙو ملاحن جو سمگهڻ پاڙو آهي.
سوتڪاٽي	اوڙڪ، پارو (جتن جو پاڙو)
سِئا	جوڙ جَڪ، مشورو
سارَڻ	ياد ڪرڻ
سانَبر	وقت جو اندازو
سُوا نلو سُوا نلو	جَهجو وڏيڪ، گهڻو
ساندارو	ٻي پَر يا ٻي پاسي پهچائڻ "اي ناکُئا...! هوڙو بيهار آءُ سانداري تي هلندس" "اي ناکُئا...! هوڙو بيهار ٻي پر تي هلندس" سُڪل ڪانيون ۽ ڪَک گڏ ڪري انهن کي ٻڌي مهاڻا ٻي پَر ويندا آهن تنهن کي ساندارو چوندا آهن"
سانسار	ساهہ کڻڻ، ڪجهہ دير آرام ڪرڻ ساهي پٽڻ "ادا..! ڊوڙي ڊوڙي ٿڪو آهين آٽي تورو سانسار"
سِيڌو	راشن، گهرجو سامان، ويسي
سِيڌو	سنئون سِنڌو
سارَ	خبر چار وٺڻ، سنڀالڪرڻ

سارَ	تَتل رَڃ کي ڳنڍڻ رَڃ جي سنڀال ڪرڻ
سارَ	چوپائي مال جي ماديءَ جي مخصوص عضوي کي سارَ چوندا آهي.
سِير ڳنڍيو	درياءَ جو نالو
سِير ڳنڍيو	ڳوٺ جو نالو
سَجڻ واري	درياءَ جو نالو
سِير ڳنڍيو	درياءَ جو نالو
سِير ڳنڍيو	ڳوٺ جو نالو
سَجڻ واري	درياءَ جو نالو
ساڃَ	سنوڻ، ريتون، رَسمون
سانجهيئڙو	گيت وانواهه ۾ ويٺل ڪنوار جي لاءِ، سانجهي وقت ست سُهاڳڙيون اُن جي ڪمري جي دروٽ بيهي گيت ڳائينديون آهن. اُن کي سانجهيئڙو چئبو آهي. هيءَ رسم ساموندي پٽيءَ ۾ رهندي مهاڻن وٽ اڄ بہ آهي.
سائِڪ	مڇيءَ جو قسم (هِن مڇيءَ جو تور مُنو فوٽ آهي. ويڪر ۾ چار انچ آهي.)
سوداگر	درياءَ جو نالو (سوداگر درياءَ هلندو سٽائي درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.)
سٽائي	درياءَ جو نالو آهي. (سٽائي درياءَ هلندو کُڏي درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.)
سِيتل	درياءَ جو نالو هيءَ درياءَ هَلندو "پٽو" درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. هي ننڍو درياءَ آهي. جيڪو هڪِ درياءَ مان نڪري پٽي درياءَ ۾ پوي ٿو.
سنهڙي ڪوير	درياءَ جو نالو سنهڙي ڪوير، اڳتي هلي ڳري، وڏي ڪوير ۾ داخل ٿئي ٿو پوءِ اُتان قِتل ڪوير مان نڪرندو هلندو اَچي ٿُرسياڻ درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪندو آهي.
سِيسا	درياءَ جو نالو آهي. (سِيسا درياءَ هلندو اچي پيرم درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.)
سنهڙي	درياءَ جو نالو (هيءَ درياءَ نانگ واري درياءَ مان نڪري ٿو.)
سٽائو	سوَلو. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر ساموندي، داستان ٻيو، بيت چوڏهون"

	اُهَرِئا جِئائِين، ڏِڪِنِ ٿَنِ تَڙَا ٿِيين! سامُونڊِرِينِ سائِينِ! واءُ سَٽائو وارِيين.! * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
سَٽي	ٻِڏي
سَنهڙي وڏي	درياءَ جو نالو
سَنهڙي ننڍي	درياءَ جو نالو
سَنڌ	درياءَ جو نالو
سانڪي	اسان کي " ڪالو....! سانڪي وڏيهه زميندار سهيوئي ڪونہ." "ادا...! اسان کي وڏي زميندار سنوئي ڪونہ"
سُڪائو	ياس شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر ساموندي، داستان چوٿون، بيت نائون" سَر نِسرئا پاندَ، اُتَرَ لڳا، آءُ پرين، مون تو ڪارڻِ، ڪاندَا سهسين سُڪائُون ڪيون." * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
سَگهار	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
سَهڪاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
سالاراٽي	اوڙڪ، پاڙو (جَتن جو پاڙو)
سياهي	اوڙڪَ، پاڙو (جَتن جو پاڙو)
سَميجا	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
سُڪاٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
سَنگهر	زنجير شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر کَنڀات، داستان چوٿون، بيت پندرهون" دو دَستي دور پيرَ، سِيني سَنگهرَ رُڪَ جي ماءُ! مُنهنجي ڪَرَهي، تازي ڦُلَنِ هيرَ ٿَنِهِ کي ڪامَڻَ ڪَنڍِي ڪيرَ، جو مُونهين وَٽِ مَس رَهي.

	* نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي ڇاپو ڀهريون 2009ع
سَرئي	ڪاني
سُوئيرو	سُرمو "لِي سياڳي..! سَرئي ڪٺي اَڄ سوئيرو اکين ۾ وجهان." "ادي سياڳي...! ڪاني ڪٺي سُرمو اکين ۾ وجهان"
سُوئيرو	سُرمو پارائين پيو. تون ماڳهين بي وقوف سمجهي سُوئيرو پيو پارائين.
سَئين سَئين	واري واريءِ هَر هَر "ادا...! سَئين سَئين سان راند ڪريو" = "ادا..! واري واري سان راند ڪريو" "لئي..! تون سَئين سَئين ويس پئي مٽائين" = "ادي..! تون هَر هَر ويس پئي مٽائين"
سَمرو	سامان، (ڪاري ۾ ويسي چوَن)
سوَڻ	وِسوِسو وهم
سونهڻ	بند ڪرڻ سڪاڻ جي ٻڏڻ جي لاءِ روءَ ۾ ٿيل سوراخ هوڙي يا ٻيڙيءَ ۾ نڪري تہ اُن کي عارضيءَ طور ڪانيءَ جي ڪِليءَ سان بند ڪرڻ ڪانپوءِ هوڙو خشڪي يا سُڪيءَ تي پهچي تہ ناکُئا ان جي مرمت ڪرائيندا آهن. "ابا...! فلحال هوڙي کي سُونهڻ ڪري ڇڏيو."
سانَسر	ساسَر، پليٽ (جتڪي لهجو)
سُوا	سوئا سوئا فصل آهي. هيءَ ڄيري جهڙو ٿيندو آهي. مينهن يا ڳئون تازي ويامندي آهي ان کي بہ سُوئا چوندا آهن
سونهاري	ڏاڙهي
سال	لوئي
سوٽُ	سور "ادا...! ڪالوءَ کي سوٽُ اُپريو آهي" "ادا...! ڪالوءَ کي سور اُپريو آهي"

سَھاڙو	سُنھن ساڙو (ھي بيماري جو قسم آھي جيڪو ٻڪري کي ٿيندو آھي)
سورھو	سورنھن، سورھان
سترو	سترھَن، سترھان
سَتائي	ستاويھ
ستيتالي	ستيتاليھ
ستونجا	تونجاھ
سَتون تير	ستھتر
سَتياسي	ستاسي
ستاڻو	ستانوي
سومار	سومر ڏينھن
سراڻ	سانوڻ
سائو	نيرو
سِيار	گدڙ
سِيڻ	پرين، ويجھا عزيز "لئي...! مونجا سِيڻ سباجھڙا آيا آمَ" "ادي...! منھنجا ويجھا مائٽ آيا آھن" شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي. "سُر يمن ڪلياڻ، داستان ٻيو، بيت تيرھون" ✻ دارُون ۽ ڪارُون، جان ڪي ڪيا ويڄ مون، ٻوڪيءَ ڏيندا ٻاجھ جي، نھاري ناڙُون، جن جون سيڄ لھِن سارُن، تن تان ڏُکندو ڏوُر ٿئي. ✻ ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جھونا مارڪيٽ، 1976ع
سِينير	سِيڻ، ويجھا مائٽ "لئي..! اسان جا سِينير آيا آمَ" "ادي..! اسان جا ويجھا مائٽ آيا آھن"
سانگريتي	دوداوَل
سُيڻ	سُٽڻ، پڏڻ

سرُخو	گھوڙي جو قسم
سنگم	ٻڪريءَ جو قسم ڳئو جو قسم
سائي	ڳئو جو قسم
سوراٿي	گاھ جو قسم (هن گاهہ جو قد ٻہ اڍائي فوٽ ٿئي ٿو)
سامونڊي	گاھ جو قسم (هيءَ گاھ زمين کان ٻہ انچ مٿي هوندو آهي)
ساڪاڻي	پاڙو، (ڳورائي بلوچ جو)
سيوٽ	گھگھي جو قسم (سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ بلوچ عورتون پائين ٿيون)
سوٽ	رسو سخت وٽ وارو رسو "ادا ڏنار...! مهرباني ڪري منهنجي وهَٽ جو سوَٽ وٺجانءِ" "ادا ڏنار...! مهرباني ڪري منهنجي وهَٽ جو رسو سنهي وٽ وارو وٺجانءِ"
سائين داداڻي	پاڙو (ٻوا بلوچن جو پاڙو)
سوڃاڻي	پاڙو (ٻوا بلوچن جو پاڙو)
سرماراڻي	پاڙو (ٻوا بلوچن جو پاڙو)
سونهڻ	ڪاٺ جي ڪلي ڪاٺ جون ٻہ پٽيون ملائي ان کي ڪليءَ نموني سنهون گھڙي ٻيڙيءَ کي هڻندا آهن. ۽ ان ڪليءَ کي سونهڻ چوندا آهن. اهي ٻہ پٽيون اهڙيءَ طرح سان پاڻ ۾ ملي وينديون آهن انهن جي جوڙجي خبر نہ پوندي آهي. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سامونڊي، داستان ٻهريون، بيت يارهون" * ڏَنگِي منجھہ ڏَريا، ڪِين ٻُڏي ڪِين اُٻڙي هُوجي واڍِي واڍِيا سي سُونهَڻَ سَڀ سَڙيا مُعَلمَ ماڳِ نہ اڳِيين، فِرنگِي منجھہ فِريا مَلَاحَ ٿُهنجِي مڪُرِي آڇِي چورَ چَڙهيا جِتي ڍِينگِ ڍَريا، تِتي تارِي ٿُنهِنجِي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي،

	ڇاپو پهريون 2009ع
ساٿي	ملاح، مهاڻو شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر گهاتو داستان پهريون، بيت ڏهون" اوري هئا تہ آئيا جيڪُسِ وِٺا ڀِري ساٿي سَڏُ ڪري، ماڳَ نِهاري موٽِئا" * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
سوٻلو	نوڙت ۾، سنوت ۾ راقم الحروف کي 2009_10_15 تي ڪارو ڇاڻ ۾ ڊاڪٽر جليل کٽي ٻڌايو ۽ کهچريءَ ۾ الهہ ڏنو خاصخيلي ۽ محمد رحيم مير بحر ويٺا هئا.
ساڏي	سَڏُ ڪندڙ
سِيلاڙو	ٻُسيل، آلو هريو
سَيرو	صحت مند، بدن ۾ ٿُهيل "ادا انور....! سَيرو ڏسجين پيو" "ادا انور...! بدن ۾ ٿهيل پيو ڏسجين"
سَيرو	شاهوڪار ،طاقت وارو
سُوڙو	ٺيڪ ٺاڪ ،صحيح سلامت
سُودو	واپار وڻج ،سيڌو سامان
سياڻو	سادڙو سپاجهڙو نہ وڙهندڙ
سامهاڙو	بيماريءَ جو قسم هيءَ بيماري رڍ ۽ ٻڪري کي ٿيندي آهي جانور ڪجهہ کائيندو پيئندو ڪونهي هڪ جاءِ تي پيو هوندو آهي. "لَئي کائيءَ جا چوڏا گڏ ڪري ان مال جي اڳيان رکي دونهون ڏيندا آهن تہ اهو جانور خوش ٿي ويندو آهي."
ساڙو	بيماري جو قسم آهي.
سِٽريو	مڇيءَ جو قسم آهي. (هِن مڇيءَ ۾ زهر ٿئي ٿو)

سَنٽو	سِڌو
سُجائي	زخمَ
سنگ چور	نانگ جو قسم (هي زهريلو نانگ آهي. هن جو قد اڍائي فوٽ کن ٿئي ٿو)
سِيڪَ	ٽٽو "ابا...! انهيءَ ڳِچُور کي باهِ ڪان پري ڪر سِيڪَ ايندس" "ابا..! انهيءَ ڇوڪري کي باهِ ڪان پري ڪر ٽٽو لڳندس"
سانوَٽي	گاهه جو قسم (هن گاهه جو قد ٻه اڍائي فٽ ٿئي ٿو) "اي ابا...! سانوَٽي پٽي آڇ"
سُر	انداز
سوراڏي	پاڻيءَ واري شاخ
سوراڏي	ديهه جو نالو (تعلقہ جاتي)
سوڄ	توئِر
سيلو	ويڪرو
سِبٽو	بذب، لوهه جي تار ڪاٺ جي ڳن ۾ بذب هوندو آهي، جنهن سان عورتون ۽ مرد سِبٽو پڪا ٺاهيندا آهن.
سَٺو	جانور (نرَ) (هي حلال جانور آهي)
سَٺي	جانور (مادي)
سوَرو	سِڌو "ادا....! تون سوَرو هَلُ" "ادا...! تون سڌو هَلَ"
سَرگيل	چوپائي مالَ جي بيماريءَ جو قسم جيئن ماڻهوءَ کي زڪام ٿئي ٿو تيئن جانور کي بہ زڪام ٿيندو آهي.
سانَهه	پکيءَ جو قسم
سِڪرو	باز جو قسم
سُڱل	گاهه

سِيم	چرڻ "ادا....! منهنجو مال سِيمَ ۾ ويو آهي"
سيارڙو	درياءَ جو نالو
سِيگاري	مڇيءَ جو قسم
ساني	مڇيءَ جو قسم (هِن مڇيءَ ۾ ڪَس ٿيندي آهي.)
سَتو	ڪپهه جو نمونو پڻَ ۾ ڪاني ٿيندي آهي، ان جي چوٽيءَ ۾ سَتو ٿيندو آهي. جنهن مان عورتون وهاڻا ٺاهينديون آهن.
سَرئو	وهاڻو
سينوڙي	سينهون "ادي...! سينوڙي ڏي پاڻي ڀري اچان" مايون مٽي تي گهڙا رکي ان جي هيٺيان سينهون ڏيئي پاڻي ڀرڻ وينديون آهن
سِرئو	لوهہ جي راڊ هيءَ لوهہ جي راڊ هوڙي جي چاپ ۾ لڳندي آهي جنهن کي چاپ جو سِرئو چئبو آهي.
سُرڪي	اچان پيار
سنوارت	ڪَت، ڪياڙي ۽ ڏاڙي ٺهرائڻ "ابا...! سنوارت ڪرائي آيو آهيان."
سَري	گذري پئي "ادا...! توکان سواءِ سري پئي"
سيوزي.	ون جو قسم آهي.
ساڳيو	اُهوئي
سانگهيڙو	پيانو
سَنگا	زيوَر جو قسم بلوچ عورتون پانهن ۾ پائين جيڪو چانديءَ ۽ سون جو زيوَر هوندو آهي.
سَنجرندا	چشمو جنهن ۾ هميشہ پاڻي بيٺو هجي.)

سِيالِيون	پاڙي واريون عورتون، پري واريون "ادي..! اڄ ڪاڄ ۾ سِيالِيون بہ آيون آهن." "ادي..! اڄ ڪاڄ ۾ پاڙي واريون ۽ پري واريون بہ آيون آهن."
ساڳوٽيون	سڳن جا ڦُل، جهوڙو
سَٽِي	ٻَڌي شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪلياڻ، داستان چوٿون، بيت پنجون" عاشِقَنِ اَللہ جِي وائِي نَقد وَٽِي سائِي ڳالِهہ سَٽِي، سوگهِي رَکيائون ساه سين ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ٻيهريون 2009ع
سَرِسَ	گهڻو۔ جهجو
سَبوجَهہ	هوشيار، عقل وارو شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي. "سُر ديسي، داستان پنجون، بيت ٻيو" "راتِ ڏِٺائِين روجهہ پانءَ ڪِ اوٺي آئيا، پريٽي پِرِيُنِ جي، سِڪڻ ڪي سَبوجَهہ، هُئي گهڻو آبوجَهہ سوُرِنِ سَنهائي سَٽئي. ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
سون	رهبر، (جنهن کي گس جي خبر هجي)
سونگ	محصول، "ادا...! تون پنهنجي سامان جو سونگ ڪٿاهِ آيا...؟" "ادا..! توهان پنهنجي سامان جو محصول ڏئي آيا...؟"
سِنجَڻَ	پاڻي ڪيڻ، کوهہ مان پاڻي ڪيڻ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر مارئي، داستان ٻيو بيت ويهون" ※ سَتِيءَ ڳالهہ سُئِي، سَرتِين سِنجَڻُ سِنجَڻُ ڇڏِئو ماروئڙي محلن ۾، اڳي ڪانہ هُئي،

	عُمرَ آءُ نہ مُٺيِ انَ اويالِٺان آگَ ۾. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
سِنجَڻ	دونهين ساموندي پَٽيءَ جا مال وند ماڻهو رات جي وقت پنهنجي ڍورن کي مڇَرن کان بچائڻ لاءِ دونهين ٺاهيندا آهن. جنهن ۾ ڇيڻا، ڪَک، تيلا، ۽ ڪلا گڏ ڪري دونهين ۾ وجهندا آهن ان کي سِنجَڻ چوندا آهن. "اي ابا...! مال کي سِنجَڻ ڏي تہ مال کي آرام اچي
ساڪاٽي	اوڙڪ – پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)
سوياٽي	اوڙڪ – پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)
سُپاڙ	اوڙڪ – پاڙو (مُرگهر بلوچ جو پاڙو)
سوماراٽي	اوڙڪ – پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو
سونياٽي	اوڙڪ – پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)
سنڌيا	هڪ ٻي جي مٿان رکيل سامان "ادا...! سامان سنڌيا پيا آهن" "ادا...! سامان هڪ ٻئي جي مٿان رکيل آهي"

ش	
لفظ	**معنيٰ**
شڪرانو	درياءَ جو نالو پيٽ جو نالو
شولاٽي	اوڙڪ، پاڙو
شيل	مڇي جو قسم
شاڙو	چا (هيءُ لفظ خاص ڪري جَتَ ڳالهائين" "ابا احمد...! شاڙو تو ڪرين" "ابا احمد...! چا تو ڪرين"
شِگل	چهرو شِڪل
شادي وارو	درياءَ جو نالو
شادي	اوڙڪ ـ پاڙو (جَتن جو پاڙو)
شهبيدگي	اوڙڪ ـ پاڙو (جَتن جو پاڙو)
شولاٽي	بلوچن جو پاڙو ساموندي پٽيءَ جي ٽن ماڻن پر رهن ڪارو چاڻ ڪيٽي بندر. گهوراباريءَ جي علائقن پر جهجارهن ٿا.
شاهياٽي	پاڙو (مُرگهر بلوچ جو)
شيرواٽي	پاڙو. پرا بلوچ جو پاڙو
شهدو	سَدّ ڪري (جنهن جي دل هر ڪنهن ڳالهہ لاءِ چوي)
شهدِو	هَبچَ

ع	
لفظ	معنيٰ
عال	مڇي جو قسم
عين بين	هو بہ هو
عاليائي	پاڙو (مُرگهر بلوچ جو پاڙو)
عيسائي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
عيسباڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
علي خاناڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
عيد واڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
عالياڻي	پاڙو پوا بلوچ جو

ف	
لفظ	معنيٰ
فقيراڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)

غ	
لفظ	معنيٰ
غفوراڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
غلاماڻي	پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
غلاماڻي	پاڙو پوا بلوچ جو پاڙو

ق

لفظ	معنيٰ
ڦِٽي	درياءَ جو نالو ڀيٽ جو نالو ريڙهي بندر کان ڇٽن ڀنجن ڪلو ميٽرن تي ڦِٽي درياءَ جُهريءَ درياءَ مان نڪري عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو جنهن جاءِ تي ڇوڙ ڪندو آهي. اُن جاءِ خراب نقص. کي "ڦِٽي نَر" چئبو آهي. انگريزيءَ ۾ "ڦٽي ڪريڪ" چئبو آهي. هي وڏو درياءَ آهي.
ڦيرو	چَڪر
ڦَڪاءِ	اڇلائي
ڦَڳاءِ	اُڇلائي ڇڏ
ڦاٽ	ڪُليل
ڦاٽ	ڦاٽ درياءَ جو نالو آهي ڦاٽ درياءَ جي ڏکڻ طرف مان ڪَٽنڊ درياءَ نڪري ٿو. وري گهوڙي واري نار ۾ پوي ٿو. وَنو درياءَ بہ ڦاٽ درياءَ جي ڏکڻ مان نڪري ٿو ۽ اهو بہ گهوڙي واري نار ۾ داخل ٿئي ٿو.
ڦَسي	ڦاٿي، ڦاسي
ڦَسي رهي	ڦاسي پئي، ڦاٿي پئي
ڦِري پيو	چَڪرا چڙ "اي ناڪٿا....! هنِ نئين ڳيور کي درياءَ تي نہ وٺي هَل جي ڦري پيو...؟" "اي ناڪٿا....! هنِ نئين ڇوڪر کي درياءَ تي نہ وٺي هَل جي چَڪر اچي ويس."
ڦَٽهڙو	خراب.
ڦاٻٽو	مِٽي پاڻيءَ جي ڇڇي
ڦلنگي	پيڙو (وڏي پيڙي جو قسم)
ڦانڊ	جهولي "ادا...! ڦانڊ جهَل تہ وکر ڏيانءِ" "ادا..! جهولي جهَل تہ شيءِ ڏيانءِ"

ڦِتو	درياءَ جو نالو آهي (هيءُ درياءَ ڦتو درياءَ هلندو حجامڙو درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.)
ڦِتِل ڪوير	درياءَ جو نالو (هيءُ درياءَ ڦِتِل ڪوير درياءَ هلندو ٽُرسياڻ درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.)
ڦاڙ چوڏي	ڦاڙ چوڏي مڇيءَ جو قسم آهي هنِ جو قد ڏيڍ فوٽ آهي ۽ ويڪر اَڌ فوٽ اٿس
ڦُرا چوڏي	هي چوڏيءَ مڇي جو قسم آهي هنِ جو قد اڌ فوٽ آهي. ويڪر اڍائي انچ اٿس.
ڦتواٽي	اوڙڪَ. پاڙو (جتن جو پاڙو)
ڦلهارِ	رک.
ڦونڪٽي	ٻلا جو قسم
ڦلُ	ماٽيءَ جو مڏيئڙو (تعلقو جاتي)
ڦورلاٽو	لاٽي جو قسم (هن لاٽي جو قد فوٽ ٿئي ٿو)
ڦڏا	جَهجَهي "ادا....! .هن ڍنڍ ۾ مڇي ڦڏا پئي چڏي" "ادا...! هن ڍنڍ ۾ مڇي جَهجَي آهي"
ڦڙي	اڏامي "ادا...! پکي ڦڙي ويا" "ادا...! پکي اڏامي ويا"
ڦانگا	سنهڙيون ڪائيون
ڦاٻڻ	مڇيءَ جو قسم
ڦوڪٽو	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو قد هڪ انچ تائين ٿئي ٿو.)
ڦِرڻَ	ٻي کان ڪجهہ زوري ونڻ
ڦِرڻَ	ڪنهن ڳالهہ. انجام ۽ واعدي کي وساري ڇڏڻ. يا انجام تان ڦري وڃڻ
ڦيهو	ڪاٺ ۽ ڪَکَن جي عارضي ٿَهيل جاءِ
ڦُلاٽي	پاڙو (ٻوَا بلوچ جو)
ڦَتي	صدري
ڦلٽا	داغ
ڦورائي	جدا ڪري، ڌار ڪري، چيري

	"اي جاني....! تون مون کان ڦورائي نہ وڃ" "اي جاني... تون مون کان جدائي نہ ڪري وڃ" شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ساموندي داستان ٻيو بيت چوڏهون" * وَرُ وِڏائِين وَنجَهہ کي، اُليڙَڻُ نہ ڏي، رَهہُ اَڄُوڪِي راتِڙِي، لالَڻَ! مُون لائي وَڃ مَ ڦوڙائي، ايڏي سَفَرِ سُپِرِين! * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاھ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڦيڻ	ٽُڪ "جهجهي جوش جي ڪري ڪريم جي ڦيڻ سڪي وئي" "جهجهي جو جوش جي ڪري ڪريم جو وات خشڪ ٿي ويو"

ق		
لفظ	معنيٰ	
قريشي	درياءَ جو نالو	
قاسماڻي	اوڙڪ- پاڙو	(جتن جو پاڙو)
قيصراڻي	اوڙڪ - پاڙو	(مُرگهر بلوچ جو پاڙو)
قيصراڻي	اوڙڪ - پاڙو	(ڳورائي بلوچ جو پاڙو)
قيصراڻي	اوڙڪ - پاڙو	(ٻوا بلوچ جا پاڙو)
قادواڻي	اوڙڪ - پاڙو	(گبول بلوچ جو پاڙو)

لفظ	معنيٰ
	ڪ
ڪُڄاڙو	چا "ادا...! ڪڄاڙو پيو ڪرين" = "ادا چا پيو ڪرين. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت ٽيرهون" جِتي لَهرِينِ لَڪَ، ڪَنِ ڪَرڳَلَ پاڻَ ۾ اُتي عبدالطِيفُ چئي، رَبَ ٽُنهنجِي رَکَ ڪُڄاڙو هِي ڪَکَ، ٻُڙُ جَهلِيندا ٻيڙِ جو. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪَرمَٽ	پيالو ساموندريءَ پٽيءَ ۾ شڪاري قوم پيالو جي لاءِ ڪرمَٽ جو لفظ استعمال ڪندا آهن.
ڪامَٽ	ديڳڙي، ساموندي پٽيءَ ۾ شڪاري ديڳڙيءَ جي لاءِ قوم جا ماڻهو هي لفظ استعمال ڪندا آهن.
ڪاڪَ	ديهہ جو نالو
ڪارو نيار	درياءَ جو نالو هي درياءَ هلندو واڙي واري درياءَ ۾ پوي ٿو. جتي حاجي ابراهيم واڙي واري جو ميلو لڳندو آهي. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت نائون" * ڪِهڙَج گهاٽِي نيِءَ سِين، اِڳِئان ڪَپرُ ڪارُونيارَ اُڪارج آڏان لَهرِين مان، لَطيفُ چَئي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪَمائي	مزدوري مزُد ڪو ڪَم ڪري ايندو تہ گهر واري چوندس. "اڄ ڪِٿا "ڪمائي" ڪري آيو آن."

	اي چا ڪمائي آيو آهين. عورتون ڪِنهن گهر ۾ ڪَم ڪري ڏوڪڙ وٺي آچن تہ چون. "ڙي! اسين ڪمائي ڪري آياسين."
ڪارو گونگڙو	ٻوٽ جو نالو — ديهہ جاتي تعلقي ۾ ڪارو گونگڙو ٻوٽ آهي.
ڪِچَ	سنهي مَڇي ڪِچَ کي "گند" بہ چون.
ڪُئي	مَڇيءَ جو قسم هيءَ مَڇي گولائي ۾ ٿيندي آهي. هِن مڇيءَ جي پُٺيءَ تي ڪارا چِٽَ هوندا آهن.
ڪاشيل	ڏکڻ طرف. جَت ڏکڻ طرف کي "ڪاشيل" چون.
ڪوش	ڏکڻ طرف مهاڻا ڏکڻ کي "ڪوش" چون.
ڪَرشو	گلاس: ساموندي پٽيءَ ۾ رهندڙ شڪاري قوم گلاس کي "ڪرشو" چَون.
ڪوڏيارو	ديهہ جو نالو
ڪَڏيرو	درياءَجونالو ريڙهيءَ کان ٽِن ميلن جي فاصلي تي ڪَڏيرو درياءَ آهي.
ڪُوڪا	جيت جو قسم غير مسلم شوق سان کائين.
ڪِيئڻ	ڪَرڻ
ڪِيڙيون	ڪهڙيون "اي ناڪئا! ڪيڙيون ٿو خبرون ڪِرين."
ڪَترو	رَڇَ جو قسم مڇيءَ جي لاءِ وڏو نقصان وارو رَڇَ آهي. هِن جا اکايعني ٻاريون صفا ننڍڙيون هونديون آهن. جنهن سان مڇيءَ جو نسل تباهہ ٿيندو آهي. هن رَڇَ ۾ ڪا شيءِ قاسڻ کان پوءِ نڪري نہ ٿي سگهي.
ڪَترو	پاڻيءَ جو ڦُڙو
ڪَترو	ڏوري جو نالو

ڪَترو	ٽيڏو ڪو ماڻهو ٽنگن جي ٽيڏائيءَ سان هلي، اُن کي ڪَترو هلڻ چوندا آهن.
ڪوراٽَ	نئين شيءِ جا استعمال ٿيل نہ هُجي.
ڪوراٽ	ٻہ ٽُڪر، ٽُٽل ڪِنهن ماڻهوءَ جي جسم جو ڪو حصو ٽنگ يا ٻانهن جُهري پوي، ٽُٽي پوي، يا ۽ ٽُڪر ٿئي، اُن کي ڪوراٽَ چَون.
ڪاٽ ڪُتو	پکيءَ جو قسم
ڪَڪڙاٽ	پکيءَ جو قسم
ڪنگو ڪلوٽو	پکيءَ جو قسم
ڪوٽِي	پکيءَ جو قسم
ڪاروند	ديهہ جو نالو
ڪَنگو	مڇي جو نالو ڪَنگو: ڪاري پاڻيءَ جي مڇي آهي. هن جي شڪل ٻگهہ جي چُهنب وانگر آهي.
ڪَر منگرو	مڇيءَ جو قسم
ڪُرڙي	مڇيءَ جو قسم
ڪَبڙ	مگر مڇيءَ جو قسم
ڪَبڙ	سانئ جو قسم (سانومعني جهنگو)
ڪُڇا	ڇا
ڪُڇا لاءِ	ڇالاءِ
ڪِڇا لاءِ	ڇالاءِ هي لهجو ريڙهي مياڻ وارا مُهاڻا استعمال ڪندا آهن. اُهي اڪثر لفظ جي هيٺان "ذير" جو استعمال ڪندا آهن.
ڪو	ڇو
ڪَڇو	اڌسيِر
ڪَڏو	جيت جو قسم (هن جيت کي انگريزيءَ ۾ Kong shsll چوَن.)
ڪَڏي	جيت جو قسم. ڪَڏي جيت پاڻيءَ ۾ هوڙن، بيڙين، لانچن کي لڳي تہ اُن جي ڪاٺَ کي

	ٹُکيو چڏي
ڪِڏي	ساني جو قسم. جنهن جو قد ٻن کان اڍائي انچن جو آهي.
ڪَنجَهو	وٽو پتل جو ٿانءُ "اي خلاصي...! ڪَنجَهي ۾ پاڻي کڻي اچ" "اي خلاصي ...! وٽي ۾ پاڻي کڻي اچ"
ڪَنجَهہ	جهيڻي انداز ۾ کِنجَهڻ
ڪَنجَهو	ڪنجهڻ، وڏي دانهن
ڪَنجَهو ڪَنجَهہ	دانهن تي دانهن، رڙِ مٿان رڙِ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر يمن، داستان ڀهريون، بيت سترهون" * اُڄَ پُڻ ڪنجهو ڪنجهہَ، واڍوڙِڪِيءَ مَنهِين جو پُڙ پيئَنِ سَنجههَ، تہ هوءِ ٻنيُون هوءِ ٻٽيُون. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڪَنين	ڪنڌين "اي ناڪئا...!هوڙا ڪَنين تي بيٺا آهن." "اي ناڪُئا...! هوڙا ڪنڌين تي بيٺا آهن"
ڪِيرو	ڪلو "اداهاشم...!ڪاٺ جو ڪِيرو زمين ۾ کوڙ" "ادا هاشم...! ڪاٺ جو ڪلو زمين ۾ هَڻ"
ڪِٽس	ڪيس
ڪَڏو ڪڏيون	ڪچهري، مجلس، عورتون پاڻ ۾ ڳالهائين "لي...! شانوءِ سُکي ڪَڏو ڪڏيون وينيون آهن." "اي...! شانوءِ سُکي ڪَچهري وينيون ڪن."
ڪاڍو	رَڃَ ڪاڍو رَڃَ ننڍين اکين معنيٰ ٻارين وارو آهي. سنهي مڇي لاءِ نقصان وارو آ. هِن ڪاڍو رَڃ سان مڇيءَ جو نسل تباهہ ٿيندو آ.
ڪاڍو	ڇڪ، ڪَشش، شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر ڪوهياري، داستان ڀهريون، بيت ڀهريون"

	※ ڏُونگَرَ! توُن ڏاڍو ڏاڍا! ڏاڍايون ڪرين، مون ٽڻ آندَرِ تپڻ وَهن، جڻن وَڻُ وَڍي واڍو اي ڪَڪرمَ جو ڪاڍو ناتَ پٿَرِ ڪيرَ پِنڍّ ڪري ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڪارب	سانچو
ڪارڻ	لاءِ، واسطي شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، "ڪوهياري، داستان پهريون، بيت چوٿون" آلوڙا اَکين، آيمِ نِنَدِ اَياڳَ کي! هاٺي هِنَ ڀنيورَ ۾، گهارِيان ڪارَڻِ ڪن آڍيون! اوتِّيڙَنِ، هِنئين سان هاڃو ڪيو! ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڪارڻ	سبب، وَجھ
ڪاڱل	جيت جو قسم، جيڪو ٻِڙّن وارو ٿيندو آ.
ڪاڪُل	وار، ذلف شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، "سُر سُهڻي آبري داستان ڇهون، بيت ٻيو" ※ دَرِدُ نہ لَهي داروئين، زُلف زورُ ڏِنوم، ڪاُڪلُ ڪالَ ڏِنوم، رُخساري تي رُپَ سين. ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڪاڪٽ	زرو ٻَل، سگهہ
ڪانِجهي	چانورن جي رَبَ
ڪانهِلو	سُست، بيڪار
ڪَتڻ	ماپڻ
ڪَمرڪَ	لَٽي جو قسم، مرڪ
ڪانچَ	شيشو
ڪِيڪُٽ	ساني جو وڏو قسم (جنهن جو قد ڏهن انچن کان ٻارنهن انچن تائين ٿئي ٿو.)
ڪِيڪٽ	دانهن، رڙيون

ڪَلري	ساني جو قِسم هن ساني جو قد ٻن ڪان چئن تائين ٿئي ٿو. هن جي چلَر تي مخصوص ڪارا ٽِٻا هوندا آهن.
ڪُن	ديهه جو نالو
ڪانهر	درياءَ جو نالو عربي سمنڊ ۾ ڇوڙڪري ٿو. جنهن جاءِ تي ڇوڙڪري ٿو اُن جاءِ کي اصل ۾ ڪانهر چوندا آهن. گاهه جو نالو هو. ان نالي سان هن درياءَجو نالو پيو.
ڪانگٽي	هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙڪري ٿو. اُن جاءِ کي ڪانگٽي نَر ڇئبو آهي.
ڪاجر، ڪاجهر	ٻيٽ جو نالو درياءَ جو نالو هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙڪري ٿو اُن جاءِ ”ڪاجرنَر“ ڇئبو آهي.
ڪاجي	قاضي سامونڊي پٽيءَ ۾ شڪاري قوم جا ماڻهو ڪاجي لفظ استعمال ڪندا آهن.
ڪَڏو	ٻيٽ جو نالو
ڪَس	درياءَ جي ڇڏيل زمين
ڪَلوري	سائو گاهه
ڪَنبو	سائو گاهه
ڪال	ڪالهه "ادا..! ڪالو ڪال ٻڪار درياء تي ويو هو" "ادا...! ڪالو ڪالهہ ٻڪار درياءَ تي ويو هو" شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر گاتو داستان ٻيو بيت ڇهون“ * جان جَرُ هُٿَڙو جالَ، تان ٿُون مڇَ نہ موٽِئو پُونئِي اَڄُ ڪِ ڪالَ، سانُيوٻُون سانگن ۾. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪاتيل	وَل جو قسم
ڪنڊرو ڇيڙ	وَل جو قسم
ڪَريلو	وَل جو قسم

ڪَرلاٽو	ڀوتو
ڪَن ڪيوڙي	لاٽو
ڪَريڙ	ڪاري پاڻيءَ جي مڇي
ڪَٽين	توڪي
ڪِيج	ڪَج
ڪِيڙي	ڪهڙي
ڪين جو	ڪنهن جو
ڪوَرَ	ڪِنارو پاسو "ناڪا...! پٽ پُسيو پيو آ "ڪور" ڏئي وَڃ"
ڪارون	وسَ ڪَيم، هِيلاهَلايا، جَتَنَ ڪَيم ، ڪوششون ڪَيم، منٿون ڪَيم شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سامونڊي، داستان ٽيون، بيت اُٺويهون" * پُران مانَ پُڄان، ٻَنڌَرَ مُون ڏُور ٿِئا نہ مُون هَڙَ نہ هَنج ڪِين، ڇِپي جو چَڙهان تِيهِين ڪَج پاڻِيا! جَنِهِ ٻَر پِرِينءَ مِڙان ڪارُون تي ڪَريان، تو دِرِ اُپِي ناڪُئا. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪُل	چُلهہ جنهن تي رڌ پچاءُ ڪجي.
ڪُرو	ڇا. سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ڪڇي ڳالهائين.
ڪِنهن گورين	ڪِهڙي پاسي
ڪِئندي	ڪندي "اِي...! منهنجو ڪَم ڪِئندي ڙي" "اِي...! منهنجو ڪم ڪَندينءَ"
ڪِئنديس	ڪَنديس
ڪَپڙ	ڪَپڙا ڪَپڙ هي لفظ ريڙهي وارا گهڻو استعمال ڪندا آهن. هڪ عورت درزيءَ کي چوي ٿي.

	"ادا....! هي ڪَپڙ وٺ مِکي سبي ڏيم." "ادا...! هي ڪپڙا وٺ مون کي سِبي ڏي"
ڪَپڙ لَتا	ڪَپڙا لَتا
ڪَڙو	هِڪڙو اڪيلو هي لفظ جَت استعمال ڪندا آهن.
ڪِڙو ماز	هڪڙو ماڻهو
ڪَڙَ ملڪ	ديهہ جونالو (تعقلوجاتي)
ڪِيٽين	ڪيڏانهن "ڪِيٽين پيووَڃون." "ڪيڏانهن پيووڃين." "ڪاڏي پيووڃين"
ڪوش	ڏکڻ اولهہ ڪُنڊ
ڪِني	خراب. گدلو ميرو بدعادتو
ڪِني	ڪِن. تورڙن شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي " سُر سري راڳ. داستان پهرين. بيت ارڙهون" وَڪَرَ ڊيرَڻُون ڊيرَ. ٻَرَ وِهائُو ويسَلا. ڪَنِ وِهائي وَسِ ڪِنُو وَڪَرَ وَڏيءَ ويرَ. ڪَنِي گهُمندي سيرَ. وکَرَ وِڪامِي وِئو. * نبي بخش خان بلوچ. ڊاڪٽر. محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي. سنڌيڪا اڪيڊمي. ڇاپو پهريون 2009ع
ڪِنو	غلط خراب. جيڪو خراب روش اَختيار ڪري ۽ غلط مزاج ۾ هَلي.
ڪَسو	ڦِڪو بنا سواد جي
ڪورنگي	ٻيٽ جو نالو درياءَ جو نالو آهي. هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙڪري ٿو. اُن جاءِ کي "ڪورنگي نَر" چئبو آهي.
ڪاڳر	ڪاغذ. ٻنو
ڪارَ	سواري جو نالو
ڪاروڊ	ديهہ جو نالو (تعلقو جاتي)
ڪانَپ	ٻِنن کان ڪپڙو ويڙهي گوڏن کي بند ڪري ويهڻ —(ڪانپ ڪيدي ويهڻ)

ڪِمي	ڪم ڪار ڪرڻ وارو مزور
ڪَمي	کوٽ، اڻ هوند
ڪُنر	مڇيءَ جو قسم
ڪنگا	مڇيءَ جو قسم
ڪِچڪَ	مڇيءَ جو قسم
ڪولگر	مڇيءَ جو قسم
ڪڪاڻ	مڇيءَ جو قسم
ڪوري	مڇيءَ جو قسم
ڪرگاڻ	مڇيءَ جو قسم
ڪويون	مڇيءَ جو قسم
ڪِيئر	مڇيءَ جو قسم
ڪوهِين	ڪيڏانهن "ڪوهين پيووڃين.؟"
ڪوٽي	ديهہ جو نالو تعلقو جاتي
ڪاهِي	ڪير..؟ (هيءَ لفظ مؤنث ۽ مُذڪر جي لاءِ استعمال ٿئي ٿو.)
ڪاهو	ڪير...؟ مذڪر لاءِ استعمال ٿئي ٿو.
ڪاڪَ	درياءَ جو نالو ديهہ جو نالو
ڪلڪاچاڻ	درياءَ جو نالو ديهہ جونالو
ڪُتيا	ڏوري جو نالو
ڪِبرَ	قيمو (مڇيءَ جو قيمو ساني جو قيمو)
ڪاتيار	ديهہ جو نالو اوڙڪ. پاڙو ذات آهي.
ڪُتير	ساني ۽ مڇيءَ کي ڪُٽي اُن جو قيمو ناهيندا اهن. تنهن کي "ڪُتير" چئبو آهي.
ڪنڊرومگرَ	هي مڇيءَ جو قسم آهي. هن جو قد پنج فوٽ ٿئي ٿو ۽ ويڪر ۾ اڍائي فوٽ آهي.
ڪاهو	پکي
ڪاناتومگرو	هي مڇيءَ جو قسم آهي. هن مڇيءَ جو قد پنج فوٽ آهي ۽ ويڪر ۾ اڍائي فوٽ آهي.

ڪهير مگرو	هي مڇيءَ جو قسم آهي. هن مڇيءَ جو قدم پنج فوٽ ٽئي توءِ ويڪر اڍائي فوٽ آهي.
ڪوري مگر	هي مڇيءَجو قسم آهي. (هن مڇيءَ جو قد فوٽ کن جيترو آهي.)
ڪارنج مگر	هي مڇيءَ جو قسم اهي. هن مڇيءَ جو قد اڍ ڏهہ فوٽ ٽئي ٿو. ويڪر ۾ پنج فوٽ آهي.
ڪڏيرو	درياءَ جو نالو آهي. ڪورنگي درياءَ ۽ ڦٽي درياءَ جي وچ ۾ "ڪڏيرو درياءَ آهي.
ڪٽوري وارو	هي درياءَ جو نالو آهي.
ڪَچَر	نانگ "ادا...! گس تي ڪَچَر ڏٺو اٿم" = "ادا ...! گس تي ڪَچَر ڏٺو اٿم" "شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر ڪارايل، داستان ٻيو بيت ٽيون." ❊ آسڻَ جن آريجَ ۾، اُءِ ڪَچَرَ وِهُ ڪري، تن جا مُنهَن مَلَڪِنِ جَهِڙا، ٽِڪو نان نہ ٽري، جي اُنهِين سانڊُ سانڊُ آڙي، تہ ڪانهي جاءِ جَريءَ جي. ❊ ڪلياتِ آڏواٽي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڪَهين جو	ڪِنهن جو (جَت ڳالهائين)
ڪَڏهون	ڪَڏهن (جَت ڳالهائين)
ڪورنگي	درياءَ جو نالو
ڪَڏو وڏو	درياءَ جو نالو
ڪَڏو ننڍو	درياءَ جو نالو
ڪُتڪو	درياءَ جو نالو
ڪيبين وارو	درياءَ جو نالو
ڪوني سَر	درياءَ جو نالو
ڪُنوار وارو	درياءَ جو نالو
ڪُنيار	درياءَ جو نالو
ڪاچواٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)

ڪاراٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
ڪالواٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ڪُرڙي	مڇيءَ جو قسم هن مڇيءَ جوقد ڏيڍ فوٽ کان پنجن فوٽن تائين ٿئي ٿو. وزن اَٺ ڪلو تائين اَٿس.
ڪَڙَ	ڪيَ (جت ڳالهائين) "ابا...! اُڇي پاٽي ڪَڙَ" = "ابا! اُٿي پاٽي ڪيِ"
ڪَڙهہ	پِي. (جت ڳالهائين) "ادا...! چانهہ ڪَڙهہَ" "ادا...! چانهہ پِي"
ڪونڙو	ننيڙو (مُذڪر) لاءِ استعمال ٿئي ٿو (جت ڳالهائين) "هي ماهون ڪونڙو هَزَ" "هي منهنجو ننيڙو آهي"
ڪونڙي	ننيڙي (مونث) "اِها ماهين ڪونڙي هَزَ" = "اِهامنهنجي ننيڙي آهي."
ڪُزهہ	ڪُهہ، وَڍ، ڪَپ
ڪِ	کي "اِها ڪُڪڙ ڪُزهہ تہ مِزمان ڪِ کارايان." "اِها ڪُڪڙ ڪُهہ تہ مهمانن کي کارايان."
ڪِيجو	ڪنهن جو "تون ڪِيجوجو پُٽ آهين" "تون ڪنهن جو پُٽ آهين."
ڪَلاڙ	ميخانو شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر يمن، داستان ڇهون، بيت اوڻٽيهون" * سري ڪِين ڪِٿو ويڙَ مون ڪيءَ جي مارٿا. ڪوجو سُخُنُ ڪَلاڙَجو پتي تي پئو. تنهان پوءِ ٿئون، مرڻ متارن کي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ٻهريون 2009ع

ڪَڪَڻ	ڏنگڻ "ادا ...! ڪالو کي نانگ ڳَڪَڻ ڪيو" "ادا..! ڪالو کي نانگ ڏنگيو آهي."
ڪِيئو	جيت جو قسم هي جيت صفا ننڍڙو ٿيندو آهي. شڪل ۾ رنگيلو آهي. چوپائي مال کي رانَ ۾ ڏڪُ هڻندو آهي.
ڳَنڀ	گهر جي ڪُنڊ، ڇَني جي ڪُنڊ
ڪانوڙو	ڪاٺ جو ٿالهه
ڪونجهڙ	ڪونج
ڪوول	ڪويل
ڪِياٽ	ڪِپٽ
ڪاٺ	مُنهن رکي (ٻار کي مٿان ڍڪڻ لاءِ)
ڳَتورو	وٽي، ڳَتورو
ڪِرسيو	لوٽو
ڪپراٽي	ڪيپراٽي
ڳَڳَڙ	ڪَڏو "ادا...! مينهن جي پُڇَ مٿارا ڳَڳَڙ پيون آهن، هاڻي مينهن ويامي پئي" "ادا...! مينهن جي پُڇُ مٿان ڪڏون پيون آهن، هاڻي مينهن ٻه ٽِڪا آهن ويامڻ تي آهي."
ڪنوات	گورو
ڪوڙي	اُٺ جو پَنجو – پير
ڪوٽري	ٻُجڪي
ڪِيڙا	ڪيلا (جت ڳالهائين)
ڪڙي	زيور جو قسم (پيرن ۾)
ڪُنڊو	ور، (نَٿ ۾ ٻڌڻ جو) (جت ڳالهائين)
ڪارو نانگ	ڪاريهَر
ڪانال	ويڪر (جت ڳالهائين)
ڪارينگال وَل	چنيائو

ڪمال پٽ	ويگر
ڪاڻي	گهٽو
ڪڳري	ٻاريون، جتي ٻج پوکجي
ڪونڊي	ڪڪڙين جي ويهارڻ واري جاءِ
ڳڪر	ڪڪڙ بيدي لاهڻ وقت دانهن ڪرڻ
ڳن ڪڙهي	ڪم پيو سُجهي ڳالهه پئي ياد اچي
ڪچ جي ڪانگ	پکي جو قسم هي پکي سمنڊ ۾ ٿيندو آهي، هن جو رنگ پيلو هوندو آهي
ڪارَ	ڏنڊ ادا آسمان ۾ ڪار ٿي آه
ڪوٽ ڪالر	چولو اهو چولو جنهن کي مرداڻو ڪالر هوندو آهي، ڪي عورتون شوق مان ان چولي تي ڀرت ڀرائينديون آهن، ۽ اهي گرڀي سلوار تي اڪثر پائينديون آهن. هيءُ چولو ملاح، مهاڻا، ٽيمڙا، ٿهيمور، ٻوڙيو ۽ رَچو ذاتين واريون عورتون پائين ٿيون.
ڪِبڙو	لاٽو هي لاٽي جو قسم آه ڪبڙو لاٽي کي لال لاٽو چوندا آهن.جو قد ٽي چار فوٽ ٿئي ٿو.
ڪارو مل	دريا جو نالو هيءُ درياءُ سير دريا مان نڪرندو آه
ڪاروَنڊ	پاڻي جي نالي
ڪارو ڏوٿر	مڇيءَ جو قسم هن جو قد ڊيڍ، اڍائي فوٽ ٿئي ٿو.
ڪارڏاهي	مڇيءَ جو قسم هن جو قد ٽي چار فوٽ ٿئي ٿو
ڪنگٽي	ساري جو فصل
ڪچئون	ٻلا مڇيءَ کي کائيندي آهي

ڪوڪئي	ڪيڪڙو
ڪوڪي	پکيءَ جو قسم
ڪارہائو	پکيءَ جو قسم
ڪڪڙات	پکيءَ جي قسم
ڪاري ٻگهي	پکيءَ جو قسم
ڪوراڙي	نانگ جو قسم
ڪوري	نئين "لَئي.... اهيءَ دلي ڪوري آهي" = "ادي..! هيءَ دلي نئين آهي"
ڪارو پاڻي	صاف پاڻي اي ناڪُتا....! هِت ڪارو پاڻي آ مچي جهجهي ڪونہ مرندي هل تہ اڳي هلون"
ڪاري لاڻي	گاهہ جو قسم
ڪِنائي	مادي پکيءَ جو قسم
ڪِنائو	نر پکيءَ جو قسم
ڪرڙ	وڻ جو قسم
ڪتورو	وَٿو
ڪوئي	اِئينءَ "اي مائي...! ڪوئي نہ ڏي مِکي ڏي". "اي مائي...! ائين نہ ڏي مون کي ڏي"
ڪوهيرو	انب جي ڪَکڙي
ڪل	چاڻ
ڪل	گاهہ جو قسم (هن گاهہ کي چوپايو مال گهڻ کائيندو آهي)
ڪاهين	گاهہ جو نالو
ڪرجي ماني	ٽانڊن تي سيڪيل ماني "اي بانو...! اڄ مون کي ڪر جي ماني چلهہ ۾ پچائي ڏي"
ڪاڙهہ	ڪاڙهڻ (هن لفظ جي اها مراد آهي تہ مچي جي وَهہ ڪيڻ) "اي...! ڪاڪا قاسم ڍينڍ مچي ڪاڙهہ تہ وَهہ ڪيون"
ڪايا	ڳرو جِسم

ڪايا	ڪاٺ جا وڏا ٽُڪرا
ڪائو	شيشو, ٽڪ
ڪَڄَ	ڪوڙ شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سري راڳ, داستان ڀهريون, بيت ڇهون " ※ ڪَڄُ ڪمايوم ڪُوڙ ڀڳم عهدَ الله جا! ڀِڃرو جو پاڻِ جو سو چوٽيءَ تائين چوُرُ! معلومَ آتيئي موُرُ ڳوُڙها! اِنهيءَ ڳالهه جو. ※ ڪلياڻ آڏواڻي, شاهه جو رسالو, ڪراچي 2, مڪتبه اسحاقيه جهونا مارڪيٽ, 1976ع
ڪَلمتي	اوڙڪ _ پاڙو ڪلمتي, هوت بلوچ جي اولاد آهن, جيڪي سنڌ جي ساموندي پٽيءَ ۾ جهجهي تعدا ۾ رهن ٿا. هنن جي ٻولي سنڌي آهي, بلوچي عورتون ويس ۾ وڳا بلوچي پائين ۽ هنن جو ريتون رسمون بلوچي ۽ اڳاٽيون سنڌي آهن.
ڪَلوئي	اوڙڪ پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
ڪپوراڻي	اوڙاڪ پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
ڪوُيرَ	اها ويل نہ اوير
ڪهي	ويئي,
ڪهيو	ويو,
ڪِيو	ڪيائين,
ڪُپَر	ٻچڙي پر, ٻچڙو هَلڻ "ادا...! آتون ڪپر ڪيان پيو ڪرين ؟" "ادا...! تون ٻچڙو چو ٿو هلين "
ڪُڙڪڻ	ڪُرڪن, ڏيڍو آواز. "لَئي...! ڪالهه ڪان وٺي ڪُڙڪَ ڪُڙڪَ ڪئي اٿئي ڪهڙو ڏُکَ اڇي توکي لڳو آ" رات جو اڪيلي عورت پنهنجي ڪکَن ۾ ويئي آهي, اُن جو ڪانڌ يعني مُڙس ٻاهر گذرسفر سانگي ٻاهر ويل آهي. اُن جو ٻيو ڪو سهارو ڪونهي, اوچتو بادل ڀرجي آيا ۽ گجن پيا تہ هوءِ ڏيمي آواز ۾ پنهنجي اندر ۾ سُڏڪا پئي ڀري شاه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي. "سرسارنگ, داستان ٽيون, بيت ستون"

	ڪَٽڪَنِ ڪانڌُ چتِ ڪَيو جُهڙُ پَسِيو جِهجِنِ، وَرَرِءَ وانڍِيُنِ آڙِيا، پَکا سي مَ پُسَنِ، اُتَرَ ڍاهي اُنِ جا، تہ ڪَنهن کي ڪاروُن ڪَنِ، وارِثُ وَري ٿَنِ، اَچي شالَ اولو ڪَري، * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڪِئو	ڪِيو شاهہ عبداللطيف جو بيت آهي. "سُر رِپ، داستان پهريون، بيت پهريون،" * گُوندَرَ ڪِئو غَرَقُ، ماءُ مُنهنجو جِندَڙو ڏُکوِيَنِ مرڪَ، مٿي سَڳرَ پَندَڙا. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪَلِيون	اَڪِيليون
ڪانهر	گاهہ جو نالو (هِن گاهہ جو قد ہہ اڍائي فوٽ ٿئي ٿو)
ڪَرِنو	گاهہ جو نالو هن گاهہ جو قد ہہ فوٽ ٿئي ٿو ڪانهر ۽ ڪرنو گاهہ جي چوٽي ۾ ٻج ٿيندو هو
ڪجراٽي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
ڪڪي	مينهن جو قسم
ڪبوتر	گهوڙي جو قسم
ڪارو	گهوڙي جو قسم
ڪڪي	رڍ جو قسم (هن رڍ جا ڪن ننڍا ٿيندا آهن)
ڪجلي	رڍ جو قسم
ڪاري	رڍ جو قسم
ڪانوري	ڳئون جو قسم (هيءَ ڳئون رنگ جي ڦڪي ۽ ڳاڙهي هوندي آهي)
ڪاري	ڳئون جو قسم (هيءَ ڳئون رنگ جي سڄي ڪاري هوندي آهي.)
ڪَپ	چانديءَ جو زيورَ هي زيور بلوچ عورتون ٻانهن ۾ پائينديون آهن

ڪٽ مالهون	هي سون جو زيور شادي ۽ جي رات بلوچ عورت پائيندي آهي.
ڳلاڙڪي	شراب جي ٻٽي شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، "سُرڪلياڻ، داستان پنجون، بيت ٻاويهون" اڳيان آڏين وَٽِ، پوين سِر سَبناهِيا ڪاتِ تہ پوءِ قَبُولَ ۾، مَجُڙ پائيين گهَٽَ مَتا مُهاڻين جا، پِٽا نہ پسيين پَٽِ ڳلاڙڪي هَٽِ، ڪُسَڻَ ڪوپُ وَهي. نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڇهريون 2009ع
ڪوپ	آنڪل شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، "سُرڪلياڻ، داستان پنجون، بيت ٻاويهون" اڳيان آڏين وَٽِ، پوين سِر سَبناهِيا ڪاتِ تہ پوءِ قَبُولَ ۾، مَجُڙ پائيين گهَٽَ مَتا مُهاڻين جا، پِٽا نہ پسيين پَٽِ ڳلاڙڪي هَٽِ، ڪُسَڻَ ڪوپُ وَهي. نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڇهريون 2009ع
ڪڙهہ واءُ	چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم. هن بيماريءَ ۾ جانور چئن ئي ٽنگن کان هَلڻ ڦرڻ کان ٽُندو ٿي ويندو آهي تہ ڀاڳيا جهنگلي سهو جانور پڪڙي ڪل سوڙو گرم پاڻيءَ ۾ رڌي ان جون هڏيون ڪڍي پوءِ گوشت ۽ شوروا ان جانور کي پياريندا آهن. پوءِ ڪڙهہ واءُ جي بيماري جانور کي ڇڏي ويندي آهي ۽ چڱو ڀلو ٿي ويندو آهي.
ڪارو واءُ	زهريلو جيت آهي چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم. هيءُ اُن وقت جانور کي لڳندي آهي، جڏهن ساوڻيءَ جي موسم ۾ گاهہ جي مٿان جيٽ ويهندو آهي، ۽ اهو گاهہ جانور کائيندو آهي پوءِ اهو ڏور بروقت ئي مري ويندو آهي. پوءِ ڀاڳيا چوندا آهن ادا : هي منهنجي مينهن ڪاري واءُ هَنئين"
ڪاٺ گدرو	ڀاڄيءَ جو قسم

	ڪاٺ گدرو جي شڪل يعني گدري جهڙي ٿيندي آهي
ڪلاٺي	پاڙو (مروا بلوچ جو پاڙو) ڳوٺ جو نالو ڪلاٺي مروا آهي
ڪملاٺي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
ڪلاٺي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
ڳر ڦلاٺي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
ڪتب	هي چار ڪاٺيون اٺ جي پلاڻ جي اڳئين حصي ۾ ايندڙيون آهن جيڪي واڏا ٺاهيندا آهن
ڪوڏڻ	ذات هي ته ذات اوڏ مان نڪتل آه تعلقي مير پور ساڪرو ۾ ڳوٺ محمد صالح ڪوڏڻ جي نالي سان آهي ڪجهه ماڻهن جي اها راءِ آه ته ڪوڏڻ جو لفظ ڪوڏاريو مان نڪتل آه
ڪانچ	شيشو
ڪانچ	سلسوار سٽڻ
ڪڙان	ٻي ڪي پائڻ .ڪجڻ
ڪيل	وزن ٻوز
ڪُوارَ	سڏ . واڪا ،رڙيون ،واويلا شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ٻجي آيين ٻجڻا، لجاييءِ مون يارَ وينيون ڪن ڪُوارُ مُره مٿاها جَنجا

ڪ	
لفظ	**معنيٰ**
ڪيئڻ	ڪائڻ
ڪيئندا	ڪائيندا
ڪُڏي	درياءَ جو نالو ۽ ٻيٽ جو نالو
ڪوير	درياءَ جو نالو، ٻيٽ جو نالو
ڪُرچي يا ڪُري	رَهڙيءِ رڳڙي، ڪُرڙي، ڪَٽ لاهڻ "ادا ڪالو....! ٻيڙيءَ کي ڪُري پيو" "اداڪالو...! ٻيڙيءَ جي ڪٽ لاهي پيو"
ڪَچَر	ٻپيٽ جو نالو درياءَ جو نالو
ڪسي	پلي جو قسم
ڪيرو	پلي جو قسم
ڪس يا ڪاسو	ساني جو قسم هِن ساني جو قد هِڪَ انچ جيترو آهي
ڪوڪر	مڇيءَ جو قسم
ڪڳ	پکيءَ جو نالو
ڪارو	ڪارو پاڻي
ڪارو	درياءَ جو نالو شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر ساموندي، داستان ٻيو، بيت چوڏهون" "ڪارو جي ڪِيڙِين، سيئِي منهنجا سُپرِين، رُئان رَهَنِ نہ لِڪَ سِين، جَهليان جَهلَ نہ ڏِين وِرهَ وِيڌَ ڪَريِن، آيل! ساموندِرين جا." نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪڳو	مڇي - هِن مڇيءَ تي ڇلر ڪونہ ٿين هِن مڇيءَ جي پيٽ ۾ آني ڦاڻ ڪانپوءِ ٻچن کي مُنهن ۾ جَهلي، ڪجهہ وقت ڪانپوءِ ٿوڪاري وات مان ٻچا ٻاهر ڪڍي ڇڏيندي آهي.

	هن مَڇي کي "رڙ" بہ چوندا آهن. هن مڇيءَ ۾ ٿي ڪنڊا ٿين ٿا. هڪڙو پٺيءَ ۾ ۽ ٻہ ڪنڊا ڳلن وٽ ٿين. جي ماڻهوءَ کي اهو ڪنڊو لڳي پوي تہ جڏو ٿي وڃي ٿو. ڪنڊي لڳڻ سان جسم ۾ جُهريون پون ٿيون. اهي ڪنڊا آپريشن کانسواءِ نڪرن ڪونہ ٿا سگهن.
ڪُٺائي	پوروڪري "ادا..! مون کي رَڃ ڪُٺائي ڏي" ادا...! مون کي رَڃ پوروڪري ڏي"
ڪِنڙ پٽڙ	ڪاٺِڙ پيٺڙ
ڪرَو	تيز تِکو "ادا... ! اڄ واءُ ڪَرو پيو لڳي" "ادا..! اڄ واءُ تيز پيو لڳي"
ڪرَو	آن جو ڪرو فصل تيار ٿيڻ ڪانپوءِ لاباري جي مهل "ڪَرو" ٺاهبو آهي. جنهن کي آن جو ڪرو چئبو آهي.
ڪُڻَ	هوڙي يا ٻيڙيءَ جو اندريون حصو "اي خلاصي...! ڪُڻ ۾ ويسي رکَ" "اي خلاصي..! ڪُڻ ۾ سيڏو سامان رکَ"
ڪُڻ	ذات (ٺٽي شهر ۾ ميمڻن جي اوڙڪ يعني پاڙو آهي.)
ڪُڻَ	پرٽ. ٽوپو (عورتون پرت پرينديون آهن تہ "ڪڻ" هٽنديون آهن.) "اي لِي... امکي بہ ٽي ڪُڻ هٽي ڏي" "اي ادي..! مونکي بہ ٽي ٽوپا ڏئي ڏي"
ڪاڄُ	ڪاڏو
ڪاڄَ	ڪاڏا "اي صغرا... ! مون جو مَن ماندو آ، ڪاڄَ وڻن ٿا" "اي صغرا....! منهنجو منَ ماندو آهي ڪاڏا وڻن ٿا" شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر آبري، داستان چوٿون، ٻارهون" * "مون کي پانئي پاڄَ، ڏيرَ ڏوُراٿا هَلِيا، اڳيان اُتي اُنِ جي خُوبِ نہ پَڪَم ڪاڄَ

	ميڙي آپ، سَرتيُون نہ نکي ڳاڀِم ڳاجَ سا مُون هَتان نہ ٿِئي، جيڪا رَسَمَ راجَ آيل! آءُ آڪاجَ، ٻولُ ٻاروچي وِٽرو. نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ٻھريون 2009ع
ڪوهو	جنهن ۾ سِڙهہ (باديان) کي رسن سان ٻڌو وڃي.
ڪور	ڍوري جو نالو
ڪورو	ڪانئين جوجنهن ۾ ڪوئلو ٺهندو آهي.
ڪاهي يا ڪاٺي	درياءَ جو نالو ٻيٽ جو نالو (ڪاهي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙڪري ٿو.)
ڪٽند	درياءَ جو نالو
ڪڳنيو	مڇيءَ جو قسم، هي مڇي مِٺي پاڻي جي آهي.
ڪيٽو	انگل، مچلائي، چنچلائي، ڪروڌ
ڪِيھَ	سائوگاھُ
ڪهِ	ڏوڻ مِٽي، دز رَٽي
ڪُرڪِڪِڙي	وَل جو قسم
ڪَٿُوري	وَل جو قسم شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي، "سُر ڪنيات، داستان ٻھريون، بيت پندرهون" "هُن تاري هُنَ رُوءِ، هُتي مُنهنجا سُپِرين، سَجَڻَ ڪَٿُوريءَ بُوءِ، مون کي مُور نہ وِسِرئا." نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ٻھريون 2009ع
ڪامڙيو	ڪاٺي ڪٽندڙ ڪوڏياريو
ڪلواڙو	ڪليل ميدان
ڪپَ	ٻوٽو
ڪپر	نانگ
ڪجڻ	ڪنهن کي گُهرڻ، ٻي حال ٿيڻ،
ڪُڏي واري	ٻيٽ جونالو درياءَ جونالو ڪُڏي درياءَ دٻاڪَ واري ريل مان نڪري ٻيٽياڻي ۾ داخل ٿئي ٿو. هيءَ درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ

	ڪري ٿو.
ڪٽت	اُڌاري طور ڪنيل رقم
ڪُوها	ٿنيا، (ٻيڙيءَ جي وچ تي مضبوط ڏگها ٿنيا ٿين جن تي سيڙهه ڪڄن) شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. سُر ساموندي، داستان پهريون، بيت پهريون. ✻ ڪُوهَا ڪالهه ڪَڙي، وِڌئون اُتر آسري، الله جُهري مَر اُنِ جي اولي جِي آڙي وَڻجارَنِ وَڙي، وَڪرُ وِڌو ٻيڙِيين. نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪِيلا	ڪِلا، ٽامي ۽ لوهه جا "جيڪي چار ڪان پنج ۽ڇهن انچن جا ٿين ٿا. ڪيلا، هوڙي ۾ اُن ڪري لڳندا آهن. جو هوڙي جا ڪَئي ۽ پاٽيا مضبوط ٿين ٿا.
ڪاروڇاڻ	ٻيٽ جو نالو
ڪِسَڙ	پراڻو "ادا...! منهنجو ڪوٽ ڪِسَڙ ٿي ويو آهي."
ڪِدي	جسماني ڪمزور، نامرد
ڪَندو	قرض، ڏيتي ليتي
ڪَندو	نَسلَ، بُنياد "ادا ابراهيم....! هن مينهن جو ڪَندو ڀلو آهي" "ادا ابراهيم..! مينهن جو نسل ڀلو آهي"
ڪُلائي "يا" ڪلايو	ڇنائي، ڦاٽل، ٽُٽل "ادا... ! منهنجو گابو رسو ڪُلائي ويو" "ادا..! منهنجو گابو رسو ڇنائي ويو"
ڪانجائڻ	رڪاوٽ جتي دل دماغ ڪم نہ ڪري
ڪوٽي	انڪاري، دير، انتظار
ڪَرڪَئي مِينس	سمجهايو مانس، هدايت ڪئي مانس

ڪَڙ تيل	نتيجو (ڪنهن ڳالهه ٻولهه جو نتيجو)
ڪاٽڙائي	اوڙڪ، پاڙو (ڪاٽڙائي، ملاحن جو پاڙو)
ڪيدي	ٻيٽ جو نالو (گيدي واري جو ٻيٽ)
ڪِرمِت	ڀهانو حرڪت "لِي....! ڪِرمِت نہ ڪر" "ادي.! ڀهانو نہ ڪر"
ڪاڙو	ڇا...؟ (جَتَ ڳالهائين " آتون ڪاڙو ڪِرين آوا ماهِين ڪَم جو" "تون ڇا ڪري آيو آهين، منهنجي ڪَم جو"
ڪاڏ	ٻوڪِي ڪپڙي سان نَڪَ ۽ منهن کي بند ڪرڻ کي "ڪاڏ" چئبو آهي.
ڪاري	ڪَتَي، ڪَڙي
ڪاري	ٽوڪري، شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪاموڏ، داستان پهريون، بيت ڏهون" * "نہ وَڍي، نہ وِڪِٽي، نہ ڪٽي ۾ ڪاري، اُهِجَ سُهجَ ساهِميوُن، ڏُريان نہ ڏاري، سائي پِرِ پاري، جا ڳِهر سَمي جي سَپَچي." * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڪاريون	ٽوڪريون، شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪاموڏ، داستان پهريون، بيت پنجون" * ڪِڪيءَ هاٽِيون ڪارِيوُن، ڇِڇِيءَ هاٽا ڇَجَ، پاندُ جين جي پاند سين، لَڳو ٽِٽي لَجَ، سَمو ڄامُ سُهَج، اُيو ڳري اُنِ سين. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڪاريون	ديهہ جو نالو
ڪينٽڙا	اوڙڳَ، پاڙو (هنگورجا قوم جي اوڙڪ)

ڪناڙي	ڍورو نَنڍي پر ننڍو رستو جيڪو هڪ درياءَ مان ٻئي درياءَ تائين پهچائي تنهن کي "ڪناڙي" چئبو آهي.
ڪانٺو	درياءَ جو نالو ڪانٺو درياءَ هلندو "ڪوڏي" درياءَ پر داخل ٿئي ٿو.
ڪاڏارو	درياءَ جو نالو
ڪِيٺاواچان	ڪيئن هلون (جَت ڳالهائين)
ڪيٺي واچان	ڪيڏانهن هلو (جت ڳالهائين) "ادا...! ڪيٺي واچان رستو مُنجهي پياسين" "ادا...! ڪيڏانهن هلون رستو مُنجهي پياسين."
ڪُراڙي	ڪُهاڙي (جت ڳالهائين) هيءَ ڪُراڙي ڪيجي هَرَ هيءَ ڪهاڙي ڪنهن جي آهي.
ڪِيلو	ڪُڏڻ، راند "ادا...! اچو ته ڪِيلو ڪريون" "ادا...! اچو ته راند ڪريون"
ڪريٿو	ڪنگهه
ڪاٽ	ياڻ
ڪيئر	ڪونيٽ
ڪرو	ديرو
ڪُراڙي	ڪُرپو ڪُرپي "ادا آمون...! مون کي ڪُراڙي ڏي ته اَٽ جي گَر لاهيان" "ادا آمون...! مون ڪُرپي ڏي ته اُٽ جي گَر لاهيان"
ڪُنڏي	لڪ (جنهن سان پکي کي ڦاسائبو آهي)
ڪِنيِ	پکيءَ جو قسم هي نَر پکي آهي هن جو رنگ ڪارو ٿئي ٿو. مجي ڪائيندو آهي.
ڪنيي (مادي)	پکي جو قسم

ڪڳي	مڇي (هيءَ مڇي زهريلي آهي.هن جو قد ٽي انچ ٿئي ٿو.)
ڪڙوهہ	ٽن سالن جي ڊور
ڪپَت	ڪِر ڪِر "ٻيلي....! هرپرو ڪپت ڇڏي ڏي" "ٻيلي...! هروپرو ڪِرڪِر ڇڏي ڏي"
ڪاپي	گُهرج ڪونهي، ضرورت ڪونهي "ادا....! مِڪي اَنَ جي ڪاپي ڪانهي" ادا مونکي ٻَتَ جي گهرج ڪانهي"
ڪور	درياءَ جو نالو
ڪڻ	جيت جو قسم (هي زهريلو جيت آهي)
ڪاٽينو	لوهہ جي شيخ جنهن جو منهن ٺپيل هجي "ادا...! ڪاٽينو ڪڻ گهر جي جهَندوٽي لڳائي" "ادا ...! شيخ ڪڻ گهر جي توٽي لڳائي"
ڪامڙَ	جَلَنَ، پَچَڻَ، سَڙَڻَ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي تہ: "سُر يمن ڪلياڻ، داستان ٽيون، بيت چوٿون" ※ پُڄُ پتنگَنِ کي، سنڌِيون ڪامڙَ خَبَرون، آٽِيو وجَهنِ آڳِ ۾، جِيءَ ٻَنهنجو جي، جيري جنين جي، لڳا نيزا نينَهن جا! ※ ڪليان آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڪوهہ	جتان پاڻي پريو وڃي شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي تہ: "سُر ماروي، داستان ائون بيت چوٿون" ※ چُرَنِ چُڻڪَنِ چِتَ ۾، رَهيا آندَرِ روُحَ، اُنّي وِيڙا اُڪِرِيہ مارو مٿي موءَ، ويرون وِلوڙَڻَ جوُن، سارِيان گهڻو صُبوحَ وَرُ سي ڪارا ڪوُهَ، سِنجِيَمِ جي سانڀَيءَ جا! ※ ڪليان آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع

ڪِوڙ	وِڄ
ڪوهَن	ٿجلو
ڪيرولَ	چانديءَ جي مُنڊي مڱڻيءِ جي وقت ڪنوار کي گهوٽيتيون پارئيندڀون آهن
ڪَراڻَ	ٻِٽ جو لڳي وڃڻ ديڳڙيءَ جي تري ۾ پت جو لڳڻ ،ان کي ڪلمتي بلوچ ڪراڻ چوندا آهن
ڪُهجُ مَ	ٿڪج نہ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي "سُر آبري داستان نائون، بيت پنجون" ۞ "ڪُهجُ مَ اُجها ڪِيءَ، گَرڌَ ڀِسُ گُونگن جي ڏُکِي منجهان ڏيءَ، نِڪِرُ ناءِ ڪُلهي ڪَري" نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪِهہ	مٽيءَ جي ننڍڙي دز
ڪيرواٽي	پاڙو (گبول بلوچ جو)
ڪانڊيون	مينهن جو قسم
ڪاري جي پاڙ	گاهہ جو قسم هن گاهہ جو قد ہہ ٽي انچ ٿيندو آهي
ڪيرواٽي	پاڙو (ڳورئي بلوچ جو)
ڪبڙاٽي	پاڙو (ڳورئي بلوچ جو)
ڪونبو	گهگهي جو قسم بلوچ عورتون پائين ٿيون
ڪونيي	گنديءَ جو قسم ساموندي پٽيءَ جون بلوچ عورتون اوڍين
ڪنبي واءِ	چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم آهي خاص ڪري سانوڻ جي موسم ۾ مال کي هيءَ بيماري لڳندي آهي
ڪيرون	وکر
ڪرمٽ	فريب، مڪر

	”اي خلاصي...! ڪرمت نہ ڪر“ ”اي خلاصي...! مڪر نہ ڪر“
ڪُنيي ۽ چير	راند ڪُڏڻ جي پڙي۔ هي راند ٻار ۽ وڏا پاڻ ۾ ڪُڏندا آهن ۽ پڙيون ٺاهيندا آهن. پهرين پڙيءَ کي ”ڪُنيي“ ۽ ٻيءَ کي ”چير“ چوندا آهن. اها راند ٻن ليڪن جي وچ ۾ کيڏي ويندي آهي جنهن ۾ برابر جا رانديگر هوندا آهن. ريهڙي مياڻ ۾ هن وقت بہ اها راند کيڏي وڃي ٿي. راقم حروف کي مولوي عبدالله موسائي ريڙهي واري ”ڪُنيي ۽ چير“ بابت ٻڌايو.
کڏو	هيٺائون پٽ

گ

لفظ	معنيٰ
گَند	سَنهي مڇي، (جنهن کي ڪِڇَ بہ چيو ويندو آهي.)
گَندَ	ڪُم، ڪوٽيون، (ڪوٽين جي پاڙ کي گَندَ چوندا آهن) شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر ڪاموڏ، داستان پهريون، بيت ٽيون" ※ گَندَ جِنِي جي گوڏ ۾ ڪَڏِنِ ڪالوڙا لوڙيُون ڪِين لَطِيفُ چَئي، آسَرِ اَجوڙا ٺَماچِيءَ توڙا، وَٽِي ويچارَنِ سِين. نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع 19_3_2010 تي راقم الحروف کي شام جي وقت ڪهچري ڪندي ساموندي پٽيءَ جي سگهڙن جنهن ۾ باقر علي مروا بلوچ، الهہ ڏنو پاهوٽ، نواز خان بگهياڙ جي اوطاق تي باقر کان مروا بلوچ چيو هن بيت ۾ "گوڏ" جو لفظ بلڪل غلط آهي ساموندي پٽيءَ جي عورتن ۾ گوڏ ٻَڌڻ جو رواج ئي ڪونهي "گوڏ" جي جاءِ تي "گودَ" لفظ آهي.
گاليو	نَنڍڙو هوڙو يا نَنڍڙي ٻيڙي "ادا...! اهو ڇوڪرو گاليو پيو کُرچي" "ادا..! اهو ڇوڪرو ننڍي ٻيڙي کي پيو صاف ڪري"
گاڙيٽو	هوڙو يا ٻيڙي "ناکُئا...! سير درياءَ ۾ نار عليءَ جو گاڙيٽو وڃي پيو." "ناکُئا..! سير درياءَ ۾ ڏس عليءَ جو هوڙو وڃي پيو."
گاڙيٽو	رنگ روپ، بناوت، آڏاوت جو قسم خاص قسم جي جاءِ ٺهرائڻ جي لاءِ ڪنهن ڪاريگر کي چئبو آهي تہ هن جاءِ جو گاڙيٽو ٺاهي ڏي.
گاڙ	وَل جو قسم هن وَلَ جي پاڙ مِٺي ٿيندي آهي.
گِجو	ديههَ جو نالو (جيڪا تعلقي جاتيءَ ۾ آهي)

ڳجو	شهر جو نالو ڳجو ٺٽي ضلعي ۾ آهي.
ڳجو	رڃ جو قسم ڳجو رڃ وڏين اکين يعني ٻارين وارو آهي هي رڃ ڊيگهه ۾ ڏيڍ سئو فوٽن کان مٿي ٻن سوَن فوٽن تائين هوندو آهي.
گابار	درياءَ جو نالو هي درياءَ سوکي بندر گاهه جي ويجهو آهي.
ڳلنام	مڇيءَ جو قِسم
گِراس	مڇيءَ جو قِسم
گوري	طرف پاسو ڦري ڏس "ادا گوري اَچُ" "هن پاسي ڦري اَچ"
گوڏي وارو	درياءَ جو نالو
ڳلا	مڇيءَ جو چارو
ڳلو	مڇيءَ جو قسم. (هيءَ مڇي کاري ۽ مٺي پاڻي ۾ ٿيندي آهي)
گانءِ	ڳئون (ساموندي ڳئون)
گاريلي	درياءَ جو نالو ننڍو درياءَ آهي مَل درياءَ مان گاريلو درياءَ نڪري ٿو ۽ ٻوءِ گاريلو درياءَ مان ڪارونيار درياءَ نڪري ٿو.
ڳر	جيت جو قِسم هن جيت کي انگريزيءَ ۾ Hani Moon Sheell هني مون شيل چوندا آهن. هي بليڊ وانگر تيز هوندو اهي.
گرڀ	ڳڀ، حمل، پيٽ
ڳيرَبُ	وڏائي، هَٺُ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر ڪاموڏ، داستان ٻهريون، بيت ٻارنهون. * مُهاڻيءَ جي مَنَ ۾، نہ ڳيرَبُ نہ گاءُ، نيَڻ سين نازُ ڪري، رِيجهاياڻين راءُ، سَمو سَپِين مُلاءُ، هيرياڻين حِرفَتَ سين. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبه اسحاقيه جهونا مارڪيٽ، 1976ع

گوگارڻ	ٻيٽ جو نالو درياءَ جو نالو
گَپوڙو	گَپ شَپ
گَندِري	ذات. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر ڪاموڏ. داستان پهريون. بيت پهريون * "تُون سَمو آئُون گَندِري، مُون عَيبَن ڀر جوءِ پَسي راڻِيُين روءِ، مَتان ماڳُرِ مَتيئين! * ڪلياڻ آڏواڻي. شاهہ جو رسالو. ڪراچي 2. مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ. 1976ع
گِسَرَ	مڇيءَ جو قسم
گُڙدي	سوراخ "ادي...! ماٽيءَ کي گُڙدي پئجي وئي، لَسي هارجي وئي" "ادي..! ماٽيءَ کي سوراخ پئجي ويو لَسي هارجي وئي"
گِدڙ	اوڙڪ، پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
گِدڙ	ٻيٽ جو نالو درياءَ جو نالو
گيئڙيون	مڇيءَ جو نالو
گولاڙو	وَل جو قسم
گِرل	وَل جو قسم
گولِي	مڇيءَ جو قِسم
گَندڻ	مڇي (هيءَ مڇي مٺي پاڻي ۾ ٿئي ٿي.)
گَڏو	ٻِري، ٻُوٽو "ادا ...! گاهہ جو گَڏو ڪٽي اچ" "ادا..! گاهہ جي ٻري ڪٽي اچ"
گِيٽ	ننڍڙو ٻار يا ٻِڪيون، ڇوڪرو
گورَڙيو	هلندڙ ڦرندڙ (ڳوٺن ۾ سامان وڪرو ڪندڙ کي گورَڙيو سڏين")
گَنوار	بي وقوف
گاز	گاهہ (هي لفظ جَت استعمال ڪَن ٿا)
گاز	ٻَنِڊ جو سوراخ
گوراڙ	اوڙڪ، پاڙو (جَتن جو گوراڙ پاڙو آهي)

گيانچ	اوڙڪ. پاڙو (گيانچ جتن جو پاڙو آهي)
گِسرَ	اوڙڪ. پاڙو (گِسرَ. جتن جو پاڙو آهي)
گورچ	اوڙڪ. پاڙو (گورچ. ملاحن جو پاڙو آهي)
گيٽ رمي پيو	پار راند پيو ڪري. بار ڪيڏي پيو.
گَپ	پُسيل مِٽي. گهٽو ڳالهائڻ وارو
گَپَ	دريا جو نالو
گوسڙو	لِڪڻ وارو پکندڙ
گِجرا	خراب. بدبوءِ دار ڪِنو
گِجراڻ	خراب. بدبوءِ وارو
گُڙدي	ڪاٺ جو ٽڪرو ڇِتِي. "واڍا ابُو...! منهنجو هوڙو گهريو پيو آهي ان ڪي گُڙدي هٽي ڏي" "واڍابُو...! شڪي تي بينو آهي ان ڪي ڪاٺي جو ٽڪرو هٽي ڏي"
گُت هٽڻ	وِچ مان پڃي وڃڻ
گِسڪڻ	ريڙهيون پائڻ. گِسڪي هلڻ
گِسڪي	ترڪي
گوڙ گِنار	خراب موسم
گِرمَ	مڇيءَ جو نالو
گُسو مگر	مڇيءَ جو قسم
گورو	ڇَڪَر "اي ناڪئا....! منهنجي گهر "گورو" ڏجانءِ. پوءِ درياءَ تي هلنداسين."
گورو	مڇيءَ جو نالو
گورو	درياءَ جو نالو هيءَ درياءَ آهي عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو سمنڊ جي جنهن جاءِ تي گورو درياءَ اچي چوڙ ڪري اُن ڪي "تَر" چوندا آهن. انگريزيءَ ۾ "ڪِريڪ" سڏيندا آهن. "گورو ڪريڪ" سڏيندا آهن.
گسر	درياءَ جو نالو
گڏهي	درياءَ جو نالو

گُرڙو	درياءَ جو نالو
گراسيا	اوڙڪ، پاڙو (جَتن جو پاڙو)
گنبواٽي	اوڙڪ، پاڙو (جَتن جو پاڙو)
گوريجاٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
گندي	گُندي، گُندلو
گُونڙُ	گوهڙِ
گونرو	توڏو
گونٺرو	ڦيرو. "ادا ڪالو....! سليم گونٺرو ڪري ويو" "ادا ڪالو...! سليم ٻاهران ڦيرو ڪري ويو"
گوڏ	ڏوتي (ترجي)
گيدوڙي	وڻ جو قسم.
گدراوَل	گدرو وَل
گانجو	آفيم، چَرس
گَر	خارش چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم
گوبي	گوبي (جت ڳالهائين)
گٽي	پکيءَ جو قسم
گَج	پرٽ جو قسم هي پرت پَشم جي سُٽ جو ٺهيندو آهي، مايون هٿ سان پرتئ ٺهينديون آهن هن جو اڳيو حصو پرت سان پريل هوندو آهي هن گج جو پويون حصو پريل نہ هوندو آهي چولي جي ٻاهين کي ڏورين سان ڳنڍ ڏئي ٻڌنديون آهن. هن گج جون ڏوريون کولبيون تہ اڳيو حصو ٻاهر اچي ويندو. عورتون سلوار سادا نو وال پائين، جنهن کي ٽپوتي چٽبو آهي هن سلوار جا پاڇا پريل هوندا آهن. جيڪي مُڪي پرت ۽ ڪشميري سان پريل هونديون آهن. پر شوق واريون عورتون ان سلوار ۾ گج تي گندي پائن. اِها ٻانڊڻ گندي هوندي آهي. خاص ڪري مٽياري حيدرآباد ۽ نئوانهن شهرن جا ڪاريگر هٿ سان ٻانڊڻ گنديون ناهيندا آهن.

گوني	درياھ جو نالو شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ بيت آهي. گوني ۾ گهارو ٻئي وهن ٻلهيار ۾ تماچي وارو تڏهن هو سنڌ ۾
گوَني	رَنگيل، چُريل، ڀَريل "ادي....! هير سفوران ساڪري مان گوَني ڪَپڙ ڪٽي آئي آهي" "ادي.! هير سفوران ساڪري مان رَنگيل چُريل، ڪپڙا ڪٽي آئي آهي." شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر رَبَ، داستان پيو بيت ٽيون" "گوَني ۾ گُوني، ڀِرين ڀَٽائين گَجَ جِٺَن، جي مَنَ مجوُني، سي ڪِٺَن وَڃَنِ وِسِرِي" * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسا. ڪراچي 2. مڪتب اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
گِيلاٽيون	ٻُل، ڪلٽيون "ادا پيٽ جي سُور ڪان گُلڻ گِيلاٽيون پيو ڪائي"
گوريلو	سهٽو
گُڙي	گَجي "ادا...! وَڳَ ۾ اُٺ پيو گُڙي" = "ادا...! وَڳَ ۾ اُٺ پيو گَجي"
گنجا	سارين جو فصل
گجرو	ڪبوتر جو قسم
گُتَ	وقت "ادا....! ايءَ مهل وري ڪنهن گُتَ تي ايج" "ادا...! انهيءَ مهل نہ وري ڪنهن وقت تي اچ"
گَتَ	عادت، طريقي ڪار
گلُڙي	اوڙڪ . پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
گبول	اوڙڪ . پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
گُرد	ڏُڙ "ادا صالح....! پري ڪان گُرد ڏسڻ ۾ پئي اَچي" "ادا صالح...! پري ڪان جهجهي ڏوڙ ڏسڻ ۾ اچي"

گنجا	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
گوشون	مينهن جو قسم
گوراڙو	ننڍي ڀٽ. "ادا....! تنهنجو گوراڙو ڇهن سڻن مهينن جو آهي"
گيلڪي	ٻاجهيءَ جو قسم جنهن کي توري چوندا آهن
گَز	اٺ جي بيماريءَ جو قسم هيءَ بيماري سياري جي موسم ختم ٿيڻ کانپوءِ خاص ڪري گرمين جي موسم ۾ ٿيندي آهي ان جي لاءِ ڪلر ۾ ٻينل سڪل ڄاريون جون ڪائيون ڪڍي باهه ۾ ساڙي ڦلهيار ڪري پوءِ ان ڦلهيار کي پاڻيءَ ۾ رڌي پوءِ پاڻيءَ ۽ ڦليهار کي ملائي پوءِ ڄار جو ڏنڊڙ تقريبا ڇهڙو ٿلهو ڏنڊڙ ناهي رکي پوءِ پلهه ناهي اُٺ کي منهن ۾ ٻڌبي آه اٺ جي پوئين پير ۾ پڇاڙي وجهي اُٺ کي ليٽا ئي پوءِ ڏنڊڙ سان اٺ جي گر کي جنهن جاءِ تي گر هوندي اتي لڳائي ويندي آه اڌ ڪلاڪ کانپوءِ ڇر جيڪو لوهه هوندو آه جنهن سان گر وارو حصو صاف ٿي ويندو آه پوءِ ڪڙو /کارو تيل ۽ لوڻ گوگڙ بند اهو ڪٽي تيل ۾ ملائي اٺ جي کل ۽ گرواري جاءِ تي لڳائي ڇڏبي آه هن ڪم کي چار ماڻهو يا ٻه ماڻهو ڪم ڪندا آهن.
گوگڙبند	ڏاتو. اُٺ جي بيماري ۾ ڪم ايندو آهي. پٿر جو قسم. جنهن کي ڪُٽي تيل ۾ ملائي دوا ٺاهي اُٺ جي بيماري ۾ ساموندي پٽيءَ جا مال وند ماڻهو استعمال ڪندا آهن.
گٻو	ڏٻو. ڪاري جي ڏورين ۾ گولائيون هونديون آهن ۽ ڪن وانگر پاڻي جو ڏٻو ٺي پوندو آهي جنهن کي ڪاري جي لهجي ۾ "گٻو" چوندا آهن

ڳ

لفظ	معنيٰ
ڳنڻ	ونڻ
ڳني	وني (ڳني جو لفظ ريڙهي جا مهاڻا ڪنهن جاندار جي لاءِ استعمال ڪندا آهن.) "خلاصي....! هوتل تان ناڪئي احمد کي ڳني اچ"
ڳني	وني (ڳنيءَ جو لفظ ڪڇي ڪنهن بہ بي جان شيءِ لاءِ استعمال ڪندا آهن.)
ڳان يا ڳاني	چيرو جهير (مڇيءَ کي لوڙيندا آهن تہ پهرين "ڳان" ڏيندا آهن.) "امان..! مڇيءَ کي ڳانَي رَکُ" = "امان...! مڇيءَ کي چيرو ڏيئي رَکُ"
ڳان ڏيڻ	چيرا ڏيڻ
ڳهنڙو	پکيءَ جو قسم
ڳانير	مڇيءَ جو قسم. هي مڇي مٺي پاڻي جي آهي.
ڳيور	بار، ڇوڪر جواني جي حد تائين ٻار کي ڳيرو چوندا آهن.
ڳاريائون	سرڪس ڪرايائون
ڳنڊير	سائو گاهہ
ڳتا	ڳل
ڳونٽريو	ڌيان نہ ڏيو غور نہ ڪريو (هي لفظ ريڙهيءَ وارا استعمال ڪندا) "اي ناڪُئا....! اسين جي ڳالهہ ڳونٽريو نہ تا" "اي ناڪُئا...! اسان جي ڳالهہ تي ڌيان نہ پيا ڏيو."
ڳاڙهاٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ڳانير	مڇيءَ جو قسم هيءَ مڇي رنگ جي سفيد. قد ۾ ننڍي ٿئي ٿي ۽ ننڍين مڇين ۾ شمار ٿئي ٿي. قد چار پنج انچ آهي.
ڳٽيون	حساب ڪريون. جوڙ ڪريون.
ڳيو	سوراخ "ادا امين واڍا....! هوڙي جو ڳيو نڪري رهيو آهي ڳڙدي هٽي بند ڪري ڏي"

	"ادا امين ودا..! هوڙي کي سوراخ نڪري ويو آهي ڪاني جو ٽُڪر هٽي بند ڪري ڏي"
ڳيهڻ	گھڙ (جت ڳالهائين) " هو ڳيهڻ ماٺهو هز" = "هو گهر مُنهنجو آهي."
ڳَنڊَ	چوپائي مال کي وچڙندڙ بيماري
ڳَنڊِ	چوپائي مال جي بيماري خاص ڪري ٿُلهي متاري ڍور کي ٿيندي اهي تہ پوءِ اهو ڍور چئن پنجن ڪلاڪن ۾ ختم ٿي ويندو آهي.
ڳَنڊُ	جوڙ ڪرڻ، رسي جو ڳنڊ، ڪاٺ جو ڳنڊ. "ادا عثمان...! رسي ۾ ڳَنڊُ وجھہ"
ڳَنڊِ	صلاح ڪرڻ " ادا...! اچو تہ ڳنڊ چوڙ ڪريون." = "ادا..! اچو تہ پاڻ ۾ صلاح ڪريون"
ڳَن	هَتو ڳَنُ (جت ڳالهائين) "اي ناڪُئا...! گاليَو جو ڳَن پجي پيو آهي" "اي ناڪُئا...! پيڙيءَ جو ڳَن پجي پيو آهي"
ڳئون	ڍڳي، گانءِ
ڳاڙهي	ڳاڙهي گانءِ
ڳيهون	ڪڻڪ
ڳَچ	گھڻو "ادا انور....! الهہ جُڙئي مير جت جو ڳوٺ ڳَچَ پندَ تي آهي"
ڳهيلو	بي خبر و،اڻ ڄاڻ
ڳِتو	ڍِڪو "ادا...! ڳِتو ڪڍُ تہ ٻاڻي وهي" = "ادا ...! ڍِڪو ڪڍُ تہ پاڻي وهي"
ڳورها	پاڻيءَ جو نانگ
ڳيري	پکيءَ جو قسم
ڳَٽ	ڏَر سوراخ "ادا عادل...! اهو ڪاٺينو ڪڻ ان سان ڳَٽ ڪڍُ تہ مال جو چنو ٺاهيون" "ادا عادل..! اهو رنبو ڪڻ ان سان ڏَرَ ڪڍُ تہ مال جو چپر ٺاهيون"

ڳورٽي	اوڙڪ پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
ڳڻهيون	ورتا (جتڪي لهجو) "هين عيد لاءِ جرون ڳڻهيون هڙ" = "مون عيد لاءِ ڪپڙا ورتا آهن"
ڳاڙهي ڪڪي	مينهن جو قسم
ڳاڙهو	گهوڙي جو قسم
ڳاڙهي	ڳئون جو قسم
ڳَنڍِي ڇُوڙَ	ڦورو چور ڌاڙيل، "ادا سليم....! اڳيان رستي تي ڳَنڍِي ڇُوڙَ وينا اٿئي خيال ڪجانءِ"
ڳِيا	سهرا، ڳيچ (بلوچ عورتون خوشي جي موقعي تي ڳِيا ڳائينديون آهن) "ادي...! اڄ تہ پنهنجي ياءِ جا ڳِيا چؤن"
ڳِيو	سهرو ڳيچ "ادي فاطمہ....! ڳِيو ڳاءِ" = "ادي فاطمہ...! سهرو ڳاءِ"
ڳريو	پيرَ جي ٽِڪي، (هيءَ لفظ ساموندي پٽيءَ جا بلوچ گهڻو استعمال ڪندا آهن.)
ڳريو	ڪِلو پيڙيءَ جو اڳيون حصو جنهن کي "موري" چئبو آهي ان جي پنهي پاسن کان "ڪلو" يا ڪاني لڳل هوندي آهي جنهن ۾ ٻہ سورخ هوندا آهن. ان سوراخ ۾ ونجار ڳن وجهي پيڙي هاڪاريندو آهي. (پيڙيءَ جي موريءَ ۾ لڳل ڪاني جنهن کي ڳريو چوندا آهن) شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. "سُر ساموندي، داستان پهريون، ٻارهون" ❊ ڳريو جَهليو رويءِ، مٿي مُهري هَٿڙا ڪوءِ! سودو سَندوءِ، جو تون، ڊوليا! سِڪو ❊ ڪليات آڏواڻي، شاهہ جو رسالو. ڪراچي 2. مڪتبہ اسحاقيہ. جهونا مارڪيٽ. 1976ع

گھ	
معنيٰ	**لفظ**
اوڙڪَ، پاڙو (جتن جو پاڙو)	گھنالو
اوڙڪَ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)	گھرياٽي
اوڙڪَ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)	گھوگھٽ
ٻيٽ جو نالو	گھوڙو
آلاڻ، "ادا....! هيءَ موسم گھمَ جي آهي."	گھمَ
ساني جو قسم، کَڪَمَ جو قسم. (هن جو قد ٻن انچن کان چئن انچن تائين هوندو آهي.)	گھوڙيلو
مڇيءَ جو قسم	گھوڙو
هوشيارپ، هوشياري "اي خلاصي...! گھاتپو نہ ڏيکار" "اي خلاصي..! هوشيارپ نہ ڏيکار"	گھا تپو
شڪار ڪري، ڳولي "اي خلاصي...! ناکُئو حاجي چَرڻ درياء گھوري آيو آهي. "اي خلاصي ...! ناکُئو حاجي چَرڻ درياء مان شڪار ڪري آيو آهي."	گھوري
ڳوٺ جو نالو	گھگھر
چولي جو قِسم "ادي...! آئون پنهنجي ڌيءَ جي لاءِ گھگھرو نارائي آئي آهيان.	گھگھرو
شڪار ڪنداسين "ناکُئا عالم...! اڄ گھوڙي جي نر ۾ هلي گھورينداسين" "ناکُئا عالم...! اڄ گھوڙي درياء ۾ هلي شڪار ڪنداسين"	گھورينداسين
ٻيٽ جو نالو	گھارجي
مٿي ڪرڻ، سُڪي تي ٻيهارڻ. ٻيڙائتا ماڻهو هوڙي کي پاڻيءَ مان مٿي گِھري رکندا آهن. يعني سُڪي تي ٻيهاريندا آهن.	گِھريو

	"ناکٺا... ! منهنجو هوڙو گِهريو پيو آهي" "ناکٺا...! منهنجو هوڙو سُڪيءَ تي بينو آهي"
گِهري	ڪاهِي "اي ناکٺا...! هوڙو گِهري آ" = "اي ناکٺا...! هوڙو ڪاهي آ"
گهوڙو	درياءَ جو نالو
گهاتو	ڄاڻپ وارو ماڻهو سمنڊ جي نرين جي ڄاڻ، دريائن جي ڄاڻ رکندڙ کي گهاتو چوندا آهن. شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي "سُر گهاتو، داستان پهريون، بيت چوٿون" ※ "ڪالهه ڪلاچِيءَ وِيا، گهاتُو ڪَري گُهورَ مادَرِ ملاحِنَ جا، ويٺِي سَهان سُورَ مُونکي ڪَري مَلوُرَ اُونهين وِيا اوهَرِي" ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
گهوڙي وارو	درياءَ جو نالو
گهمواٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
گهاتواٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
گهوگهي	پکيءَ جو قسم
گَهڙو	دلو "اي لِي....! گَهڙو پري اچ" = "اي ادي....! دلو پري اچ" شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سُهڻي، داستان پهريون، بيت پنجون." گِهڙي گَهڙو هَٿِ ڪري، ڀوُن نهاري ٻَنگُ، سر در قدمِ يارفداشد چہ بجاشد، اِهوئِي ونگ، راتِ جنين جو رَنگُ، الا! سي اُڪارِئين. ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڌهيٽي	رڍَ جو ننڍو ڦَرُ (جت ڳالهائين)
گهيٽ	ٻارَ، آکهه، ڪُٽنب "ادا....! مون سان گِهيٽ گڏ آهن" = "ادا... ! مون سان ٻارَ گڏ آهن"

گُهورو	ڳولڻ، (جت ڳالهائين) " اي ناڪُٺا... ! ڪال رَڃُ ويو اهو گهُورو ڪرڻ ويس" "اي ناڪُٺا...! ڪالهہ رَڃُ ويو هو، اهو ڳولڻ ويو هوس"
گهورَ	رڃ ٻڌڻ، شڪار ڪرڻ (اڪثر ڪري مڇيءَ جي شڪار کي گهورَ چئبو آهي.) گهور جا وقت آهن ڏينهن ۾ ٽي چار پيرا مُهاڻا گهور ڪندا آهن. اهڙو رَڃَ جيڪو چيلهہ ۾ ٻڌي يا هوڙي، يا ٻيڙيءَ ۾ ٻڌي گهلبو آهي. اُن کي گهورَ چئبو آهي. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر گهاتو داستان پهريون بيت چوٿون." ※ ڪالهہَ ڪلاچِيءَ وِٺا گهاٽُو ڪري گهُورَ مادَرِ ملاحَنَ جا وِيئِي مَهان سُورَ مُونکي ڪري سُوُرَ اُونهين وِٺا اوهَرِي ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
گُهورَ	ڏوڪڙ گهورڻ، ونواهہ جي گهور، مينديءَ جي گهور، ڇنيءَ جو گهور، نڪاح جي گهور، مٿي ڏوڻارڻي جي گهورَ. جڏهن مُهاڻا گهوٽ کي شاديءَ رات ڇني ۾ وٺي وڃڻ کان اڳ اُن جو مٿو ڏورائيندا آهن يعني، اُن کي ونهجاريندا آهن پوءِ گهور ڪندا آهن تہ اُن کي مٿي ڌوئارڻ جي گهور چئبو آهي. گيت، "تون تان گهور وڃان"
گهُور	غور سان نهارڻ، چتائي ڏسڻ عشق جي نظر سان ڏسڻ
گُهتَ	گوهي ڏي وڃڻ، پاسو ڏئي وڃڻ مٿي وڃڻ، لنوائي وڃڻ ڳالهہ جو ٻي پاسي رُخ موڙڻ اي ناڪٺا! اَلو خلاصي ڳالهہ ڪندي گُهتَ هٽي ٻي پاسي هليو ويو.
گَهت	لنگهہ، گهيڙ
گَهٽَ	نيچ، ٿوري ماپ
گهُٽ	ٻوست، واءَ جو بند ٿيڻ، پيشاب جو نہ اچڻ

	اي ڊاڪٽر! منهنجي ڳيور کي ٻہ ڏينهن کان وٺي گهٽ آهي. معنيٰ اي ڊاڪٽر! منهنجي پٽ کي ٻن ڏينهن کان وٺي پيشاب نہ ٿو اچي.
گهہ	گسائڻ، تکو ڪرڻ، تيز ڪرڻ
گهو	گس اُهو گس جتان ريتر و هوڙو يا نندين هوڙين جو اچڻ وڃڻ ٿئي. اُها زمين جيڪا سمنڊ ۾ هُجي، اُتان هوڙن جو رستو ناهڻ لاءِ پهرين نندڙڪ ـــ يا هوڙي جو رستو ناهبو آهي. اُن کي "گهو" سڏبو آهي.
گهاڙيتو	هوڙو اهو هوڙو جيڪو ريتري (نندڙي ٻيڙي) کان وڏو هوندو آهي. اُن جو تَرُ تراکڙو نہ هوندو آهي. اُن کي پڻاڻ وارو هوڙو چئبو آهي.
گهاگهري	پرت پريل چولو ان چولي تي هيٺيان پرت پريا وڃن ٿا بکيو، ڏند پرڻ، ڇٽ پرڻ، کلڙي پرڻ پلو پرت پرڻ، سيو پرت پرڻ هار پرت پرڻ هار تي گل اهو سڀ گهاگهريءَ تي پرت ٿين ٿا گهاگهري خاص ڪري نوجوان ڇوڪريون پائينديون آهن "ادي..! آئون پنهنجي ڌيءَ جي لاءِ گهاگهري سبرائي آئي آهيان."
گهيڙُ	لنگهہ، گهٽ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. سُر سُهڻي، داستان ٽيون، بيت ٽيون" جِتا گِهڙي تِتان گهيڙُ، ڪَپَرو ڀُڇَن ڪوُڙيون، ڏَمَر سين جُسو ظاهِرا، مَنَ ميهارَ سين ميڙُ، سانَدي پاڻي نيڙُ، جنهنکي سِڪَ سياهَڙَ جي. ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
گهوتا	ٻڌڻ
گهيتو	نر رڍَ جو قسم
گهٽ	وَڃَ مان پڄي وڃڻ، اوچتو محفل مان غائب ٿي وڃڻ، لِڪي پڄي وڃڻ
گهاٽو	نقصان، خسارو
گهاٽو	گهڻو گهڻي مقدار ۾ جميل

ل

لفظ	معنيٰ
لَلاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
لوچاٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
لالاٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
لارَ	قُڙو قڙو... قطار (ڪِنهن وهندڙ شيءِ جو قُڙو قڙو لارَ مثل هجي)
لارَ	هڏي واري ڪاني چوپائي مالَ جي ڳِچيءَ ۾ چنگ، چَڙا ڊگرا ٻڌبا آهن. اُنهيءَ چَڙي ۾ اندر هَڏي واري ڪاني لڳل هوندي آهي. جنهن کي "لار" چوندا آهن.
لارَ	گهنڊ، آواز شاهه عبداللطيف جي وائي آهي. سُر سارنگ داستان چوٿون. اَٻي مُندَ آئون کُهنبا ڪندِيَسِ ڪُپڙا، وآسڙَ جا ويَس ڪَيا، اَڄُ مُنهنجي يارَ لارَ لائِيندي وَڃُڙا، پَنڙَسِ پَنيا وارَ پَکي آءَ پِرين ٿُون، لهُ مُنهنجي سَيڏا سارَ. ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
لاڙو	نقصان، ٽوٽ "ادا مڇيءَ جي واپار ۾ مزو ڪونہ ٿيو لاڙو ٿي ويو.
لاڙي ڇڏ	اُڇلائي ڇَڏ "اي خلاصي ...! اِهو رڇ درياء ۾ لاڙي ڇڏ" اي خلاصي...! اهو رَڇ درياءَ ۾ اُڇلائي ڇڏ"
لَٿَ	مِٿي
لار	ماکي جي لار
لُٽ	انداز طريقہ ڪار "يار مون توکي ڏٺو هو پَر آئون پنهنجي لُٿَ ۾ هليو ويس."
ليٻاڪو	سُست، اڏنگو "ادا....! هير تون ليٻاڪو پيو ڏسجين" "ادا...! هينئر تون سُست پيو ڏسجين"
لَهوارو	پاڻيءَ جي وَٽ ، هوڙي مان ٻاهر نِڪرڻ، ٻيڙي مان ٻاهر نِڪرڻ

لَٽي ڇيءِ	تيار ٿي وئي "ناڪٿا...! ماني لَٽي پي آ، ڪئيف ٻاهر وَڃُ" "ناڪُٿا...! ماني تيار آهي، ڪاٺي پوءِ درياءَ تي وَڃُ"
لياري	درياءَ جو نالو لياري درياءَ حاجي ابراهيم واڙي واري ڪان گهمندو وڃي وا ب درياءَ ۾ پوي ٿو. اُتان سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو.
لِيار	ميوو (لِيار پچڻ وقت ڳاڙهو ٿيندو آهي. هن جو ڦد ٻير ڪان ننڍو هوندو آهي.) شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي سُر سهڻي داستان حوٿين، بيت اوڻويهون. ※ "واهُڙَ وَهين مَ جارَ. سُڪي ٻيلاٽيون ٿيين پَسان ٽُنهِنجي پيٽَ ۾. لاٿا لُوٽَ لِيارَ جٺن تو ڇپ جَمارَ آساڻيئن ٻوڙيون." ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ٻهريون 2009ع
لڳِي	پٺجي
لڳي	پٺجي رهيو ٻُت سُڪي ويس. ڇُرڻ پُرڻ کان هلاڪ ماڻهو ڪِنهن شيءِ جي هِيئان آچي ويو تہ چوندا لڳي رهيو. هوڙو پٺ نہ آچي وڃي تہ چوندا، لڳي رهيو. هوڙو ڪِنهن پاتال تي چڙهي تہ چوندا، لڳي رهيو. فيصلي ۾ ڪو ماڻهو هارائي ويو تہ، اُن کي چوندا لڳي رهيو. ڪوماڻهو نقصان ۾ آچي تہ چوندا، لڳي رهيو. ڪِنهن جو هوڙو ڦاسي پوي تہ چوندا، لڳي رهيو.
لالَ هنجَ	پکيءَ جو قِسم
لاکي	پکيءَ جو قِسم
لُچڪ	مڇيءَ جو نالو
لوڙ	مڇيءَ جو نالو هيءَ مڇي رنگ جي ڪاري هوندي آهي ڪاري ۽ مِٽي پاٽيءَ منجهہ ٿئي ٿي. هِن جو قد ٽِن انچن کان ڇهن انچن تائين هوندو آهي.
لوهڙ	مڇيءَ جو نالو
لانگارو	جيت جو قسم

	هيءَ جليبي وانگر ٺهندو آهي. هن جو زهر انسان جي جسم جي لاءِ نقصانڪار هوندو آهي.
لَنگهائي	موڪلي "لِيءَ! منهنجا ڪپڙ شانيءَ کي لنگهائي ڏي" "اي! منهنجا ڪپڙا شانيءَ کي موڪلي ڏي" (هيءَ لفظ ريڙهيءَ ۾ استعمال ٿئي ٿو ۽ ابراهيم حيدري "وارا ماڻهو بہ استعمال ڪندا آهن"
لِي	عورت.
لَئي	ڪاٺيون. اُهي ڪاٺيون جنهن تي هوڙو بيٺل هوندو آهي. اُنهن ڪاٺين ڪانسواءِ هوڙو درياءَ مجهہ هلي ناهي سگهندو.
لَئي	عورت. "هيءَ لفظ ڪاري ڇاڻ واري علائقي ۾ رهندڙ مرد، عورت جي لاءِ استعمال ڪندا آهن."
لَٿِي	سِج لَهڻ کي ڇون
لَنگهايان	موڪليان "خلاصي! تون هَل آءَ توکي رَڃ لنگهايان ٿو." "خلاصي! تون هَل آءَ توکي رَڃ موڪليان ٿو."
لَڙي	پيسي، ڪُٽي "اي فاطمہ..! مِکي وِڳر لَڙي ڏي" "اي فاطمہ...! مونکي مصلاحو پيسي ڏي"
لَڙِي	ڪاني ساموندي پٽيءَ جا ماڻهو پنهنجي پکي کي لَڙي ڏيندا آهن جيئن ۽ پکو هوا تي نہ اُڏامي وڃي.
لباچو	گهرجو سامان (ڪهڙو بہ هجي)
لَباچو	بي وقوف
لانبڙ	بدچال، ڪيڏڻ (جو پراين عورتن سان ڪيڏي) "ادا...! تو وارو ڇورو شهمير لانبڙ پيو ڪريران کي سڏار"
لَڙهہ	هارُ
لورو	ڪميِنو
لورو	اوڙڪ، پاڙو (لورو فقيرن جي ذات آهي)
لوڙ	گهرج، تمنا

	"ادا..! تنهنجي لوڙ پوري ٿي" ادا...! تنهنجي گهرج پوري ٿي"
لوڙ	پڇتاء، پوڳ
لائي	لاهي
لائي آڄ	لاهي آڄ
لائون	ٽڪر. (گهوٽ ۽ ڪنوار کي لائون ڏنيون ويندريون آهن.)
لاٿا	لائون. ڪڇي لهجي ۾ گهوٽ ۽ ڪنوار کي "لاٿا" ڏيندا آهن. يعني "لائون" ڏيندا آهن.
لاٿا	وڻ. (ڪڇي لهجي ۾ تمر جي وڻ کي "لاٿا" چوندا آهن.)
لاٿو	بوٽو (هڪ ننڍو لاٿي پيو ڪارو لاٿو. اهي جانور ڪاٽيندا آهن)
لاٿوڙ	رانديڪو
ليٽ	پٽي. آخري پساهه. بچڻ جهڙو نه آهي. ڪنهن ماڻهو جي بچڻ جو آسرو نه هجي. اهو پوين پساهن ۾ هجي ته اُن لاءِ چون. هي ليٽ تي ويو.
لونگا	ديهه جونالو تپو هاسائي
لئي	چمڪاٽ "اي حاجراه...! اوهان جي پاسي رات لئي هئي" "اي حاجراه..! اوهان جي پاسي رات چمڪاٽ هئا"
لاڪارو	بيٽ جو نالو
لکيٽڙو	بيٽ جو نالو
لاڄون	چئني پاسن. وچ ۾ چئوطرف. گهر ديهه
لاڄو	نوڙيون، رسيون شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي * "آئي اُتر ننڊ. هينين اُڪون لهي وٺين لاڄو ٻنڌ. ٻيهرَ ٻڪين ٻيڙيُون" * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
لُڙ	سائو گاهه

	"ادا...! لُلر پٽي اڄ تہ ساڳ ڪريون" "ادا..! لُلر پٽي اڄ تہ ٻوڙ ڪريون" جڏهن سامونڊي پٽيءَ ۾ مينهن وسندا آهن. تڏهن لُلر پيدا ٿيندو آهي. هيءَ گاهہ بغير ٻج جي پيدا ٿيندو آهي هن جي ڀاڄي ڪائڻ ۾ تمام سٺي ۽ سوادي ٿئي ٿي. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سُهڻي داستان ڇهون، بيت ڇهون" ڀُهنوارَنِ ڀابوهِيو ڪي واهُندَنِ وَسَ عُمَرَ اُنهِين ڏيہَ جا ڏوٿيين ڏِنَمِ ڏَسَ وَليون وَڻَ ڦُلاريا، لُلُرُ نِڳٽو لَسَ آٽيو وجهن آهُرين سَندا ٿُهن ٿَسَ ميوا مَڃَرَ ماڪِيُون، سَيَڪا چَڪَنِ چَسَ ماڙيءَ وِهي مَسَ، مليرَ وِيندِي مارُئِي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي. ڇاپو پهريون 2009ع
لَنوارو	سائو گاهہ
لان	زبان، لانگاري جيت جي زبان هن جيت جو قد ٻن انچن جيترو ٿئي ٿو. اُن مان "لان" ڪڍندو آهي. جيڪا ٻن ڪان ٽن فوٽن تائين هوندي آهي. جنهن ۾ تمام گهڻو زهر هوندو آهي. ماڻهوءَ کي جنهن هنڌ تي ڏنگ هڻندو آهي تہ اُها جاءِ باهہ جيان سڙندي آهي.
لوڏائو	ديهہ جو نالو
لوياري	درياءَ جو نالو (هيءَ درياءَ ڪڍيءَ درياءَ مان نڪري ٿو.)
لون مگر	مڇيءَ جهڙو ٿئي ٿو. (هن جو قد ۾ پنج فوٽ آهي ۽ ويڪر ۾ اڍائي فوٽ آهي.)
ليارو مگر	مڇيءَ جهڙو ٿئي ٿو.
لڏائي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
لاڪارو	درياءَ جو نالو
لَڪي	درياءَ جو نالو
لڪاناٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
لِڪاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جَتن جو پاڙو)
لُڱڙ	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)

لاڪاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
لوڏياٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
لالواٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
لَسي	ڏاٽي جو قسم (جنهن سان مهاڻيون مڇي چلينديون آهن.) "لِي...! لَسي ڏي تہ مڇي ناهيان." "ادي...! ڏاٽي ڏي تہ مڇي ناهيان."
لَسي	ڏاٽو (جنهن سان گاهہ بہ وڍيو ويندو آهي.)
لَسي	ڏُڏ (عورتون ڏهي کي ولوڙي ڏُڏ ناهينديون آهن)
لَسو	بغير چِتن واري ڪابہ شيءِ
لتاڙي	ڏاڪڻ (جت ڳالهائين)
لونگ	مصالحي جو قسم
لڙهو	بيماريءِ جو قسم هيءِ بيماري چوپائي مال کي ٿيندي آهي مال کي پيٽ ۾ سور ٿيندو آهي پيٽ مان پٽو مان پٽو ڪيندو آهي
لوجَري	مڇي جو قسم هي ڪاري جي مڇي آهي اڪثر مهاڻا هن مڇي کي چيري لوڻ ڏئي سڪائي پوءِ تپائيندا آهن هيءَ مڇي مڻ جي حساب سان وڪرو ٿئي ٿي.
لُلَڙ	هيءَ مڇي ڪاري پاڻيءَ جي آهي.
لوڙهہ	هي زهريلي مڇي آهي. هن جو ڪنڊو جنهن کي لڳي تہ ان کي شڪائي چڙهي. هن جو قد نو انچ آهي
لاڙهو	هيءَ مٺي پاڻي جي مڇي آهي هِن مڇيءَ ۾ سنهو ڪنڊو تمام گهڻو ٿيندو آهي
لڪڙ	ڪاٺيون ادا لَڪڙ وڍي آيو آهيان
لاڪو	پکيءَ جو قسم

ليڪ	ختم
لنگهہ	سوڙهو رستو
ليک	رشتو "ادا...! اِن ڇوڪريءَ جو اتي ليک سنو آهي. جتي تون چاهين پيو" "ادا..! انهيءَ ڇوڪريءَ جو اتي رشتو سنو آهي. جتي تون چاهين تو"
لُلوَ	گاهہ جو قسم
لُنڊو	نانگ جو قسم هن نانگ جو ڏد اڍائي فوٽ آهي
لاڙا	مڇيءَ جو قسم
لتاڙ	چيڀاڙ
لولاٽ	دانهون ابا تون جهجا لولاٽ نہ ڪر
لتاڙي	ڪاٺ جو ٽڪرو هوڙيءِ بہ ڪم اچي گهر جي ڇت ۾ نہ لتاڙي ڪم اچي
لولو	ٽُڪر
ليلائي	دانهون ڪرين، ڇيڇلائي شاهہ عبداللطيف جو بيت آهي "سُر ليلان، دستان ٽيو بيت يارهون" ❊ "جي لِيلائي نہ لَهِين تہ پُڻُ لِيلائيج آسِرَ مَ لاهِيج، سَجڻَ سُپاجها گهَڻو." نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع "اي..! تون ڪو وينو ليلائي" "اي..! تون ڇو وينو دانهون ڪرين"
لاڙيون	ڪپڙا ادا هاشم مون کي لاڙيون سبي ڏي
لاڪارو	درياءَ جو نالو
لوري	دل جي اُڻ تُڻ، سُک، نيهہ، پيچ شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي. "سُر يمن ڪلياڻ، دستان ٽيون، بيت ٻارهون"

	※ نوري جتِ لڳوم اُتي. اُيو آهيان سورهيه پرين سندوم، من ۾ اجهائي ٻيو هڻ
ليکو	حساب ڪتاب
ليکو	ڪوڙو آسرو دوکي وارو
لِک	ڏري، ذرو (هي لفظ ساموندي پٽيءَ جا ڄَت ۽ ڪَلمتي بلوچ بہ ڳالهائيندا آهن) سُرڪو هياري. دستان پهريون. بيت پهريون. ※ لَيلَ نہ جاڳينءَ لِکَ سيئن ڪَنّي نوُمَ ڪياءِ! ڦُرَٽِي پهُچُ فَرِيب ڪيِ اِجلسَ تون جُڳاءِ. مِني! مِهمانَن سِين. ويهي راتِ وِهاءِ، جيلان نِندَ ڪَياءِ، تي روزُ رَهين تي راهَ ۾. ※ ڪليات آڏواڻي. شاهہ جو رسالو ڪراچي 2. مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ. 1976ع
لاس	گهانورش . عورتون جڏهن ٻوڙ پچائين تہ آخر ۾ جانورن جو اٽو پاڻيءَ ۾ ملائي ٻوڙ ۾ وجهي گهانورش ڪنديون آهن. "لڪيون لاس ڪندياس .ڏونگر ٻوڙ ڏکن جو" شاهہ.
لنيگ	اوڙڪ .پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
ليڪائي	پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
لاکائي	پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
لکائي	پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
لائو	پاسو.وني هَلَ "ادا... ! تون جو ڪنين لائو ڪيو" = "ادا ... !تنهنجو ڪنهن پاسو ڪنيو" "ادا ... ! احمد تون جو لائو پيو ڪري"= "ادا...! احمد تنهنجو پاسو پيو ڪٽي."
لسي	رڍ جو قسم
ليلار	ٻڪريءَ جو ننڍڙو قسم
لغابو	گاهہ جو قسم هن جو قد بہ اڍائي انچ ٿئي ٿو

لهس	تپش، باھ جي گرمائش شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. سُر ڪلياڻ داستان چوٿون بيت ستتيهون * ڀِٽنگن ڀَءُ ڪِئو مِڙئا متي مڄَ ڀِسي لَهس نہ لِڇئا، سڙئا متي سڄَ سندا ڳِچين ڳڄَ، ويچارن وِڃائِيا. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
لوڪاڻي	پاڙو. (بلوچن جو پاڙو)
لوءِ	لوڪ وارا، ڀيا ماڻهو "ناڪُئا هاشم..! لوءِ وارن سان پيار سان هل" "ناڪَئا هاشم...! پنهنجو لوڪ وارن سان پيار سان هل"
لوءِ	گرم، گندي "اي ني...! آئون تولاءِ لوءِ آندي آئم" "اي ادي..! تولاءِ گرم گندي آندي آهي"
لونگاڻي	پاڙو. (ٻوا بلوچ جو پاڙو)
لهه	وِچڙ، پيار "ناڪئو امين....! پنهنجن خلاصين سان ڏاڍو لَهہ ڪري پيو." "ناڪُئو آمين....! پنهنجن مزدورن سان ڏاڍو پيار ڪري ٿو."
لَڪ	جبل "ناڪُئا...! چرڻ لَڪَ ٽپي اڳتي هلنداسين" "ناڪّئا..! چرڻ جبل ٽپي اڳتي هلنداسين"
لُڪ	گرم هوا "ادا..! اڄ اوڪڙ واري لُڪَ پئي لڳي" "ادا..! اڄ گرم هواء پئي لڳي" سامونديءَ پٽيءَ وارا ماڻهو بهار جو موسم ڪان پوءِ اوير ۽ اتر جي هوا لڳي تنهن کي اوڪڙ ۽ لُڪ چوندا آهن.

لَسڻ	نشان. (خاص جانورن کي ٽين ۽ ڪنهن ڪنهن ماڻهوءَ کي بہ ٿيندو آهي.) "ادا....! منهنجو ڪارو اُٺ لَسڻ وارو ڏاڍو قيمتي آهي."
لِسڪات	جَهٽ گهڙي، ٿوري دير "اي خلاصي! لِسڪات سَهي پوءِ اَچ" "او خلاصي! ٿوري دير صبر ڪري پوءِ اَچُ."
لِسڪاتي	ٿوريءَ دير جي لاءِ، اُڌارو (هيءُ لفظ خاص طور تي ريڙهيءَ مياڻ ۾ استعمال ٿئي ٿو.) "ادا...! لِسڪاتِي پين ڏي" "ادا....! اڌاري پين ڏي" راقم الحروف کي 2009_4_2 تي ريڙهيءَ مياڻ ۾ رات جو وقت مولوي عبدالله موساڻي سان ڪچهري ڪندي "لِسڪاتي" لفظ استعمال ڪيو ۽ هن ٻيا ڪيترائي لفظ ٻُڌايا جيڪي عام لهجي ۾ استعمال ٿيندا آهن. ڪچهريءَ ۾ عبدالرحمن خاصخيلي، ابو واڍو جليل ڪٽي، نواز دبلو ۽ ٻيا ويٺل هئا.

م

لفظ	معنيٰ
مِکي	مون کي
مارکو	ڪچهري، حال احوال
مُنيڙو	مَڇيءَ جو نالو
مُنيڍي	مَڇيءَ جو نالو
مَڇائي	مڇائڻ وارو
مِلواڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو آهي.)
مِيراڻي	اوڙڪ،پاڙو (ملاحن جو پاڙو آهي.)
مانڊيريا	اوڙڪ، پاڙو (مانڊريا، ملاحن جو پاڙو آهي.)
مَنڊرا	اوڙڪ، پاڙو (مَنڊرا، ملاحن جو پاڙو آهي.)
مَنڇريا	اوڙڪ، پاڙو (مَنڇريا، ملاحن جو پاڙو آهي).
مَڙي	ماءُ، يا، آمان
مانڌَ	اڳ ۾
مانڊو	شوق سان، ٻنا ديرجي ٽڪڙو
ماروڙي	جيت جو قِسم، هنِ کي انگريزيءَ ۾ Pencial Sheel پينسل شيل چوندا آهن.
مُر	(هرويرو بي گُناهَہ مفت ٻنا ڪِنهن سبب جي بي واجبي ڪرڻ ڪنهن کي نقصان پهچائڻ. جنهن کي نقصان ٿيندو آهي اهو چوندو آهي. "اي ڙيا تون "مُر" مونسان بي واجبي ڪِرين ٿو ڙيا" "اي اڙيا تون هَريرو مون سان بي واجبي ڪرين ٿو."
مُر	نَرجو پاسو جنهن کي مُر چئبو آهي. جَڏهن مُهاڻا ڪَنڌي کي ويجهو هوندا آهنِ کين جَبل جي چوٽي ڏسڻ ۾ ايندي آٿن تہ هِڪبئي کي چوندا آهن. "اي خلاصي....! مُر ڏسڻ ۾ آچي پيو هان ڪنڌيءَ ويجهو آهيون." "اي خلاصي....! جَبل جي چوٽي ڏسڻ ۾ آچي ٿي هاڻ ڪنڌيءَ ويجهو آهيون."

مُريو	مڇيءَ جو قسمَ. هيءَ مڇيءَ ڪاري پاٽي جي آهي.
مِيران	پيٽ جو نالو
مانڏَ تي	اڳتي
ماڙ	ماڻهون
ماڙَ	ماڻهون. ماز آچي پيو. ماڻهون اچي پيو ماڙ ڇريو بينو آهي." ماڻهو ڪاوڙيو بينو آهي.
مَڏي	جاءِ جِتي مڇي پَلو وڪامجي.
مُسڪو	مڇيءَ جو قسم هِن مڇيءَ جو وزن ٻه اڍائي ڪِلو آهي.
مِتار	مَتيرن حو حصو (رَڇ جي مَتار ۾ ڏُڦيون لڳنديون آهن.)
مَتيا	خراب، ڪوڙو
مَتارا	اولهہ طرف.زمين جو مٿاهون حصون پيسي وارو هَلندي پڄنديءَ وارو جيڪڏهن ڪو ماڻهو فيصلي ۾ ڪٽي تو وجي تہ اُن جي لاءِ چوَن. "اي! تون مَيار ڏُر ڪان ڳالهين ۾ مٿارا آن" "اي تون مياري ڏرڪان ڳالهين ۾ مٿاهون يا مٿارا آهين."
مونڻ	مڇيءَ جو نالو
مِنو	مڇيءَ جو نالو
مُنٽي	درياءَ جو نالو پيٽ جو نالو
ماتوڙو	ماٽِي، ننڍڙي چاڏي، جنهن ۾ ڏڌ ولوڙيو وڃي.
"مُنٽي	مسجد جي پاسي ۾ پيشاب ڪرڻ واري جاءِ کي مُنٽي چون. (هيءَ لفظ ابراهيم حيدريءَ وارا استعمال ڪندا آهن.)
موٽيلو	چانورن جي ماني ساموندي ماڻهو نيرن تي گرم گرم مانيءَ کي ڳِهڻ ۽ کنڊ لڳائي کائيندا آهن.

ساڙ	ماٺهو
ماڙ	ماٺهو (هيءَ لفظ جت استعمال ڪندا آهن:) " اي ادا...! آتون هوڪَ نہ پس. اُتون مامِل نَهل" " ادا...! تون هن ڪي نہ ڏسُ تون مون ڏي ڏس."
مَل	درياءَ جو نالو آهي. هيءَ درياءَ ڏبو ڊوري کان اڳيان گُذري ڪانئر درياءَ ۾ داخل ٿيندو آهي پوءِ وڃي سمنڊ ۾ چوڙڪري ٿو.
مالار	مڇيءَ جو نالو
ميگيو	مڇيءَ جو نالو
موراڪو	مڇي جو قِسم: مِني جي مڇي آهي. هيءَ نر مڇي آهي هن مڇيءَ جو قد ۾ اڍاي فوٽ ٽئي ٿووزن ڪلو تائين اٿس.
موراڪي	مڇيءَ جو قِسم. مونث مڇي آهي هي مڇي مني پاڻيءَ جي آهي.
مرچوس	ڪنجوس
مرچو	ڪنجوس
ملور	غمگين، مايوس، ملول، اُداس
مَنجن	موڪلڻ، پيجڻ، پَٺڻ
منجهلو	پوتڙو گوڏ
منگهٽ	تاج، موڙ
مول	لاش
ماڳهين	مور
مامَ	راز، لِڪل بات، اشارو مطلب، حيا، شرم شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ديسي، داستان چوٿون، بيت پهريون." ❋ "وارو! وَرَ وَني ويا، آريچا اَڙلام اَنداٿون آريءَ جا، پنهون، ڏي پيغامَ. نہ ڪياٿون پاڻ ۾، مَنهان مخفي مامَ. سَنبوُرا سات ڪٺي، ويساهي وَريامَ.

	ڪاڪِيوُن! رات قِيامَ، جيڏِيوُن! جَتَ ڪري وِيا! * ڪلياتِ آڏواڻي شاھ جو رسالو ڪراچي 2. مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ. 1976ع
ماهيرو	جَڙي ٻوٽي
مامرو	ڪاروبار
ماميرو	تحفو (هي لفظ ڪڇي استعمال ڪندا آهن.) اهو تحفو جيڪو مامو پنهنجي ڀيڻ يا ڀاڻيجيءَ جي شاديءَ ۾ ڏئي تنهن کي "ماميرو" چوندا آهن.
مانجهي	ناڪئو بهادر نہ ڊڄڻو
مانڊو	ٿڪل، اُداس
مانڊي	سليقي سان (هي لفظ ڪڇي استعمال ڪندا آهن.)
مانڊاڻو	سينگار سجاوٽ
مِتي	تِٿِ، تاريخ
مُجڪائڻ	اکيون چنڀڻ
مُڏو	بي وقوف
مائري	ڳڏو جي اندر جيت ٿئي ٿو. اُن کي ڪڇي مائري چون.
مارِي	شڪاري
مارِي	ماءُ، امان (ساحلي پٽيءَ ۾ رهندڙ ڪڇي ماءُ کي ماري چوَن.) "ماري...! هي مون کي ماري ٿو." " امان...! هيءَ مون کي ماري ٿو."
مَنڌيئڙو	سائو گاھ
مارِي	نقصان، خَتم
ميران	ٻيٽ جو نالو:
ميرواھ	ٻيٽ جو نالو
مَل	ٻيٽ جو نالو
ماڳر	چار رکندڙ ماڻهو
موٽ	سائو گاھ
مَتر	سائو گاھ
مريڙو	سائو گاھ

مُنڊيري	پوٺو
مَنڊيل	وَل جو قِسم
مُرنَڊو	جَهڪو ٿيندو سَگهه ڇڏيندو پوئتي هٽندو لفظ مرنڊو خاص پاٽيءَ جي لاءِ استعمال ٿيندو آهي. جڏهن مهاڻا درياءَ تي ويندا آهن.
ماند ٿي	اڪتي
مٽي	مٽ
متروڪ	وِسريل، اٽلَپ، استعمال ۾ نه اَچي.
ماڙوئن	ماڻهن جمع (واحد، ماڙ معني ماڻهو)
مڙي	ماءَ (جت ڳالهائين) " توهين مڙي ڪاهي هَز..؟" "تنهنجي ماءَ ڪير آهي..؟"
مُوري ويو	صحيح ٿي ويو ڇُٽي ويو "ادا...! مون جي ٽنگ جو ڦَٽ مُوري ويو." "ادا...! مُنهنجي ٽنگ جو ڦٽ، زخم پرجي ويو" صحيح ٿي ويو ڇٽي ويو
مهيز ڏُهه	مينهن ڏهه (جت ڳالهائين)
مِهيز	مينهن
ماڪ	مون کي (جت ڳالهائين) "ادا..! ماڪ مُٺا" "ادا...! مون کي ٻڌاءِ"
ميرو	اوڙڪ، پاڙو دانڏل قوم جي اوڙڪ
مامو ملاح	ڳوٺ جو نالو
مياچ مگرو	مگرو مڇيءَ جو نسل
مڇون مگرو	مگر مڇيءَ جو نسل
مالِهيا	اوڙڪ، پاڙو (هنگورجا بلوچ جو پاڙو)
مگرو	مڇيءَ جو نالو هيءَ قد واري مڇي آهي
مينگهه چوڏي	مڇيءَ جو قسم، هن جو قد مُنو فوٽ ٿئي ٿو ۽ ويڪر ۾ چار انچ آهي.

ميڊيون	چوٽيون
ميڊي	چوٽي
موري چوڏي	مڇيءَ جو قسم، هن مڇيءَ جو قد ننو ننوت ٿئي ٿو ۽ ويڪر ۾ چار انچ آهي.
موري	اُپي ڪاٺي، جيڪا هوڙي جي مُنڍ تي لڳل هوندي آهي. ناڪٽا خلاصي، درياءَ ۾ رڃ پوکڻ ڪانپوءِ اُن جو هڪڙو ڇيڙو مُوري سان ٻڌي ڇڏيندا آهن. پوءِ هوڙو هڪ جاءِ تي بيهي رهندو آهي. جڏهن رڃ ڪيڻ جو وقت ايندو آهي. تہ رڃ جو "مُوريءَ" وارو ڇيڙو ڇوڙي يا خالي ڪيڏي رڃ کي ڇڪيندا ۽ هوڙي منجھہ چاڙهيندا آهن.
مڙياس	واپس ٿيانس (جت ڳالهائين) "ادا...! توئين وڏا جا ڳُڻ ڀِسي آجون مُڙياس." "ادا...! تنهنجي وڏن جون چڱايون ڏسي آءُ مُڙي ويس."
مائي	عورت
ما	مون
مانکي	مون کي
منهوڙو	درياءَ جو نالو
منبڙي	درياءَ جو نالو
ننٽي جو وَر	درياءَ جو نالو
ملهہ	درياءَ جو نالو
ماڙي	درياءَ جو نالو
ميرجت	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
متواٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
مناٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
موڏاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
مارواٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
منراٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
مياٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
منڌاٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)

مڪڙا	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
ماهئيڙا	اوڙڪ، پاڙو (جت جو پاڙو) "مان هينئڙا سچا سڙي وا " "منهنجي جان جي اندروار جيڪي پُرزا آهن، سڀ سڙي ويا."
مسوراٽي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
مُنهوراج	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
ميوا	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
مِناٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ماٽڪاٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
مایاٽي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
محمدياٽي	اوڙڪ، پاڙو . (ملاحن جو پاڙو)
مائين	منهنجو (جت ڳالهائين) جتڪي لهجو " ادا...! هو شيءِ مائين هَزَ" " ادا...!هو شيءِ منهنجي آهي."
مامَل	مون وٽ، مون ڏي "ادا...! تون هِين شيءِ مامَل لَهي" " ادا...! تنهنجي شيءِ مون وٽ پئي آهي."
منڪ	موڙ (جتن جي لهجو)
ماڏ	ڪاني (هوڙي جي پاچيل تي لڳل ڪانيءَ کي ماڏ چئبو آهي.)
مالهاري	اَچي جهرڪي
مُٺ	مُڪ
مُنهن	وات
مِٽَ	ڳل
مِسا	مغز "ادا احمد...! مِسا نہ هَڻُ" "ادا احمد...! مغز نہ هَڻُ"

ماھ	ماس "ادا اشرف...! ھن ڄوڙي ڄوڙي منھنجو ماھ ڪاھي ڇڏيو آھي." "ادا اشرف...! ھن ڳالھائي ڳالھائي منھنجي مغز جو گوشت ڪائي ڇڏيو آھي."
مِرچون	مرچ (جتڪي لھجو)
مِرون	سوئر
مارڻ	ڪُٽڻ
مٽڻ	مٽائڻ
مَ	نہ شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي: "سُر ڏھر، داستان پنجون، ٽيويھون." * مَ لَئہ ڪُونجي ماڻ ڪَرِ چورِ مَ ھنيين سَلَ ڳوڙھا مٽي ڳَلَ، جِرَ وِھاڻيءَ وَھائيين * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جھونا مارڪيٽ، 1976ع
مارڳ	چُلھہ
منگھو	ہہ چانگي ڪاٺي، پاڻيءَ جي دلي يا مَٽ رکڻ واري جاءِ
موڳو	واٽر ڪورس
مَروڙو	گاھ جو قسم
موڙئي	پيٽ کي ڪپڙو ڏيڻ
مَٽي	وڏو ماڻھو
مَٽ	برابر
موڙو	مِنائي
مَٽي مَٽي	ڏاڍو "ادا...! مَٽي مَٽي پيو ٿين." "ادا...! ڏاڍو پيو ٿين"
مَت	مُڙسي
مَس مَس	آھستي آھستي "ادا....! مَس مَس نہ اچَ تِکو اچَ" "ادا...! آھستي آھستي نہ اچَ تِکو اچ"
مج	باھہ

	"ادا...! مڄ تي وينا آهيون" "ادا...! ٻاھر تي وينا آهيون"
مَڃائي	وڏائي "ادا... وڏڪَ ڳالِ ڪي مڃائي نہ" "ادا.... وڏيڪ ڳالھ ڪي مڃائي نہ"
مورکَ	ٻي مثال، سانجاھ وند، جنهن جو ڪو مٽ نہ هجي. "ادا...! مورکَ ٿي" "ادا...! سانجاھ وند ٿي" شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سَسُئي آبري، داستان ڇهريون، بيت ستون. " * پاڻيءَ مَٿي جهُوپِڙا، مُورکَ اُڄَ مَرَنِ، ساهان اوڏو سُپرِين، لوچي تان نہ لَهنِ، پرَ نہ سُڃاڻنِ، ڏاڻهون ڪن مُنَنِ جٺَن. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
مِلاوٽ	گڏائي سڏائي
ميڻ ڏي	مَکَ ڏي ادا هوڙ ڪي ميڻ ڏي .
مَر	مِٽي
موري	مڇيءَ جو قسم
مَرّ	پلي، پلي ڪري، شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سورٺ، داستان چوٿون، بيت ٻيو. " * مَرّ نہ آئين، مڱڻا! مامَ پَرُوڙي مُون، جيڪا ڳاھَ ڳالهائِيين، سا سَبِ سَمجهيِسُون، تَنهن پر تُسيج تُون، جيڪي پَويئي پَٽَ مر." * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
مَنگيو	مَڇيءَ جو قسم
مور	مڇيءَ جو قسم
مَنجن	ڏلا مَٽ رکڻ جاءِ
ماتا	چوپائي مَال جي بيماري

	هيءَ بيماري رڍ يا ٻڪريءَ کي ٿيندي آهي ان کي بچاءُ جو ٽڪو پاڪس ھٽندا آهن
مائي	مڇيءَ جو قسم هِن مڇيءَ ۾ عورت وانگر ٿَڃا ٿين ٿا. سڄي عورت جهڙِ آهيِ خاص ٽڪَ جي نشاني ۽ پيرن جي نشاني عورت جهڙي ٿئي ٿي.
مِرو	جانور (سمنڊ ۾ هلي ٿو .مَڇيءَ کائيندو آهي ۽ ماڻهو کي بہ ماريندو آهي)
مَکِ ڏي	مون کي ڏي (ڪلمتي بلوچ جي گُلڙي پاڙي وارا هيءَ لفظ ڳالهيندا آهن) "ادا ...! مَکِ پين ڏي،" "ادا..! مون کي پين ڏي، "
مَڇُڻ	نہ، متان "تون...! مَڇڻ وَڃ ،رات رهي پوءَ " "تون...! نہ وَڃ رات رهي پوءَ" شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪلياڻ، داستان ٻيو، بيت نائون " * اڳيان اَڏِن وَتِ، پوئين سر سَنباهيا، ڪات تہ پوين قبول ۾، مَڇُڻ ڀائين گهتِ، مَٿا مُهايَن جا، پيا نہ ڏسين پَٽِ؟ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاه جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
موڳڏس	ڳڏ ۾ پوڻ، ٽَڙڻ، اوچتي ڏک لڳڻ، ٿورو نقصان هيءَ لفظ ساموندي پٽيءَ ۾ مُرگهر ڪلمتي بلوچ ڳالهيندا آهن.
مان تنِ	ماريائون، منهنجو بدَن ساڙيائون، مون کي ماريون ساموندي پٽيءَ ۾ ڪلمتي بلوچ ڳالهائين
مِزمان	مِهمانَ
ميٺو	طعنو _ ٽوڪَ "ادا.... تون موکي مِيٺو پيو ڏين " "ادا...! تون مون کي طعنو پيو ڏين"
مامِرو	مونجهارو (هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ ۽جت بہ ڳالهائين)
مَنڊ	عورت (هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ ۽ جت بہ ڳالهيندا آهن) شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سَسُئي آبري، داستان ائون، بيت ائون " *

	ڪَرِ ڪو واڪو وَسُ، وِهُ مَ مُنڌَ پَنيوڙَ ۾، چِڙهي ڏاڍين ڏونگرين، پير پُنهونءَ جو پَسُ، ڏورڻ مَنجهان ڏَس، پَوندءِ هوتَ پُنهونءَ جو. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع "ابا...! هن مُنڌ کي اڃي سمجهايو ڪو ڇري اڃي ٿي آهي "ابا...! هن عورت کي سمجهايو ڇو ڇري اڃي ٿي آهي." شاهه لطيف جي پارکو عبدالله مُرگهر رات جو کهچري ڪندي مٿيون بيت ٻڌايو. ڳوٺ حاجي علي بخش مُرگهر ۾ ويٺل ڪچهري ۾ عبدالله مُرگهر شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جا اٺيچيل بيت ٻڌايا ان کهچري ۾ شفيع مُرگهر، الهه بچايو مُرگهر ۽ رمضان مُرگهر ويٺل هئا.
مُنڌ	سکيو ستابو "ادا...! منهنجو مال مُنڌ ڪري، سُنو ٿي آيو" "ادا...! منهنجو مال ڇري سکيو ستابو ٿي آيو."
مَنڌ	شراب شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪلياڻ، داستان ٻيو." * "وائي" مَنڌُ پِئندي مون، ساڄَنُ سهي سڃاتو، پِي پيالو عشقَ جو سيڪي سمجهيو سون، پِريان سنڌي پارَ جي، اَندرِ آڳَ اُٿون، جِسُڻُ ناهي جَڳَ ۾، ڏينهن مِڙيئي ڏون، اَلا! عبداللطيف چئي، آهين تُنَ ئي تُون * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
مُرگهَر	اوڙڪ ،پاڙو (ڪلمتي بلوچ جو پاڙو)
مهَري	اوڙڪ، پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)
مَلڪاڻي	پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)
مَروا	پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)
مُنڌير	اوڙڪ پاڙو (لاشاري بلوچ جو پاڙو)
مُنبراڻي	پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)
ملواڻي	پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)
مير	پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)

مُبارڪاڻي	پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)
ملوڪاڻي	پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)
مُنجَي	موڪلي، موڪلڻ، ېڌائڻ
مَنائيُون	بُجڙايون، برايون شاه عبداللطيف جو بيت آهي "سُر سري راڳ، داستان چوٿون، بيت ٻيو" ❋ "چڱا ڪَنِ چڱائيُون، مَنائيُون مُنَنِ جو وَڻُ جُڙي جِن سِين ،سووڙ سيئي ڪَنِ ❋ ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع "اي ناڪُئا...! ڦاسو بجڙايون پيو ڪري"
موڏي ڪُنڍي	مينهن جو قسم (هن مينهن جو وَر يعني سِنگ صفا ننڍو هوندو آهي)
موڏي	ٻڪريءَ جو قسم
مَنداڻي	پاڙو (گِوراڻي بلوچ جو پاڙو)
مِناڻي	پاڙو (گِوراڻي بلوچ جو پاڙو)
مصرياڻي	پاڙو (گِوراڻي بلوچ جو پاڙو)
مُراداڻي	پاڙو اوڙڪ (رحيرا بلوچ جو پاڙو)
مَلاڻي	پاڙو (مَروا بلوچ جو پاڙو)
ميواڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
متاراڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
مولي ڏناڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
مو ٺياڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
ملهو غاڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
مناڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
مصرياڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
موئيلڙو	ڪاٺ جي فوٽ ڏيڊ جو ٽُڪرو ٺهيل
مَرندو	جهڪو ٿيندو "ناڪُئا...! پاڻي ڪرو ٿي ويو آ هير رَڄ ڪونہ نڪرندو، وري پاڻي مَرندو پوءِ نڪرندو" "ناڪُئا..! پاڻي تيز ٿي ويو آهي، هينئر رڄَ ڪونہ نڪرندو وري پاڻي جهڪو ٿيندو پوءِ نڪرندو"

مَڏَ	ٻيڙي، هوڙو شاه عبدالطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ❋ "مَهارَ ملاحن کي اُبو ڪري سَڏَ ادا انهيءَ پارَ جا ، موڙي اَڄَوَ مَڏَ. ويا جي وَه گڏ،سي هلو تہ ڏوريون سُپرين" ❋ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ڇهريون 2009ع
مَڏَ	سامان، شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪاموڏ، داستان ڇهريون، بيت پندرهون " ❋ "تهڙو ڪِنجهرِ ۾ ڪِينَ ٻيو، جهڙي سوُ نهَن سَنڌِياس، مَڏَ، مِياڻِيوُن، مَڪُڙا، مِڙُئي مَعافُ ٿِياسِ، مورِڇَلَ مَٿانسِ، اُبو تَماچي تي هَٿي، ❋ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
مَڪڙي	ٻيڙي شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سريراڳ، داستان ٻيو، بيت ڏهون " ❋ آڏو ڇِڪُڻ ڇاڙَ، مُنهنجي موجَ نہ سگهي مَڪُڙي، ميڙي مَٿاينِ جو، ٻيَحدِ، ڇاڙهيم ٻارَ، ❋ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
مَچلا	ٻن ورن وارو چانديءَ جو زيور بلوچ عورت جي پير جي آڱوٺي جو زيور آه
ماڏوري	ڀاڙو ڳورڻي بلوچ جو ڀاڙو

ن	
معنيٰ	**لفظ**
جنهن هنڌ تي درياءَ وچي سمنڊ ۾ داخل ٿئي اُن جڳهه کي "نَر" چئبو آهي. وِير جي وقت، آلڙ جي مهل يا طوفان جي وقت ناکئا "نر" يعني سمنڊ ۾ هوشياريءَ سان داخل ٿيندا آهن. جي ٿوري به لاپرواهي ۽ غفلت ڪيائون ته هوڙو يا ٻيڙي ٽُٽي پوندي آهي.	نَر
ڪُلي سمنڊ مان اندر آچڻ جو رستو جتي درياءَ ڇوڙ ڪري	نَريون
اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)	ناٽاٽي
لَهي	نِمي
نهاري، سوچي	نازي
نشو هي لفظ ريڙهي وارا استعمال ڪن ٿا.	نَچو
درياءَ جو نالو پيٽ جو نالو سنهڙي درياءَ مان نانگ واري درياءَ نڪري ٿو. نانگ واري درياءَ اڳتي وڃي آڏياڙي درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.	نانگ واري
پيٽ جو نالو درياءَ جو نالو	نانگو
تڏو پن يا پکَرن جو ٺهيل هجي	نِکَ
سڃاڻپ جي نشاني قوم، قبيلي جي سڃاڻپ جي نشاني	نِک
سائو گاهه	نَڙ
نئين، نئون	نور
وَل جو قسم	نِدا
نظر	نَذر
وَل جو قسم	نانگ وَل
هيٺيائين	نَمد
ڳولي آچ، جاچ ڪري اچ، ڏسي اُچ، نهاري آچ	ناري اچ
بيڪار، بي ڪمو	ناسارو

نوراٽي	اوڙڪ. پاڙو (لاحرن جو پاڙو)
ناصر وارو	درياءَ جو نالو
نولڪاٽي	اوڙڪ. پاڙو (جتن جو پاڙو)
نتالاٽي	اوڙڪ. پاڙو (جتن جو پاڙو)
نيرڻ	نيئر شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي بيت ۾ ”نيرڻ“ لفظ ڪتب آيل آھي. سُر سسئي ✻ ”آديون اُٿ ويام، منھنجا ”نيرڻ“ سوڌا نڪري ڪينجيون جي قرفن جون، سانڍڻ سور پيام، سنجھي ھوت ويام، صبح پڌم سندرو
نيرڻ	”ابا....! مينھن ڪان نيرڻ ڪڙ“ = ”ادا.....! مينھن ڪان نيئر ڪيو.“
نَھل	نھار. ڏِسُ ”اي....! آتون ھيٺي تہ نَھل“ ”اي...!. تون ھيڏانھن تہ ڏِسُ“
نايتي	نالي سان (جت ڳالھائين) ”ادا....! فلاڻي جاءِ وھوس. توھين ”نايتي“ ساراھہ پئي.“ ”ادا.....! فلاڻي جاءِ تي ويوھوس تنھنجي نالي سان ساراھہ پئي ڪئي.“
نيرڻ	اک
نڙي	ڳچي
نڪتِي	سُمنڊ جو پاڻي لَھي وڃڻ
نڪيتي	لاٿن لَھڻ واري رات
نيرو ڦر	گاھ جو قسم. ھن ۾ اچو ،سائو گل بہ ٿيندو آھي
نوائو	ھوا جو نہ ھجڻ . ھوا جو بند ٿي وڃڻ
ناگو مسافر	اولاد ڪان محروم ماڻھو
ناسي	موسم ھيءَ موسم آڪٽوبر جي پڇاڙيءَ ۽ نومبر جي مھيني ۾ ھوندي آھي .انھيءَ ۾ اولھہ ۽ اُتر واري پاسي ڪان تيز ھوا لڳندي آھي.
نَور	زمين جو غير آباد ھُئڻ

ناڙو	گاهہ جو قسم
ناڙو	وَڻ
ناگيل	وَڻ جو قسم
ناگيل	وَل جو قسم (هي وَل برسات جي موسم ۾ ٿيندي آهي)
ناسي	واءُ اولهہ ۽ اُتر جي ڪُنڊ واري واءُ کي ناسي واءُ چوندا آهن جنهن ۾ خاص ڪري مادين اُٺين کي سيءُ جهجو ٿيندو آهي ۽ اهي ڦُر ڪيرائي ڇڏينديون آهن. "ناسي" واءُ کي "وهندي" واءُ بہ چوندا آهن"
نيرگي	پکيءَ جو قسم
نَرڙي	ڍنڍ جو نالو (گولاڙچي تعلقي ۾ آهي.)
نورڙو	جانور
نَريون	ماپَ "ادا ...! تنهنجو رڃَ ڪيتريون نريون ٿيندو" = "ادا...! تنهنجو رڃَ ڪيتري ماپ جو ٿيندو"
نِمندو پَٽَ	هيٺائون پَٽَ
نَٽَڻَ	وڻ جو قسم
نايَرَ	ناريل
نوجڻ	چوپائي مال جو ونگ (ڏهائي ۽ جي وقت ياڳيا استعمال ڪندا آهن.)
نمونيا	چوپائي مال جي بيماري هيءَ بيماري رڍَ يا ٻڪري کي ٿيندي آهي اُن کي بچاءَ جو ٽُڪو پليورون مونيا هٽندا آهن
نِبر	شاديءَ جي رَسَم (سائوڻ) هيءَ رَسَم سامونڊي پٽيءَ ۾ ڪلمتي بلوچن ۾ اڄ بہ موجود آهي گهوٽ جڏهن ڏِڪٽي جهورڻ ايندو آهي تہ ميدان تي نوڏ ڪوڙيو ويندو آهي يعني سائي وڻ جو ٿارو زمين ۾ ڪوڙي اُن جي پاڙ ۾ ڪارڪون ۽ اَنُ رکيو ويندو آهي.پوءِ گهوٽ اُن وڻ جي پرسان ڏِڪٽي جهوريندو آهي.
نِبر	نٿون، شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سامونڊي، داستان ٽيون، بيت اٺتيهون" "نِبرَ نيہُ سَندوم، جِتَن مون اُبي هُنِ ٿيلئو سَعيو سامُونڊرينِ سين، اڳهن تان نہ ڪِئو مِ وِڃهڻُ مَنجِهہ هُئومِ، ياڻُ وَراڪي رَسَ سِين." ※ نبي بخش خان بلوچ. ڊاڪٽر. محقق ۽ شارح. شاهہ جو رسالو ڪراچي. سنڌيڪا اڪيڊمي. ڇاپو ٻيو، 2009ع
نَياڻ	پاڻي پٽيڻ جي جاءِ _ تَڙَ (جت ۽ بلوچ ڳالهائين)
نِڪتو	ٿيندو ڪونہ "ادا ... مير کي ڇٺا پيو. پر تون جو ڪم نڪتو"

	"ادا... مير کي جوان پيو، پر تنهنجو ڪم ٿيندو ڪونه"
نِڪٽو	ڪو بہ ڪٽو حاصل نہ ٿيندو
ناٽاٽي	پاڙو (گوراڻي بلوچ جو پاڙو)
نِيل	نَو لک، نَو لک
ناٽاٽي	پاڙو (پَوا بلوچ جو پاڙو)
نوتڪاٽي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
نانگو	واءُ چوپائي مال جي بيماري ۽ جو قسم خاص ڪري سانوڻ جي موسم ۾ اٺ ڪانسواءِ ڳئون، مينهن ،گهوڙو، رڍ ٻڪري کي نانگو واءُ لڳندو آهي
نِمندو	جهڪندو، هيٺائون پَٽَ
نبار	اصلي پيور
نوري	زڪام، ليس نَڪَ مان وهندڙ رطوبت
نورو	زيور جو قسم هيءُ پير جو زيور آهي بلوچ عورتون پيرن جي ٽڙيءَ ڪان مٿي پائيديون آهن
نورو	گهاٽو ليس ،نَڪَ مان وهندڙ سنگهہ
ٺنگر	ٻيڙيون يا وڏا ٻيڙا عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سامونڊي، داستان ٻهريون، بيت ٽيون " ※ " لڳي اُتَرَ هِيرَ سامُونڊِي سِڙهَ، سَنباهِيا، ٺنگر ڪَڙِي ناڪُئا، ٺِئا سَٽائيءَ سِيرَ، هِنيَڙِي نِتَ اُڪِيرَ ،ڪاري ڪيڙائِنِ جِي " ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ٻهريون 2009ع
نِيرو يا نِير	ڍورو (جتان پاڻيءَ لهي ۽ چڙهي)
نوڪڙي	ٻارن جي راند
نِنڌڻ	ٻي ڪي جهڻ ڪَرڻ، هدايت ڪرڻ
نِيرَ	زنجير عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر ڪنيات، داستان چوٿون. بيت سترهون" ※ نَو نِيرَ ڏهہَ ڏاوَڻيُون، پَندرَهن پِينڊَ پيَاس بِغَلَ مَنجهہِ بَگهاڙِيُون، لڳين لوهہَ لَڳاسِ جُہ ساجَنَ سَنيِرِيَاسِ، تہ ڇرڪَ ڇِنائِين هيڪَڙي. ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو ٻهريون 2009ع

و

لفظ	معنيٰ
وتايو	اُچلايو لاهيو هيٺ رکو
وِٿا	وِيا
وِتائڻ	اُچلائڻ، پري ڪري ڇڏڻ، پوکڻ گهر مان گند ڪچري کي ٻاهر ڪيڻ کي وتائڻ چئبو آهي. هوڙي مان مڇي ٻاهر ڪيڻ کي وتائڻ چئبو آهي هوڙي مان درياءَ ۾ رَڇ لاهڻ کي وتائڻ چئبو آهي ڪنهن بہ شيءِ کي هيٺ لاهڻ، پرَي ڪرڻ کي وتائڻ چئبو آهي.
وِتائي ڇَڏ	اُچلائي ڇڏ
واتار	حَسد، ساڙ نظر "اي ادا...! واتار نہ ڪر متان احمد نظرجي پئي" "اي ادا...! حَسد نہ ڪر متان احمد نظرجي پئي"
وانت	اولهہ طرف هي لفظ جَت استعمال ڪندا آهن.
واتان	اولهہ طرف
واسرو	اولهہ طرف
وراندِ	شام جو پهر، سج لٿي جي مهل
ونگار	بيگر، مَدَد همدردي
ونگار	ٻوڙ پچائڻ جي شروعاتي تياريءَ کي ونگار چون. (ساحلي پٽيءَ جا ڪيچي استعمال ڪندا آهن.)
وَناٺو	گذريو يا لنگهيو
وَنگائي	اوڙڪ، پاڙو وَنگائي: جَتن جو پاڙو آهي.
ويسي	سيڏو سامان " ادا...! گهر مجهہ ويسي وٽي رکي آهي "ادا ...! گهر ۾ ڪاڏي پيتي جي سامان کي وٽي رکيو آهي." "ادا....! ويسي وٽي درياءَ تي وڃان ٿو." "ادا...! سيڏو سامان وٽي درياءَ تي وڃان ٿو"

ويسي	پائيواري، پئسہ گڏ ڪري رکڻ کي بہ ويسي چوَن.
واڙَ	ڍنگهرن، ڪکن، ڪانن جي چار ديواري
واڙو	ٻڪرين مينهن، ڍڳين جو واڙو جتي ڏُهائي ٿئي
واڙو	درياءَ جو نالو آهي.
وِستو	دير سان، پوءِ
وِقلڻ	پاڻ مُرادو ڳالهائڻ
ورچائڻ	تنگ ڪرڻ، بيزار ڪرڻ
ورق	پنو يا ڪاغذ
ويساهي	ڪجهہ دير آرام ڪرڻ
واڍوڙيل	جوش، جذبي، دبدبي يا چريَل
وکار	چنو ڇاپرو، اوطاق (هوڙي، ٻيڙين جي سامان رکڻ جي جاءِ)
وانڍَ	وٿاڻ، ويهڻ واري جاءِ. جڏهن برساتيون پونديون آهن گاهہ پٽ ٿيندو آهي تہ ساموندي پٽيءَ وارا مالوند ماٺهو اُن وَسُ تي مال چارڻ جي لاءِ ڪاهي وڃي وانڍ ٺاهي ويهندا آهن. وانڍَ ڪکن پنَنَ جي جهوپڙي هوندي آهي جنهن ۾ ڇَڙا رهندا ۽ انهيءَ وانڍَ ۾ عورت ناهي رهندي "
واٽ	رستو
ويرو	بيروزگار واندو "ناڪتا....! ويرو وينو آهيان. " "ناڪُتا....! بيروزگار وينو آهيان. "
ويرو تي اَچڻ	واندو تي اَچڻ "ناڪُتا....! آءٌ ويرو تي اَچان. پوءِ درياءَ تي هلَندس" "ناڪُتا...! آءٌ واندو تي اچا، پوءِ درياءَ تي هلندس"
ويسرمگر	مڇيءَ جو قسم. (هن مڇيءَ جو قد ٻن سئو فوٽڻ کان مٿي ٿئي ٿو. ويڪر ۾ پنجاهہ فوٽن جي آهي.)
ونهيو	پکيءَ جو قِسم
وائرو	ڪاڪوس
ونجهہ	ڪائي

	جنهن سان هوڙي يا ٻيڙيءَ کي ٿوري پاڻي مان ٻاهر ڪيندا آهن. اُن ڪاٺيءَ کي ونجهه چئبو آهي.
وَري	موتي
ويري	دشمن
ويريو	دشمن (هي لفظ ڪڇي استعمال ڪندا آهن.)
ويڳر	مصالو (جنهن ۾ مِرچ، لوڻ، چمڙيون (ڪٽاڻ) جيرو دال چيني هي توتل ويڳر آهي.) "لِي....! مکي ويڳر لڙي ڏي؟" "اي...! مون کي مصالو پيسي ڏي"
وِڪَر	ريتي (هي لفظ ريڙهي مياڻ وارا مهاڻا استعمال ڪندا آهن.) "لي..! آءَ وِڪَر ڪٽي ٿي اچان." "اي....! آءَ ريتي ڪٽي ٿي اچان"
واءُ	هوا
واهڙ	سُٽي
وَڏيون	ٻيٽ جو نالو درياءَ جو نالو
وائر	ڪاري پاڻيءَ جي مڇي
وام	ڪاٺي، (جيڪا ڇهن سٺن فوٽن جي هوندي آهي.)
وٺو	برسات پئي
وَنو	ڳوٺ جو نالو (هي ڳوٺ تعلقي ڪاروڇاڻ ۾ آهي.)
وَنو	وَٺُ. ناڪٿا....! هي رَچ وَنو" ناڪٿا...! هي رَچ وَٺُ"
ونو	درياءَ جو نالو ٻيٽ جو نالو "ونو درياءَ ڦاٽ درياءَ جي ڏکڻ مان نڪري ٿو. پوءِ گهوڙي واري نار ۾ داخل ٿئي ٿو."
ويجا	ويجهو، نزديڪ (جت ڳالهائين)
وِي	اُهو (جت ڳالهائين) " وِي ڪاڙو هَڙ؟" اهو ڇا آهي؟"
وَهان	اِيئن، (جت ڳالهائين)

	"وهان نہ سي ها...." "اِيئن ڪونہ ٿئي ها...."
وَهون	ويو (جت ڳالهائين) "اسلم......! ڪوهين وَهون هزون...؟" "اسلم.....! ڪيڏانهن ويو هُئين...؟"
وَيان	درياءَ جو نالو ويان درياءَ هَلندو "ڪتوري واري" درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.
وَها	ويو
وَها هَزَون	ويو هُئين (جتڪي لهجو) "ميخاني تي وهو آئي اُتي وَها هزون بيٺل" " ميخاني ۾ ويو هوس، اتي ماڻهو ويٺل هئا"
وَڃا	ڇاڻ، سنوت، اٽڪل عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر يَمن، داستان ٽيون، بيت ڀاويهون" ※ ڄت حبيبَ هَٽَنِ،نائڪَ نِيهَ جي ٿِتَي طَبِيبَنِ وَڃِي وِڃا وِسَرِي " ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
واڇڻ يا واڇڻ	وَڇڻ (جت ڳالهائين)
وائي	ڳالهہ (جَت ڳالهائين)
وڃي ٿو	وڃان ٿو (جت ڳالهائين)
وڃار	درياءَ جو نالو
وَلَلَ وتاڻ	درياءَ جو نالو
واگهائي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
وزيراڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
ورحماڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
وَلاسايا	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
وَهي وا	هَليا ويا

	شاهہ عبداللطيف ڀٽائي "پورب" جي بيت ۾ "وَهي وا جو لفظ" ڪتب آندو آهي. "سَر ۾ پکي هِڪڙو نہ چُڻي نہ چونگاري، رَضا جا رحمان جي پيو پکيئڙو پاري، وَٺان ويچاري، وِڳر سپ وَهي وا"
ويزو	مغرور، هَٺَ وارو وڏو (جت ڳالهائين) "آتون ويزو آزمي ٿو آ، جو ماڻل بہ نالو نہ اوۓ" " تون ايڏو مغرور ٿي ويو آهين، جو نهارين بہ نٿو"
وِزهہ	وِجهہُ (جتڪي لهجو) "اِهو وِزهِہ هيم." " اهو وجهہ هِن ۾."
واچان	هَلون (جَت ڳالهائين) اي ناڪٺا.....! هاٺو پاڻ ڪاري ٻيٽ تي واچان ڪِيٺا. " " اي ناڪٺا....! هاٺي پاڻ ڪاري ٻيٽ تي ڪيئن هَلو...؟"
واچڻ	هَلڻ (جتڪي لهجو) " آچون چاڪَ ڪونهي، واچڻ جيزو ڪونهي." " چاڪ ناهيان هلڻ جهڙو ناهيان"
ووڙو	وَهڙو
ووڙي	وَهڙي
وچاڙي	ڪياڙي
وِڳهہ	گهاٽو جنگ "اداقبول....! مال کي ايڏي وِڳهہ ۾ نہ ڪاهي وَڃ، مڙهہ ٿو ڪِيين." "ادا قبول...! مال کي گهاٽي جهنگ ۾ ڪاهي نہ وڃي مال جو مڙهہ ٿو ڪِيين"
واگهيري	جوڳي، (هيءَ جوڳين جي ذات آهي.) " ادا ....! واگهيريءَ کي وٺي اچو تہ قاسم کي نانگ ککي وڌو آهي تہ ڏنگ چوسي.
ويها	ويساک (جتڪي لهجو)
واڪو	ڪولي چڏڻ ، ٽڙي پکيڙي چڏڻ ". ادا....! مچيءَ جي ڏيگ کي ٽورو واڪو ڪري چڏ." "ادا...! مچيءَ جي ڏيگ کي ٽورو پکيڙي چڏ"

وِج ڪري	ڪُڪڙي بيدا خراب ڪندي پاڻيءَ ۾ ونجهاريوس
وڙي	ڪاني (هيءَ ڪاني بولي رچ ۾ ڪم ايندي آهي.)
وَناڻ	هڪ درياءَ جو ٻي درياءَ مان نڪرڻ
وڏيرڻ	ڳوٺ جو چڱو مڙس _ وڏيرو اونهي هيٺ ئي هيٺ درياءَ ڪنڌي اونهي ڪي ودي چٿبو آهي جيڪڏهن ڪي ليٽ يعني واري پٺجي وئي ته ان ڪي ريل چٿبو آهي.
وَهندي	اولهه جو واءُ " ادا....! اڄ وهندي لڳي آهي" "ادا....!اڄ اولهه جو واءُ لڳو."
وَرندي سال	ايندڙ سال
وانج	مِٽيءَ وارو طوفان
واهه جو ٿيو آه	جهجهو ٿيو آ
وانچي	مڇيءَ ڪادي به آهه ته مِٺي جي به آه
وِڪَ وجهه	تڪڙو هَل " اي...! وڪ وجهه ماما ڇچر ڪي رسون" "اي...! تڪڙو هل ته ماما ڇچر ڪي رسون"
واندي	ٺلي "اي تون واندي ويٺي آ. هل ته هلون ڪم ڪار تي" "اي تون ٺلي ويٺي آهين، هل ته هلو ڪم ڪار تي"
وِج جا ڪڙاهت	ڳوڙ - وج جو ڳوڙ " ادا....! ايرندي طرف وج جا ڪڙاهت آهن"
وَهيو	پکيءَ جو قسم
وَجاءِ	خوشيءَ جي اظهار "اي...! فقير وجاءِ دهل وجاءِ" "اي ...! فقير خوشيءَ جو دهل وجائي"
وَنجهه	ڪاني "اي خلاصي...! هوڙي کي ونجهه ڏي ته وري" "اي خلاصي...! هوڙي کي ڪاني ڏي ته وري"

وِڇين	سنهڙو جيت (هيءَ جيت مک کي کائيندو آهي)
واڪَ	مُلهه رقم ڏوڪڙ
وِڏر	ڪَڪَر
ويراڳي	سيڪجهه ڇَٽَ "ادا ....! هي ماڻهو ويراڳي آ سڀ ٽپڙ پورا ڪري ويٺو آهي" "ادا...! هي ماڻهو سيڪجهه ڇَٽَ ڪري ٽپڙ پورا ڪري ويٺو آهي"
ويڇا	دشمني "ادا...! تون دشمني نہ وجهہ "
وِئون	تمام پري "ادا...! ڪالو وِئونج ويو هليو " "ادا..! ڪالو پري ويو هليو "
وَهڪَ	جاءِ "ادا...! اُن جي وهڪ ڏني ائيءَ ڪٿي ويٺو آ" "ادا...! اُن جي جاءِ ڏني ائٿي ڪٿي ويٺو آهي."
واڪو	پڏرو "ادا....! تون ڳالهہ ۾ واڪو ٿي وئين " "ادا...! تون ڳالهين ۾ پڏرو ٿي وئين"
وائلو	ڪاٺ کي چلڻ وارو اوزار
ونجهڻو	لوھ جي پٽي جنهن سان ڪاٺ کي سوراخ ڪجي
ولهار	علائقي جو نالو
وَرو	ڪاٺيءَ جو قسم "ابا.... ! ڇَني ۾ ورو وڏو ائٽي" "ابا...! ڇَني ۾ ڪاٺيءَ وڏي ائٽي"
وَرو	ڏڪَ. "شالي...! تون جو مڙد هير ڪٿن آهي" = " شالي...! تنهنجو مڙس ڪيڏن آهي" "اي ادي...! هاڻ وَرو جهلي ويو آهي." = " اي ادي..! هاڻي ڏڪ پچائي ويو آهي"
وَڏڪَ	وڏي، ڊِگهي نہ ڪرَ جهجهي نہ ڪر "ادا مختيار ...! تون ڳالهہ کي وَڏڪَ نہ ڪر"

	"ادا مختيار...! تون ڳالهہ کي ڊگهو نہ ڪر"
واڪيڻ	مچيءِ جو قسم (هن جو قد اڍائي کان چار فوٽ ٿئي ٿو)
وَهہ	چربي مارو ماڻهو چوپائي مال مان وَهَہ ڪڍندا آهن. ساموندي پٽ ۾ مهاڻا مڇين مان وهہ ڪڍندا آهن
واهُندي	سياري جي پڇاڙي سياري جي پڇاڙي واءُ لڳندو آهي، اها ڏاڍي سرد موسم هوندي آهي جنهن ۾ اُٺَ کي بہ سردي لڳندي آهي ان کي واهُندي چوندا آهن شاهہ عبدالطيف ڀٽائي جو بيت آهي سُر ساموندي "لَڳِي اُتَر اُهرِئا ،واهندي ورَنِ آئون گهٽوئي گهوريان ،سودو ساموندي اگڻ جن اچن عيد ورتي ان کي"
ويڻ	طعنو ٺوڪ چٺر
وِسَہُ	ڀروسَو وِيساهُ. (هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ استعمال ڪندا آهن) "ادا....! آئون آچر تي ايندي مون تي وِسہُ ڪر." "ادا...! آءُ آچر تي ايندس مون تي ڀروسو ڪَرَ" شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر بلاول، داستان ڀهريون، بيت ڀهريون. * "وِسَہ اِنَهِين ويڻَ کي، جِئَن دَعوَتَ ڪي داتا، مضَمَضَہ واتا، وِجُهہ تہ ڏيئي واتَ ۾. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
وِسَهي	اعتبار ڪري، ويساهُ ڪري شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر ديسي، داستان ستون، بيت ستون. * " مَتان ڪا ٻُڙي ! ٻول ڀارو جي وِسَهي، هوُنَد نہ سُتيس سرَتيوُن ! ويهي رَهيَس وَڙي، جَتَ ڀنهنجي جوءِ ۾، گهارِين مانَ گهڙي! ڪيچِيَن آئوُن نہ ڪَڙي ڪنهن ڏُکيءَ ڏاوڻ ڏائيو * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهہ جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ، جهونا مارڪيٽ، 1976ع

واهين	اوهانجي، (جتڪي لهجو)
وريائي	پاڙو (مُرگهر بلوچ جو پاڙو)
وڏيرائي	پاڙو، (مُرگهر بلوچ جو پاڙو)
وريائي	پاڙو، (رحيرا بلوچ جو پاڙو)
وَهڙو جاگير	ديھہ جو نالو، (هيءَ ديھہ تعلقو مير پور ساڪرو ۾ آهي)
وٽ	مَزو، ذائقو، سواد، نفعو " ابا...! هنِ مان ڪو وَٽ مليو" "ابا هنِ مان ڪهڙو مزو مليو"" شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي؛ "سُر سري راڳ، داستان پهريون، بيت ڇهون" ※ "وٽَ ويمي جو جي لَهين تہ ٻي ڪارِ نہ ڪَرين ڪا، سا ٻَروڙِيج ڳالهڙي وَڻجارَن وَٽا موتِي جَنِ هَٽا، آنڍءِ گهٽي اَڏَبَ سِين " ※ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
وَٽ	هل، هلندي وَڄ
وَٽ`	چوڻ، ٻڌايو، ٻڌائين، (جت ڳالهائين) "آئون ڇاڙو وتايو" "تون ڇا ٿو ٻڌائين"
ونڌَڻ ونڌين	پوڻڻ، پوئين، خوبصورت، (مٽيون مٽين سان پوئين) جڻين موتي موتي ڪان الگ نہ ٿئي اها خوبصورت شيءِ جي نشاني آهي پوءِ ٻي عورت ان هار جي تعريف ڪندي چوندي آهي، ڪوبہ اهڙ ڪر جيڪو وٽندڙ هجي ان جي لاءِ ونڌَڻ يا ونڌين جو لفظ استعمال ڪندا آهن "اي..! تو اهڙو ڪر ڪِئو آهي جو ونڌين ڇڏئي،" "ادي..! تو اهڙو ڪر ڪيو آهي جو خوبصورت ڪري ڇڏئي"
وَنڌَڻ	ورهائڻ
وَر	مينهن جو سنگ
وڏي وَر واريون	وڏن سنگن واريون مينهون، (مينهن جو قسم) "ادا...! رسول بخش وٽ وڏي وَر واريون ڀلوڙ مينهون آهن"

	"ادا..! رسول بخش وٽ وڏن سنگن واريون ٻليون مينهون آهن"
وڏي جوڙڪن واري	رڍ جو قسم (هن رڍ جي ڳچي وٽ ٻه لارو آنگرين جيترين هونديون آهن)
وينڱ	هڪ عورت جيڪا کير ولوڙي
ويڙهو	لوڙهو
ونڊ	مانڍي "اي هاجره .... ! تو الله جي نالي جي ونڊ ڏني" "اي.. هاجره ...! تو الله جي نالي جي مانڍي ڏني"
واسِرو	ٿڏو
وَيري	ننيڙو
ويو	مري ويڻ (بلوچ ڳالهائين)
وِرو	ڪاڏي پيتي جون شيون "لي...! اج وِرو ڪونهي" "اي..! اج ڪاٻ ڪاڏي پيتي جي شئي ڪانهي"
وَڄار	مهيار شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سهڻي، داستان ٽيون، "وائي" جو آخري بند" ※ "آيَم ريلي ريءَ سين، اَللّٰهَ! تو آهارِ تارِ تَرَندِيَس، لَڙَ لَنگهيندِيَس، ويندِيسَ وَٽِ وَڄارِ ٻوريندِيَس ٻارِ مٽي، سَهَسين جي سيسارِ گَولي گهاگهائي گِهڙي، جَکَنِ ٿا جانارِ ※ ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيہ جهونا مارڪيٽ، 1976ع
وَڏڪا	وڏڙا، پوڙهو ماڻهو
وِرڻ	زهر لڳڻ (بلوچ ڳلهائين)
وينجهار	ڪاريگر _ هوشيار _ ڄاڻو مل محمود پليءَ ٻوٽي جو بيت آهي. "رانديگر راند جي تنهنجي سدا نہ هوندي ساري، ڪن ڪي ڪتندي سال ٿيا ،ڪن هڪ ڏينهن ۾ هاري، هئا تہ وڏا وينجهاري، پر ان ڪوڏيءَ گهٽا ڪيرايا." (مل محمود پليءَ ٻوٽو عمر ڪوٽ جو هو)

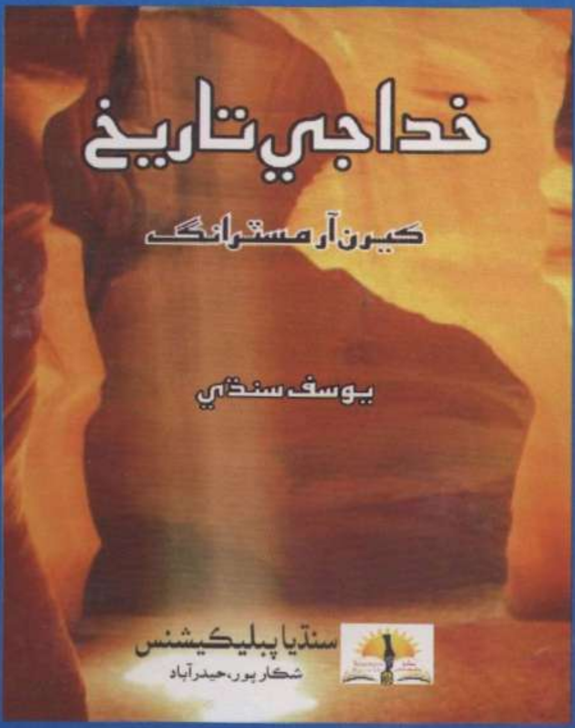

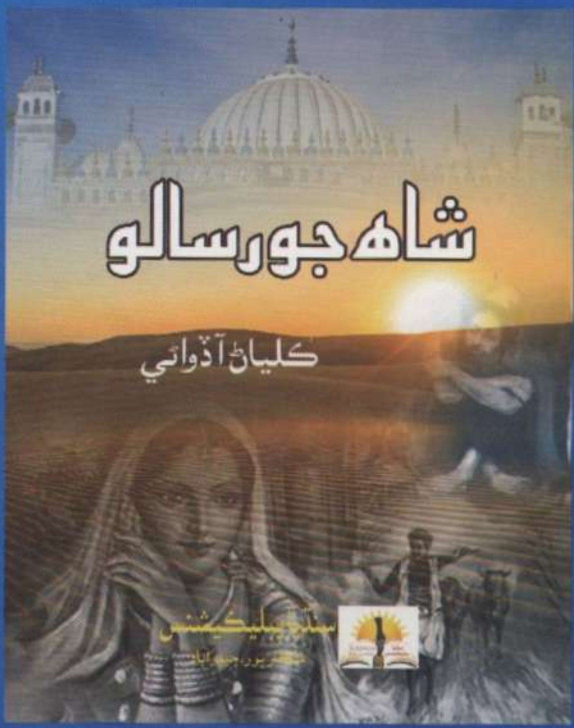

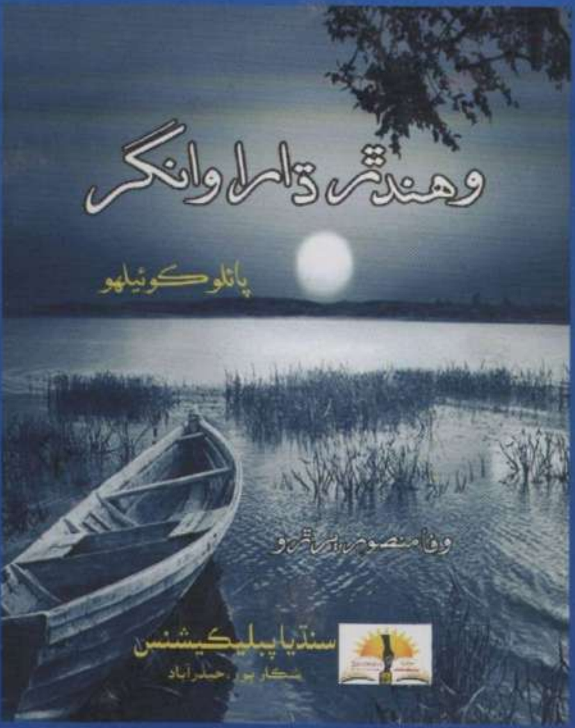

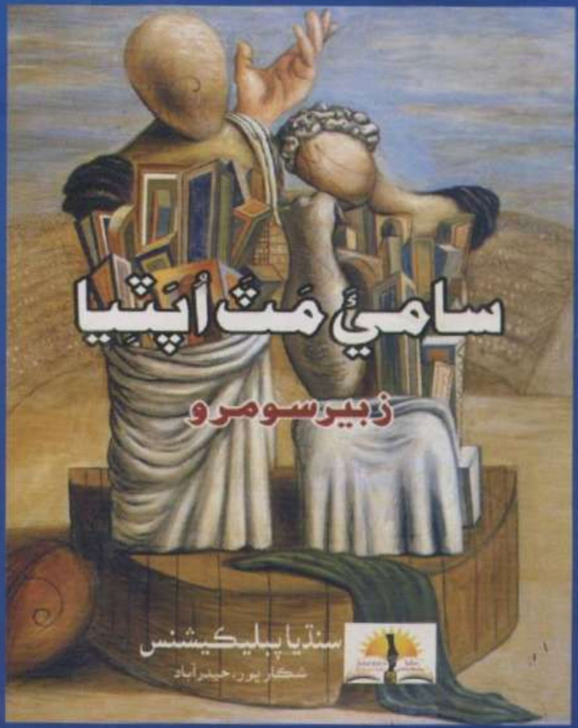

سنڌيا پبليڪيشنس
شڪارپور، حيدرآباد

Design By:
Riaz Zahoor Khan

Rs:500/-

پڙهندڙ نَسُل - پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾عبدالله حسين " اُداس نسلين" نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماٺِڪَ "لُڙهندَڙ نَسُل" نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ

ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙُ، پاڙي، ڪاٺُو، ياجوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سيني وِچان "پڙهندڙ" نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعنيٰ e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پَڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہ ڪُوڙو آهي.

جَهڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پَڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، ٻَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾پَنَ ڪا خُصوصي ۽ ٽالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَن پاران ڪتابن کي ڊِجيِٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيِٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڌ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَياز علمَ، ڄاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہ جڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہ جڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٽي، هي بَم- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڌَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ -

اِن حسابَ سان اڻڄاڻائي ڪي پاڻ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻ ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بڻائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسُل جا پَنَ سيني کي **چوءِ چالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ڀاءُ

پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“. - اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)